

78406

T.C.
MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTLERİMİZDE KİMLİK SORUNU
VE
GÜNÜMÜZ KENTLERİNİN
KİMLİK DERECESİNİ ÖLÇMEK İÇİN
BİR YÖNTEM DENEMESİ

Y. Mimar-Kent Tasarımcısı ŞÖLEN (DEMİR SEREN) ÇÖL

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ: Prof. Dr. MEHMET ÇUBUK

İSTANBUL-1998

T.C. MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

78406

Şölen Çöl tarafından hazırlanan "Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi" adlı araştırmanın Doktora Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

İmza
Doktora Tezi Danışman

Bu çalışma Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Mehmet ÇUBUK (M.S.Ü.)

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Aykut KARAMAN (M.S.Ü.)

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Fulin BÖLEN (İ.T.Ü.)

ÖNSÖZ

1993-1997 dönemi süresince hazırladığım, "Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi" konulu doktora tezimde;

4 sene süresince desteğini ve bilgisini esirgemeyen değerli hocam, **Prof.Dr. Mehmet Çubuk'a**; M.S.Ü. Mim. Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü hocaları ve her konuda desteklerini gördüğüm **Araştırma Görevlileri'ne**; değerli hocalarım **Prof.Dr.Aykut Karaman** ve **Doç.Dr. Güzin Konuk'a**; bölüm sekreterimiz sevgili **Sevim Kavrut'a**;

Bünyesinde çalıştığım 3 yıl boyunca tezimi bitirebilmem için her türlü desteği veren, **Yapı Merkezi İnşaat ve Sanayi A.Ş.** ile **Yapı Konut İnşaat Sanayi A. Ş.** mesai arkadaşlarıma;

Her konuda yardımını gördüğüm sevgili ağabeyim, **Kadir Özel'e**;

Araştırmalarım süresince sevincimi ve hüznümü benimle birlikte paylaşan değerli aileme ve eşim **Sinan Çöl'e** teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışma; ileriki yaşamında, kaliteli ve sağlıklı bir kentte yaşayabilmesi, mutlu olması dileğiyle oğlum, **Canberk Çöl'e** ve her gününü mutlu geçirerek yaşama veda eden canım babam **Atakan Demirseren'e** ithaf edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Bölüm

ÖZET	x
SUMMARY	xii
GİRİŞ	
• Araştırmanın Hedefi	xiv
• Araştırmanın Konusu	xv
• Araştırmanın Metodolojisi	xvi

BÖLÜM 1. KENT VE KİMLİK

1.1 KENT VE YENİ TANIMLAR	1
1.2. KENT İMAJI	3
1.2.1. Kentlerin Farklı Ölçeği	4
1.2.2. Kentlerin Farklı Yorumu	9
1.2.3. Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Farklılıklar	10
1.2.4. Kentlere Özgü Değişkenler	10
1.2.5. Kentin Oluşumunu Sağlayan Faktörler	11
1.3. KENT KİMLİĞİ	13
1.3.1. Tanımı	13
1.3.1.1. Fiziksel Kimlik	14
1.3.1.2. Sosyal Kimlik	19
1.3.1.3. Kültürel Kimlik	24
1.3.1.4. Tarihsel Kimlik	29
1.3.1.5. Biçimsel Kimlik	31
1.3.1.6. Kentin İşlevlerinin Ortaya Koyduğu Kimlik	33
1.3.2. Oluşum Nedenleri	37
1.3.3. Gerekliliği ve Sürekliliği	40

1.4. KENT KİMLİĞİ BELİRLEYİCİLERİ	41
1.4.1. Kentin Fiziksel Yapısı	43
1.4.2. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı	47
1.4.3. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı	50
1.4.4. Kentin Tarihi Gelişimi	52
1.4.5. Kentin Mekan Karakteristikleri	53
1.4.6. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri	56
1.4.7. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi	62
1.4.8. Kentin İşlevleri	66
1.4.9. Kentin Fiziksel Çevresi ile Toplumsal Davranış İlişkisi	67
1.4.10. Kent-Doğa Bütünlüğü	69
1.4.11. Kentsel Altyapı	71
1.4.12. Kentin Tipolojik Özellikleri	72
1.4. BÖLÜM SONUCU	74

BÖLÜM 2. KENT KİMLİĞİ ÜZERİNE ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

2.1. ULUSLARARASI KİMLİK TANIMI VE ŞARTNAMESİ	77
2.2. FRANSA'DA KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI	79
2.2.1. Tarihi Bina ve Anıtların Değerlendirilip Canlandırılması	80
2.2.2. Paris'te Kent Kimliği Çalışmaları	82
2.3. ALMANYA'DA KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI	85
2.3.1. Celle Kentinde Kimlik Çalışmaları	85
2.4. İNGİLTERE'DE KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI	88
2.4.1. Londra'da Kent Kimliği Çalışmaları	90

2.5. HOLLANDA'DA KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI	92
2.5.1. Amsterdam'da Kent Kimliği Çalışmaları	93
2.6. İTALYA'DA KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI	96
2.6.1. Venedik'te Kent Kimliği Çalışmaları	98
2.7. BÖLÜM SONUCU	103

BÖLÜM 3. GÜNÜMÜZDE İKİ KENT ÖRNEĞİNDE KİMLİK ÖZELLİKLERİ

3.1. GÜNÜMÜZ KENTLERİNDE GENEL SAPTAMALAR	105
3.2. İZMİR VE ESKİŞEHİR ÖRNEKLERİNDE SAPTAMALAR	106
3.2.1. İzmir Örneği	106
3.2.2. İzmir Kent Kimliği Belirleyicileri	106
3.2.2.1. Kentin Fiziksel Yapısı	106
3.2.2.2. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı	111
3.2.2.3. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı	122
3.2.2.4. Kentin Tarihi Gelişimi	125
3.2.2.5. Kentin Mekan Karakteristikleri	130
3.2.2.6. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri	140
3.2.2.7. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi	143
3.2.2.8. Kentin İşlevleri	144
3.2.2.9. Kentin Fiziksel Çevresi ile Toplumsal Davranış İlişkisi	151
3.2.2.10. Kent-Doğa Bütünlüğü	154
3.2.2.11. Kentsel Altyapı	156
3.2.2.12. Kentin Tipolojik Özellikleri	159

3.2.3. Eskişehir Örneği	161
3.2.4. Eskişehir Kent Kimliği Belirleyicileri	161
3.2.4.1. Kentin Fiziksel Yapısı	161
3.2.4.2. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı	163
3.2.4.3. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı	171
3.2.4.4. Kentin Tarihi Gelişimi	175
3.2.4.5. Kentin Mekan Karakteristikleri	178
3.2.4.6. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri	183
3.2.4.7. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi	185
3.2.4.8. Kentin İşlevleri	186
3.2.4.9. Kentin Fiziksel Çevresi ile Toplumsal Davranış İlişkisi	188
3.2.4.10. Kent-Doğa Bütünlüğü	189
3.2.4.11. Kentsel Altyapı	191
3.2.3.12. Kentin Tipolojik Özellikleri	195
3.3. BÖLÜM SONUCU	197

BÖLÜM 4. GELENEKSEL TÜRK KENT DOKUSUNDA KİMLİK İFADESİ:

ADANA – KÜTAHYA ÖRNEKLERİ

4.1. GELENEKSEL DOKUDA KİMLİK ÖZELLİKLERİ VE BELİRLEYİCİLERİ	202
4.2. GELENEKSEL KENT ÖRNEKLERİNDE KİMLİK ARAŞTIRMASI	203

4.2.1. Adana Geleneksel Kent Örneği	203
4.2.2. Adana Kent Kimliğini Belirleyicileri	204
4.2.2.1. Kentin Tarihçesi	204
4.2.2.2. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı	207
4.2.2.3. Kentin Fiziksel Yapısı	211
4.2.2.4. Kentin Mekan Karakteristikleri	213
4.2.2.5. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi	220
4.2.2.6. Kent-Doğa Bütünlüğü	222
4.2.2.7. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı	224
4.2.2.8. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri	230
4.2.2.9. Kentsel Altyapı	232
4.2.2.10. Kentin Tipolojik Özellikleri	236
4.2.3. Kütahya Geleneksel Kent Örneği	239
4.2.4. Kütahya Kent Kimliğini Belirleyicileri	240
4.2.4.1. Kentin Tarihçesi	240
4.2.4.2. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı	243
4.2.4.3. Kentin Fiziksel Yapısı	250
4.2.4.4. Kentin Mekan Karakteristikleri	252
4.2.4.5. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi	257
4.2.4.6. Kent-Doğa Bütünlüğü	259
4.2.4.7. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı	261
4.2.4.8. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri	268
4.2.4.9. Kentsel Altyapı	271
4.2.4.10. Kentin Tipolojik Özellikleri	276
4.3. BÖLÜM SONUCU	279

BÖLÜM 5. GÜNÜMÜZ KENTLERİNİN KİMLİK DERECESİNİ ÖLÇMEK İÇİN BİR YÖNTEM DENEMESİ	
5.1. HEDEFLER VE İLKELER	284
5.2. KİMLİK OLGUSUNUN EKOLOJİK UYGUNLUĞUNUN İRDELENMESİ	287
5.2.1. Ekolojik Kent Sistemi	287
5.2.2. Kentsel Tasarıma Ekolojik Bir Yaklaşım	289
5.3. TASARIMDA DENGELİ MODELİ	294
5.3.1. Modelin Ana Hatları	294
5.3.2. Modelde İzlenecek Yöntem	296
5.3.2.1. Bölgesel Mekan Analizi	296
5.3.2.2. Bölgesel Kimlik Belirleyicileri Analizi	298
5.3.2.3. Bölgesel Etkileşim Tablosu	298
5.3.2.4. Bölgeler Arası Denge Kurulması	301
5.3.2.5. Denge Modelinin Kent Bütününe Yansıtılması	303
5.4. BÖLÜM SONUCU	304
BÖLÜM 6. SONUÇ	305
KAYNAKÇA	310
ÖZGEÇMİŞ	316

ÖZET

Ülkemizde 1950'li yıllardan itibaren görülen, sosyo-ekonomik gelişme sonucu; kentlerde her açıdan bir değişim başlamıştır.

Gerek işlevsel, gerekse estetik açıdan tüm kentlerde bir sistem bozukluğu, bir belirsizlik yaşanmaya başlamıştır. Bu durumun günümüze kadar sürmesi sonucu, kentlerin ana dokusu ve yapısı bozulmuş ve bir çözüm aranmaya başlanmıştır.

"Her kentin bir kimliği vardır" varsayımından yola çıkarak açıklamalar getirilmiş; araştırmamızın temel noktası olan varsayımın gerçekleşmesi için, kimliğin tanımı hedeflenmiştir.

1. Bölümde; kent ve kent ile ilgili kavramlar tanımlanmış, kimlik tanımı için bazı saptamalar yapılmıştır. Kent kimliğinin tanımı ve özellikleri belirlendikten sonra da; kimliği etkileyen ve kimliğin oluşumunda rol oynayan etkenler ortaya konmuştur.

2. Bölümde; uluslararası kimlik tanımları ve çalışmaları ele alınmıştır. Avrupa'nın belirlenen birkaç ülkesinde;

a. Kimlikle ilgili yorumlar

b. Ülke kentlerinin bugünkü durumu

c. Seçilen ülkeden bir kentte, yapılan kimlik çalışmaları irdelenmiştir. Günümüz Türk kentleriyle de bir karşılaştırma yapılmıştır.

3. Bölümde; ülkemizin genelde bozulmuş ve kimlik sorunu olan günümüzdeki bazı kentlerden iki örnek seçilerek, kimlik ve kimliği etkileyen etkenler araştırılmıştır. Her kent tek tek ele alınarak, kimliğini oluşturan ya da kimliğin yok olmasına yolaçan etkenler ortaya konmuştur. Kentin oluşumundaki fiziksel ve sosyo-ekonomik yapı ile günümüz koşullarındaki fiziksel ve sosyo-ekonomik yapı karşılaştırılmıştır. Sonuçta; her iki kent için de "bölgesel mekan analizi haritaları" yapılmıştır. Bu iki kent, İzmir ve Eskişehir'dir.

4. Bölüm'de; ülkemizin, geleneksel dokularını koruyan ve kimliğini henüz tam anlamıyla yitirmemiş "Geleneksel Kentler" inden iki örnek seçilerek kimlik ve kimliği etkileyen etkenlerin analizi yapılmıştır. Tipolojik yapı, bu tip kentlerimizde kimlik üzerinde daha çok etkili görülmektedir. Seçilen kentlerin herbirinde, kimliğin genel yapısını koruyan etkenlerin etkileri tek tek ele alınmıştır. Bir önceki bölümde olduğu gibi, bu bölümde de kentlerin "bölgesel mekan analizi haritaları" yapılmıştır. Araştırmamızı yaptığımız iki "geleneksel kent"imiz Adana ve Kütahya'dır.

5. Bölüm ise; araştırmamızın sonuçlarına ışık tutacak, bir inceleme niteliği taşımaktadır. Kentlerin kimliğinin belirli bir düzeyde de olsa korunmasını ve yitirilmesinin önlenmesini sağlayacak bir sistem yaklaşımı önerilmiştir. Bu sistem yaklaşımı; ele aldığımız kentler üzerinden değerlendirilerek ve o kentler üzerinde yaptığımız birtakım çalışmaların devamı olarak ortaya konmuştur. Modelin uygulamalarının birçoğu 3. ve 4. bölümlerde denenmiştir. Modelin amacı; ülkemiz genelinde aynı ölçüde kimlik değerine sahip, belirli bir ismi olan, ismiyle anılan ve o ismin kente yakışır bir kalite getirdiği kentler oluşturabilmektir.

SUMMARY

After 1950's, the cities in our country have been getting worse in every aspect, as a result of the socioeconomic improvement.

A systematic uncertainty appeared either in functional or esthetic concepts of the cities. This situation continued till today and the main theme and structure of the cities corrupted and finding a solution for the situation came in to consideration.

The hypothesis, "Every city has its own ID", can be explained by this solution and to approve this hypothesis, a definition for the city identification is tried to be set out in this study.

In chapter 1, the definitions for the city and related items are given and a preliminary study is carried out to define city identification. After the definition and specifications for the city identification are found out, the factors effecting these are mentioned.

In chapter 2, international studies and definitions for the subject are given and comments, today's situation, city identification studies and comparison with Turkish cities are given.

Two cities from our country as an example to the ones loosing their identification are taken into consideration in chapter three and the factors effecting these cities and their identifications positively or negatively are studied. The socioeconomic situation in the beginning and today are compared. At the end, regional placement analysis maps are created for these two cities, namely İzmir and Eskişehir.

On the contrary, in chapter four, traditional cities which preserve their identifications are taken in to consideration the same analysis are carried out. Typology came out to be the main factor effecting these kind of cities. Similar to chapter three, regional maps are also prepared for these cities, namely Adana and Kütahya.

In chapter five, a system to preserve the city identifications is proposed. This system is studied for the cities mentioned above and the results, as a complementary to chapters three and four, are given. The main aim of the system is to create cities and city identifications which are good in quality.

GİRİŞ

- **Araştırmanın Hedefi**

"Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerini Kimlikli Kılmak İçin Bir Sistem Önerisi" başlıklı araştırmamızın amacı, günümüzde;

- a) Geleneksel kent dokusu içeren kentlerde, bu dokunun getirdiği özellikler ve kimlik yaratan hususların giderek gelişme sürecinde erimesi
- b) Genelde kentsel gelişmelerin kimlik yaratacak nitelikler içermemesi gibi karşı karşıya kaldığımız sorunlara cevap aramaktır.

Bunu belirlerken de öncelikli hedefimiz, "Her kentin bir kimliği vardır" varsayımını gerçekleyebilmek olacaktır.

Bir kentin kimliği toplumsal olarak üretilmektedir. Kimliğin oluşmasında;

Fiziksel Çevre Değerleri + Yaşam Biçimi

birbirini tamamlamaktadır. Bu açıda kimliğin oluşması sınırlı şekilde denetlenebilir. Sınırlı denetleme dolayısıyla, kentin kimliği çoğu zaman, kentle birlikte yozlaşarak kaybolmaya yüz tutmaktadır.

Her kent çeşitli şekillerde yaşanabilir, çeşitli şekillerde algılanabilir, ayrı tarzlarda anılabilir, farklı görüşler getirebilir, farklı detaylar düşünmeye yol açabilir. Bu, her kent için değişiktir ve farklıdır. Günümüzde ise; her kentin farklı algılanmasını, değişik görüş açalarına sahip olmasını sağlayan bu etkenler ya yok olmuştur ya da yok olmak üzeredirler.

Bu araştırmanın gereksinimi; hergün içinde yaşadığımız İstanbul'un, yavaş yavaş kendini ve İstanbul'u İstanbul yapan öğeleri kaybettiğini anladığımızda ortaya çıkmıştır. İstanbul, kimlik değişimine uğramaktadır ve büyümlü kent olma özelliğini kaybetmektedir. Gerçek İstanbullu'lar ve kentin varoluşunu bilenler, artık kenti tanıyamaz olmuşlardır. Sonuçta insanın "Rüya" sı olan kent bir "Kabus" a dönüşmeye başlamıştır. Kabusu tekrar rüyaya dönüştürebilmenin bir yolu da bu çalışmayı yapabilmektir. Kentlere kimliklerini bir ölçü de olsa geri verebilmek bu araştırmanın hedefini oluşturmaktadır.

- **Araştırmanın Konusu**

Araştırmanın konusu, oldukça geniş kapsamlı olup; baştan sona geniş bir çalışmayı içermektedir.

Araştırmaya başladığımızda, gördüğümüz sadece İstanbul örneği değildi. Anadolu'nun birçok kentinde de aynı dram yaşanmaktaydı. İzmir eski İzmir değildi; Konya eski Konya değildi; Mardin eski Mardin değildi. Artık, kentlerimizin tümü, kendilerini oluşturan, yaşatan ve geliştiren, kendilerine özgü pekçok değerleri kaybetmekteydi.

Bu noktadan yola çıkarak, kentlerimizin kişilik, kimlik sağlayan bu "değerlerini" korumak; yurdumuzun tüm kentlerine sahip çıkmak gerekliliğini duyduk. Buna bağlı olarak, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde varolan farklı kentleri ele alıp, incelemek, sonuç çıkartmak gereği doğdu. Anadolu' da kentler, dört dönemde gruplanarak incelenebilir:

- a. Anadolu-Türk Kentleri (Türklerin Anadolu'ya gelişiyle kurulan ve gelişen)
- b. Anadolu Kentleri (İlk kurulan kentler)
- c. Osmanlı Kentleri
- d. T.C. Kentleri (Ekonomiden kaynaklanan göçlerle gelişen)

Bugün , Anadolu'nun birçok bölgesinde bu dönemlerde oluşmuş ve halen mevcut dokusunu koruyan pekçok kent olduğunu görüyoruz. Kent kimliklerini ele alırken, ya da örnek kentleri seçerken buna dikkat etmek önemlidir.

Kimlik tanımını ve kimliği belirleyen etkenleri tanımlamak, araştırmanın en önemli adımıdır. Önce bu tanımlamalar yapılmalıdır. Çünkü örnek kentler üzerinde inceleyeceğimiz en önemli nokta, kimlik etkenlerinin varlığı ya da neden yok olduğudur.

Araştırma için seçtiğimiz kentler dahilinde bu incelemeyi yaptıktan sonra, araştırmayı sonuçlandırabilmek için de; "kimlikli" kent tanımını yeniden gündeme getirebilecek, yaşayanların bulunduğu kentle yeniden gurur duyabileceği kentler oluşturmak ve bu amaçla bir sistem yaratmak araştırmamızın son adımı olacaktır.

- **Araştırmanın Metodolojisi**

Araştırmaya başlarken önce sorun tanımlaması yaparak, varsayım ortaya konulacaktır. Bunu gerçekleştirmeden önce kentle ilgili tanımlamalar yapıp, kent imajı ile ilgili ve kent kimliği tanımlamasına yardımcı olacak kavramlar açıklanacaktır.

- Farklı ölçek
- Farklı yorum
- Sosyo-kültürel farklılıklar
- Kente özgü değişkenler
- Oluşumu sağlayan ilkeler
- Doğası ve öğeleri

gibi kavramlar ile kent kimliğine giriş yaptıktan sonra, kimlik olayının tanımı, oluşumu ve gelişimi incelenecektir. Böylece, "Her kentin bir kimliği vardır" varsayımına başlangıç yapılmış olacaktır.

Bu tanımların belirlenmesi ile esas hedefimiz olan kentlerde kimlik sorununun çözümlenebilmesi amacıyla; öncelikle Avrupa kentleri üzerinde kimlik tanımı ve durumu incelenecektir. Avrupa'nın hangi kentlerinde kimlik kavramı benimsenmiş, hangi kentler kimliğini koruyabilmiş; hem kendi ülkeleri açısından araştırılacak, hem de diğer ülkelerin kimlikleri ile karşılaştırma yapılacaktır.

Anadolu kentlerinde kimlik sorununu çözebilmek için de öncelikle;

- Günümüz kentleri
- Geleneksel kentler

çerçevesinde örnekler seçilerek, her kent için kimliği belirleyen etkenler incelenecektir. Bu etkenlere bağlı olarak da analiz şemaları oluşturulacak ve geliştireceğimiz sistem yaklaşımına veri oluşturulacaktır.

BÖLÜM 1 KENT VE KİMLİK

1.1. KENT VE YENİ TANIMLAR

Herhangi bir ülkenin fiziksel durumu ve insan yerleşmelerini içeren bir haritası incelendiğinde, ülkenin kimi yerlerinde yerleşme sayısının daha fazla, nüfusun daha yoğun; kimi yerlerindeyse dağınık bir yerleşme düzeni ve daha az yoğun bir nüfusun yerleşmiş olduğu gözlemlenir. “Yoğun”, “Daha çok veya daha az yoğun”, “Dağınık-toplu” gibi böylesine göreceli farklılıklar, değişik ülkelerin yerleşme durumlarının karşılaştırılmasında da kolayca görülür. Bu farklılıklar, doğal çevre koşullarından ve tarihsel gelişme süreci içinde kazanılmış olan sosyo-ekonomik ve kültürel çevre koşullarından kaynaklanır. Her yerleşme kendi bölgesi içinde jeomorfolojik, jeolojik, atmosferik, topografik durum, coğrafik konum ve tarihsel gelişme sürecindeki evrimine bağlı olarak, kendine özgü karakteristiklere sahiptir. Böylece beliren farklılıklar, insanın ekledikleriyle artar ve yasalar, gelenekler, ekonomik faaliyetler, yaşama biçimi, sosyal yapı, siyasal yapı, yönetim biçimi yani sosyo-ekonomik yapının etkileri değişik alanlarda yansır. Uygun doğal çevre verilerinin ne denli önemli bir çekim yarattığı; tarihsel gelişme sürecinde, ilk yerleşmelerin, yer seçimlerini verimli vadilerde yapmaları ile belirlidir. Böylece, sürekli bir yerleşme için seçilen yer, çevresi içinde bir merkez, bir çekim yeri olarak, bir gelişme gösterir ve **kent** oluşur.

Kent,

- A. Bir yerleşme türü
- B. Yerel yönetime sahip yasal bir birim
- C. Çevresine bakarak bir merkez oluşturan
- D. Toplama-dağıtma merkezi olan tarım dışı faaliyetlerin yoğunlaştığı
- E. Tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerin kontrol yeri
- F. Örgütlenme ve uzmanlaşma ile belirlenen özgün bir yaşama sahip olan
- G. Tercih edilen bir yerleşme türü

olarak tanımlanabilir.¹

İnsanların toplu halde yaşama şekline geçmeleri M.Ö. 6000 yıllarına doğru tarımsal üretime başlamalarıyla doğmuştur denilebilir. Ancak bu dönemlerde "kent" denilebilecek bir çevre ortaya çıkmamıştır. İlk kentlerin gerçekten kurulmaya başlaması ise ancak, M.Ö. 4000 yıllarında gerçekleşmiştir. Çünkü kent kavramını ve kentsel olguyu ortaya çıkaran işbölümü bu tarihlerde belirlemiştir.²

Ortaçağların surlarla çevrili kentleri, bir yandan savunma gereksinimlerinin, öte yandan da güzel görünme etkisiyle, içlerine kapanık kentler olmuşlardır. Bu tip kentlere; ya tümüyle siyasal ve kültürel işlevler, ya da tamamen ekonomik işlevler egemendi.

Sanayi devriminin başlangıcında, kentlerin ekonomik yapısında başlıca etkili ögeler, burjuvalar, tüccar ve bankacılarıdır. Sanayi devrimi yani makineleşmenin ve ussallaşmanın sistemli bir biçimde ve geniş ölçüde uygulanması; zihniyet ve davranışların bu yeni kapitalist üretim biçiminin isteklerine uydurulmaya başlanması, geleneksel kent yapısını sarsmaya, değiştirmeye önayak olmuştur.³

¹SUHER, Hande. "Kentleşme ve Kentleşme Politikaları" (Türkiye'de Kentleşme, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7. Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul, 1995.). s: 5-9.

²DEMİRSEREN, Şölen. "Mekan Teorileri ve Kent Formunu Oluşturan Faktörler Üzerine Bir Araştırma" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Y. Lisans Tezi. İstanbul, 1990.). s: 72.

³KELEŞ, Ruşen. Kentleşme Politikası (İmge Kitabevi Yayını. İkinci Basım. Ankara, 1993.). S: 20.

Bu döneme kadar gördüğümüz ve oluşumunda genellikle; fiziksel, sosyo-ekonomik, psikolojik, politik ve işlevsel etkenlerin rol oynadığı kentleri klasik kentler başlığı altında toplamak doğru olacaktır. Bu kentlerin diğer bir özelliği de geometrik ya da organik forma bağlı kalmış olmalarıdır. Klasik kentlerde kent ve kentleşme kavramı tam olarak oturmduğundan, insan ve insana bağlı değerlerin kent üzerindeki etkisi anlaşılammıştır. Kentin bu dönemdeki ekolojik yönü eksik algılanmıştır.

20.yy. in kentleri, 19. yy. ve eski devirlerdeki kent hareketlerinden birkaç noktada ayrılmaktadır. Bu kentler;

- Büyük sanayi kuruluşları çevresinde oluşmuşlardır
- Çağımızdaki nüfus patlamasıyla orantılı olarak gelişmişlerdir
- Kalkınma ile birlikte yürümüşlerdir
- Liberal bir ekonomik düzen içinde başlamış ve gelişmiştir
- Form kaygısı yoktur.⁴

Bu özelliklerini sıraladığımız kentleri de çağdaş kentler olarak tanımlayabiliriz.

1.2. KENT İMAJI

İnsanların yarattığı bir değer olarak kentler, uygarca davranışların bir ifadesi ve mimari tasarımların hareket noktasıdır. Ancak insan-kent arasındaki bağlar kopmakta, doğaya uyum süreci sonunda oluşturulan kentsel mekanlar, kent dokuları, komşuluk üniteleri, mahalleler yok olmaktadır. Kentlerin yeni çehresini oluşturan, sadece form endişesine dayalı yeni beton kutular sosyal ve ekonomik bünyeye uymakta yetersiz kalmışlardır.⁵

⁴ CORBUSIER, L. The City Of To-Morrow and Its Planning, Dower Publications, New York, 1987.

⁵ ÇİNCİ, Behruz. "Örneklerle Kentsel Tasarım, Mimari Ve Mekan Estetiği" (1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPBYayını. İstanbul, 1992.). s: 179.

Günümüzde kentleri oluşturan dokunun belirli bir düzen içerisinde gelişmesi, sağlıklı ve planlı bir çevre oluşturmak için imar planları yapılmaktadır. Ancak gerek imar planları gerekse koruma amaçlı planlar, özellikle tarihi dokuya sahip kentlerde kişilerin güncel ihtiyaçlarını ön plana çıkartarak; mevcut kent dokusunu tahrip edecek şekilde, yeni kentsel mekanların oluşumu karşısında etkili bir rol oynayamamaktadır. Zaman içinde kentsel doku üzerinde meydana gelen değişikliğin toplumu oluşturan bireylerin kültürel, ekonomik ve sosyal yaşantı düzeyi ile çok yakından ilgili olduğu görülmektedir.⁶

Bu çerçevede içerisinde kenti ele aldığımızda, eski kent imajlarından daha farklı bir görünüm karşımıza çıkacaktır. Kentleri bugünkü anlamda incelediğimizde ölçek, yorum, sosyo-ekonomik farklılıkların yanında, kente özgü değişkenler ile oluşumu sağlayan faktörler gibi imajı etkileyen değişik kriterlerle karşılaşırız.

1.2.1. Kentlerin Farklı Ölçeği

Tarihsel bir gelişim perspektivi içinde, kent mekanlarını gözlemleyecek olursak; farklı devirlerde, farklı ölçekte biçimlenmiş ortamlar görürüz. Bunun nedeni insanların fiziksel, sosyo-ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının çeşitli devirlerde farklılıklar göstermesidir.

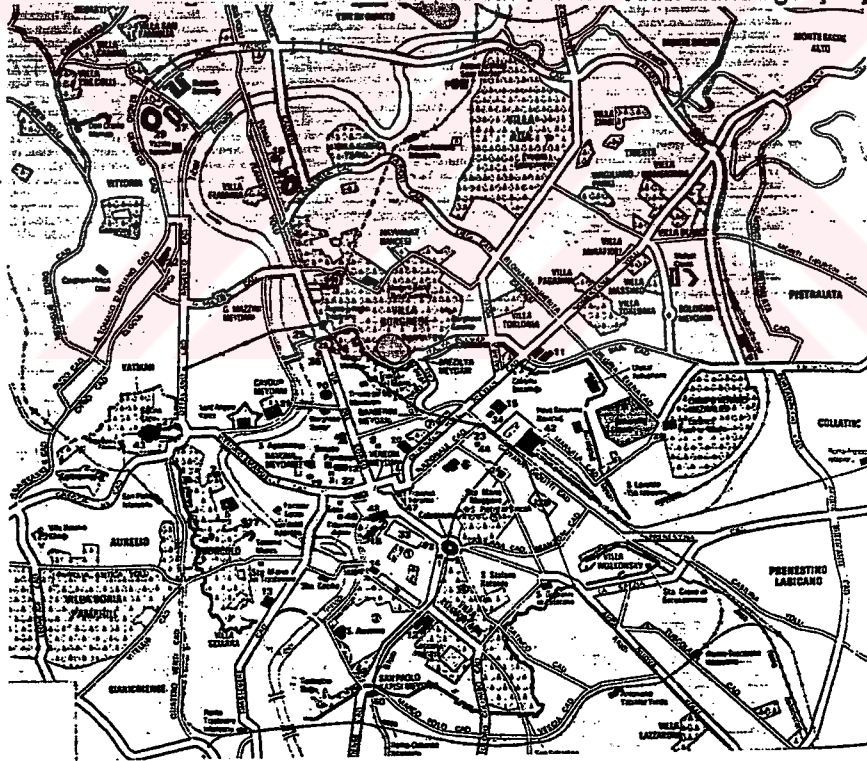
Örnek olarak, anıtsal karakter taşıyan iki kent Roma ve İstanbul'u ele aldığımızda ölçek farkını daha iyi anlamış oluruz. Her ikisi de aynı fiziksel şartlara (Akdeniz iklimi, deniz kıyısı kenti) sahip olmalarına ve aynı karakteristik imajı yansıtmalarına rağmen; farklı devirlerdeki farklı ihtiyaçlar nedeniyle ölçek olarak aynı imajı taşımamaktadırlar.

⁶ ESENKAYA, H. Aydan. "Galata Surlu Bölgesinin Mekansal Kimliği Ve Kullanımı Üzerine Bir İnceleme"(M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K.Tasarım Y.Lisans Tezi. M.S.Ü. 1992).

İlk kuruluşu askeri kaynaklara dayanan Roma kentinin de İstanbul gibi surlarla çevrili olması savunma amaçlıdır. Kentin anıtsal karakter kazanması ise dinin etkisi ile olmuştur. Romalıların yarımadaı egemenlik altına aldıktan sonra geniş bir alana yayılarak büyük bir uygarlık kurması, Roma dünyasını biçimlendiren iki ayrı özellikle açıklanabilir.⁷

1. Pragmatik ve gerçekçi bir dünya anlayışıyla biçimlenmiş Roma toplumunun askerliğe ve yöneticiliğe olan yatkınlığı,
2. Yunan uygarlığının korunmasıyla devralınan yüksek sanatsal yaratıcılık, bilimsel araştırma ve felsefi düşünce düzeyi.

Roma kentinin bugünkü ölçeği ve imajı, bu iki faktör ile İtalyan toplumunun genel yapısının (Akdeniz yöresinin kimliğini taşıyan; duygusal, güçlü ve yaratıcı toplum) etkisi altında gelişmiştir.

Şekil 1⁸

Roma Kent Dokusu

⁷ANA YAYINCILIK A.Ş. VE ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA, INC. Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi(15. Baskı. İstanbul, 1989.). Cilt: 18, s: 460.

⁸a.g.e. s: 456.

Bunun yanında İstanbul metropol alanının bugünkü oluşum nedenleri çok daha farklı ve olumsuz faktörlere bağlıdır. Kentin bugünkü ölçeğe ulaşmasının en önemli nedenlerinden birisi göçtür. İstanbul'a göçün başlangıcı Fatih dönemine uzanır. Adamakıllı büyümüş imparatorluğun çeşitli yörelerinden insanlar İstanbul'a yerleştirilir. Bunu yaparken de etnik bir ayırım gözetilmez. Şehrin fazla kalabalıklaştığına dair ilk alarm işaretleri Kanuni Sultan Süleyman zamanına rastlar.⁹ Sonuçta günümüze kadar uzanan ve her geçen gün katlanarak büyüyen bu kalabalık, kentin bugünkü imajının oluşumunu sağlamıştır.

İstanbul, arkasında Roma ve Bizans başkentlerinin anıları ve onların tarihsel imgelerine yoldaş olabilecek fiziksel ve tarihi boyutlara sahip olduğu için büyüktür. İstanbul'un bugünkü evrenselliği, Türkler'den çok önce başlayan bir tarihsel sürecin biriktirdikleriyle oluşmuştur.¹⁰

⁹BELGE, Murat. "İstanbullu Göçlerle Çoğaldı" (İstanbul Dergisi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1. İstanbul, 1992). s: 50.

¹⁰KUBAN, Doğan. " İstanbul'un Romalı-Bizanslı Kimliği " (İstanbul Dergisi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1. İstanbul, 1992.). s: 54.

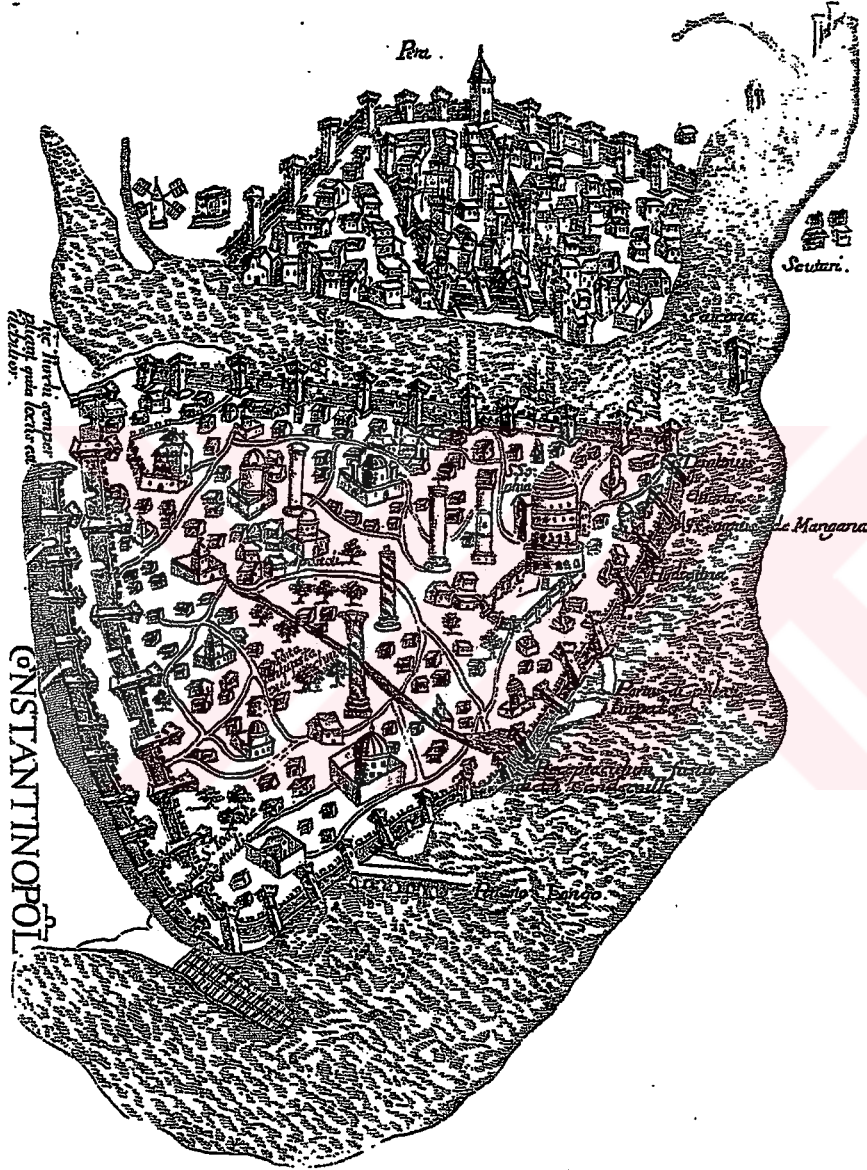
Tabella v.

Post pag. 348.

URBIS CONSTANTINOPOLITANÆ DELINEATIO,

Qualis extitit mccccxxii. proinde antequam in Turcarum potestatem venisset.

Auctore CHRISTOPHORO DE BONDELMONTIBUS *Florentino* in Opere MS. quod de *Insulis Archipelagi* inscriptit.

Şekil 2¹¹

İstanbul Kenti (1422)

¹¹ÇÖL, Şölen. Eminönü (Eminönü Lions Kulübü Kültür ve Sanat Komitesi Çalışması. İstanbul, 1996).

Kentlerin farklı ölçeğini yaratan en önemli faktör, oluşumun 4. boyutu olan zaman boyutudur. Kentsel çevre oluşumunun zaman yayılımı içinde gelişmesini incelediğimizde de:

- Kentsel çevreyi, dolayısıyla kentsel görsel kaynakları, mekansal -zamansal eylemler oluşturmaktadır
- Kentsel Mekan, zaman yayılımında belirli bir evrim geçirmittir.
- Kentsel çevre ya da kentsel mekan, yaşam dolayısıyla kullanıcı ile boyutlanan toplumsal bir üründür ve bu tarihsel süreçte oluşur
- Kentsel mekan ya da kentsel çevre kendini oluşturan tek tek öğelerin toplamından daha fazla ve daha farklı bir içeriğe sahiptir
- Kentsel çevrenin oluşumunda, tarihsel ve işlevsel boyutunun anlamlaştırdığı, genişletilmiş zaman kavramı içinde gerçekleşen kentsel mekanda; tarihin güçlü izleri olarak yaratılan dinsel, askeri, ticari güç yapısı ürünleri ile birlikte, evrensel teknolojinin çağdaş ve anonim ürünleri olarak yaratılan iş merkezleri, oteller, prestij binaları, kentsel silueti çizen, her dönemin güç yapısı ürünleri olarak, zaman içinde uyumlaşmak zorundadır ve bunlar görsel kaynakları dolayısıyla da görsel değerleri yaratmaktadırlar.¹²

şeklinde önemli sonuçlar karşımıza çıkmaktadır.

¹²ÇUBUK, Mehmet ve diğerleri. "Zaman ve Kentsel Çevre Oluşumu" (Planlama ve Kentsel Çevre Oluşumu.....M.S.Ü. Mİm. Fak. Şehircilik Araştırma Merkezi Bildiriler Dizisi-1. İstanbul, 1983.) s: 28-30.

1.2.2. Kentlerin Farklı Yorumu

Kentler, doğal kaynakların dağılımı, sosyal, ekonomik ve bölgesel etkenler nedeniyle farklılıklar göstermektedirler. Tarih boyunca kentlerin doğuşunda egemen olan toprağa bağlı fonksiyonlar, yerini sanayiye bağlı fonksiyonlara bırakmıştır. Bu fonksiyonelliğin yükünlük derecelerine göre kent boyutları değişmiş; nüfusları, yoğunlukları, heterojenlikleri, hareketlilikleri, rekabetleri, anonim ilişkileri, uzmanlaşmaları, iş bölümleri ve çeşitlenmeleri de değişik ölçek ve nitelikte kentlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹³

Bu faktörler kentlerin farklı yorumlanmasına yol açmıştır. Günümüzde, aynı bölgesel özelliklere sahip olan İstanbul ve Kocaeli, sosyal ve ekonomik koşullar nedeniyle farklı kent anlayışları ile yorumlanmaktadır. İstanbul'un kent imajı evrensel bir görüşle yorum kazanırken, Kocaeli kentinin görünümü sadece sanayi ile bir kişilik göstermektedir.

Yine Avrupa'nın kentleri arasındaki yorum farkına bakacak olursak; Almanya'nın aynı bölgede bulunan iki kenti Köln ve Aachen da yaşam şartları açısından değişik yorumlanabilecek kentler sınıfına girerler. Köln, yüzyıllardır gelenekselliği ile yaşamış, tarihsel ve büyük bir kent olarak görüntüsünü korumaktadır. Bunun yanında daha küçük ölçekte görünmesine rağmen, bir üniversite kenti olarak kitiliğini koruyan Aachen da hemen hemen aynı boyutlarda kent görünümüyle yorum kazanmıştır.

Kentlerimizin bugün karşı karşıya kaldığımız niteliksel sorunları büyük ölçüde kent kavramının yanlış değerlendirilmesine bağlıdır. Uygulanmakta olan çeşitli kente bakış sistemleri tanımlanabilse de, özellikle tarihsel ve sosyal değerleri gözardı eden soyut ve biçimsel yaklaşımların sonucu olarak yaşam kalitesine sahip olmayan kentler ve kent parçaları ortaya çıkmaktadır.¹⁴

¹³FERSAN, Nur. "Küçük Anadolu Kentlerinde Tarihsel Dokunun Korunması İle İlgili Bir Yöntem Araştırması" (İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul, 1980.). s: 3.

¹⁴ÇAKMAKLI, Derya. "Kent Olgusu Ve Kavramsal Değerlendirmeler" (2. Kentel Tasarım Ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını. İstanbul, 1993.) s: 110.

1.2.3. Sosyo- Ekonomik ve Kültürel Farklılıklar

Sosyo-Ekonomik ve kültürel farklılıklar, toplumun yapısından ve gelişiminden kaynaklanan; kent imajının değişimini, oluşumunu büyük ölçüde etkileyen faktörlerdir. İnsan davranışları, insanların ekonomik ihtiyaçları ile geçim kaynakları, sosyo-kültürel ilişkileri, bu ilişkilerin yarattığı sorunlar kentin varolan görünümünü kazanmasında, kent ortamının oluşmasında önemli rol oynarlar.

Toplumların yüzyıllardan beri belli bir birikim sonucu oluşmuş ahlaki davranışları, kültürleri, gelenekleri kent tasarımında büyük ölçüde çözüm getiren olgulardır. Bunun yanında toplumun yönetim sistemi, dini inançları, ekonomik yapısı vb. toplumsal sürece bağlı olan sistemleri de kent dokusunu, kentin ne yönde gelişeceğini tayin ederler.¹⁵

Antikçağ, Ortaçağ kent dokularını gözden geçirecek olursak; heriki dönemde de sosyal yaşam tarzı aynı, kuruluş amacı ise savunma amaçlıdır. Ekonomik açıdan her iki dönemde de tarım hakimiyeti söz konusudur. İki dönem arasındaki farkı yaratan en önemli sebep yönetim sistemlerindeki değişiktir. Askeri yönetimden feodaliteye geçişte, toplumun yapısı ve yaşam tarzı değiştiğinden kentlerin görüntüsü de değişmiştir. Yine bunun yanında yönetim sisteminin getirdiği değişiklikten doğan ticari gelişme de kentlerin gelişiminde rol oynamıştır.

1.2.4. Kentlere Özgü Değişkenler

Kenti bir fiziksel bütün olarak ele aldığımız zaman, kentin tasarım sürecinde ya da kentin çözümlenip yorumlanmasında kente özgü değişkenlerle karşılaşırız. Bu değişkenleri üç ana başlık altında toplarsak,¹⁶

¹⁵DEMİRSEREN, Şölen. a.g.e. . s: 154.

¹⁶KARAMAN, Aykut. "Kentsel Tasarımda Biçimlenme İlkeleri" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Kuram ve İlkeleri DersNotları. İstanbul, 1985-87.) s: 1-6.

- A. Kentin oluşturduğu ortam: Mekan
- B. Kente özgü kentsel elemanlar
- C. Elemanlar arasındaki ilişkiyi sağlayacak biçimlenme ilkeleri

Mekan, kendisini saran hacimlerden daha fazla biçim ağırlıklıdır. Kendisini sarankütlerle bütünleşen bir ilişki içinde olan, pozitif bir varlık olarak kentin biçimsel oluşumuna ağırlığını koymuştur. Mekan, tüm kent dokusunun kendisinden türediği bir ön şart ortamıdır.

Bir kent bütünü oluşturmada, mekan kendisiyle birlikte çevresini de kurar. Kurduğu çevre ile mekan bir doku bütünlüğü oluşturur. Bu oluşumun tamamlayıcı unsurları doku, cadde, meydan, blok birimleri ve bloklardır ki bunları da kente özgü kentsel elemanlar olarak tanımlayabiliriz.

Bu elemanların ustaca birleştirilmiş bir bütünü tipik bir kentsel yaşantıyı, kentsel deneyim sürecini oluşturur. Bu oluşum tanım olarak birbirine küçük geçişlerle bağlı, çeşitli özellikteki bölgeleri ve mahalleleri birbirine bağlayan mekanlar, kamusal ve özel bölgelerdir. Bu mekansal bütünleşmelerden, ortaya çıkan anlamlar ve yorumlar özellik ve bütünleşmelerin şekline bağlıdır. Biçimlenme ilkeleri ise bu bütünleşmelerin çağlara göre çeşitli şekillerini belirler.

1.2.5. Kentin Oluşumunu Sağlayan Faktörler

Kentlerin oluşumu, gerek tarihi çerçeve içerisinde incelendiğinde, gerekse günümüz kentleri kapsamında ele alındığında; bu oluşumu hazırlayan birtakım göreceli faktörlerin olduğu gerçeğiyle karşılaşırız. Bu faktörler, kentlerin kuruluşundan gelişimine kadar tüm aşamalarında mevcut olup, her devirde değişik boyutlarda karşımıza çıkarlar.

Kentin oluşumunu sağlayan bu faktörleri 4 grup altında toplayabiliriz:

1. Doğal yapı
 - a. Topoğrafya
 - b. Oryantasyon
 - c. Rüzgar
2. Toplumsal yapı
 - a. Sosyal yapı
 - b. Yönetim sistemleri
 - c. Nüfus karakteristikleri
 - d. Ekonomik yapı
 - e. Gelenekler
 - f. Dini inançlar
3. Yönlendiriciler
 - a. Sit karakteristikleri
 - b. Yapılar ve yapılanma
 - c. Boşluklar(Yoğunluk)
 - d. Organik ve geometrik biçimlenme
4. Biçimlenişler
 - a. Sokak dokusu üzerine biçimlenme
 - b. Tek yapı üzerine biçimlenme
 - c. Mekansal biçimlenişler
 - d. Kent biçiminde ön kabuller¹⁷

Kentlerin fiziksel ve sosyo-ekonomik oluşumunu sağlayan bu faktörler, çeşitli dönemlerde farklılıklar göstererek, dönemde kazandığı karaktere göre mekansal yapıyı ve dolayısıyla kentsel dokuyu etkilemişlerdir.

¹⁷DEMİRSEREN, Şölen. a.g.e. s: 148-149.

1.3. KENT KİMLİĞİ

1.3.1. Tanımı

Kent imajını etkileyen ve her kent için farklı niteliklerde ortaya çıkan bu faktörler (ölçek, yorum, sosyo-ekonomik ve kültürel farklılık, değişkenler, oluşumu sağlayan etkenler) sonucunda; tüm kentlerle ilgili, her kent için değişik anlam ve önem kazanan yeni bir tanım karşımıza çıkar.

Tarihsel gelişim süreci içinde kentler incelendiği zaman, özellikle eski olma niteliğini yitirmemiş, bir başka deyişle, iyi korunmuş olan kentlerde daha baskın görüntüler izlenir. Bu görüntülerde çoğu kez iklim etkenleri, doğal yapı, yöresel gereçler, yapım tekniği, sosyo-ekonomik yapı ve kültürel izler kolaylıkla yakalanır. Bu tipik görüntülerde iklim, yöresel gereçlerin kullanımı ve mimari biçimlenişler çok belirgindir. Saray, kilise, cami vb. özel kimliği olan yapılar ise, çoğu kez belli bir devrin ve mimari stilin temsilcileri olarak, kent görünümünü simgeleyen özgün örneklerdir. Bu eserlerle kentler daha belirgin, kendine özgü nitelikler taşırlar.¹⁸

Bir kent içinde sadece bazı etkinliklerin yapıldığı, yaşamlarını kazandıkları alanlar değildir. Bu tür niteliklerin yanında; kentin insanları buldukları mekana olumlu değerler yüklüyor, mekana bağlanıp çeşitli fedakarlıklarda bulunuyorlarsa bu kent bir anlam kazanır. İnsanların kente bu şekilde bağlanabilmeleri için de sahip olması gerekenler:

- a. İyi tasarlanmış bir mekan,
- b. Doğayla bütünleşmiş bir çevre,
- c. Korunmuş kültürel ve tarihi mirastır. ¹⁹

¹⁸ŞEREFHANOĞLU, M. ve YENEN, Z. "Kent Kimliği-Reklam Öğeleri" (2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını. İstanbul, 1993.). s: 139.

¹⁹ LYNCH, Kevin. The Image of The City (The M.I.T. Press, Cambridge, 1964). s: 9.

Kentler de insanlar gibi maddi ve manevi varlıkların ötesinde bir bütünlüğe sahiptirler ve bu bütünlük içinde kendilerini gerçekleştirmeye yönelirler. Bu gerçekleştirme, geçmişin öğretilerinden geleceğin olasılıklarına uzanan büyük bir süreçtir ve tarih böyle oluşur.²⁰

Bugünün kentleşme politikalarının, düşünce kalıplarının dışına çıkılması ile, planlama kavramına yeni bir bakış getirilmiştir. Sürdürülebilir Kent kavramı toplumun onayına sunulmuştur. Modern toplumların yarattıkları yüksek kültür ürünlerinden oluşmuş kentsel yaşam biçimi, postmodernizm ile bireysel özellikleri ve yaşamdaki farklı olasılıkları dile getirmektedir.²¹

Kentlerin kimliğini kentliler ve onların yaşam biçimi oluşturur. Kent kimliği, yaşam biçiminin kendisi değil de, bu biçimin sonucu olan ürünler yargılanarak değerlendirilemez. Kent kimliği durağan olmayan, sürekli gelişip değişen dinamik bir oluşumdur.²²

Kent kimliği; kent imajını etkileyen; her kentte farklı ölçek ve yorumlarla kendine özgü nitelikler taşıyan; fiziksel, kültürel, sosyo-ekonomik, tarihsel ve biçimsel faktörlerle şekillenen; kentliler ve onların yaşam biçiminin oluşturduğu; sürekli gelişen ve sürdürülebilir kent kavramını yaşatan, geçmişten geleceğe uzanan büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı anlam yüklü bütünlüktür.

1.3.1.1. Fiziksel Kimlik

Kentlerin fiziksel kimliğinin oluşumu, doğal ve mekânsal yapısı olmak üzere iki faktörden kaynaklanır.

²⁰SÖZEN, Nurettin. "İstanbul'a Sahip Çıkmak" (İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı1. İstanbul, 1992.). s: 9.

²¹ERYOLDAŞ, Akın. "İstanbul'un Kimliği Üzerine" (16. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu. M.S.Ü. ŞBPB yayını. Yayın no: 74. İstanbul, 1993.) . s: 226.

²²TOKER, Bilgin. "İstanbul'un Kimliğinde İnsan Değerlerini....." (16. Dünya Şehircilik günü Kollokyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. Yayın No: 74. İstanbul, 1993.). s: 227.

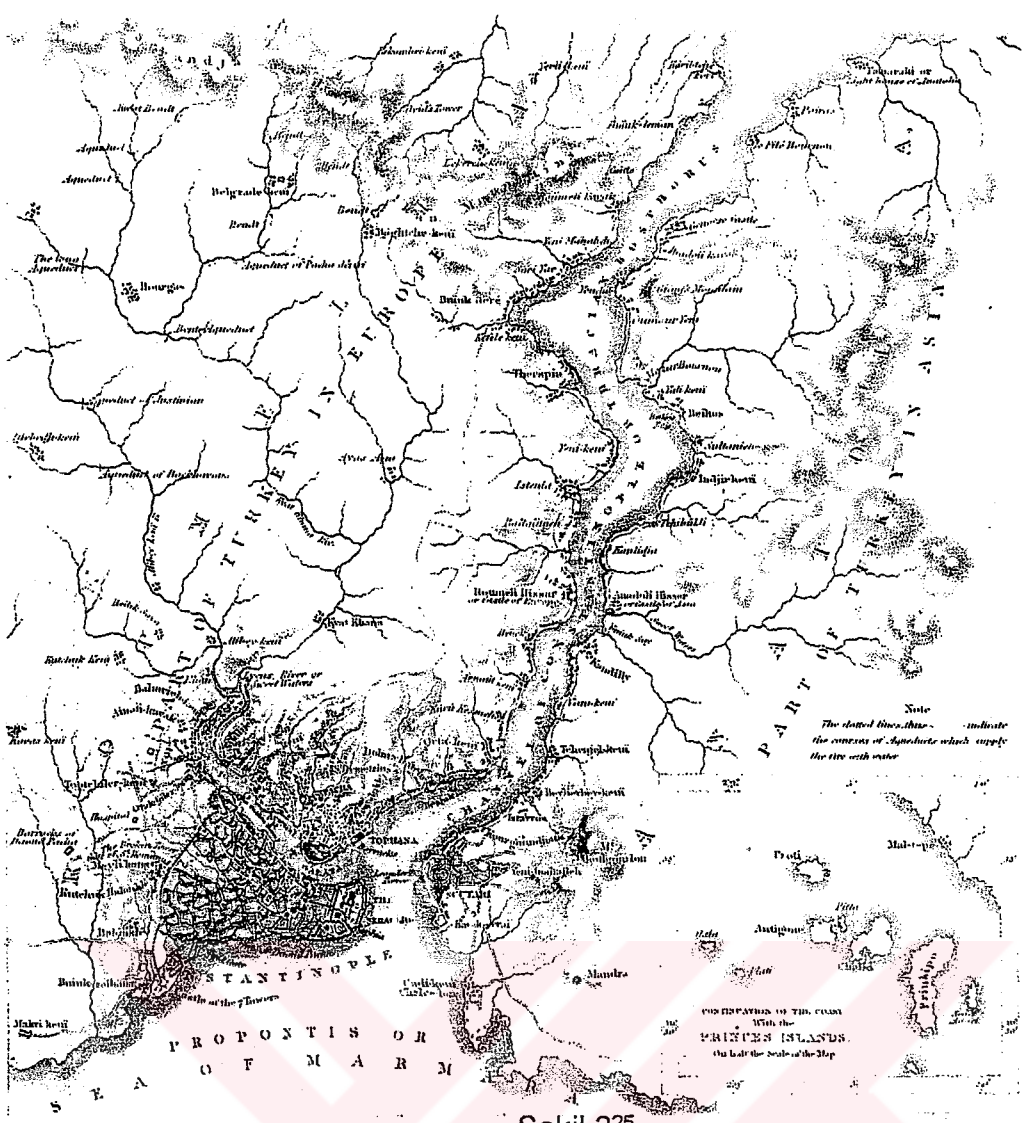
Doğal yapı, günümüzde kurulmuş ya da kurulmakta olan kentlerin kimlik kazanmasında en etkili faktörlerden biridir. Topoğrafya, iklim, oryantasyon ve coğrafi özellikler bir kentin yerleşimini, gelişimini dolayısıyla kendine özgü bir imaj kazanmasını zorunlu olarak etkilerler.

Kaliforniya'da yaz ve kış sıcaklığının çok farklı olmamasının yarattığı yapı ve yerleşmeler; New York'un oluşumunda Manhattan yarımadasının jeolojik yapısının etkisi, gözardı edilemez.²³ Bu örnekler, kent oluşumunda insan etkisinin yanında doğal yapı önceliğinin göstergesidir.

Su kenarı yerleşmesi kimliğinin İstanbul'un gelişiminde ve makro-formunun belirlenmesinde, aynı zamanda sakinlerinin yaşamında belirgin etkileri olmuştur. Coğrafi konumu gereği İstanbul her dönemde uluslararası bir liman işlevi görmüştür. Yanısıra deniz kentin alt bölgelerini (karşılıklı kıyıları) birbirinden ayıran, aynı zamanda da birleştiren bir ögesi olmuştur. Bu özellik nedeniyle kıyılar, deniz ulaşım ve dinlenme- eğlence eylemleri için potansiyel verilerdir. Dolayısıyla İstanbul'da su ögesinin kentlilerin yaşamında önemli yeri vardır ve olmalıdır.²⁴

²³AYDIN, Tekin. "Anadolu'da İnsan Toplulukları ve Yerleşme İlkeleri Üzerine Bir Deneme" (İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul, 1964.) s: 8.

²⁴ÜNAL, Yalçın ve diğerleri. "İstanbul'un Kimlik Değişimi: Su Kentinden Kara Kentine" (16. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. Yayın No: 74. İstanbul, 1993.). s:201.

Şekil 325

İstanbul ve Boğaziçi

Mekansal yapı, fiziksel kimliğin ikinci boyutudur. Sokak-meydan birlikteliğinin oluşturduğu mekanlar, sınırlayıcılar, malzeme-renk-doku birleşimi ve yeşille olan ilişkilerin tümü mekansal yapıyı oluşturur. Bütün bu elemanların konumları, özellikleri, çevreye katkıları, ilişkileri ve değişimleri kent kimliğini olumlu ya da olumsuz biçimde etkilemektedir.

Kentsel mekanlarımızda sorun, yapılaşmış çevre ile etkileşim içinde ortaya çıkan fiziksel, sosyal çevre kalitesi ve birlikte oluşturdukları yaşam mekanı ve yaşam kalitesi sorunu olarak ortadadır. Yani kimlik ve kimliklendirme, sorunlar, nedenler, çözümler bütününde çalışılması önemle gereken bir sorun alanı olarak belirginleşmektedir. Bu sorunda, kapsamlı bir etkileme ve etkilenme alanı olarak fiziksel- mimari çevre kimliği önemli bir yer tutmaktadır.²⁶

²⁵ÇÖL, Şölen.a.g.e.

²⁶ÇEVİK, Sonay. "Fiziksel-Mimari Mekan Kimliğinin Değerlendirilmesi..." (2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1993.). s: 119.

Fiziksel/Mimari mekan kimliği (sosyal çevre kimliğiyle ilişki içerisinde) ok nedenli ortaya çıkan, olumlu ya da olumsuz oluşturulmasına bağlı olarak çok önemli etkileri olan bir olgudur ve mekana bağlı gereksinmeler içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.²⁷

Tarihi İstanbul'a bugün bir dünya kenti imgesini veren doku ve siluet zellikleri, Bizans ve ağırlıklı olarak Osmanlı dönemi mimari ve kentsel tasarım ilkeleridir. Osmanlı kent mekanları düzenlemelerinde ilke olarak daima kamusal mekan, yarı kamusal mekan, yarı özel mekan, özel mekanlar arasında hiyerarşik bir geçişin vurgulandığını görüyoruz. Bu geçişte özel mekanların, kamusal mekan ve kitleleri bir sokak perspektivinden gördüğünü, bu oluşumun kamusal mekanların ve onlarla birleşik anıtsal yapıların boyut açısından ezici etkisini azalttığını görüyoruz.²⁸

şekil4²⁹

Eminönü Sokakları

²⁷ a.g.e. s: 125.

²⁸ KARAMAN, Aykut. "Kentsel Peysaj" (M.S.. Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Y.Lisans Ders Notları. İstanbul, 1987.).

s: 2-6.

²⁹ L, şölen. a.g.e.

19. yüzyılın ortalarına değin İstanbul genelde Ortaçağ kentinin özelliklerini taşıyan bir yerleşmedir. Son Osmanlı döneminde tarihi yerleşme Haliç'in güneyi ile Marmara Denizi kuzeyindeki kesimde Suriçi'nde yer almakta; Haliç'in kuzey kıyısındaki Galata ticaret bölgesi, Eyüp ziyaret yeri ile Boğaz'ın karşı kıyısındaki Üsküdar bu yerleşmenin su ile ayrılmış parçalarını oluşturmaktadır.³⁰

19. Yüzyıldan sonra Osmanlının durağan geleneksel toplum yapısı, Batı'da sanayi devrimi ile ortaya çıkan dinamizme daha fazla direnememiş, Tanzimat döneminde girilen yeniliklerle değişmeye başlamıştır. Artık İstanbul, çeşitli zanaat kolları ile iş hayatı sürdürülen, hatta bostanlarda tarımsal üretim bile yapılan bir kent olmaktan çıkıyor, yerleşim alanları dışına taşan üretimin denetlendiği bir kent işlevini üstleniyordu.

Yeni işlevin canlı kıldığı Beyoğlu, Galata, Beşiktaş semtlerine elit tabakanın gelişi bile, eskiden beri eski İstanbul'da yerleşmiş olan Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer azınlıklarla birlikte müslüman orta tabakayı yerinden kopartmamıştır. Bu kesim geleneksel bahçeli ve iki katievlerinde yaşarken; Beyoğlu yakasında 4-5 kata ulaşan sıraevler yükselmeye başlamıştı. ³¹

³⁰ÜNAL, Yalçın ve diğerleri.a.g.e. s: 202.

³¹ERUZUN, Cengiz. "İstanbul'un Kimliği İnsanı, Tarihi ve Doğasıdır" (16. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu. M.S.Ü. TBPB Yayın No: 74. İstanbul, 1993.). s: 217.

Özellikle 1950'lerden sonra ortaya çıkan değişimlerin İstanbul'un fizik mekanına (ve dolayısıyla da fiziksel kimliğine) etkileri;

- Ulaşım ağında, özellikle de kıyılardaki müdahaleler sonucu, kentin gelişme yönlerinin değişmesi, buna bağlı olarak kentsel biçimin dönütmesi;
- İstanbul'un metropolleşme sürecinde çok hızlı bir nüfus artışına sahne olup, biçim değiştirirken yönetsel yapı-makroform ilişkisinin kurulamamış olmasıdır.³²

1.3.1.2. Sosyal Kimlik

Bir kentin sosyal kimliği; toplumsal yapı, ekonomik yapı, siyasal yapı ve nüfus hareketleri olmak üzere 4 faktörle belirginlik kazanır. Herbiri birbirinin içinde olan, birbirinden etkilenen, birbirinden ayırt edilmesi mümkün olmayan bu faktörlerin etkileşimi ile kentin sosyal kimliği tanımlanabilir.

Bir tanıma göre kent, içinde barındırdığı farklı varlık alanlarında yeralan devingen, birbiriyle ilişkili sistemlerin tümüdür. Bu sistemler, kişilerin yaşam tarzı, toplum kişiliği, kamusal, özel ya da yarı özel mekkanlar ile kent doğası ve tüm kent öğeleri olabilir. Bütün bunlar ise kent açısından birer kent belitgesidir. Bu anlamda kent kimliği geçmişten geleceğe uzanan tüm fiziksel ve moral kültür öğelerinin genel görünümü, toplu bir mesajdır.³³

Toplumun sosyal yönü, sosyal yapısı düşünülmeden tasarlanmış pekçok olumsuz kent örneği vardır. Doğanın değişken etkenlerini insan, özgün karakterini kullanarak düzenlemeye çalışmıştır. Bu düzenleme süreci içinde, insan tüm sosyal yapıyı, ekolojik sistemi etkisiz hale getirip; önlem olarak plan ve tasarımı öne sürmüştür.³⁴

³²ÜNAL, Yalçın ve diğerleri. a.g.e. s: 202.

³³BAYRAKÇI, Oğuz. "Kent Mobilyaları Tasarımında Kimlik Sorunu ve" (1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1991.). s: 75.

³⁴DEMİRSEREN, Şölen. a.g.e. s: 154.

Toplumsal yapı, ÷lkeye ait hukuk, ahlak, yasalar ve örf ve adetlerden oluşan üst yapı kurumları ile, üretim ilişkilerini kapsayan alt yapı kurumlarının birbirine bağlı neden sonuç ilişkilerinden oluşur. Bu düzen insanın da katılmasıyla tamamlanır.³⁵

Ekonomik yapı, kentlerin tarım kenti ya da sanayi kenti imajı kazanmasında etkili olması açısından önem taşır. İlkçağlarda tarımsal faaliyetler ve buna dayalı topluluklar kenti oluştururken; daha sonraları gelişen toplumlarda suya bağlı olarak balıkçılık kentlerin oluşumunda etkili olmuştur. Ticaretin gelişmesiyle ticaret merkezleri, endüstri devrimmi ve sanayileşmeden sonra ise fabrikaların kentin dışında kurulması kentlerin yeni görünüm kazanmasını sağlamıştır. Ekonomik faktörler, kırdan kente göçün ve dolayısıyla nüfus hareketlerinin de belirleyicisidir.

Çeşitli düzeylerde verilen siyasal kararlar, yönetim yapısının özellikleri, hukuk kurumlarından bazıları ve uluslararası ilişkiler de kentleşmeyi özendirici nitelik sağlayabilir. Aynı şekilde siyasal yapının içeriğinde yeralan, savaşlar ve siyasi anlaşmazlıklar; gezme, yerleşme ve ticaret özgürlüklerini kısıtlayan yasaların kaldırılması; toprak iyeliğini yöneten hukuk kurallarının durumu ve bunlar da yeralan değişmeler de kentleşme ve kentlerin oluşumunda etkili olmaktadır.³⁶

³⁵a.g.e. s: 153.

³⁶KELEŞ, Ruşen. a.g.e. . s: 25-26.

Nüfus hareketleri, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişikliklerden doğar. Teknolojinin gelişmesi ile insanlar dış etkenlerden daha çok korunabildiği için ölüm oranı azalmakta; sanayileşmenin gelişmesi ile de kent dışında bulunan fabrika ve sanayi bölgeleri kentle bütünleştiğinden kentlerin nüfus oranı hızla yükselmektedir. Bu iki faktöre bağlı olarak büyüyen nüfus hareketleri sonucunda kentlerin de kimlik görünümü değişmektedir.

Dünya nüfusu 1800'de 990 milyon iken, 1900'de 1 milyara, 1960'da 3.3 milyara yükselmiştir. İçinde bulunduğumuz yüzyılın sonunda da 7 milyarı bulacağı tahmin edilmektedir. Buna koşut olarak, kentleşmenin çok daha büyük bir hızla ilerlediği görülmektedir. Nüfusu 100 bini aşan kentlerde, 1800 yılında dünya nüfusunun sadece % 1.7'si yaşarken, bu oran 1900'de % 5.5'e, 1970'de ise % 22'ye yükselmiştir. 1800 yılında 15 milyon olan kentli nüfus, bugün 800 milyona yükselmiş bulunmaktadır. 2000 yılına doğru, yeryüzünde 3.2 milyar kişinin kentlerde yaşayacağı hesaplanmaktadır. Birleşmiş Milletlerin kestirimlerine göre, bugün sayıları 35 olan 5 milyondan kalabalık kentlerin sayısı, bu yüzyılın sonunda 60'ı bulacaktır.³⁷

İstanbul'un 19 yy. ortalarında yoğunlaşan, çevreselleşerek dünya ekonomisine eklemlenme süreci, beraberinde, kentin gelişimini yönlendirecek imar mevzuatını ve planlamayı getirdi. İstanbul'un dünya ekonomisine yeni eklemlenme biçimi yeni dış ilişki kanallarının kurulması demektir. Kent dış ilişkilerini artık yelkenli gemiler ve kervanlarla değil, buharlı gemiler ve demiryoluyla kuruyordu. Haberleşme, yalnız askeri sınıfın tekkkelindeki menzil ve ulaklarla değil, tüm topluma açık posta sistemleri ve telgrafla sağlanıyordu. Bu yeni ilişki biçimleri kentin merkezinde yeni istasyon binaları, rıhtımlar postaneler, antrepolar demektir. İçine girilen yeni ticaret ilişkileri yeni finans kurumlarını, yani bankaları ve sigortaları gerektiriyordu.

³⁷a.g.e. s: 21.

19. yy. başlarında İstanbul henüz bir yayalar kentiydi Bu yüzyılda önce araba yaygınlaştı, daha sonra denizde şehir hatlarının, tünelin, tramvay hatlarının ve demiryollarının devreye girmesiyle toplu ulaşım gelişti. Ulaşım yapısındaki bu büyü dönüşüm entin yeni biçimini belirleyici etkiler doğuruyordu³⁸ (Ekonomik yapının kimliğe etkisi).

İstanbul'un yaşayacağı büyük dönüşümü karşılamaya geleneksel Osmanlı yönetimi hazır değildi. Hem bu dönüşümü yaşarken, bu dönüşümü gereksinmelerine yanıt verebilmek, hem de bir ölçüde de olsa denetleyebilmek için, yeni kurumlar oluşturmak durumunda kaldı. 1857'de Altıncı Daire-i Belediye'nin kuruluşu, Ebniye Nizamnameleri ve Kanunları'nın çıkarılması, mevzii planlarının yapılması hep bu tür arayışlardır. Tanzimatın getirdiği yönetim reformları ise bürorasiyi ortaya çıkarıyordu. Devlet işleri artık paşa konaklarında değil, yeni oluşmaya başlayan devlet dairelerinde görülecekti³⁹ (Siyasal yapının kent kimliğine etkisi).

İstanbul'un nüfusu ise 19. yy. da iki bakımdan değişme göstermiştir. Yüzyıl boyunca kentın nüfusu üç katına yaklaşan bir büyüme gösterirken, Müslüman nüfus oranı sürekli olarak yükselmiştir. Çeşitlenen ve değişen iş alanları bu nüfusun tabakalaşmasında önemli değişiklikler yaratmıştı. Bu gelişmeler bir yandan yeni alanların yerleşmeye açılmasını gerektirirken, öte yandan yeni etnik kompozisyona ve tabakalatmaya uyumunu gerektiriyordu.⁴⁰

³⁸TEKELİ, İhan. "İcabında Plan" (İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 4, İstanbul, 1992..), s: 26.

³⁹a.g.e. s: 26.

⁴⁰a.g.e. s: 26.

Nüfusu 30 yıl içinde 9 kat artan, gözle görülür şekilde büyüyen, yaygınlaşan, kabuk değiştiren İstanbul'da eski kentin sınırlarını bulmak mümkün değildir. Merkezden doğuya doğru gittiğimizde önce merkez, bürolar, sonra merkeze yakın konut bölgelerini algılarız. Azalan konutlar ve banliyölerden sonra entin bittiğini sandığımız yerde yine gecekondu bölgeleri ve sanayi alanlarının başladığını görürüz. Kısacası Roma Devleti zamanında belirlenen kent formu, nüfusun çok fazla artışı ve kentleşme hızı ile oldukça farklı boyutlara ulaşmıştır⁴¹. (Nüfus hareketlerinin kent kimliğine etkisi).

YIL	NÜFUS
1927	690.857
1935	741.148
1940	739.949
1945	860.558
1950	983.041
1955	1.268.771
1960	1.465.535
1965	1.742.978
1970	2.247.630
1985	5.858.558
1990	7.195.773
1997	9.198.809

Tablo 1⁴²

İstanbul Kentinin Nüfus Gelişimi

⁴¹DEMİRSEREN, Şölen. a.g.e. s: 157.

⁴²DİE Nüfus Sayımı Sonuçları

İstanbul'un rasyonel bir düzene göre planlanıp gelişmesine zorluk çıaran olgunun başında kentte yaşayanların sosyal ve kültürel davranışları geliyor. İnsanlar İstanbul'a umut umutlarla dolu olara geliyorlar, burası onlar için dünya nimetleri simgesi olan bir kent. İşsiz, topraksız ve fakir için bir umut kapısı, geliyorlar, yığılıyorlar ve yaşamaya uğraşıyorlar. Bu hareket halinde yığınlar, bilgisizlikleriyle politiacı ve speülatörün istismarına tümüyle açık pazarlar. İstanbul bu cehaletin ve istismarın apartmana, sokağa, camiye, düzensizliğe, pisliğe, kalabalığa, zorbalığa, binbür türlü asosyal eyleme dönüştüğü bir sahnedir.

Günümüz İstanbul insanının isteklerini yönlendiren fikirlerle, çevresine karşı geleneksel ilgisizliği karşılaşıyor. Çevresini tahrip ediyor, kirletiyor, otomobilini at gibi kullanıyor, diğer araç sahiplerinin haklarını yiyor, kent mekanını kullanmada ayrıcalık istiyor. Öte yandan ne olduğunu pe tanımlayamadığı çağdaş konforun hemen elinin altında olmasını istiyor. Çağdaş İstanbullunun fiziksel çevre bakımı ile hiçbir ilgisi yoktur. Bizde fiziksel eskime, başlangıçtaki itinasızlıktan ve tenik yetersizlikten öteye, gelişmiş ülkelere göre çok hızlıdır. Bakım, nesnelere dünyasına kullanımdan bağımsız, bir bilimsel başın varlığına bağlıdır. Bu da ne kişi ne de örgüt düzeyinde topluma egemen olamamıştır⁴³

1.3.1.3. Kültürel Kimlik

İnsanın ürettiği her ortamı, her objeyi ve her sözü kültür olarak kabul eden antropolojik tanımdan yola çıkarsak, kültür;

- İnsanla doğanın ara kesitinde oluşur,
- İnsanın düşünce ve artifakt üretmesiyle başlar.

⁴³KUBAN, Doğan. "Kentleşmenin Kültürel Sınırları" (İstanbul Dergisi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 3. İstanbul, 1992.). s: 42.

Fakat, insan ile doğanın güncel mücadelede bağlarını koparan; kent ortamında bazı boyutlarıyla uygarlık olarak nitelendirilen yüksek kültür yaratılmaktadır. Kente göçün giderek arttığı bir dünyada, tüm yüksek kültür gösterilerinin de Anadolu köylerinde değil, büyük kentlerde ortaya çıkaracağı kesindir.⁴⁴

Kültür bilimsel araştırmalarda üzerinde en çok durulan kavramlardan biridir. Bu nedenle kültür, başta sosyal antropoloji, halkbilim, tarih vb. olmak üzere insan olgusunu, toplumsal-kültürel ayrıcalık ve benzerlikleri içerisinde, değişkenlerini gözönüne alarak yöresel ve evrensel boyutları ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

İnsan bir yandan doğaya şekil verirken, diğer yandan kendine bir çevre yaratmaktadır ki, bu çevre içine kültürel çevre de girmektedir. Toplumların süreç içindeki tüm etkinlikleri sonucu ortaya çıkan ve onun yapısını yansıtan öğelerin(sokak, meydan, konut, kentsel alan vb.) varolduğu bütün, "kültürel çevre olarak tanımlanabilir. Çünkü, insan fiziksel çevreyi oluştururken, doğa şartlarının getirdiği kısıtlamalara rağmen, günün teknolojik, ekonomik, sosyal durumundan, toplum beğenileri, akımları, dini görüşlerine vb. (ayrıca kişisel istek-dilek-gereklerini de) varıncaya kadar belli bir birikimi ve durumu da yansıtır. Bir bakıma, kültürel çevrenin bir parçası olarak ortamı hem etkiler, hem de ortamdaki etkilenerek, kültürle sürekli bir etkileşime girer. İnsanın çevreyle ilişkilerinde kültür, iletişim aracı ve mekan belirleyici niteliği ile önemli rol oynamaktadır.

Tarihsel oluşumunda kültür gerçeği, insanların öğrenmiş oldukları farklı davranış kalıplarını, tutumlarını ve yaşam biçimlerini içermektedir. Dolayısıyla, insan faktörü ile ortaya çıkan farklı yaşam biçimleri ve farklı kültürler, farklı kültürel çevre olgularını meydana getirmektedir.⁴⁵

⁴⁴KUBAN, Doğan. "İstanbul Kültürünün Belirsizliği" (İstanbul Dergisi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 3. İstanbul, 1992.), s: 18

⁴⁵VELİOĞLU, Ayşe ve TAVŞAN, Cengiz. "Değişen Kültürel Çevre ve Mimari Mekanlara Yansımaları" (2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını.İstanbul, 1993.). s: 113-114.

Kültür faktörünün kent kimliği üzerindeki etkisini birkaç cümlede irdelenecek olursak, önemini daha iyi kavrayabiliriz:

- Kent kimliği, oluşumunu toplum kadar tasarımcının da etkilediği, tamamen yeni öğeleri veya geçmişten öğeleri ya da geçmişteki öğelerin yeniden yorumlandığı kültürel bir olgudur.
- Kent kimliği, geçmişin korunması ile bugünkü kültürünün yaşatılmasına bağlıdır.
- Kent kimliği, kentin zaman boyutunda değişik kültür katmanlarının, üst üste birikimi ile oluşur, korunur. Kentsel sit alanları, geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe üç ayrı zaman dilimindeki sürekliliği ile kent kimliği sürekliliği kültürel kuramda özdeşleşmektedir.⁴⁶

Türkiye’de özellikle de İstanbul’da bugün ulaşılan aşamada, kültürel yapıya köy kültüründen kent kültürüne geçiş gibi ikili bir model içinde bakmak tek başına yeterli olmamaktadır. Yapılacak değerlendirmelere, ulaşılması istenilen bir kentli kültür modeline göre yaklaşmak yerine, karşılıklı etkileşim içinde olmakla birlikte, değişik alt kültürlerin kendilerini yeniden üretebildiği bir kültürel mozaik içinde yaklaşmak daha öğretici olabilir. Özellikle İstanbul, böyle bir kültür mozaiki olarak görülebilir. Bu mozaik içinde, burjuvazi, orta sınıflar, belli dini ve etnik gruplar, hemşehrilik halkaları ve hatta yabancılar, hem birbirlerini eleştirecek, hem de kendilerini yeniden üreteceklerdir.⁴⁷

46 GÖRER, Nilgün ve diğerleri. "Kent Kimliği-Koruma Planları-Kentsel Tasarım-Post Modernizm Üzerine"(2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1993.).

47YAYIN KURULU. "İstanbullu Sızsınız" (İstanbul Dergisi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1. İstanbul, 1992.). s: 13-14.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında İstanbul olağanüstü bir şehirdi. Bu şehir, Batı Avrupa, Balkanlar ve Asya'dan gelen binlerce etkinin kaynaştığı bir merkezdi, onca medeniyetlerin yüzyüze geldiği, birbirleriyle karşılaştığı bir mekandı. O zamanki İstanbul'un sokakları her türlü Doğulu ve Batılıyı ve envai çeşit mimari ve yaşam biçimini sergilerdi. Ne var ki İstanbul'un çok önemli özelliği, İstanbullu kimliğinin, yüzeysel bir çok imajının ötesinde, hatta şehir sakinlerinin bilincinin dışında birşey olduğunu anlamaya başlıyoruz. Özgün olan bu bileşim, kentteki aile hayatının derinliklerinde tınlıyordu.⁴⁸

Türkiye 18. yüzyıldan bu yana, fakat özellikle laik cumhuriyetle çok farklı bir kültür ortamına geçmiş olsa bile, bütün İslam kültürü için ortak bir düşünce sistem ve tavrın mirasçısıdır. İslam kültüründe özellikle Fatimi ve Abbasi döneminden sonra, başka bir deyişle onikinci yüzyıldan bu yana, maddi dünyanın, insandan bağımsız boyutlarına ilişkin bir entelektüel merak gelişmemiştir ve Müslümanlar maddi çevreyi, geçici bir tanrı hediyesi olarak kabullenmiş, onu işlevsel ilişkiler içinde algılamış, yapısını incelemeye girişmemişlerdir. Fiziksel çevreye karşı kültürel duyarsızlık Türk kırsal geleneğinin doğasındadır. İstanbul'un 19. yüzyıl fizyonomisi yerleşmiş bir İslam kenti geleneği ile kozmopolit bir azınlık burjuvazisinin sahip çıktığı aşağı yukarı evrensel bir seçmeciliğin ürünü idi. Bugünkü sosyal yapının içinde bunlara sahip çıkacak olanlar çok küçük bir gruptur. Yeni kentlinin bunlara değer verecek ve sahip çıkacak tarih kültürü ve tarih bilinci yoktur. Bu tavır da bugünün İstanbulunda açıkça görülüyor.⁴⁹

⁴⁸DUBEN, Alan. "Eski İstanbul Bir Terkipti" (İstanbul Dergisi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1. İstanbul, 1992.). s: 31.

⁴⁹KUBAN, Doğan. "Kentleşmenin Kültürel Sınırları" (İstanbul Dergisi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 3. İstanbul, 1992.). s: 40-42.

Tarihsel ve kültürel varlıkları, doğal güzellikleri, kıtalararası konumu, özellikle su kenti olma niteliği uluslararası türlü ilişkileriyle İstanbul, önemli bir dünya kentidir. Tarihi yapıları ve ayrıca gecekonduları ile kendine özgü bir sürecin yaşandığı, çelişkilerle dolu bu önemli eski kent, son otuz yıldır aldığı göçler ve önemli boyutlardaki yapısal dönüşümler nedeniyle sosyal, ekonomik yapı değişikliklerinin tüm yansımalarını mekanda açıklıkla ve kentsel tasarım açısından yaşamsal boyutta içeren bir büyük şehirdir. Kültür mirasının mekansal çevre ile etkileşiminin çok zengin ürünler yarattığı İstanbul'da, değişen koşullarda kentsel mekanların oluşumunda geçmişle geleceği bağlama, kültürel sürekliliği sağlamak güncel bir sorumluluk olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁰

Her kültür, coğrafyada kendine bir yer seçeceği gibi, bazende varolan bir kültürel çevrenin üzerinde yaşayabilir. Kent planlamada yenileme, yenileşme, yerine geçme ya da öteleme şeklinde kullanılan bu eylem, esasen üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir konudur. Çünkü varolan bir kültürel çevrenin üzerine, başka bir kültürün yerleşmesi isteği, koruma, dejenerasyon, erozyon gibi bazı kavramları yaratır. İşte İstanbul'da ve diğer büyük kentlerimizde yaşanan olay tamamen böyledir. Varolan bir kültürün üzerine değişik bir kültür (ya da birçok kültürlerden gelen toplama bir kalabalık) gelmiş, beşeri ve mekansal coğrafyada yaşanan homojenlik bir anda alt-üst olmuş ve değişimin sancıları başlamıştır. Birçok kültürün temsilcilerinin toplandığı bir coğrafyada, toplumsal ve mekansal organizasyon muhakkak ki çok zor olacaktır. Nitekim karşılıklı olumsuz etkileşimler, kimliksiz, nereye gittiğini bilmeyen sosyal ve mekansal karakter oluşumunun çarpık geliştiği bir yapıyı doğurmuştur. Bugünkü İstanbul, Ankara gibi kentlerimizin çehreleri tamamen böyledir.⁵¹

⁵⁰ŞEREFHANOĞLU, Müjgan ve YENEN, Z. a.g.e. s: 140.

⁵¹ÖZYAPA, Murat. "İnsan, Mekan Ve Kültür" (2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1993.), s: 200.

İstanbul kentindeki hiçbir kültür birikimi ihmal edilmemelidir. Yüzyılın içine damgasını vurabilmiş ulusal sanatçılarımız, edebiyatçılarımız, bilim ve kültür adamlarımızın yaşadıkları mekanlar, yüzyılın sosyal ve kültürel olaylarına sahne olan kent dokusu çeşitli iletişim araçları ile kent kültürüne mal edilmelidir. İstanbul'un kurulduğu günden bugüne ve gelecek yıllara aktarılacak çehresini değerlendirecek bir kurum oluşturulmalı ve yönetimlerin güncel etkilerin güdüsü altında kalan bağınazlığından kent kimliği arındırılmalıdır.⁵²

1.3.1.4. Tarihsel Kimlik

Tarihsel kimlik, kentlerin kuruluşundan günümüze kadar yaşadığı tarihsel süreç; bu süreç içerisinde görülen toplumsal eylemlerin birlikteliğinin tasarıma yansımalarıdır. Kentlerin;

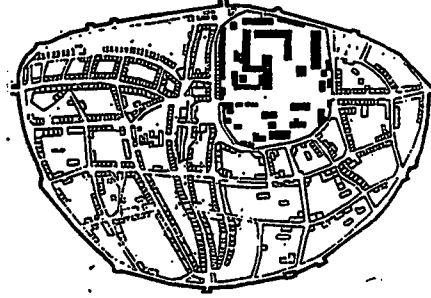
- a. Kuruluş nedenleri
- b. Günümüze kadar geçirdiği idari, sosyal, politik, dini, kültürel ve ekonomik yapılanma
- c. Kentleşme oranları

tarihsel sürecini yansıtır. Bu süreci etkileyen faktörlere bağlı olarak da toplumun kendi içinde ve çevresindeki davranış ve eylemleri de değişecektir. Bu öğelerin birlikteliği de doğal olarak tasarımı, dolayısıyla formu, dolayısıyla da kimliği etkileyecektir.

Avrupa kent yerleşimlerinin çoğu, yüzyıllık kurulmuş kentlerdir. Bazı yerleşmeler eski Roma kentlerinin devamıyken; diğerleri ticari sisteme bağlı olarak gelişmişler ve ticarete organize edilmişlerdir. Bunlar genellikle büyük su kenarları yanlarında yerleşmişler ve genellikle kent formları da "ticari" evler gibi gelişmiştir. Ortaçağ kentleri ise, yerli, sosyal, ekonomik ve politik amaçlara dayalı yapıların etrafında gelişmiştir.⁵³

⁵²ERYOLDAŞ, Akın.a.g.e. s: 225.

⁵³ MARSHALL, P.Johnson.Rebuilding Cities (Edinburgh Üniversitesi Basımı,Edinburgh,1965). s: 9.

Şekil 5⁵⁴
Essen Kenti

İstanbul'un tarihi imgesi bir antik Yunan kolonisi mitolojisi ve bir Roma-Doğu Roma-Bizans "pedestal'i" üzerinde yükselen evrensel bir Türk sütununa benzetilebilir. Dünya kenti statüsü Eski Dünyanın bütün büyük tarihi olgularıyla sarmaş dolaş olmasından kaynaklanır. İstanbul'un bugünkü evrensel kimliği Türklerden çok önce başlayan bir tarihi sürecin biriktirdikleriyle oluşuyor. İstanbul, arkasında Roma ve Bizans başentlerinin anıları ve onların tarihsel imgelerine yoldaş olabilece fiziksel ve tarihi boyutlara sahip olduğu için büyüktür. Halep ya da İsfahan'dan, Bağdat ya da Delhi'den farkı da geçmişinde yatar. Dünya tarihindeki statüsü üç büyük imparatorluğun başkenti, Pagan, Hristiyan ve Müslüman üç kültür alanının merkezi olmasına dayanıyor. İstanbul sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak düşünülürse Roma, Paris, Londra gibi başkentlerle, o da belki sadece bizim gözümüzde eşitleşebilir. Fakat Bizans-Konstantinopolis-İstanbul olduğunda dünyada hiçbir kent o statü ile boy ölçüşemez. Bu olgu Türklere tarihin en büyük armağanıdır.⁵⁵

⁵⁴DEMİR SEREN, Şölen. a.g.e. s:

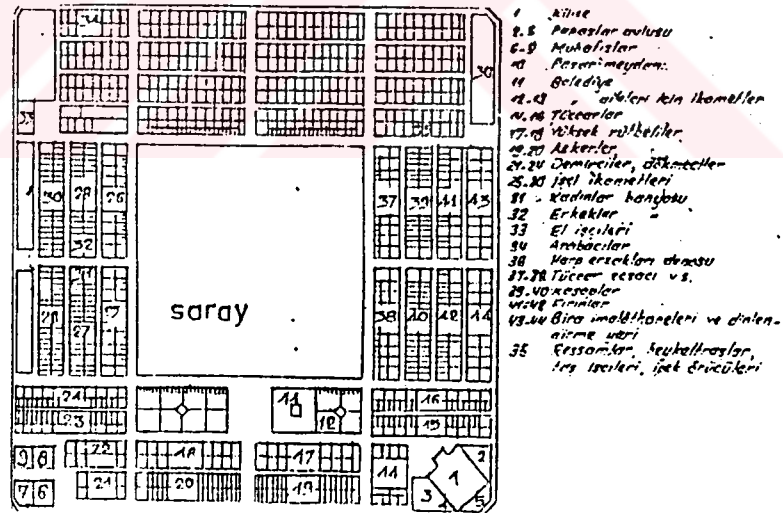
⁵⁵KUBAN, Doğan. "İstanbul'un Romalı-Bizanslı Kimliği" (*İstanbul Dergisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1. İstanbul, 1992.). s: 56.

1.3.1.5. Biçimsel Kimlik

Tarih boyunca gördüğümüz tüm kentler, ya zorunlu olarak ya da isteğe göre belli bir biçim kazanarak gelişmişler ve kimlik sahibi olmuşlardır. Bazı kentler geometrik formlara bağlı kalarak; bazı kentler bulundukları doğal şartların zorunluluğundan; bazıları da belli mekansal biçimlenişlere göre gelişmişler; sonuçta hepsi birer biçimsel kimlik kazanmışlardır.

Biçimsel kimliğin kazanılması açısından kentleri üç bölümde incelersek:

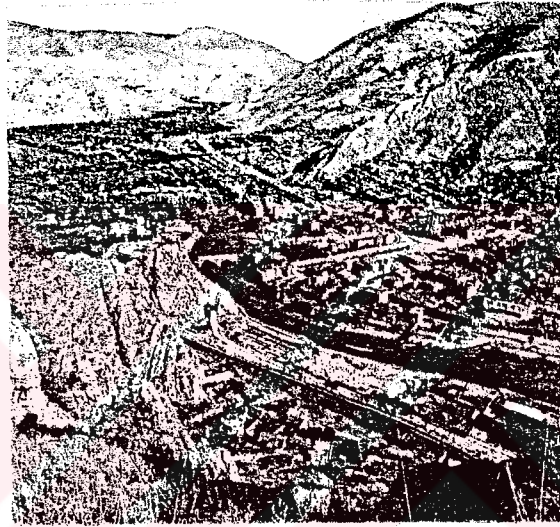
a. Biçimin önceden belirlendiği (kare, dikdörtgen, yuvarlak ya da ızgara sisteme göre planlanmış kentler); hiçbir faktöre bağlı kalmadan, her türlü mekan, yapılanma ve yönlendirmenin bu biçime göre olduğu kentler. Bu tip kentlere Antikçağ ve Rönesans dönemi kentlerini örnek olarak gösterebiliriz.

Şekil 6⁵⁶
Rönesans Kenti

⁵⁶DEMİR SEREN, Şölen. a.g.e

b. Doğal şartların zorunluluğundan oluşan biçimsel kentler, genellikle su kenarında yerleşen ya da bir tepede yerleşip yayılan kentler olarak gösterilebilir. Bu tip kentlerde arazinin; sınırları, eğimi, su özellikleri, bitki örtüsü ve jeolojik biçimleri biçimsel kimlik üzerinde rol oynar. Antik dönemdeki Mezopotamya kentleri, Boğazın iki kıyısına yerleşmiş İstanbul ve Yeşilirmak'ın iki kıyısına yerleşmiş Amasya bu tip kentlere örnektir.

Şekil 7⁵⁷
Amasya

c. Biçimsel kimlik bazı kentlerde mekanlara bağlı olarak gelişir. Belli özellikli mekanlar baz alınarak, kent onların etrafında oluşturulur. Bu tip kentlerde biçimsel kimlik, mekansal kimlikle özdeşleşir. İstanbul'un Tarihi Yarımada bölümü, Bursa kenti ve Almanya'nın Voltera kenti mekansal kimlik kazanmış kentlere örnektir.

⁵⁷ANA YAYINCILIK A.Ş. VE ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, INC. a.g.e. Cilt 1, s:

Şekil 8⁵⁸

Bursa Kenti Hava Fotoğrafi

1.3.1.6. Kentin İşlevlerinin Ortaya Koyduğu Kimlik

Günümüzde bazı kentler, o kentin yaşamasını sağlayan ve o kente hayat veren işlevlerin adıyla anılmaktadır. Bu tip kentlerde genellikle tek tip fonksiyon ve iş alanı yoğunluktadır ve kent de bu iş alanının sayesinde gelişmiştir. Bu tip kentlerde kimlik, işleve bağlı olarak ortaya çıkar.

⁵⁸ ARU,KAhmet. Arşiv dökümanı.

Türkiye’de bu kentlere örnek olarak :

a. Sanayi kenti kimliği taşıyan Kocaeli’ni (Kent tamamiyle sanayiye bağlı olarak ve o yönde gelişmiştir. Kentin gelişim nedeni sanayidir. Nüfus artışı, bugün kazandığı form ve kazandığı kimlik sanayinin gelitimi sonucudur.),

b. Üniversite kenti kimliği taşıyan Eskişehir’i (Anadolu Üniversitesi, kentin hem geçim kaynağı sağlamasına, hem kentin gelişimine, hem de eğitim kenti ünvanı kazanmasına neden olmuştur.),

c. Turizm kenti kimliği taşıyan Antalya’yı (Yaz ve kış mevsimlerinde, yerli ve yabancı turist akınına uğrayan kentin bugünkü konumuna gelmesindeki etken kuşkusuz turizm ve onun getirdiği kaynaklardır. Kent, günümüzde kazandığı kimliği elindeki doğal kaynaklar sayesinde kazandığı turistik yapıya borçludur.),

d. Maden kenti kimliği taşıyan Zonguldak’ı (Kentte çalışan tüm insanların geçim kaynağı kömür madenleridir. Bu kaynak kentin kimliğine de yansımış; kentin gelişimi ve görünümü de bu şekilde belirlenmiştir.)

gösterebiliriz. Ülkemizde bu tipte kimlik kazanmış daha pek çok örnek vardır.

Şekil 9⁵⁹
Anadolu Üniversitesi

Avrupa'da fonksiyonun kente kazandırdığı kimliklere örnek olarak ise:

a. Üniversite kenti kimliği taşıyan Oxford'u (Kent bugünkü tüm yapısını ve gelişimini olduğu gibi kimliğini de üniversitenin varlığına borçludur. Ulaşım sistemi, mekansal yapısı ve diğer tüm oluşumlar üniversiteye göre kurulmuştur.),

b. Fuar kenti kimliği taşıyan Hannover'ı (Almanya'da düzenlenen hemen hemen tüm bilimsel, teknik ve sanatsal fuarların bu kentte yapılması kentin kimliğini kazanmasında önemli rol oynamıştır.) gösterebiliriz.

⁵⁹DEMİR SEREN, Şölen. "Kocaeli'nin Şehirselsel Gelişimi"(M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Y. Lisans "Türkiye'de Şehir ve Şehirciliğin Gelişimi" Ders Ödevi. İstanbul, 1987.

1.3.2. Oluşum Nedenleri

Günümüzde kent ve çevre ile ilgilenen tüm araştırmacıların üzerinde en çok durduğu konu; yeryüzünde bulunan bütün yerleşmelerin ya da kentlerin hepsinde farklı bir imajın algılandığı sorunudur. Şehircilik biliminde gerek tasarımcılar, gerek planlamacılar, gerekse korumacılar olsun; her kentin kendine özgü bir yaşayışı, iskelet sistemi, fiziksel ve sosyal yapısı olduğu konusunda ortak bir görüşte birleşmektedirler. Bu ortak görüş ise kent kimliğinin oluşum nedenlerini doğurmuştur. Konuya açıklık getirebilmek amacı ile tüm uzmanlar bir tanım getirme zorunluluğu duymuşlardır. Her kentte farklı algılanan bu oluşumu da kısaca “ **Kent Kimliği (Urban Identity)** “ olarak tanımlamışlardır.

Kısaca kent kimliği kavramı bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Gelişen kentler ve ortaya çıkan kentleşme ile birlikte, kentlerin tekrardan ele alınması sorunu gündeme gelmiş; bu noktada kentin hangi kriterlere göre değerlendirilip ele alınacağı sorunu olduğu anlaşılmıştır. Böylece her kent ya da yerleşim bölgesi için belirli farklılıklar bulma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar (değişkenler), sonuçta kent kimliğinin oluşumuna ve dolayısıyla da her kentin kendi kimlik özelliklerine göre yeniden yapılanmasına yol açmıştır.

Günümüzde kentlerde izlenen oluşum, farklı kentsel yaşam felsefelerinin mekana yansıma biçimindeki farklılıklardır. Bunun anlaşılabilir nedeni, kentsel mekanı birlikte kullanan kentlilerin, “kent” i farklı anlam ve içerikte yorumlamalarıdır. Kentlerde izlenen karmaşık kültürel değişim süreçleri, önceden varolan ilişkilerin çözülmesi ile alışagelmış kentsel yaşam ve davranış biçimlerinin başkalaşmasına; kentsel mekanların, kent örtüsünün, giderek topyekün kentgörünümünün-kent imgesinin de önemli ölçüde değişmesine neden olmaktadır.⁶¹

⁶¹ BİLSEL, A. Ayça. “Kentsel Mekan Düzenleme ve Yeniden ...” (6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildiri Notu. M.S.Ü. ŞBPB Organizasyonu. İstanbul, 1995.).

Ülkemizde hızlı kentleşme olgusunun beraberinde getirdiği karmaşık ve belirsiz yapılanma, kentlerin kimliklerinin ve kültürlerinin oluşumunda etkili ögeler olan mimari ve estetik değerleri olumsuz yönde etkilemekte; bu olumsuzluk özellikle eski dokuyu içinde barındıran yani, geçmiş kültürlerin göstergesi olan fiziksel ögelerin bulunduğu kentlerimizde daha da belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle özellikle kullanıcıların geçmişe-geçmişte yaşanan çevrelere duydukları özlem de giderek artmakta; dolayısıyla da geçmişle günümüz arasındaki arayışlar, alışverişler sürüp gitmektedir.⁶²

Kentleşme sürecinin getirdiği bozuk, karmaşık ve düzensiz kentlerden bıkan kentlerin aşıl sahiplerinin geçmişe yönelik bu arayışları, belki de kent kimliğinin keşfedilişinin ya da varolan bir olgunun ortaya çıkarılışının en önemli nedenidir.

Kentin oluşumu ve kent yaşamı bir raslantılar dizisidir. En planlı, kurumları en kusursuz kentlerde bile kentler birer mekansal, teknolojik ve kurumsal anarşi ve çelişkiler yumağıdır.⁶³

Bir yerleşmenin kent olabilmesi için; yerleşmenin belli bir büyüklüğe ulaşmış olması; içinde yaşayanlara eğitim, sağlık, kültür gibi çeşitli hizmetler sunabilmesi; yönetsel işlevleri olması; kendi gıdasını dışardan sağlayan ve tarımın dışındaki alanlarda çalışan kişilerden oluşması;yaşayanlar arasında uzmanlaşma ve işbölümünün gelişmiş olması gereklidir.

⁶²ÖZTÜRK, Kutsal ve diğerleri. "Estetik Bağlamında Geçmişe Duyulan Özlem; Nostalji" (6. Kentsel Tasarım Sempozyumu Bildiri Notu. M.S.Ü. ŞBPB Organizasyonu. İstanbul, 1995.).

⁶³TOKER, Bilitin. "Yanlış Bilgilendirme Çağının Tüketim Ürünü.....?" (2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu.M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1993.). s: 21.

Bunun yanında kentler;

- a. Mahalleler b. Alışveriş merkezi c. Eğlence, dinlence, spor, eğitim, sağlık, konaklama merkezi d. Tarihsel, yönetsel, dinsel merkez
- e. Savunma merkezi (Surlar)

gibi alt bölgelerden ve bunları birbirine bağlayan yollardan oluşmaktadır.⁶⁴

Kentler de geçmişten günümüze kadar bu saydığımız olgulara bağlı olarak oluşmuşlar; yine bu olgulara bağlı olarak farklılıklar göstermişlerdir. Kentlerin :

- a. Farklı insan kaynaklarından oluşması
- b. Farklı alt bölgelere sahip olması
- c. Farklı fiziksel özelliklere sahip olması
- d. Farklı geçmişe sahip olması

sonucu, her kentin kimliği oluşumu ortaya çıkmıştır. Kent kimliği kavramı bu oluşumların farklılığından, ya da farkın farkedilmesinden ortaya çıkmıştır.

Şehirlerin planlamadan gelişmeye terk edilmesi, kargaşa ve işkence yaratıyor. Ekonomik zorlamalar, mantık sınırlarını iyice hırpalıyor. Özellikle, nüfus yerleşme ve yoğunluklarında, ana ulaşım damarlarının düzenlenmesinde, bölgelemede, plan dışına çıkmamak esas... Ancak; dünyada, yalnız masa başında çizilerek gerçekleşmiş şehir örneği son derece az. Brezilya'nın başkenti, Finlandiya'nın Rovaniemi'si gibi. Özellikle Brezilya'da halktan kopuk kararlar ve plan zorlamaları, şehir yapısında birtakım "zoraki" sonuçlar doğurmuş. Oysa eski kentlerimizde, ya da kentlerimizin ilk kuruluşunda, yerleşmeler kendiliğinden olmuş...⁶⁵

⁶⁴ALSAÇ, Ünsal. Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı (İletişim Yayıncılık A.Ş. Cep Üniversitesi'126. İstanbul, Temmuz 1993.). s: 9-11.

⁶⁵ a.g.e. s: 68-69.

Şehir mekanlarını, halk ve doğa yaratmış... Bu yalnız bizde değil, her ülkede böyle olmuş. İnsan ölçüsünde yapılarla, bunların topladığı sokaklar-meydancıklar ve bunların doğurduğu şiirsel mekanlar, halk tarafından yaratılmış. İster Bursa'nın, ister Antalya'nın, isterse Tokyo'nun olsun, 1-1.5 m. lik dar sokaklarının güzelliği ve yararlılığı halkın eseridir.⁶⁶

Eski kentlerimizde gördüğümüz bu doğallığa ve içtenliğe masa başı çizgileriyle varmak mümkün değildir. İşte kimliğin oluşumu bu noktada başlıyor. İnsanın yarattığı çevre, kentin gerçek görüntüsü, gerçek kimliği; planlamayla yapılan gelişmeler kentin sahte tarafını gösteriyor. Kentlerin esas görüntüsünü saklayabilmek ise kent kimliğinin oluşumu ve gelişimi ile mümkün olacaktır.

1.3.3. Gerekliği ve Sürekliliği

Kent kimliğinin oluşması için demokratikleşme ve sivilleşme gereklidir. Bu da kent bilincinin oluşması ile mümkündür. Kent bilincinin oluşması ise;

- Birikim
- Eğitim
- Üretim
- Yatırım

birlikteliği ile sağlanabilir. Sürekliliği arayanlar, eskiyi taklit etmeyi anlamaktadırlar.⁶⁷Oysa süreklilik kent bilinci oluşumunun tamamlanması ile mümkündür.

Ülkemizde mimar, kent plancısı ve sanatçı işbirliğinin ön koşulu olan " kentleşme süreci" yoktur. Kent yönetiminin özerkleşmesi batıdaki gibi değildir. Kentin yönetimine el koyan yapıların varolmayışı, sivil toplum yapılarının olmayışı dolayısıyla bu işbirliği olmamaktadır(Sivilleşme sürecinin olmayışı). İstanbul bir sivilleşme sürecini yaşamadığı için kimliği yoktur.

⁶⁶a.g.e. s: 58-59.

⁶⁷KOÇAN, Hüsamettin. "Kent ve Sanat Üzerine Düşünceler" (6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildiri Notu. M.S.Ü. ŞBPBOrganizasyonu., İstanbul, 1995).

Avrupa'da özerkleşme ile plancılar, özel kent yönetimi ile rasyonel kentler planlamışlardır. Kenttsel düşünöme yönelik bu gelişme İstanbul'da yaşanmamıştır. Böyle bir kentte herkes başka bir kimlik vermektedir. Herkes kendi kafasındaki imgeye göre, kente gelir-geçer bir kimlik vermiştir. Tarihsel süreklilik olmamıştır. Kent kimliği, sivilleşme ve özerkleşme ile birliktelik gösterir. Kent bilinci yoktur. Kent bilinci kent kimliğiyle ilgilidir ve tarihsel sürece dayanır.⁶⁸

Tarihsel sürekliliği sağlamak için kent kimliği gereklidir. Kent kimliğinin gerekliliğinin en önemli nedenlerinden biri budur. Toplumların kentleşme süreci, ancak tarihsel sürekliliğın devamını sağlamakla ve kent bilincini oluşturmakla tamamlanacaktır. Bu da kent kimliğinin varlığı kabullenmeden tamamlanamaz.

1.4. KENT KİMLİĞİ BELİRLEYİCİLERİ

Kimlik olgusu söz konusu olduğunda doğal olarak bir iletişim ortamından söz etmiş oluruz. Toplumsal kültürel içerikli bir çevrede yaşamının, bu çevreye özgü nesnelere kullanmanın, değişik boyutlarda iletişimi gerektiren ilişkileri söz konusudur. Zihinlerde belli bir kimlik imajı bırakmış ünlü bir kentin caddelerinde görmeye alıştığımız elemanları, bir başka kentte görmek tekdüze bir beğeni anlayışını sergilemesinin yanı sıra, kent kimliği ile ürün kimliği ilişkisinin çelişkili görüntüsüyle beğeni anlayışımızı ve mantığımızı sorgulamaktadır. Kent kimliği bir yönüyle de algılamaların toplamı ve bir etkidir.⁶⁹

Bazı şehirlerimiz, ülkemiz tarihinin olaylarına, gelişmelerine sahne olmuştur. İki örnek: İstanbul ve Bursa... Bu şehirlerimiz, Osmanlı İmparatorluğunun doğuşunun ve yükselişinin önemli mekanlarıdır. Günümüzde bu iki kentimizde, o çağlardan kalan, korunabilmiş mimari mekanlar vardır. Bu çevreler ve mimari yapıldıkları dönem için çağdaş eserlerdir.

65 YAVUZ, Hilmi. "Kent ve Sanat Üzerine Düşünceler" (6. Kenttsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildiri Notu. M.S.Ü. ŞBPB Organizasyonu. İstanbul, 1995.).

69 BAYRAKÇI, Oğuz. a.g.e. s: 76.

Tarihsel çevreye saygı, tarihsel çevreyi korumak, geçmiş zaman dönemlerinde meydana getirilen mimari mekanları korumakla sınırlıdır. Yoksa, günümüzde yapılanlarla, eski mimariyi taklit etmek, tarihsel çevreye de tarihe de saygı değildir. Eski mimari mekanları; tümüyle, süresiz olarak korumanın yolu bulunamaz.⁷⁰

Kent kimliği ise bu noktada oluşmuştur. Çünkü kent kimliği ile kentin belirli bölümleri değil, kentin oluşumunu , kentin bugüne gelmesini ve kent olmasını, bütünleşmesini, yaşamasını ve ayakta durmasını sağlayan tüm öğeler ve faktörler korunacaktır. Bu sayede, hem tarih, hem mimari, hem çevre korunmuş olacak hem de tarihe ve çevreye saygı sağlanacaktır.

Tarihsel çevreyi tümüyle korumak mümkün olmadığına göre; bu anlamda bir koruma kabul etmek gereklidir. Bu da ancak kent kimliğini korumakla mümkün olacaktır. Böylece her kentte ya da semtte kente ait örneklerin saklanabilecek ve kent imajını kaybetmeyecektir.

Yukarıda saymaya çalıştığımız nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ya da varlığı kabul edilen kent kimliğinin, her kente özgü olabilmesi için farklı belirleyicilere gereksinimi vardır. Bu belirleyicilere göre, kent kimliği kentlerde farklı algılanır ya da " Her kentin bir kimliği vardır" hipotezinin gerçekliği kabul edilebilir. Kentler için, kent kimliği ölçütleri ya da kent kimliği belirleyicilerini şöyle sıralayabiliriz:

⁷⁰BOYSAN, Aydın. İstanbul Esintileri (BAS Yayınları, 1. Basım. İstanbul, 1991.). s: 57-58.

1. Kentin fiziksel yapısı
2. Kentin sosyo-ekonomik yapısı
3. Kentin kültürel birikimi ya da yapısı
4. Kentin tarihi gelişimi
5. Kentin mekan karakteristikleri
6. Kentin biçimsel ve görsel karakteristikleri
7. Kentlinin yaşam biçimi ve kalitesi
8. Kentin işlevleri
9. Kentin fiziksel çevresi ile toplumsal davranış ilişkisi
10. Kent-doğa bütünlüğü
11. Kentsel altyapı
12. Kentsel tipoloji

1.4.1. Kentin Fiziksel Yapısı

A. Tüm kentler, bir arazi parçasına inşa edilmiştir. Bu arazinin formu ve özellikleri, kent formu oluşum kriterlerinde belirleyici rol oynar. Sözünü ettiğimiz arazi formunu genellikle "topoğrafya" olarak tanımlarız. Kent tasarımcılarının tanımladığı ve formu oluşturan; bitki örtüsü, arazi eğimi, tepeler ve dağlardan oluşan elemanlar, mimarlık ve kentler arasındaki ilişkiyi kurar.

Arazinin; kayalıklar, dağ yamaçları, ufuktaki sıra tepeler, platolar, nehirler ve göller gibi belirleyici özellikleri; binalarda pasif, kentlerde aktif olmak üzere mimari ve kent formunu tamamlayıcı nitelikte kurucudurlar:

Arazinin karakteristik detaylarının, mimari ve kentsel tasarımı güzelleştirme olanakları için kullanılacağı da hesaba katılmalıdır.⁷¹

⁷¹ Paul D., The Architecture of Town and Cities (Amerika Mimarlar Enstitüsü Yayını. U.S.A. 1965). s: 51.

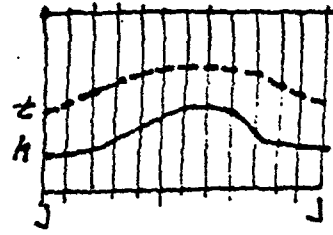
Kentsel tasarım ve kentleşmede önemli bir yeri olan topoğrafya, doğal olarak kent kimliğinin oluşumunda da büyük ölçüde etkilidir. Günümüzde kimliğini büyük ölçüde koruyabilen kentler, kimliği arazi yapısından dolayı oluşmuş olan kentlerdir (Diyarbakır, Urfa, Kastamonu, Amasya vb.).

B. Zeminin doğal özellikleri, yerel iklimsel şartlarla tamamlanır. Yerel iklim, binaların ve manzaranın oluşumunu karakterize eder. İklimin, Amerikan Hava Bürosu yayınlarında belirtilen

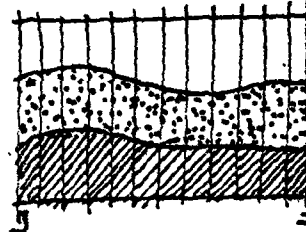
- a. Isı
- b. Işık
- c. Yağış
- d. Rüzgarlar
- e. Güneş açıları

olarak tanımlanan öğeleri, kentin kuruluşunda ya da kent formunun oluşumunda alınan kararlarda önem taşır. Bazı kentler artan ya da azalan güneş ışınlarına göre iyi yönlendirilmişlerdir. Kimi kentler de direkt iklimden yola çıkarak form kazanmışlardır.⁷²

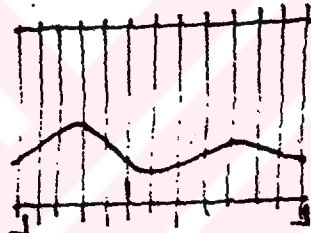
⁷²Paul D.. The Architecture of Town and Cities (Amerika Mimarlar Enstitüsü Yayını. U.S.A. 1965). s: 53.

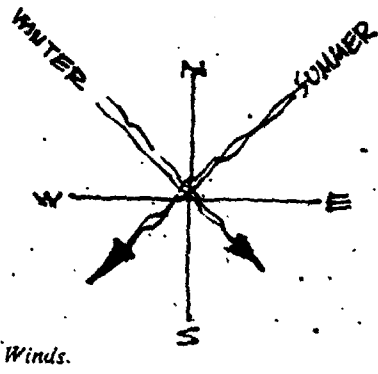
Temperature and humidity.

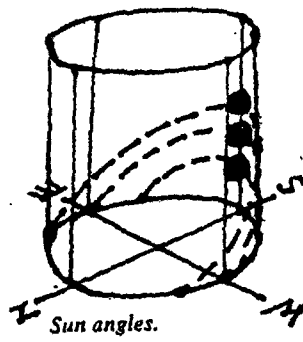
Light. Clear and cloudy days.

Precipitation.

Winds.

Sun angles.

Şekil 1173

73 Paul D., The Architecture of Town and Cities (Amerika Mimarlar Enstitüsü Yayını. U.S.A. 1965), s: 53.

C. Arazinin şekli, kentin oluşumunda dolayısıyla form ve kimlik kazanılmasında önem taşır. Çünkü kentler oluşurken; ilk önce dikkat edilmesi gereken, arazinin biçimi ve o biçime göre kentin kurulması gerektiğidir. Böyle olunca da, arazinin;

- a. Lineer
- b. Dairesel
- c. Geometrik
- d. Organik

oluşuna bağlı olarak kent form kazanır.

D. Arazi, mimari ve kentler bize, bir hareket yönünde ilerliyormuş gibi gösterilirler. Hareket yönleri (Yönlendirme), arazi, mimari ve kent ilişkisinin kuruluşunda direkt etkilidir. Yine yönler, kent formunun en önemli belirleyicisidir.⁷⁴

Şekil 127⁵

E. Büyüklik ve Yoğunluk arasındaki ilişki, toplumun dağılımı ve kentsel kütle gösterimi açısından önemlidir.

⁷⁴a.g.e. s: 56.

⁷⁵a.g.e. s: 56-57.

F. Model, damarlar ve doku; Kent alanları, farklı modellere sahiptir. Genellikle bunlar, blok ve cadde düzenlerinde görünürler. Dairesel zemin, dairesel cadde ve blok sistemler; cul-de-sac sistem formları da diğer kent modelleridir.

G. Alanlar ve Açık alanlar; Kent içinde, bina kütleleriyle form kazanan yerlerdir. Lineer koridorlar şeklinde alanlar olabileceği gibi (Caddeler, sokaklar vb.); binalarla kuşatılmış, meydan şeklinde alanlar da mevcuttur (Alışveriş merkezi meydanları, üniversite ortak alanları gibi). Kent içindeki açık alanlar ise geniş amaçlı kullanıma sahiptir. Gelecek için de reserve edilebilirler. Açık alanların görünüşleri, binalardan çok doğal yeşilliklerle karakterize edilir.⁷⁶

Bütün bu saydığımız fiziksel özellikler, kentin fiziksel yapısını, dolayısıyla kent formunu ve buna bağlı olarak ta kentin fiziksel kimliğini belirleyici rol oynarlar.

1.4.2. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Kentlerin biçimlendirilmesinde önemli bireysel olaylar bazen oldukça etkili olabilirler. ne var ki bunlar hiçbir zaman diğer eylemlerden bağımsız değildir; belirli bir sosyal sürece aittirler. Ayrıca kentin biçimlenmesinden sorumlu toplum; bir fikir birliği içinde yönetilen organize bir topluluk değildir; az ya da çok zıtlıklar gösteren ve kentteki mekanlardan ve tüm olanaklardan eşit olmayan koşullarda yararlanan kişilerce oluşan gruplardır.

⁷⁶a.g.e. s: 54-55-56

Buradaki farklılıklar kent imgesine neden olurlar ve biz kenti parça parça algılamaya başlarız. Bu parçalar, konut, ulaşım, endüstri ya da daha farklı sistemlere katılımları paralelinde farklı nitelikler kazanırlar. Sözünü ettiğimiz parçalar, sosyo-ekonomik sistemi oluşturan sosyal güçlerin çeşitli kombinasyonları ile yavaş yavaş ya da birdenbire biçimlenir veya bozulurlar. Bu güçlerin farklı kombinasyonları genellikle amaçlardaki, karar mekanizmalarındaki, kaynak dağılımındaki, operasyon sıklığındaki vb. farklılıkları belirtir. Böylece kenti oluşturan farklı karakterde sosyal mekanlar ve gelişim türleri ortaya çıkar. Örneğin; bir tarihi çekirdek, bir banliyö, bir toplu konut yerleşimi, bir geçekondu bölgesi gibi farklı kent parçaları farklı kentleşme süreçlerine bağlanabilirler.⁷⁷

Kentin sosyal sistemi organizasyonu, 5 ana başlıkla ilişkilendirilebilir:

1. Çevre sistemi
2. Kültürel sistem
3. Sosyal yapı
4. Kişilik sistemi
5. Sosyal organizasyon

Çevre sistemi, sosyal organizasyonun şeklini tayin eder. Sistem, çevre içinde oluşur ve fonksiyonlarını görür. Çevre şartları ve insan faaliyetleri arasındaki ilişki, bu sistemde çok önemlidir.

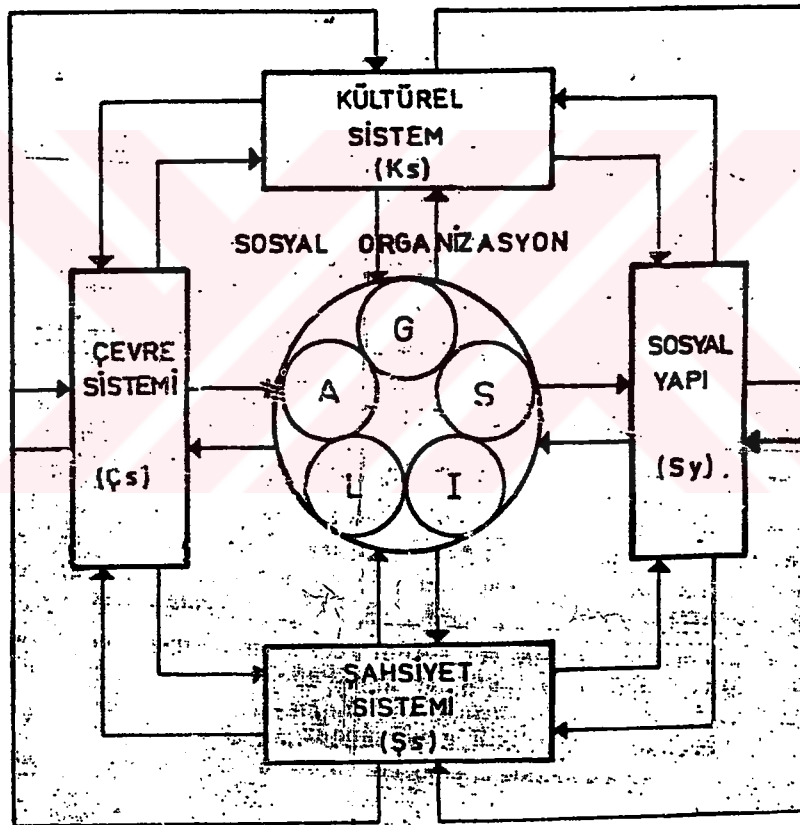
Kültürel sistem, sosyal sistemin oluşması için gerekli ön şartları tayin eder; sistemin gelişmişlik derecesini belirleyen bir fonksiyona sahiptir. İnsanların sosyal çevresi ile bağlantı kurmasında etkindir.

Sosyal yapı, sosyal organizasyonun amaçlarını belirler. Sosyal sistem amaçlarının belirlenmesi makro bir süreçtir. Bu durumda sosyal yapı sistemini, makro ünitelerden ve bunların ilişkilerinden seçmek gerekecektir. Böyle bir sistemde de makro ünite olarak, "sınıf" veya "tabakalar"ı seçebiliriz.

⁷⁷ÇAKMAKLI, Derya. "Kent Olgusu ve Kavramsal Değerlendirmeler" (2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü.ŞBPB Yayını. İstanbul, 1993). s: 109-110.

Kişilik sistemi, kişilerin veya ünitelerin sosyal organizasyon içinde yer alma sürecini etkileyerek; sosyal organizasyon analizine sosyo-psikolojik boyut kazandırır. Kişilik sistemi, kişiye ait bir özelliktir ve kişinin kendi eylemleri arasındaki tutarlılığını sağlar.

Sosyal organizasyon, sosyal sistemin diğer bağımsız dört alt sistemle olan ilişkisini sağlar. Sosyal organizasyona dış veri olarak kabul ettiğimiz dört dış sistemin herhangi birindeki değişiklikler, bu değişikliklerin doğrudan doğruya etkilediği alt organizasyonu değiştirecek ve değişiklik diğer alt organizasyonlara da geçecektir.⁷⁸

Şekil 1379

⁷⁸ TEKELİ, İhan. "Sosyal Sistemler, Sosyal Değişme ve Yerleşme Yapısı" (İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul, 1969.), s: 31-45-59-75-78-91-93.

⁷⁹ a.g.e. s: 20.

Kentteki ekonomik durum ya da ekonomik kabul sistemi de(Liberal ya da kapitalist) , gelişen sosyo-ekonomik durum nedeniyle kent kimliğini etkileyecektir. Çünkü ekonomik yapı öncelikle kişiye oradan aileye oradan topluma dolayısıyla da kente yansiyacak ve sosyal sistemin bel kemiği olan;sınıf farklarına yol açan sosyal yapıyı etkileyecektir. Bu etkileşimin sosyal kimliği etkilemesi ise kaçınılmazdır.

1.4.3. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı

Kültür, sosyal antropoloji, halkbilim, tarih vb. olmak üzere insan olgusunu, toplumsal-kültürel ayrıcalık ve benzerlikleri içersinde, değişkenlerini gözönüne alarak yöresel ve evrensel boyutlar ile açıklanmaya çalışılmaktadır. İnsan bir yandan doğaya şekil verirken; diğer yandan kendine bir çevre yaratmaktadır ki, bu çevre içine kültürel çevre de girmektedir.Toplumların süreç içindeki tüm etkinlikleri sonucu ortaya çıkan ve onun yapısını yansıtan öğelerin (Sokak, meydan, konut, kentsel alan vb.) varolduğu bütün, "kültürel çevre" olarak tanımlanabilir. Çünkü, insan, fiziksel çevreyi oluştururken, doğa şartlarının getirdiği kısıtlamalara rağmen, günün teknolojik, ekonomik, sosyal durumundan, toplum beğenileri, akımları, dini görüşlerine vb. varıncaya kadar belli bir birikimi ve durumu da yansıtır. Bir bakıma, kültürel çevrenin bir parçası olarak ortamı hem etkiler hem de ortamdaki etkilenerek, kültürle sürekli bir etkileşime girer.⁸⁰

Kültür ve mimarlık olgusunun karşılıklı etkiler içinde oldukları, toplumların yapısına göre, süreç içinde değişim ve aşama gösterdikleri belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, kültür sürecine paralel olan ve onu en iyi ifade eden olgu, mimari kültür birikimidir. Tarihsel süreç içersinde varoldukları toplumların, politik, ekonomik, tarihsel, estetik, etik vb. değerlerinin mekan ve mekan bileşenlerine etkileri ile ortaya çıkan kimlik göstergeleri mimari kültürü oluşturmaktadır.

⁸⁰ VELİOĞLU, Ayşe ve TAVŞAN C. a.g.e. s: 113.

İnsanların gereksinimlerine bağılı olarak sayduğımız bu değerlerin, anlayışların dile getirdikleri, dışa vurdukları ve dolayısıyla biçim verdikleri yapı eylemi ile mimari kùltùr de oluşmaya başlamaktadır.⁸¹

Anadolu yùzyıllar boyunca, gelip geçen, yükseldiğini ve çöktüğünü gördüğümüz çeşitli kavimlere anavatan olmuş; bu zengin alan içersinde Selçuklu ve Osmanlı uygarlıkları da olgunlaşmış, bitmez tükenmez bir kùltùr birikimi oluşturmuşlardır. Anadolu'nun bu kùltùr birikimi tüm kentlere farklı şekillerde yansımış; günümüzde her kentte farklı şekillerde karşımıza çıkan kent kimliklerinin oluşumuna yol açmıştır.

Bugün aynı ùlke toprakları içersinde olmasına rağmen, Güney ve Kuzey Amerika'daki kentler arasındaki farkın sadece fiziksel etkenlere dayandığını belirtmek yanlıştır. Bu kentlerin imaj farkının arkasında yatan esas etken, yùzyıllar boyu geçirdikleri farklı kùltùrlerin ya da kùltürel yapılarının kimliklerine yansımalarıdır. New York ve Peru'yu bu açıdan karşılaştırdığımızda, kùltùr birikiminin bir kentin oluşumunda, gelişiminde, yapılanmasında dolayısıyla kùltürel kimlik kazanmasında ne denli önemli olduğunu daha belirgin bir şekilde görebiliriz.

şekil 14⁸²

Newyork

⁸¹ a.g.e. s: 114.

⁸² ANA YAYINCILIK A.ř. VE ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA, INC. Ana Britannica Genel Kùltür Ansiklopedisi (15. Baskı. İstanbul, 1989). Cilt: 18, s: 460.

1.4.4. Kentin Tarihi Gelişimi

Bir kentin tarihi geçmişini objektif gözle incelediğimiz takdirde, kentin bugünkü oluşunun her noktasında, her parçasında bu geçmişten izler bulacağımız muhakkaktır. Çünkü tüm kentler buldukları noktaya bu tarih süzgecinden geçerek gelmiştir. Bazı yerleşimler siyasi yönden, bazıları ekonomik yönden, bazıları kültürel yönden, bazıları da sosyal yapı yönünden etkilenecek bu tarih sürecini aşmışlar ve kimliklerini ortaya koymuşlardır.

Örnek olarak Edirne kentini ele alacak olursak;

Kent, İznik ve Bursa'dan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun üçüncü başkenti olmuş, ve 94 yıl sürdürdüğü bu görevi son başkent İstanbul'a devretmiştir. İmparatorluk başkenti olarak Edirne, bir yönetim kenti olmakla birlikte, ülkenin Rumeli kapısı durumundadır. Gerek Batı-Doğu ticaret ve ulaşım yolunun önemli bir durak noktası, gerek ordu seferlerinin son hazırlık ve düzenlerinin tanımlandığı yer olarak Edirne, Osmanlı yönetiminin güçlü ilgi odaklarından biri olma özelliğini başkentlik dönemi sonrasında da sürdürmüştür. Osmanlı dönemi öncesine ait yerleşme dokusu olarak Bizans kenti karakteristiği özellikle Kaleiçi bölgesinde izlenir.⁸³ Kentin bugünkü gelişiminde ve yapılanmasında bozulmalar görülsede, kentin ana dokusunun ve buna bağlı gelişmelerin tarihsel süreçten kaynaklandığı görülmektedir.

Kültürel içeriğin oluşması, ancak, tarihten gelen, tarihi sürekliliği dündenbugüne, giderek de yarına aktaran öğelerle mümkündür. Böylece, tarihi mirasın toplumun geleceği üzerindeki etkisi de ortaya çıkmaktadır.⁸⁴

Kentin tarihi gelişimi, kentin bugünkü görüntüsüne sahip olmasında büyük rolü olan tarihsel kimliğini etkilemektedir.

⁸³ ÖZEK, Veyis. "Kentsel Tasarımda Koruma Boyutu-Edirne Örneği" (1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1992.). s: 286.

⁸⁴ ÖZER, Filiz. Çağdaş Mimari Dizaynlamada Tarihsel Sürekliliğin Değerlendirilmesi (I.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yayını, Sayı: 1211. İstanbul, 1982.). s: 1.

Şekil 15⁸⁵

Edirne Kent Dokusu

1.4.5. Kentin Mekan Karakteristikleri

Mekanlar, yüzyıllardan beri insan ve insan ilişkilerine göre oluşmuşlar; bu oluşumun çeşitli etkenlerle bütünleşmesi sonucu karakter kazanmışlardır. Mekanın oluşumunu sağlayan esas öğelerin:

- a. İnsan ölçeği
- b. Boyutlar
- c. Hacimler
- d. Akslar
- e. Biçim

ve tamamlatıcı öğelerin:

- a. Yeşil doku
- b. Sanat ürünleri
- c. Zemin dokusu
- d. Aydınlatma
- e. Ritm

⁸⁵ ÖZEK, Veyis. a.g.e. s: 288.

her mekanda farklı oluşu, mekanlara çeşitli karakterler kazandırmış; kentin oluşumuna büyük etkisi olan mekanların farklılığından dolayı da değişik kent ve kent kimlikleri yaratmıştır.

Bir kentin yaşanan mekanları ve yine o kenti yaşatan mekanlar, "yaya yolları ve "yaya alanları" dır. Bu mekanların yaşantı zenginliği, heyecan verici oluşu, yarattığı çeşitli etkiler ve değişimde yarattığı zenginlik onun değerlendirme ölçütlerini oluşturur. Kent imgesini canlandırmada yaya yolları ve yaya alanları ile birlikte kentsel değerdeki yapılar bütünleşmelidir. Bu tür kentsel yapılar kent silüetine yansır.⁸⁶

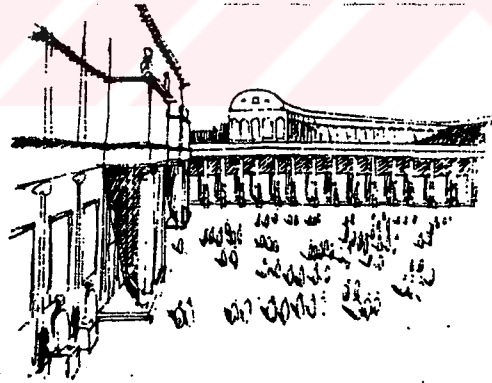
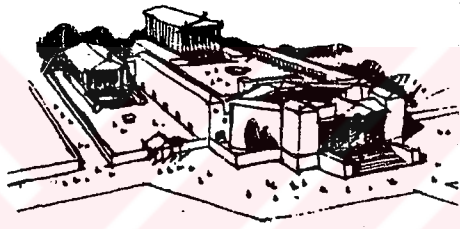
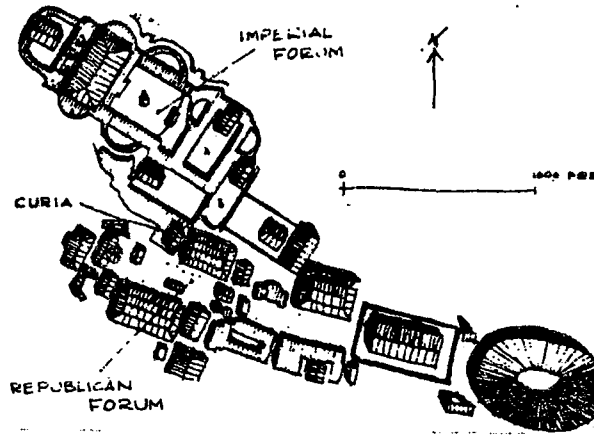
Kentler yalnızca insanların mekan gereksinimini karşılayan yapılardan oluşmazlar. Toplu yaşam sonucu, bir dizi ortak ya da kişisel gereksinimler de doğar. Uygarlık derecesi, kültür yapısı, yaptırımların etkisi ya da ekonomik yapı farkları değişiklikler doğurur.

Tapınaklar, agoralar, forumlar, anfityatrlar, hipodromlar, katedral, cami ya da kervansaraylar ayrı bir devrin toplumsal yapısını mekanda vurgulayan kentsel öğelerdir. Bu tür donatımsal yapılar ile, içinde yaratıldıkları toplumsal koşullar arasındaki yakın ilişki ortaya çıkmaktadır. Onlar, o devirlerden geriye kalanlar, halen yaşadığımız kentlere o devirlerden mesaj iletirler. Bunlar günümüzde de kentlerimizin birer simgesidir.⁸⁷

Kentin mekan karakteristikleri, kentin biçimsel kimliğini etkilerler.

⁸⁶ BAKAN, Kayhan ve KONUK, Güzin. Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi (Tubitak Yapı Araştırma Enstitüsü Yayını, No: U5. Ankara, 1987.). s: 24-25.

⁸⁷ a.g.e. s: 12.

Şekil 16⁸⁸
Antikçağ Agora Mekanları

1.4.6. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri

a. Biçimsel Karakteristikler

Biçim, kitle, mekan ve yüzey olarak üç elemandan oluşmakta ve birbirleriyle sıkı bağıntı içinde olan bu elemanlardan bağıntılar yoluyla oluşan düzenler de, Gestalt ilkelerine göre; yakınlık, çevrelenme, örtme, birleşme, bölünme, derecelenme, devamlılık ve benzerlik olarak belirtilmektedir.

Bugün kentlere baktığımızda plansızlık ve düzensizlik içersinde, doğaya uygun ve insanca yaşamı sağlamak amacıyla tasarlanmış biçimlere rastlamak pek olası değildir. Varolan biçimler ise, tasarımcıların halk üzerindeki baskıları sonucu, hiç sorulmaksızın, keyfi ve ödünç oluşturulmuş suni nitelikte olanlardır.⁸⁹

Yerleşme sistemi ve buna bağlı olarak donatımların dağılım biçimi, kent morfolojisini ve mekansal boyutları tayin eder. Yerleşme sisteminin radyokonsantrik, hiyerarşik, lineer veya ızgara şeklinde özellik göstermesi, merkez içi donatımların dağılım biçimini, dolayısıyla merkezlerin yerlerini saptayarak kentik morfolojik özelliğini yönlendirecektir.⁹⁰

Kent kimliğini etkileyecek olan biçimlenişler;

- a. Sokak üzerine biçimlenişler
- b. Tek yapı üzerine biçimlenişler
- c. Mekansal biçimlenişler
- d. Ön kabullere bağlı biçimlenişler

olarak sıralanabilir. Bu biçimlenişlerin herbirine bağlı olarak, kent insanı yöreyi bölgeyi ve kentini oluşturabilir. Kentlerin biçimsel karakterleri yüzyıllardan beri kent formunu, kent imajını, kentsel silueti ve dolayısıyla da kent kimliğini direkt olarak etkilemişlerdir.

⁸⁹ AKTÜRK, Dilek. "Kentsel Tasarımda Psikolojik Boyut" (1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1992.). s: 81.

⁹⁰ GÜNÜR, İsmail. "Donatım Yapıları ve Kentsel Tasarım" (2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1992.). s: 231.

b. Görsel Karakteristikler

Yaşadığımız ve günlük etkinliklerimizin içinde geçtiği günlük çevrenin bir görsel değeri vardır. Bu değer insan ve çevrenin karşılıklı etkileşiminin bir sonucudur. Görsel değeri yaratan ise görsel kaynaklardır. Görsel kaynaklar temel olarak, estetik algılamayı konu eder, esas olarak ta insanı en çok etkileyen mesajlar ve mesaj öğeleri arasında bir denge kurulduğunda gerçekleşir.

Görsel kaynaklar aynı zamanda insanların kentsel araziyi kullanarak, bu araziler üzerinde yapay çevre ya da strüktür olarak yarattıkları fiziksel oluşumlar olarak belirlenir. Günlük çevrenin görsel kaynakları kentsel çevreyle çok yakından ilişkilidir.

Kentsel arazinin inlanılması, şekillenmesi ve yapay strüktürlerin yaratılmasıyla çevresel görsel değerler artmaktadır. Bu görsel değerlerin artması ise zaman yayılımı içinde bir birikimdir.⁹¹

Görsel değerlerin bu birikiminin kente yansması da kimlik üzerinde belirli bir rol oynar. Çünkü bu değerler, zaman içersinde geçirdiği gelişim ve birikim sonucu; her ülkede, her bölgede, her kentte, her semtte ve hatta her mekanda farklı karakterler göstermektedirler. Bu farklı karakterler de doğal olarak kentin bütününe yansımaktadır. Kent kimliğinde etkisini gözardı edemeyeceğimiz bu görsel değerleri sıraladığımızda:⁹²

⁹¹ TUNÇEL, Sallm. "Kentsel Peyzaj ve Kent Formu-Kent Silueti İlişkisi" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Y. Lisans Tezi. İstanbul, 1990). s: 84, 86.

⁹² LYNCH, Kevin. The Image of The City (The M.I.T. Press, Cambridge, 1964). s: 9.

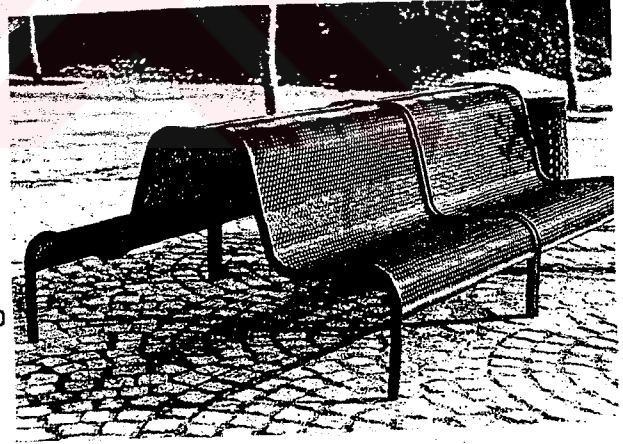
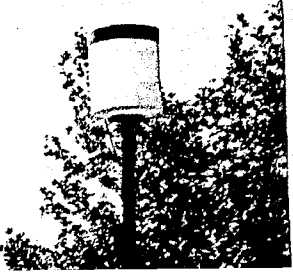
- a. Telefon kabinleri
- b. Posta kutuları
- c. Banklar
- d. Çöp kutuları
- e. Yangın muslukları
- f. Küçük yeşil ögeler ve bahçeler
- g. Yolboyu ağaçlar
- h. Cadde işaretleri
- i. Görsel sanat ürünleri
- j. Reklam panoları
- k. Aydınlatma elemanları

olmak üzere oldukça uzun bir listeye karşılaşıyoruz. Çünkü, bu değerleri eğer şöyle bir düşünecek olursak; gittiğimiz, gezdiğimiz ve yaşadığımız tüm mekanlarda bu ögelerle karşılaşmak, onlarla bütünleşmek olasılığı çok fazladır. Bu nedenle de yaşadığımız kentin bir parçası olan bu elemanları kimliği etkilemesi de kaçınılmazdır.

Zihinlerde belli bir kimlik imajı bırakmış, ünlü bir kentin caddelerinde görmeye alıştığımız elemanları, bir başka kentte görmek, tekdüze bir beğeni anlayışını sergilemesinin yanısıra; kent kimliği ile ürün kimliği ilişkisinin çelişkili görüntüsüyle beğeni anlayışımızı ve mantığımızı sorgulamaktadır. Çevre düzeninin davranış ve yaşam tarzını belirleyici bir faktör olması, mekanın ve çevre düzeninin kültürel boyutu olarak nitelendirilir. Bu ise, içinde yaşayan insanı ile, fizik ve moral elemanları ile kent kimlikleri arasındaki ayırıcı varlıkların özünü oluşturur.⁹³

Biçimsel ve görsel karakteristiller, kent imajında önemli rol oynar ve kentin biçimsel kimliğini etkilerler.

⁹³ BAYRAKÇI, Oğuz. a.g.e. s: 75.

Şekil 17⁹⁰

Şekil 17⁹⁴
Kentin Görsel Karakteristikleri

1.4.7. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi

“Kent, insanların yaşadığı ve çeşitli eylemleri paylaştığı bir sanat ürünüdür”.⁹⁵ Bu cümleden yola çıkacak olursak; insanların yaşam biçimi ve yarattığı eylemler, kentin oluşumunda en büyük rolü oynar noktasına ulaşabiliriz. Bir kentlinin yaşam biçimi, doğal olarak tarihi geçmişi ve kültürel birikimiyle de bağlantılıdır. Bunun tabii bir sonucu da kentte yaşayan çeşitli kesimden insanların, kendi yaşam biçimlerini buldukları kente yansıtmasıdır. Bugün büyük kentlerimizde yaşanan kaosu da en önemli nedeni de, farklı kültür birikimlerinin yaşam biçimi olarak kentin çeşitli noktalarında ortaya çıkmasıdır.

Kentte toplumun her tabakasından insan biraraya gelmektedir. “Kentleşme” ya da “kentli olmak” birey ölçeğindeki bir değişim sürecidir. “Kentli insan” örgütlerin yoğurduğu, şekillendirdiği, örgütler içinde doğan, eğitilen, çalışan, boş zamanlarını değerlendiren insan olarak tanımlanmaktadır.⁹⁶

Kentleşme ve kentleşme sürecinin analizi, “kentli” olmanın birey ölçeğinde ve zaman gerektiren bir değişim süreci olduğunu göstermektedir. Kente göçen bireyin “kentli” olma ve “eski kentli” ile bütünleşme sürecini hızlandırmak üzere mekansal içerikli sosyal politikaların yaşama geçirilmesi gerekmektedir. Kısa vadede “Yeni kentlinin” kent yaşamının kurallarını, kent mekanındaki ortak kullanım alanlarındaki davranış biçimlerini kamu mallarına zarar vermeyecek şekilde edinmesi, özümsemesi gereklidir. Uzun vadede ise, “kentli” kültürünün özümsemesi, benimsenmesi, değer yargılarındaki değişim ancak kentin sunduğu eğitim, kültür, sağlık, sanat olanaklarına erişebilme ve katılımın artması ile kazanılabilecektir.⁹⁷

⁹⁵ BAKAN, Kayhan. “Kentsel Mekanda Sanat Objeleri” (6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildiri Notu. M.S.Ü. ŞBPB Organizasyonu. İstanbul, 1995.).

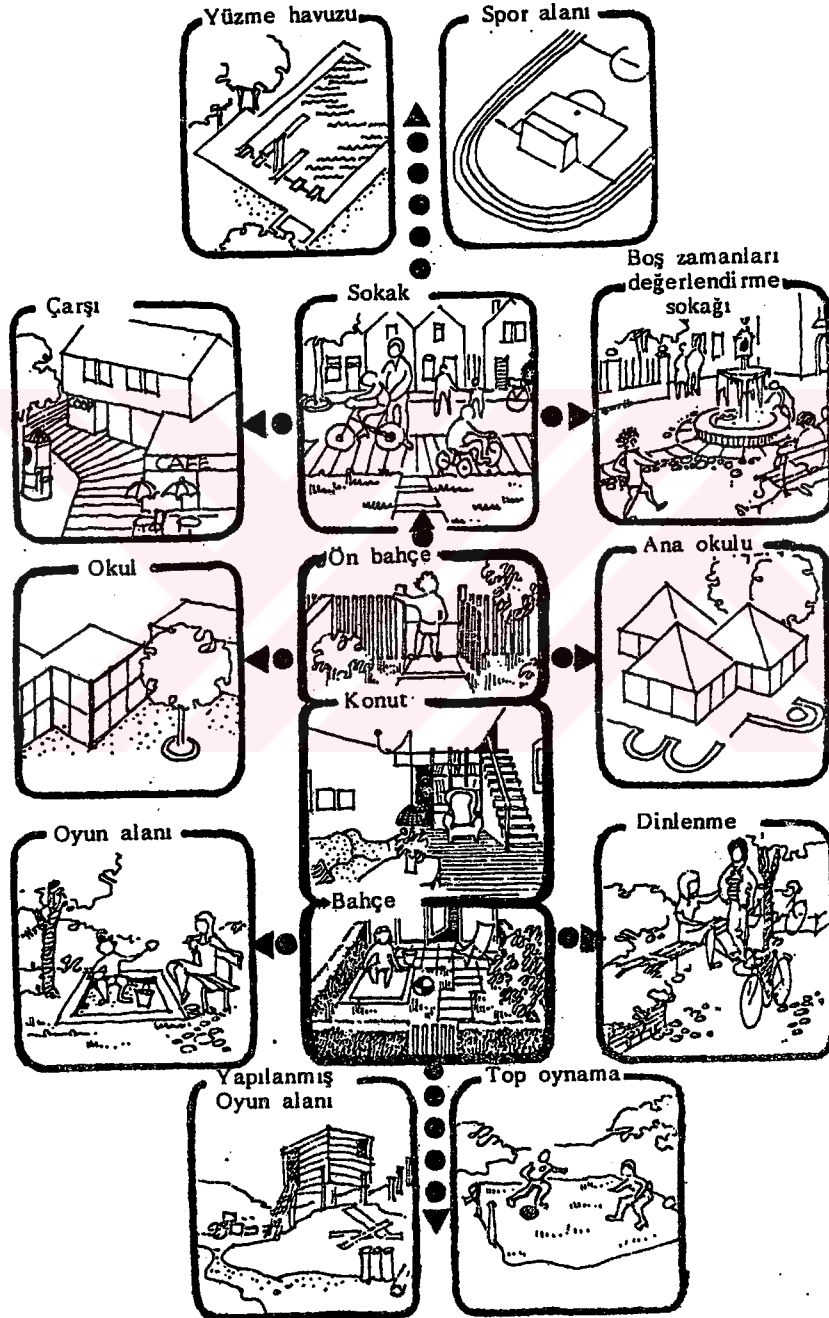
⁹⁶ ERKUT, Gülden. “Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu” (Türkiye’de Kentleşme. Türkiye’nin Sorunları Dizisi-7. Yeni Yüzyıl Kitaplığı. İstanbul, 1995.). s: 60.

⁹⁷ a.g.e. s: 77.

Kentte yaşayanlar, kentli olmanın sorumluluğunu taşımaktadırlar. Bu bilinçle de yaşadıkları mekanları kendi yaşam biçimleri doğrultusunda yönlendirmektedirler. Özellikle kendi konut çevrelerini, herkes kendi yaşam şekline uyacak şekilde biçimlendirmekte; bu yaşam stilinin oluşturduğu küçük mekanlar kent bütünü de oluşturmaktadır. Her ne kadar, farklı kültürel yapılar bu küçük mekanlara yansısı da, kent bütününde (Özellikle Anadolu kentlerinde) bu farklılıklar çok az hissedilmektedir.

Çağdaş iletişim kuramcıları, kentin, onu değişik şekilde yaşayan, algılayan bireyler ve toplum kesimleri üzerinde etkin mesajları olduğunu ileri sürmüşlerdir. Gerçekten de çağımız kentleri toplumsal iletişim ve bilgilenmenin yoğun olduğu merkezlerdir. Kişilerin kent içi davranışları, mekanı ve çevre düzenini algılamalarıyla ilişkilidir.⁹⁸

⁹⁸ BAYRAKÇI, Oğuz. a.g.e., s: 75.

Şekil 18⁹⁹

Kullanma yönelme ve düzenleme ölçütleri	Hedeflere yönelme											
	Günde birkaç kez gidilen	Günde bir kez	Düzenli gidilen	Ara sıra	Max. uzaklık (M)	Özellikle ulaşım güvencesi	Sosyal denetim gereklisi	Hedefle en kestirme ulaşım	Sapalık hoş görülebilir	Etkinliklere katılım istenir	Doğa ile bütünleşme istenir	İşlevsel bağlantılar (Dükkan-durak)
Çocuk bahçesine	☐	☒			600	☒	☒	☒		☐	☐	
İlkokula		☒			600	☒	☒	☒		☒	☐	
Diğer eğitim kuruml.	☐	☒			1000	☐	☒	☒		☒		☒
Günlük alış-veriş		☒	☐		600	☐	☒	☒		☒		☒
Haftalık alış-veriş			☒		1000		☐	☐		☐		☒
Yaşlılar kuruluşlarına		☐	☒	☐	600	☒	☒	☒		☐	☐	☐
Otobüs duraklarına	☐	☒	☐	☐	600	☐	☒	☒		☐	☐	☐
İstasyona		☐	☐	☒	1000		☒	☒		☐		☒
3-6 yaş oyun alanına	☒				50- 100	☒	☐					
7-12 yaş o. alanına		☐	☒		300	☒	☐	☐	☐	☐		
13-17 yaş o. alanına			☒		500- 1000	☐	☐					
Dinlenme ve boş zamanları değerl.			☒		200	☒	☒					
Konutlara yakın parklara			☒		200 400	☒	☒	☐		☒		
Semt parkına			☒	☐	750							
Kent parkına spor tesislerine				☒	1000 1500							
İş yerlerine		☒			1000 1500		☐	☐		☐		☒

Özellikle belirgin, zorunlu
 Bazen belirgin, istenen

Tablo 2¹⁰⁰

Kentsel yaşam kalitesi; bireylerin değerlendirmesinin bir sonucu olarak, zaman, kültür ve insan faktörüne göre farklılıklar gösterir. Bir kentin, mekanlarını, yollarını, arazi parçalarını analiz edebiliriz. Ancak, kentsel mekanı belirli bir seviyede tutamayız. Yaşam kalitesi deneyim ve imgeler bütünüdür. Yaşam kalitesini etkiler ile ölçebiliriz(Ticari etkiler, mimari etkiler vb.).

Kentsel Yaşam Kalitesini Etkileyen Kriterler:

- A. Kullanıcı ve kullanıcı karakteristikleri
 - B. Değerler ve sınırlandırıcılar (mevcut mikro ortam için önemli)
 - C. Fiziksel konfor ve karakteristikleri
 - D. Ulaşım ve tüm servisler
- a. Gerekli eylemler ⇒ Alışveriş, gitme-gelme, bekleme
 - b. Seçmeli eylemler ⇒ Koşma, oynama, yeni bir eylem üretme
(Mikro ortam tasarımında bu eyleme önem verilmelidir)
 - c. Sonuç eylemler ⇒ Sosyal eylemler
(Seçmeli eylemlerin iyi mikro ortam tasarımı ortaya koyduğunu gösteriyor)

A. Kullanıcı ve Kullanıcı Karakteristikleri

1. İşçi, öğrenci, halk
2. Kullanıcı ve yaya eylemleri

B. Sosyal Değerler ve Yasal Sınırlandırıcılar

Yeşil ağırlıklı bir ortamda daha sessiz ve yavaş davranıldığından; sınırlandırıcı olarak taşıt sokulması gerekebilir. ¹⁰¹

¹⁰¹KONUK, Güzin. "Kentsel Mikro Ortam ve Yaşama Kalitesi Değerlendirme Ölçütleri" (6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildiri Notu. M.S.Ü. ŞBPB Organizasyonu. İstanbul, 1995.).

C. Fiziksel Konfor ve Karakteristikleri

1. Mikro ve çevre ve konfor
2. Malzeme ve materyal
3. Sanat objeleri
4. Kent mobilyaları
5. Yeşil

Bütün bu karakteristiklerde ölçek, genişlik ve yüksekliktir.

D. Ulaşım ve Tüm Servisler

1. Hareket ve insan yoğunluğu (mekanı canlandırmamıza yardımcı olur)
2. WC'ler¹⁰²

Kent Tasarımcısı

Yaşam Kalitesi Yüksek

Mikro Ortam Tasarımı

Yaşam kalitesini etkileyen kriterlerin, kent kimliği için de geçerli olduğunu gözardı etmezsek; bu iki kavram arasındaki ilişkinin belirginliği daha net ortaya çıkacaktır. Kentin sosyal kimliğini belirlemede, kentlinin yaşam biçimi ve kalitesi önemlidir.

¹⁰² KONUK, Güzin. "Kentsel Mikro Ortam ve Yaşama Kalitesi Değerlendirme Ölçütleri" (6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildiri Notu. M.S.Ü. ŞBPB Organizasyonu. İstanbul, 1995.).

1.4.8. Kentin İşlevleri

Kentler, ekonomik ve sosyal eylemlerin düzenlenmesi sonucu oluşur. Buna göre, kentteki ekonomik eylemlerin yer alışı da kentsel yapılanma ile paralel bir süreç oluşturur. İlkçağlarda tarımsal faaliyetler ve buna dayalı topluluklar kenti oluştururken; daha sonraları gelişen toplumlarda suya bağlı olarak, balıkçılık kentlerin oluşumunda etkili olmuştur. Balıkçılıkla geçinen toplumlarda, su kenarında kentlerin kurulduğunu ve buna paralel olarak form oluşturulduğunu görüyoruz. Ticaretin gelişmesiyle, ekonominin temelini oluşturan ticaret merkezleri kent merkezini oluşturmuştur. Endüstri devrimi ve sanayileşmeden sonra ise, fabrikaların kent dışında kurulması formun konsantrik olarak gelişimine yol açmıştır. Kısacası çağlar boyu gelişen faaliyet türleri kentlerin oluşumunda önemli etkiyi yaratmıştır. ¹⁰³

1970'li yıllara kadar kent gelişimini belirleyici istekler:

- a. Nüfus gelişimi
- b. Kentin gelecekte alacağı form
- c. Kentin çok merkezli hale getirilmesi koşulları
- d. Konut, sosyal donatılar, eğitim, dinlenme, spor ve kültürel donatıların gelecekte alacağı biçimler
- e. Altyapı
- f. Kentin, bölgesi içersinde yükleneceği fonksiyonlar

konularını kapsıyordu.

¹⁰³ DEMİRSEREN, Şölen.a.g.e. s: 159.

Günümüzde ise bu istekler şu şekilde değişikliğe uğramıştır:

- a. Harmonik bir kent elde etmek
- b. Merkez fonksiyonlarının geliştirilmesi, düzenlenmesi
- c. Kent merkezine ters düşen yabancı fonksiyonların kaldırılması
- d. Kent merkezini besleyen toplu taşıma sisteminin geliştirilmesi
- e. Özel araç trafiğinin kent merkezini engellememesi için koşullar geliştirmek
- f. Ticari aktiviteyi arttıracak trafik sistemini desteklemek
- g. Kent imajı yönünden gerekli önlemleri almak.¹⁰⁴

Görüldüğü gibi bugünkü kent oluşturma ya da planlama ilkelerinin başında, kent fonksiyonları ile ilişkili olanlar gelmektedir. Bir Kocaeli kentinin "sanayi kenti kimliği" kazanmasındaki en büyük payın, kentteki sanayiye dayalı işlevlerden ve onların oluşturduğu mekanlardan kaynaklanması; bir Eskişehir kentinin "üniversite kenti kimliği" kazanmasındaki en büyük payın, kentin gelişmesinde büyük rolü olan Anadolu Üniversitesi ile onun getirdiği işlevlerden kaynaklanması, kent gelişiminde fonksiyonlara verilen önemin ne denli doğru olduğunu gösterir.

1.4.9. Kentin Fiziksel Çevresi ile Toplumsal Davranış İlişkisi

Kentin fiziksel çevresi, doğal ve yapay tüm ortamları içerir. Oluşmasını sürekli etkileşim ile sürdürür.

Toplumsal çevre ise, güçlü neden sonuç ilişkileri ile birbirine bağlı, üstyapı ve altyapı kurumlarından oluşur. Üstyapı kurumları, o ülkeye ait hukuk, ahlak, yasalar ile örf ve adetlerdir. Bunlar toplumun kurumlaşmış yapısını oluşturmaktadır. Altyapı ise toplumsal çevrede üretim ilişkilerini kapsamaktadır.

¹⁰⁴ GÖÇER, Orhan. Şehirlerde Ticaret Merkezleri (İ.T.Ü. Kütüphanesi, Sayı: 1286.İstanbul, 1984.), s: 20-21.

<p>A. Fiziksel Çevre</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Doğal Çevre <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Fiziksel ve inorganik çevre 1.2. Biyolojik ve organik çevre 2. Yapılanmış Çevre <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Sosyo-Psikolojik çevre 2.2. Sosyo-Biyolojik çevre
<p>B. Toplumsal Çevre</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Davranışsal Çevre <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Sosyo-Psikolojik çevre 1.2. Kurumsal çevre 2. Üretim İlişkileri

Tablo 3¹⁰⁵

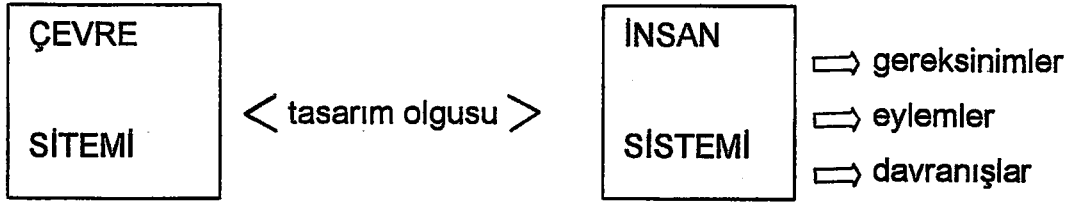
Çevre Sistemi Şeması

Bu fiziksel ve toplumsal düzen, insanın da çevreye katılımı ile tamamlanmaktadır. Sonuçta, ilişkiler düzeni, tüm yaşam ilişkilerini kapsayan, devingen bir sistem bütünlüğü kazanır. İnsanın çevreye olan uyumunu, basit bir olgu değil, yaratıcı, düzenleyici bir kültür olayı olarak görmek ve değerlendirmek gerekir. İnsan özde;

- Gereksinimleri
- Eylemleri
- Davranışları

¹⁰⁵ BAKAN, Kayhan ve KONUK, Güzin. a.g.e. s: 3.

¹⁰⁶ a.g.e. s: 3-4.

Tablo 4¹⁰⁷

Yukarıda belirlemeye çalıştığımız tüm bu ilişkiler, çevrenin oluşumunda büyük pay sahibidir. Bu ilişkilere bağlı olarak; insan ihtiyaçları, ihtiyaçlara bağlı olarak oluşan mekanlar, yine bu ihtiyaçlara göre oluşan çevresel oluşumun kente yansması ve bir birikim yaratması sonucu kent de bu etkilenmeden pay sahibi olur ve kentin sosyal kimliği etkilenir.

1.4.10. Kent-Doğa Bütünlüğü

Kent plancıları, insan çevresinin geliştirilmesine ve mimari ile doğa arasındaki uyumu sağlamaya herkesten çok çaba göstermelidirler. Kent planlaması, herşeyden önce, doğal kaynakların akıllıca kullanılması ve toprak erozyonunun, gürültünün su ve hava kirlenmesinin denetim önlemleri demektir. Kentsel tasarımcı ya da planlamacı, arazinin akılcı kullanım prensiplerini bilirse; konut geliştirme, rekreasyon alanları, transit yolları, sanayi vb. Kentsel işlevler için doğru yer seçimleri yapabilir.

Kentlerin gelişmesi çelişkili bir süreçtir. Kapitalist ülke şehirlerinin çoğunda, yüksek düzeydeki hava kirlenmesine rağmen nüfus hızla artmaktadır. Japonya'nın başkenti Tokyo buna bir örnektir.

Eski çağlarda kentler, sel tehlikesinden doğan tehditlere rağmen akarsu kıyılarında kurulurdu. Akarsuları denetim altına almak için; barajlar, kanallar, viyadükler, bentler, artezyen kuyuları, temizleme tesisleri, drenajlar gibi yapılar yapmak gerekliydi. Fakat su rezervlerinin geniş ölçüde plansız kullanılması kirlenmesine yol açtı. Örneğin, Amerikalı uzmanlara göre, Erie Gölü öylesine kirlenmiştir ki, içine düşen herşey dağılarak çözülmüştür.

Suyun gittikçe kirlenmesinin yanısıra, sanayinin hızla gelişmesi, su tüketimini çok arttırdı. Sanayi; toprak, bitki , su ve havadan oluşan çevre unsurlarının hepsini etkilemektedir. Hava kirlenmesine %30 sanayinin, %50 de ekzos gazlarının sebep olduğu yargısına varılmıştır.

Tasarımcıların katkısı olmadan, sadece teknik araçlarla sağlıklı bir kentsel çevre elde edilemez. Doğal manzara ile insan eliyle yapılmış manzara arasında bir bütünlük meydana getirmelidir. Birbirlerine baskı yapmamalı, birbirlerini tamamlamalıdır. Kentlerde insanların mutluluğu için meydanlar, havuzlar, parklar yapmak yeterli değildir. Büyük bir kent, çevre mahalleleri ve korunmuş ormanlarla ilişki içinde olmalıdır. İnsan, çevresini planlı bir şekilde kullanmalı, kullanırken geleceği düşünmeli, çevrenin gelişmesine yardım etmelidir. Bütün bunlar, insanın dımsel ihtiyaçlarıyla uyum içinde yapılmalıdır. Bunu başarabilmek; mimari ve doğal çevreyi bütünlüştirebilmek için yeni kentsel gelişme prensipleri tanımlanmalıdır.¹⁰⁸

Kent- doğa bütünlüğü ilişkisi belirgin kentlerde, kimliği okumak daha kolay olabildiği gibi; kentin oluşumu, yapılanması, çevresel etkileri daha sağlıklı algılanmakta ve fiziksel kimlik daha net ortaya çıkmaktadır.

Şekil 19¹⁰⁹

¹⁰⁸ POŞOKHIN, M. V. *Yaşanılır Şehirler* (Mimari Bilimler Yayınları. İstanbul.), s: 33-36-37.

¹⁰⁹ ANA YAYINCILIK A.Ş. VE ENCYCLOPEDIA-BRITANNICA, INC. a.g.e. Cilt 1, s:

1.4.11. Kentsel Altyapı

Kent ve altyapı uygulaması ile ilgili gelecekteki kullanımlarda, işletmede ekonomi ve kolaylıkların sağlanması; ancak kent imar planının hazırlanması döneminde, bilinçli çözülmüş ve saptanmış altyapılı kent imar planı ile mümkündür. Hazırlanacak İmar Planlarında tüm alt yapıların her birinin bulunacağı yerler ve geçeceği yollar bilinçli olarak çözümlenip saptanmalıdır.¹¹⁰

Altyapı kuruluşları plan ve uygulama düzeni, genel üretme merkezlerinde hazırlanmış imar planları ve gelişmeleri çerçevesinde, Kent ve ilçe yapılarına bilinçli ulaşmasını sağlar. Bunlar bilinçli yapılmış (Kentsel altyapı projeleri) yardımıyla yollardan binalara ve insanlara ulaştırılır. Uzaklaştırılması gerekenler ise pis su gideri gibi, binalardan kanallarla toplanıp bir merkezde temizlendikten sonra, nehir, göl ve denizlere verilir. Kentsel altyapı türleri iki bölümde ele alınır:¹¹¹

1. Kentlerin zorunlu altyapı türleri
 - a. Yollar
 - b. Kullanma suyu sağlanması, depolanması ve yapılara ulaştırılması
 - c. Elektrik, üretimi ve altyapı donanım şebekeleri
 - d. Atık su gideri ve yağmur suları toplama donatımları
 - e. Çöpler, özellikleri, toplanması, değerlendirilmesi ve yok edilmesi.
2. Gelişmiş kentlerin ek altyapı türleri
 - a. Telefon ve altyapısı
 - b. Elektrik üretimi ve yüksek gerilim altyapısı
 - c. Havagazı üretimi ve dağıtımı
 - d. Merkezi ısıtma ve donatımları

¹¹⁰ ARPAT, Ahmet. Kentsel Altyapı ve Çevre Sağlığı Uygulama Bilgisi (Doğan Ofset Baskı. İstanbul, 1986.), s: 3.

¹¹¹ a.g.e. s: 10-11.

Tüm bu yapılanma, doğru ele alınır, doğru planlanır ve gerçekleştirilirse; kentsel mekan, kentsel form, kent oluşumu ve doğal olarak fiziksel ve biçimsel kent kimliği üzerinde de etkili olacaktır.

1.4.12. Kentin Tipolojik Özellikleri

Her çevrenin kendisine özgü bir atmosferi vardır ve bu atmosferi; çevrenin insanla olan sosyo-kültürel ilişkisi, estetik ve sistematik nitelikleri yaratır. Toplumlar kimliklerini çevreleriyle yansıttıklarından¹¹² dolayı da, kimlik belirlemede çevre özellikleri önem taşır.

Belirli bir çevrenin, onu tanımlayan ve diğer çevrelerden ayıran karakteristik özellikleri vardır. Çevre karakteri, topoğrafya ve iklime bağlı olup, tarih boyunca arazi kullanışı ile gelişir ve çevre bileşenlerinin görünen; biçim, doku, renk özelliklerinin ve o çevreye özgü olan biraraya geliş şekillerinin ürünü olarak tanımlanabilir¹¹³(Tipoloji).

Toplumsal geleneklerin fiziksel çevreyi etkilemesininve mekan düzenlemesine yansımalarının açık delillerine ilkel toplumlarda rastlanmaktadır. Böyle toplumlarda yapılan gözlemler, kişilerin fiziksel çevreleri ile kişisel duyguları arasında ilişki olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Atalarımız fiziksel çevreyi, toplumsal gelenekleri güçlendirmek ve bu çevrede olması beklenen toplumsal etkileşim türlerini biçimlendirmek için kullanmışlardır. Sabit özellikli mekanlar, birçok geleneğin döküldüğü kalıp olmuştur. Toplumsal ilişkiler ve statü, fiziksel çevreyi etkilemiş ve biçimlendirmişlerdir.¹¹⁴

¹¹² YÜREKLİ, Ferhan. "Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması (İ.T.Ü. Mimarlık Fak.Doktora Tezi, İstanbul 1977.). s: 6.

¹¹³ a.g.e. s: 21.

¹¹⁴ KIZIL, Fehmi. "Toplumsal Geleneklerin Konut İç Mekan Tasarımına Etkisi....." (İ.D.G.S.A. Mlm. Fak. Doktora Tezi, İstanbul, 1978). S: 63.

Kentlerin;

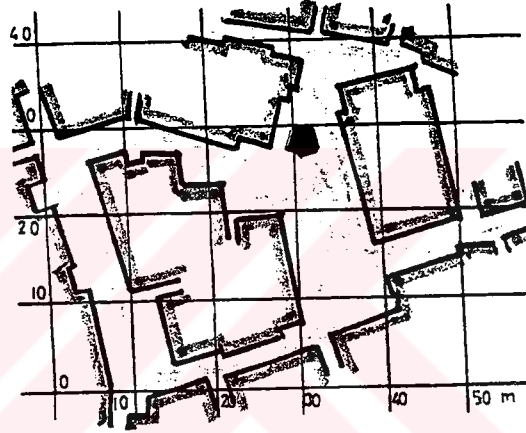
- Doku tipleri
- Mekan karakteristikleri
- Yol sistemleri
- Geleneksel konut tipleri

tipolojik özelliklerini belirlemede önemli rol oynar. Kentin tipolojik yapısı ile kültürel, tarihsel vesosyal kimliği doğru orantılı olarak algılanmalıdır.

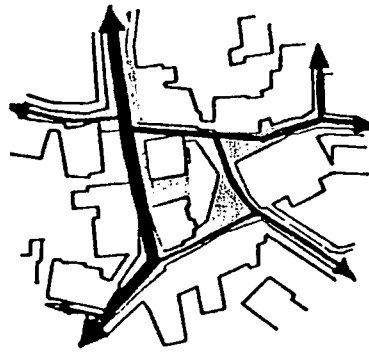
KONYA

Trabzon

Antalya

Şekil 20¹¹⁵

Tipolojik Özellikleri Yansıtan Örnekler

¹¹⁵ ARU, K.A. Türk Kenti (Y.E.M. Yayınları, İstanbul, 1998). S: 227,236,240.

1.5. BÖLÜM SONUCU

"Kent ve Kimlik "adı altında çeşitli tanımlamalara yer verdiğimiz bu bölümde; esas amacımız, kent kimliği gibi yeni bir tanımlamaya yol açacak nedenleri bulmak ve bunların varlığını ortaya koymaktı.

Kentlerin farklı ölçeği, farklı yorumu, sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklar, değişkenler ve oluşumu sağlayan ilkeler olmak üzere , yüzyılımızda karşımıza çıkan yeni kavramlar:

- a. Bütünleştirici, somut bir tanımlama
- b. Kentlerimizi tanımlayıcı bir nitelik

gereksinimi doğurdu. Bu gereksinim bizi, kentliler ve onların yaşam biçiminin oluşturduğu, sürekli değişen ve gelişen büyük bir sürece götürdü.

Kent kimliğinin tanımıyla birlikte; tanımın içinde de yer alan kimlik tipleri karşımıza çıkar:

- a. Fiziksel
- b. Sosyal
- c. Kültürel
- d. Tarihsel
- e. Biçimsel
- f. İşlevsel

kimlikler, her kentin farklı bir kimlik kazanmasında önemli rol oynarlar.

Her olgunun bir oluşumu olduğu gibi, bir de gelişimi vardır. Kent kimliği de gelişmesi gereken bir süreçtir. Kent kimliği kavramının gelişimi ile birkaç kentimiz değil, belki de ülkemizdeki tüm kentler benliğini kazanacak; planlamaya açık kentlerimiz de bu bilinç ile oluşacaktır. Kent bilincinin oluşumu ve tarihsel sürekliliğinin sağlanması ancak ve ancak kent kimliğinin varlığıyla mümkün olacaktır.

Bütün bu tanımlamalar bizi, "Kent kimliği kavramı neden ortaya çıktı?" sorusuna götürdü. Sonuçta bu kavramı çıkaranların kentliler olduğunu gördük. **Kentlilerin;**

- a. "Kent" i farklı anlam ve içerikte yorumlamaları**
- b. Alışlagelmiş yaşam ve davranış biçimlerinin başkalaşması**
- c. Geçmişte yaşanan çevreye duydukları özlemin artması**
- d. Kentleşme sürecinin getirdiği bozuk, karmaşık ve düzensiz kentlerden bıkmaları**

kent kimliği kavramının ortaya çıkışındaki en önemli nedendir.

Kent kimliğinin ;

1. Tanımı
2. Oluşum nedenleri
3. Gerekliliği

olmak üzere araştırılan tüm bu bilgileri ışığında, kimliği oluşturan belirleyicileri ortaya çıkardık. Kimliği oluşturan belirleyiciler yalnızca kenti oluşturan ögeler değildir. Kenti oluşturan fiziksel, sosyal, politik, ekonomik, kültürel, tarihi ve mekansal özelliklerin yanında; kimliğin oluşumunu sağlayan biçimsel, görsel, işlevsel, yaşamsal ve davranışsal özellikler de vardır.

Bu belirleyiciler , her kentte incelendiğinde; bunlardan bir veya birkaçının mutlaka kent üzerinde etkili olduğu görülecektir. Kimi kentte fiziksel özellikler kimliğin oluşumunda daha etkili olurken; kimi kentte de yaşam biçiminin gözle görülür şekilde üstünlüğü kabul edilecektir. Ama her kent için kimliğin algılanmasında bu belirleyicilerden biri ile mutlaka karşılaşılacaktır.

Özellikle kimliğin oluşumunu direkt olarak etkileyen, yaşam kalitesi, yaşam biçimi, biçimsel ve görsel karakteristikler, işlevler ve çevre-davranış ilişkisi;

- a. Kimliğin sürekliliği
- b. Kimliğin gelişimi
- c. Kimliğin değişimi
- d. Kimlik sistemi

açısından önem taşımaktadır. Bütün bu belirleyiciler belli bir sisteme oturtulup, tüm kentler için sistematik çözüm oluşturulduğunda, "Kent Kimliği" adına yapılan çalışmalar sonuçlandırılabilir.

BÖLÜM 2

KENT KİMLİĞİ ÜZERİNE ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR

2.1. ULUSLARARASI KİMLİK TANIMI VE ŞARTNAMESİ

Son yıllarda " Tarihi Değer " anlayışında değişiklikler olmuştur. Avrupa kentlerinde korunması söz konusu olan binaların büyük bir kısmı; 19. yy. in geç dönemine ait, çoğu, savaşta bombardıman sonucu harap olmuş ve önemli bir yapı potansiyeli oluşturan yapılarıdır. Bu binalar zamanla tarihi araştırmaların odak noktasını oluşturdular. Bunun sonucunda, tarihi önemi olan bina ve alanların korunması, daha geniş bir aktivite alanına yayıldı; ilgili kurum ve kuruluşların disiplinlerarası yaklaşımları ile toplum tarihinin göstergesi olan, ancak daha önce korunması düşünülmemiş binalar da koruma kapsamına alındı. Bu yaklaşım daha çok geleneksel mimariyi, kültürlerinin göstergesi olarak korumayı amaçlayan, sosyalist ülkelerde belirgin olarak ortaya çıkarmıştır. Gelişmelerin iki farklı sonucu:

- a. Kent planlama amaçlarını yeniden düzenlemek
- b. Halkın desteğine de önem vererek, koruma ile ilgili kuruluşların yetkilerini güçlendirmek

olarak görülmüştür ve kent planlamada genel koruma yaklaşımı gelişmiştir.¹

Bu gelişmelerin bir sonucu da kuşkusuz " Kent Kimliği" olmuştur. Kent planlamada oluşan genel koruma yaklaşımı, yeni amaçlar ve halkın desteği ile kültüre önem verilmesini sağlamış; her kentin kendi kültürüne sahip çıkması da kimlik olayını ortaya koymuştur.

¹ZEREN, Nuran ve İ.T.Ü. Fen B. Y.L. Öğrencileri. " Koruma Politikaları Dersi Seminer Notları"(İ.T.Ü. F.B.E. Koruma Politikaları Dersi. İstanbul, 1989.). s:1.

Avrupa' da 20. yy. başlarından beri, şehircilik üzerine yapılan önemli uluslararası seminerleri ve çıkarılan şartnameleri gözden geçirecek olursak;

1. 6. Uluslararası Mimarlar Kongresi - Madrid 1904
2. Atina Konferansı 21-30 Ekim 1931
3. Uluslararası Modern Mimarlık Kongresi (Atina Antlaşması) 1933
4. 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi (Venedik Tüzüğü) - 25-31 Mayıs 1964
5. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme
6. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmeye T.C. nin Katılmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun
7. Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği
8. Avrupa Mimarlık Mirası Sözleşmesi- 26 Eylül 1975
9. " " " - Amsterdam Bildirisi - 24 Ekim 1975
10. Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler (Nairobi) - 26-30 Kasım 1976
11. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi (Granada)- 3 Ekim 1985
12. " " " " Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun²

olarak sıralandığını görürüz. Bu kanun ya da şartnamelerin tümü, "Kent Kimliği" tanımına ya da kavramına bizi götüren unsurlardır. 1992 yılında İspanya' da yapılan "Uluslararası Kimlik Şartnameleri " Paneli de kimlik konusunda başlatılan çalışmaların ya da tanımlamaların ilkidir.

²a.g.e. s: VII-VIII.

Avrupa Topluluğu'nun yerleşmelerin ekolojik prensipler çerçevesinde ve sürdürülebilir biçimde geliştirilmesi amacına yönelik olarak, ana prensipleri koyduğunu görmekteyiz. Buna göre Avrupa'da son 10 yıllarda giderek daha belirgin hale gelen kırsallaşma eğiliminin sakıncalarına dikkat çekerek, yoğunlaşma yönünde adımlar atılması istenmektedir. 1990 yılında onaylanan " Kentsel Çevreye İlikin Yeşil Kitap" da:

- Şehirlerin toplulaştırılması
- Karışık kullanımın desteklenmesi
- Şehir dışına kaçan kullanımların boşalttığı alanların, başka kullanımlara açılması
- Özel araba/ulaşım ihtiyacının azaltılması
- Enerji tasarrufunun özendirilmesi ve doğal kaynak kullanımında dikkatli davranılması
- Halkın katılımının desteklenmesi
- Tarihi kimliklerin korunması

temel prensipler olarak kabul edilmiştir.³

2.2. FRANSA' DA KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI

Fransa'da kültürel mirasa verilen önem ilk olarak 31 Aralık 1913 tarihli yasayla belirlenmiştir. Daha sonra sırasıyla;

- a) 31 Aralık 1921
- b) 23 Temmuz 1927
- c) 27 Ağustos 1941
- d) 27 Eylül 1941
- e) 25 Şubat 1943
- f) 24 Mayıs 1951

tarihli yasalar ve

³SAYIN, Ayşe ve AKPOLAT, Sönmez. "Ekolojik Yaklaşım: Uluslararası Perspektifler" (17. Dünya Behircilik Günü Kollokyumu, M.S.Ü. ŞBPB Yayını. İstanbul, 1995.). s: 281.

- a) 23 Ekim 1958 tarihli yönetmelik
- b) 7 Ocak 1959 ve 18 Nisan 1961 tarihli kararnamelemler
- c) 21 Temmuz ve 31 Aralık 1961 tarihli yasalar
- d) 6 Şubat 1969, 28 Ağustos 1969 ve 10 Eylül 1970 tarihli kararnamelemler
- e) 23 Aralık 1970 tarihli yasa

ile yapılan değişikliklerle, önlemler arttırılmıştır.⁴

2.2.1. Tarihi Bina ve Anıtların Değerlendirilip Canlandırılması

Fransa, Avrupa'nın geçmişten bugüne mimari miras olan çok sayıda binanın bulunduğu bir ülkedir. Son yıllarda, tarihi anıtlardan faydalanma sonucu tehlikeli bir durum almıştır. Bu binaların pekçoğu, halen özel kişiler ait olup; bunları devam ettirmede veya bunu yapmaya istekli insanlar bulmakta güçlükle karşılaşmaktadır.

Eski ev ve binaların ister günlük, isterse nadiren kullanılsın; toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve pratik ihtiyaçları doğrultusunda gereken önlemler alınarak canlandırılması gerektiği gündeme gelmiştir.

Bir binayı sadece estetik nedenlerle restore etmek yerine; binanın orjinal fonksiyonunu devam ettirmek veya onun mimari ve iç düzenini bozmadan, aynı zamanda bulunduğu çevre veya kentin karakterini düşünerek yeni bir binaya uyarlamak fikri hakim olmuştur.⁵

Fransa, kentler ağları (orta büyüklükteki kentlerin avantajlarını büyük kentlerin dışsal ekonomileri ile birlikte sunmayı amaçlıyor) yaratma çabasında özgün bir model peşindedir. Çünkü yaratılacak kentler ağının, yalnızca büyük metropollerin olumsuzluklarına değil, doymuşluğa erişme sürecine girmiş olan Avrupa'daki mevcut kentler ağlarına da alternatif olması arayışındadır.

⁴DEMİRSEREN, Şölen."Fransa'da Koruma Politikaları ve Uygulamaları" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Koruma Politikaları ve Uygulamaları Doktora Ders Ödevi. İstanbul, 1991.).

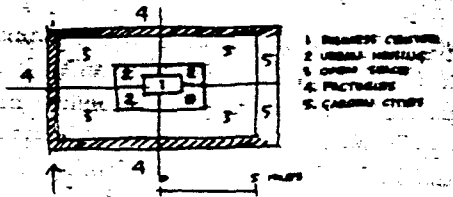
⁵ a.g.e.

Ekim 1993'te tartışmaya açılan yeni ülke düzenleme şemasında 12 bölgede, bu anlamda kentler ağı oluşturulması öngörülmüştür. Öngörülen kentler ağlarının farklılığı, kimliği ne olacaktır? Üst düzey teknoloji, hızlı ulaşım ve iletişim bütün kentler ağlarının taşınması zorunlu özelliklerdir. Ayrıcalık, yaşam kalitesi gibi göreceli bir kavrama dayalı olarak sağlanacaktır. Kentsel yaşam kalitesini yükseltmek için Fransa, kentsel kültür mirasına ve zengin doğasına güvenmektedir.⁶

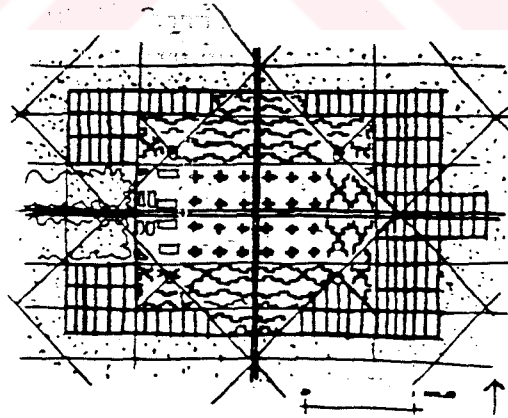
Fransa'da kent yenileme çalışmaları, 1922 yılında Le Corbusier'in Fransa ve Paris için yaptığı yeni kent planları ile gündeme gelmiştir. Le Corbusier'in modern mimarlık ve kent formu ile modern teknolojiye bağlı olarak oluşturduğu fikirleri:

1. "Une Ville Contemporaine" (3 Milyon kişilik) - 1922
2. "Une Cite Industrielle" (2 " ")- 1922
3. "Plan Voisin (Neighborhood Plan)" - 1925
4. "La Ville Radieuse" - 1935
5. "Le Plan de Paris" - 1937

olarak sıralayabiliriz.⁷

Le Corbusier's Plan Voisin for Paris.

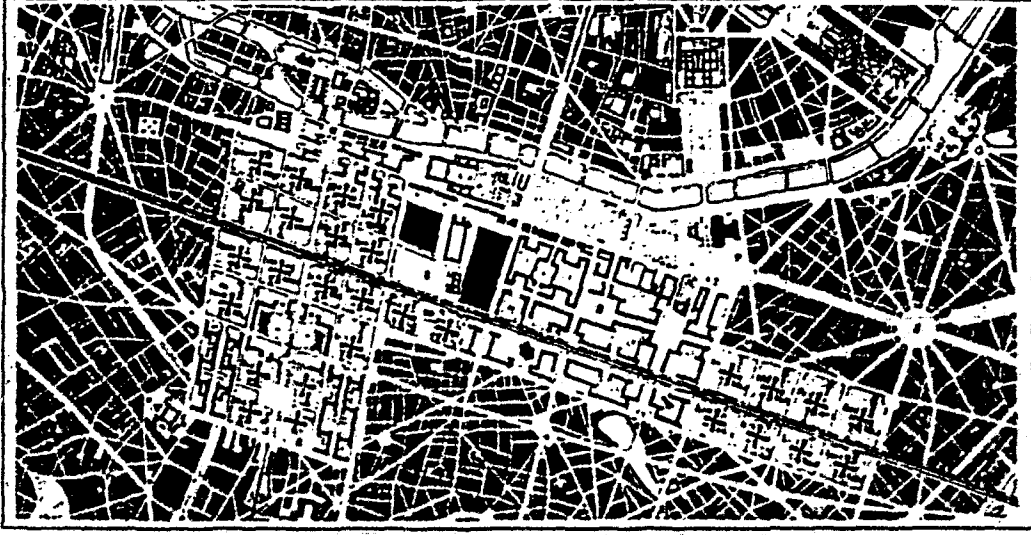
Le Corbusier's plan for a city of 3 million people (whole city above, central portion below).

Şekil 1⁸

⁶KAYA, Güzin. "Yaşam Kalitesi ve Planlama" (5. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü.ŞBPB. Yayını. İstanbul, 1995.). s: 86-87.

⁷SPREIREGEN, Paul,D. a.g.e.. s: 44-45.

⁸SPREIREGEN, Paul,D.a.g.e. s: 45.

Şekil 2⁹

2.2.2. Paris'te Kent Kimliği Çalışmaları

Paris'in kimlik tanımlamalarını sıralamaya kalkarsak;

- Işıklar kenti
- Özgürlük ve Eşitlik kenti
- Dünyanın kültür başkenti
- Aşıklar kenti
- Sanayi, Ticaret ve Turizm kenti
- Sanat ve Sanatçılar kenti

vb. daha pekçok kimlikle karşılaşırız. Paris'in insanlara hissettirdiği en önemli düşünce "Sanat hayatın amacı olabilir" cümlesidir. Yaklaşık 2000 yıllık bir yerleşim merkezi olan kentin bugünkü kent çekirdeği, Gal kabilesince oluşturulmuştur.

⁹ KILINÇASLAN, İsmet. "Kentsel Çevre Kalitesini Oluşturan Ögeler" (5. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. M.S.Ü. ŞBPB. Yayını. İstanbul, 1995.). s: 187.

Romalılar döneminde gelişen kent, "Su Ortasındaki Konak Yeri" anlamına gelen "Lutetia" adını almıştır. İtalyan Rönesansı'ndan daha çok etkilenerek, daha çok gelişmeye başlamıştır (Şatafat , kültürel zenginlik ve siyasi olarak).

Paris'in bugünkü görüntüsünü belirleyen 1853-1870 yılları arasında vali Haussmann'ın uygulamaları olmuştur. Haussmann'ın yaptıkları arasında;

- Bulvarlar açması
- Paris sakinlerine göre belediye hizmetleri gerçekleştirilmesi

vb. hizmetleri sıralayabiliriz.

Nüfus ve kent yerleşim alanlarının büyümesi ise 2. Dünya Savaşı sonrasına rastlamaktadır. 1960'lara kadar olan dönemde ise nüfus artışı %100 olmuştur.

Kentin tarihsel çekirdeği Seine Nehri kıyısındaki iki yakadan oluşmaktadır:

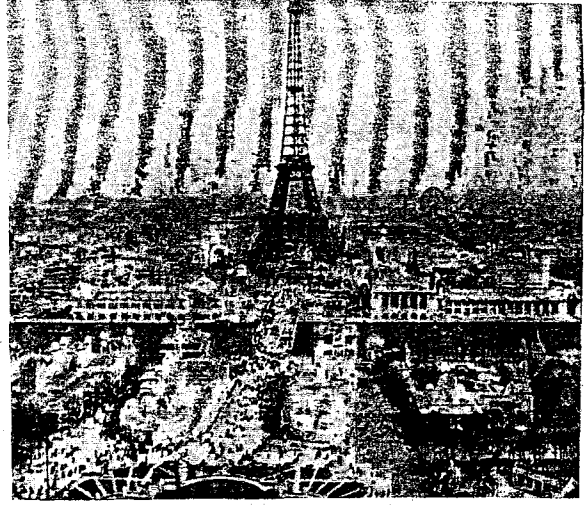
- Sağ yakada; iş ve moda merkezleri, lüks mahalleler
- Sol yakada; bohemler ve entellektüeller

bulunmaktadır. Bugün Seine Nehri kıyısında modern iş merkezleri ve gökdelenler yükselmesine rağmen, çekirdeğin tarihsel dokusu halen varlığını korumaktadır. Kentin konuya tutucu yaklaşanları ise; dokunun artık bozulmaya başladığını, çok yakında manzaranın tanınmaz hale geleceğini savunmaktadırlar. Onlara göre sorun, Paris'in yaşam tarzının değişmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁰

Hergün 2 milyon özel aracın trafiğe çıkması, hava kirliliği, gürültü ve trafik; Parisli'lerin %91'ini " Kent stresi içerisinde ve yorgun" hissetmesine, %55'inin de " Başka bir yerde yaşama" isteğini gündeme getirmiştir. Victor Hugo'nun şu sözleri Paris'i daha iyi tanımlamaya yetecektir: " Paris'e derinliğine bakarsanız, başınız döner. Derin baktığınızda, hiçbir şey fantastik değildir, trajik ve şahane olan bir şey de yoktur ".¹¹

¹⁰ YENİ YÜZYIL YAYINLARI. "Yüzyıl Önce, Yüzyıl Sonra" (Cafe PAZAR, Yeni Yüzyıl Gazetesi Yayını. İstanbul, 21 Temmuz 1996). s: 16-17.

¹¹ a..g.e. s:18-19.

Şekil 312
Paris Kentinden Görüntüler

2.3. ALMANYA'DA KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI

Almanya' da öncelikle kentsel koruma kavramı gelişmiştir. Tarihi binaların ve alanların korunması ve kentsel koruma, farklı yollarla geliştirilmiş iki etkinlik alanıdır. Tarihi önemi olan bina ve alanların korunması yüzyıldan daha eski bir geleneğe dayanırken; kent planlamanın ve mimarlığın bir parçası sayılan kentsel koruma (stadterhaltung) yaklaşımı nispeten yeni bir kavramdır. Son 20 yılda kentsel koruma ayrı bir ilgi alanı olmuş ve bugünkü anlamını bulmuştur¹³

Yapılan ve düzenlenen tüm yasalar daha korumaya yönelik ölçütler getirmektedir. Bu amaçla ülkede kent planlamayla ilgili olarak:

1. Federal İmar Yasası (1976' da yeni düzenleme)
2. Şehir Yenileme ve Kent Gelişme Yasası

geliştirilmiştir.¹⁴

Şehir yenileme ve kent gelişme yasası, yenilenecek olanların yeniden geliştirilmesi için daha ileri araçlar sunar (sanierungsbiete). Kötü durumdaki binalar hakkında yasa, yıkım ve yeniden inşaata izin verir. Fakat aynı zamanda modernizasyon ve tamir için de eşit önemde ölçütler koyar. Eğer yerel planın ana amacı kentin korunması ise daha başka yasal olanaklar da mevcuttur. Bazı durumlarda da artistik ve tarihi anıtlara ek olarak özel kültürel değerler oluşturulmuştur.¹⁵

2.3.1. Celle Kentinde Kimlik Çalışmaları¹⁶

Celle; Hannover, Brunswick ve Hamburg arasındaki en önemli merkezdir. 1958'den beri otoriteler yarı-ahşap cepheli binalara öncelik vermekteyken; 1975'ten sonra, önerilen geliştirme şeması ile kentsel görünümü korumak için uğraşmaktadırlar.

¹³ ZEREN, Nuran ve İ.T.Ü. Fen B. Y. Lisans Öğrencileri. a.g.e. . s:14.

¹⁴ a.g.e. s: 15.

¹⁵ a.g.e. s: 17-18.

¹⁶ a.g.e. s: 41-46.

Bu uğraşa bağlı olarak "Kent koruma memurları kavramı geliştirilmiştir.

- Kent Koruma Memurları
- Yerel Esnaf ve İşadamları
- Şehir Meclisi

nin de önemli katkılarıyla; kent, yerel gelişme üzerindeki tüzüğünün ana ilkelerine dayanarak eski bölümlerinin korunması ve canlandırılması konusunda başarılı olmuştur.

Eski yerleşimin canlılığını, iş merkezi fonksiyonu sağlamaktadır. Kentin merkezi pozisyonu ile servis merkezi olarak eski kentin fonksiyonu; eski kentin yeniden canlandırılması için gerçek bir neden olarak görülmüştür.

2.4. İNGİLTERE'DE KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI

İngiltere'de koruma, tam anlamıyla 1950'lerden sonra gündeme gelmiştir. Ulusal politikayı, hükümet ve çevre bakanlığı saptayıp, belediye uygulamaktadır. 3000 koruyucu dernek vardır. "Sit koruma sınırı" kararını 1967'de almışlardır.¹⁸

1993 yılında getirilen "planlama politikası rehberi" ile, planlamanın hangi ilkeler doğrultusunda yapılması gerektiği belirtilmiş ve yerel idarelerin de bu doğrultu da hareket etmesi öngörülmüştür.¹⁹

Parçacı planlama, özellikle İngiltere'de planlama pratiğinde eylem planlaması (action planning) şeklinde yer almaktadır. Bu planlama anlayışında genellikle, gerektiğinde, proje uygulaması ya da konu planlaması şeklinde bir yaklaşım tanımlanmaktadır (Parçacı yaklaşımla plan dışı alanlar imara açılmakta; o çevredeki ekolojik değerler dikkate alınmamaktadır).²⁰

İngiltere'de özellikle Londra'ya belirli bir kimlik kazandırabilmek için, çeşitli kent modelleri önerilmiştir. Bu modeller, yeniden oluşturma (Rebuilding) anlamında önerildiyse de belli bir düzene bağlı kalmıştır.

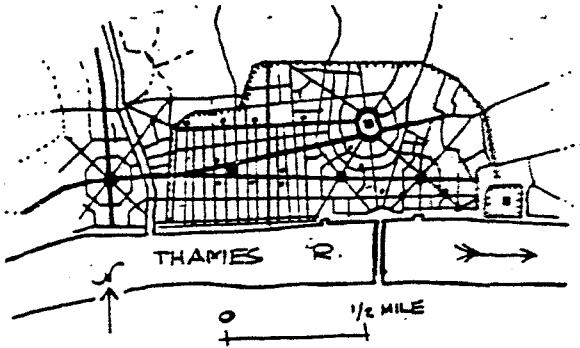
- a. John Evelyn's Planları (1661- 1666- 1667)
- b. Sir Christopher Wren's Planı (17. yy. sonları)
- c. Valentine Knight's Planı (1707- 1709)
- d. John Gwynn's Planı (1766)
- e. Adam Kardeşler; Adelphi Terrace Planı (1768)
- f. John Wood; Royal Crescent Planı (1767)
- g. Craig; Edinburg Planı (1767)
- h. John Nash; Regent Parkı ve Caddesi (19. yy. başları)²¹

¹⁸ KUBAN, Doğan. "Tarihi Çevre Bilinci ve Koruma Evrimi" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K.Tasarım Doktora Ders Notları, İstanbul, 1992.), s: 3.

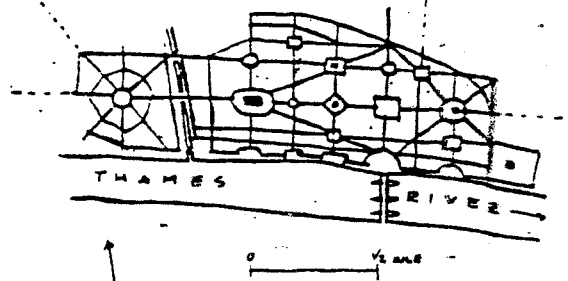
¹⁹ SAYIN, Ayşe ve AKPOLAT, Sönmez.a.g.e. . s: 280-281.

²⁰ AYDEMİR, Şinasi ve SANCAR, C. "Ekoloji Planlama Bütünleşmesinde Bütüncül Parçacı Planlama İkilemi" (17. Dünya Tehircilik Günü Kollokuyumu, M.S.Ü. ŞBPB. Yayını. İstanbul, 1994.). s: 289.

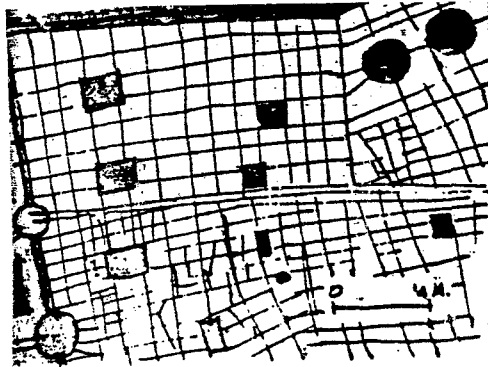
²¹ SPREIREGEN, Paul. a.g.e. s: 23-24-25.

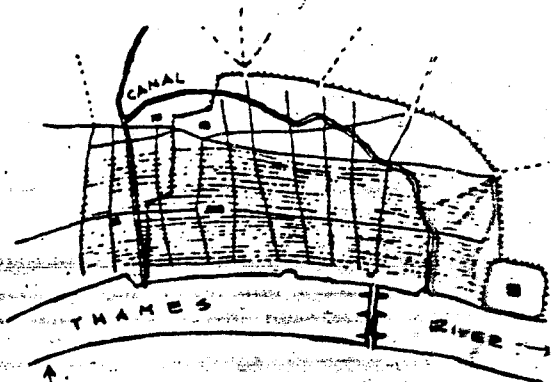
Sir Christopher Wren's plan for rebuilding London.

John Evelyn's plan for rebuilding London.

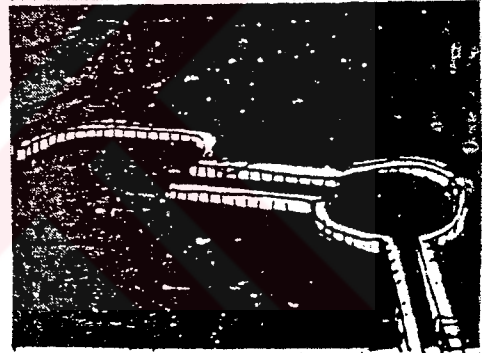
Detail of John Gwynn's plan for London, 1760, which inaugurated the creation of new quarters in the city.

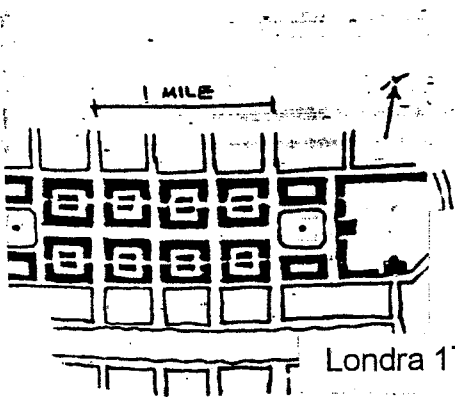
Valentine Knight's plan for rebuilding London.

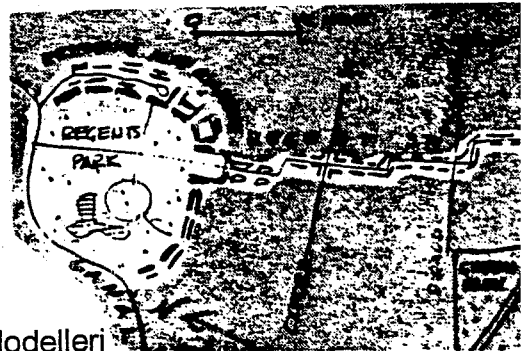
Adam's Adelphi Terrace, London.

The Royal Crescent and Circus at Bath, England, 18th century. John Wood the Elder and the Younger, architects.

Craig's original plan for central Edinburgh.

John Nash's concept for Regent's Park and Regent Street, London. Early 19th century.

Şekil 522

Londra 17. ve 18. yy. Kent Modelleri

2.4.1. Londra'da Kent Kimliği Çalışmaları

Londra'lılar eskiye olan bağlılıklarını, kentsel ilkelerini bozmamak için; yeniye dışarıda yaratacaklarına, genelde içerde yaratmayı tercih etmişlerdir.

Londra'daki meydanların (Trafalgar Meydanı veya Oxford Caddesi gibi mekanların) kent içindeki konumları, fonksiyonları, yaşam yoğunlukları ve bu yaşayan mekanlardaki yeni tasarlanmış, uygulanmış ya da uygulanmakta olan yapıların, o mekanlara olan kentsel tasarım boyutundaki etkileri;

1. Binaların kentsel bütün içinde, bütünü tamamlayacak bir model parça mı?

2. Yapıldığı çağın özelliklerini yansıtan ve günün koşullarına uygun, gerçek ve somut kentsel mekanlar niteliğinde mi?

olduğu tartışılmalıdır.

a. Mekanlar birbirine yakın, ama bu mekanların yaşama zamanları farklı

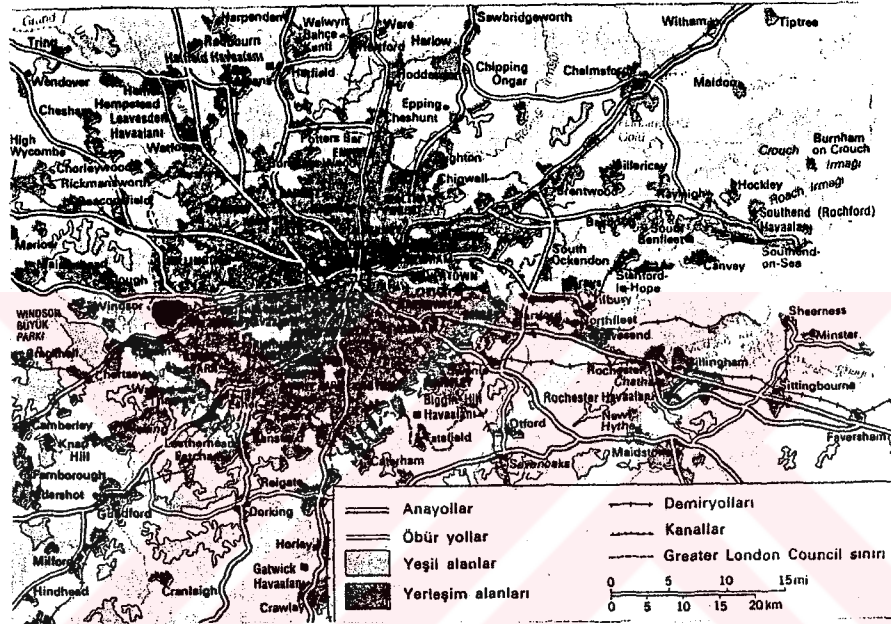
b. Binalar insanlara çekici gelsin amacıyla oluşturulmuş(Renkler, yapı, cepheler)

c. Kentler, yapıların içine akmış durumda (Trocadero, Mowenpick Restaurant)

d. Londra'nın içindeki, kent elemanları tasarımı eskiden uzaklaşmıyor

e. Değişen koşullar ile yeni kavramı, yaşamın her kademesinde ortaya çıkmaktadır.²³

²³ORBAY, Yeşim K. "İngiltere'nin Başkentinden..." (2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, M.S.Ü.ŞBPB. Yayını.İstanbul, 1993). s:93-94.

Şekil 6²⁴

Londra Kent Dokusu

2.5. HOLLANDA'DA KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI

Hollanda'da kent kimliği çalışmalarında 1976 yılında kabul edilen "Woonerf" uygulaması oldukça başarılı olmuştur. Bir sokak mekanının yol enkesitinin tümünde , yayaların taşıtlara göre üstün kılınması anlayışını içeren sistem; La Hay ile Rotterdam arasında bulunan Delf kentinde ilk olarak uygulandı. "Paylaşımlı Yol Düzenlemesi" sistemini oluşturan nedensel amaçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Hollanda'lı çocuk, hangi sınıftan olursa olsun, sokakta büyüyen çocuktur.
2. Sokak mekanları gibi kamu mekanları, Hollanda kentlerinde, her zaman kentli için bir toplanma, buluşma, birarada olma yeri olarak işlev görmüştür.

Bu iki nedene karşıt olarak daha 1970'lerin başlarında binek taşıtı, hem artan sayısı, hem de çerçeveye olumsuz etkileri ile sokak mekanlarının günlük yaşamdaki yerini önemli ölçüde kısıtlamıştı. Sistem başarılı olunca, bunu izleyen birkaç yıl içerisinde de Hollanda'nın diğer bazı kentlerinde de uygulandı. Başlangıçta bu kapsama alınan komşuluk kümeleri veya yakın komşuluklar kentin varolan dokusundan seçiliyorken; daha sonra bazı yeni komşuluk çevreleri, proje aşamasında "Woonerf" (yaşam avlusu ya da kent avlusu) ilkelerine göre tasarlanmıştır.²⁵

²⁵ KAPLAN, Hülagü. " Konut Alanları Sokak Mekanlarının...." (1. Kentel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, M.S.Ü. İTBPB. Yayını. İstanbul, 1991.). s: 211.

Kamu mekanlarının norm ve standartlara bağlanmış en güzel uygulaması olan Woonerf Sistemi;

- Bütün aktiviteleri aynı aksta taşıyor (taşıt, oyun alanı, dinlenme, peyzaj)
- Sokak mekanına girmeden önce bu sistemi gösteren tablolar mevcut
- Getirilen normlara herkes uymak zorunda
- Kendi mahallelerinde bu sistemi isteyip istememe, halkın katılımına bağlı
- Taşıtlar, saatte 20 km. (insanın yürüme hızı) ile gitmek zorunda

gibi önemli özellikleri kapsamaktadır.²⁶

2.5.1. Amsterdam'da Kent Kimliği Çalışmaları

13. yy. da kurulan Amsterdam'da; limanı, denizcileri, yakından tanıyınca kendini ele veren, sıcak, sevecen ve özgür kimliğiyle, halen Ortaçağ'dan kalma kent dokusunu bulmak mümkündür.

Bir balıkçı kasabası olarak kurulan kent, 17. yy. da dünyanın sayılı ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Çok sayıda ada ile bu adaların kanal ve köprülerle birbirine bağlanmasından oluşan kentin yerleşme merkezi, şehri ikiye bölen Amstel ırmağının iki yanında kurulmuştur. Bu merkez bugün de kentin dokusunu oluşturmaktadır. Bu bölgede yüzyıllardır korunan kimi eğik, kimi geniş, kimi dar sivri çatılı tipik Amsterdam evleri bozulmadan durmaktadır.²⁷

²⁶KARAMAN, Aykut. "Kentsel Mekan Tasarımında Norm ve Standartlar" (6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Bildiri Notu. M.S.Ü. TBPB Organizasyonu. İstanbul, 1996).

²⁷ARAL, Fahri. "Amsterdam" (Skylife. THY Yayını. Yıl: 1993, Sayı: 4. İstanbul.). s: 54-59.

Amsterdam, nüfusu metropoliten alanla birlikte 1 milyonu bulmayan, ama hareketli ve canlı dokusuyla, renkli ve özgür kimliğiyle yaşayan bir kenttir. Bir caz kenti olan Amsterdam, özellikle "jazz cafe" leriyle ünlüdür. Bu kahvelerde en ummadığınız zamanda tanınmış bir sanatçıyı dinleme fırsatı edinmeniz de mümkündür. Çoğu şehrin ünlü meydanı "Leidspleine" e açılan sokaklarda bulunan, Bourbon Street, Bimhuis, Alto Cafe vb. kahvelerde bir bardak birayla gecenin geç saatlerine kadar müziğe doyarken; hiçbir garson başınıza dikilip başka ne içeceğinizi sormaz. Buralarda önemli olan cazın keyfini çıkarmaktır.

Kent aynı zamanda bir müzeler şehridir. En başta gezilecek olan müzeler (Rijkmuseum, Van Gogh ve Stadelijk), "museumplain" denilen mekanda toplanmıştır.

Kentin en ünlü meydanı olan Daum Meydanı'nda bir süre vakit geçirmek zorunludur. Kraliyet Sarayı'nın önünde uzanan bu meydana, günün her saatinde müzik gruplarını, pandomimcileri, kukla gösterilerini izlemek, amatör müzisyenleri dinlemek mümkündür (60'lı yıllarda radikal gençlik hareketlerine de sahne olmuştur).²⁸

Kısacası Amsterdam; renkli, canlı ve özgür kimliğiyle ilk görüldüğünde içine giremeyeceğiniz, ama sokaklarına daldığınızda vazgeçemeyeceğiniz bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır.

²⁸ a. g. e. s: 54-59.

Şekil 7²⁹
Amsterdam Kenti Yaşam Mekanları

²⁹ a. g. e. s: 56-59.

2.6. İTALYA'DA KENT KİMLİĞİ UYGULAMALARI

Sicilya'da ve Güney İtalya'da gelişim; İslamiyet'in gerileme döneminden başlayıp, 17.yy. a kadar uzar. İtalya'nın iki bölgesi de aynı paralellikte ve diyalekt içinde ilerlemiştir. Farklı yerleşme özelliklerinde, farklı organizasyonlara bağlı olarak, farklı mimari eserler ortaya çıkmıştır. Bu farklılık tarihe dayanmaktadır. Kuzey ve Güney İtalya'da şehirselleşme organizasyonlarında görülen bu farklılık, daha sonraki yüzyıllarda da devam etmiştir.

Kuzey İtalya'da _____ Ortaçağ Politik Yaklaşımı
(Krallık)
Güney İtalya'da _____ Merkeziyet

idari sistemleri günümüz tarihi açısından önemlidir. Nitekim bu sürecin getirdiği kent kimlikleri, İtalya'nın belirli bölgelerinde halen sürmektedir.

Kimliği etkileyen en önemli faktör " yöre " dir. Belirli bir mahalın yapılmadan önce sahip olduğu ruh, yöre faktöründe görülmektedir (Genuslogi). Yöre faktörü, tekrarı imkansız bir yapıyı ortaya çıkardığından; İtalya'daki mekanların bir başka yerde tekrarını görmek imkansızdır.

Roma'da 15-16-17. yy. larda, kentin rahipler tarafından ele alınıp, yeniden düzenlenmesi; kente yeni bir kimlik kazandırmıştır. Kökleşme devam etmiştir. İmparatorluk Roma'sı imajı kalmamıştır.³⁰

1968 yılından itibaren kentte koruma çalışmaları önem kazanmıştır. Kent, koruma amacıyla iki zona ayrılmıştır. A Zonu; çağlar boyu varolan dokunun mevcut olduğu bölge olarak kesin sınırlarla belirlenmiştir (Özel bölge). Yapılaşma koşulları çok daha yoğundur. B Zonu ise; 19. yy. konutlarının oluşturduğu bölgedir. Belli yapılanma koşulları vardır.

³⁰ ANONİM. " Tehircilik ve Mimarlık Tarihi (İtalya) " (M.S.Ü. Oditoryum Semineri. İstanbul, Nisan 1988.). s: 1.

Kentin kimliğe yönelik özelliklerini şöyle sıralıyabiliriz:

- a) Yatay bantta renk ve doku farklılığı yoktur. Aynı renk ortaklığı ve biçimsel özellikler hakimdir.
- b) Çatı bahçeleri kent içinde özel bir yer taşımaktadır.
- c) Tarihi çevredeki hassas yaklaşım, arkeolojik alanlar için de geçerlidir (" Reconstruction " yok).
- d) Eski saraylar, idari binalar olarak kullanılmaktadır.³¹

İtalya'nın; hem denizden, hem karadan güç alan, Akdeniz'in merkezinde bir yarımada oluşu kimliğine en önemli etkendir.³²

İtalya'da koruma çalışmalarının en önemli yönü halkın katılımıdır. Şirketler maliyeti, arttırdığı için, mahallelerde halkın belediyelere olan desteği güçlendirilmektedir (Halk- belediye köprüsü). Uzun bir geçmişe bağlı bulunan İtalya'da, tek anıttan başlayıp konuta kadar koruma çalışmalarını yürütüyorlar. Genellikle geleneklere bağlı kentler olarak korunmaktadırlar. Kentin korunması ve denetim altında tutulması;

- Kültürel bilinç
- Teknik ve kullanımsal görüş (Toplumun güncel ihtiyaçlarını tarihsel doku ile bağdaştırma zorunluluğu)

olmak üzere iki ana görüşe bağlıdır.³³

³¹ KUBAN, Doğan. " Tarihi Çevre Bilinci ve Koruma Evrimi " (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K.Tasarım Doktora Ders Notları. İstanbul, 1992.). s: 5.

³² HILBERSEIMER, L. The Nature Of Cities (Paul Theobold & Compony. Chicago, 1955.). s: 61.

³³ ZEREN, Nuran. " Koruma Planlaması ve Uygulama Sorunları " (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Ders Notları. İstanbul, 1992.). s: 9.

2.6.1. Venedik'te Kent Kimliği Çalışmaları

Batı Uygarlığı ile Doğu Uygarlığı arasında sembolik bir bağ kuran kent;

- San Giorgio
- Grande Kanalı
- San Marco Meydanı

değerleri ile Venedikliler'den çıkarak yabancılara ulaşmıştır (Kent bir simge haline gelmiştir). Bugünkü Venedikliler, kendilerini sosyal şartlara bağlı olarak, kentle içiçe hissetmektedirler.³⁴

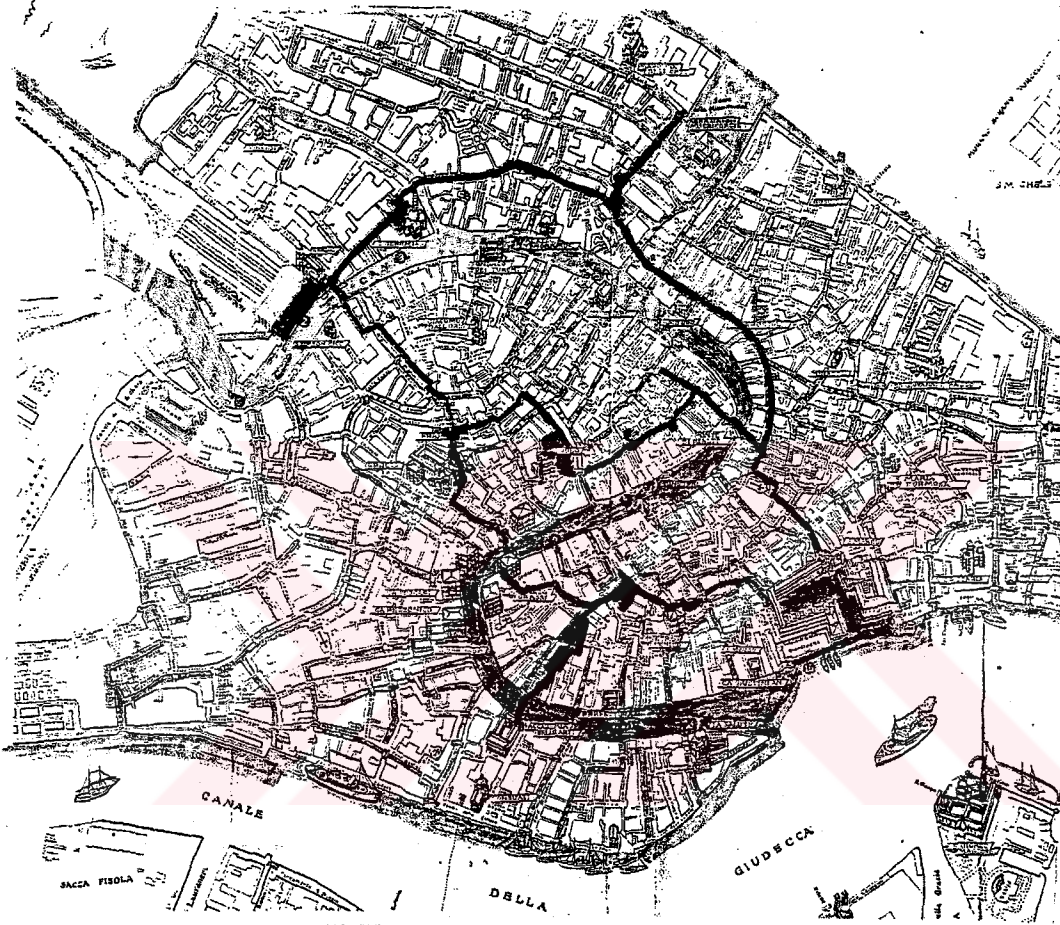
Venedik'te , kimliği belirleyen özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

- a. İtalya'nın kuzeyinde Veneto merkezinin limanıdır.
- b. Çok önemli, mimari, kentsel özellikleri olan, tehlikeli bir yapısı vardır.
- c. Çeşitli adalar üzerine kurulmuş olmasına rağmen; zemini çok yumuşaktır.
- d. 51 km. uzunluğunda, lagünün ortasında bulunmaktadır.
- e. 1.5 km. x 3 km. boyutunda bir adadır (Ana ada ve adacıklar).
- f. Her yıl 2 mm.- 1 cm. arasında sulara gömülmektedir.
- g. Adacıklar, kanallarla birbirine bağlanmaktadır..
- h. Merkeze araba alınmamakta, girişte otoparklar bulunmaktadır.

³⁴ ANONİM. " Tehirclilik ve Mimarlık Tarihi (İtalya) " (M.S.Ü. Oditoryum Semineri. İstanbul, Nisan 1988.).

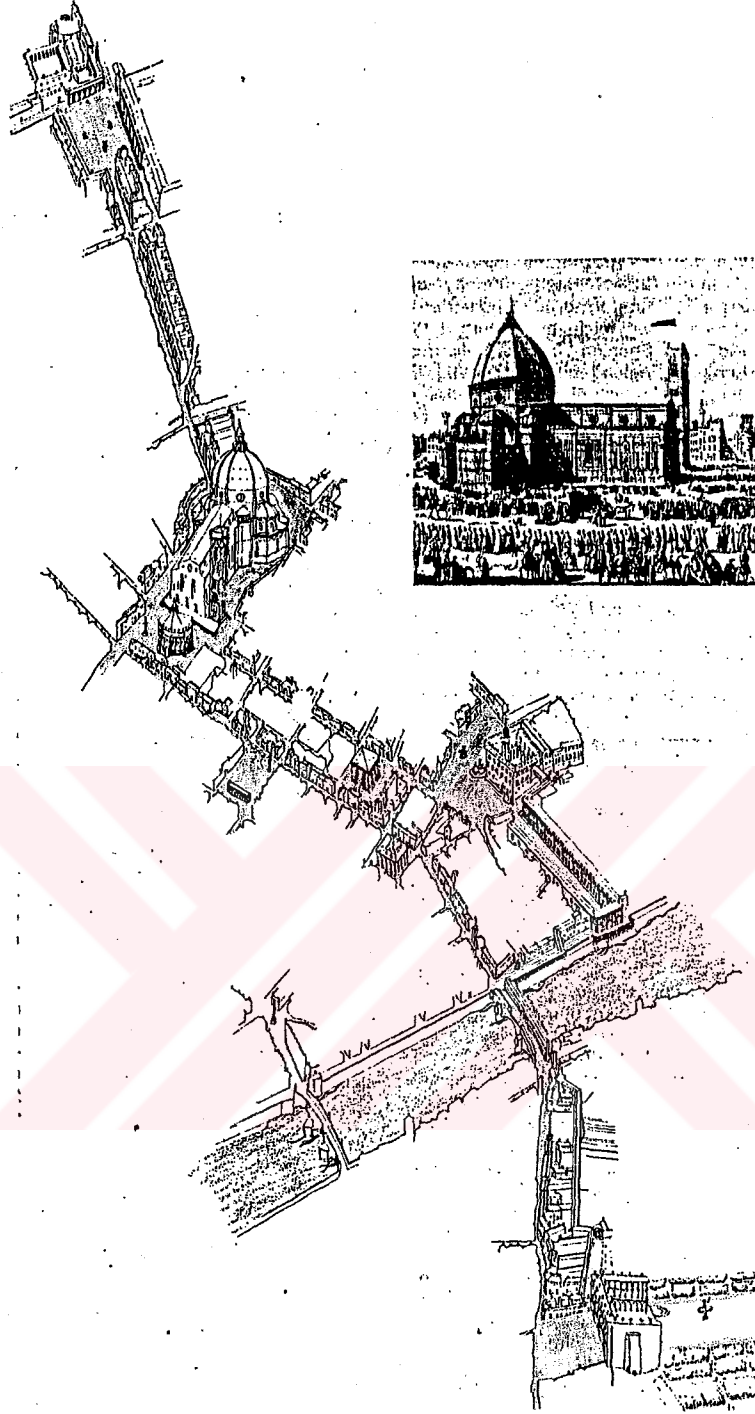
- i. Barbar istilasından kaçanlar tarafından kurulmuştur. Uzun süre Batı Roma İmparatorluğu'ndan ayrı cumhuriyet olarak yaşamıştır. 1800 yılında Osmanlılar'ın egemenliğinden kurtulmuştur. Ticaret hayatını kaybedince, tarihi ve turistik kent kimliğine bürünmüştür.
- j. Zamanında konut ve saray olarak yapılanmasına rağmen; bugün konaklama ve müze olarak kullanım daha çoktur.
- k. Önemli bir liman kenti olarak yapısını korumaktadır.
- l. Kentin siyasal ve idari yapısını yansıtan antik, gotik ve barok yapılar bulunmaktadır.
- m. Sosyal konut yapımına ayrılan fonlarla, 1963 yılından beri çok sayıda yapı yenilenmiştir.
- n. Kentin kurtarılması için, 1974 yılında Uluslararası Komite kurulmuştur.³⁵

³⁵ ZEREN, Nuran. a.g.e. s: 8.

Şekil 836
Venedik Kent Dokusu

36 ARU, K. Ahmet. "Kentsel Analiz ve Örnekleri" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K.Tasarım Doktora Ders Notları, Notasyon Teknikleri. İstanbul, 1992.).

Şekil 937

Venedik Kent Mekanları Arasındaki İlişki

Şekil 10³⁸

Venedik Kenti Görünüşü

2.7. BÖLÜM SONUCU

Avrupa'nın belli başlı ülkelerinde yaptığımız incelemelere göre, kimlik konusunda farklı arayışlar ve farklı sonuçlar elde etmiş bulunuyoruz. Avrupa'daki gelişmelerin iki farklı sonucunu, değişik ülkelerde değişik boyutlarda yaşıyoruz.;

A) Fransa ve İtalya'da halkın desteğine önem vererek, daha kültürel boyutlarda, eskiye bağlı olarak ele alınan kimlik anlayışının;

B) Almanya ve İngiltere'de kent planlama amaçlarını yeniden düzenleme ilkesine dayanarak, daha yenilikçi çağdaş bir kimlik anlayışının;

C) Hollanda'da ise her iki ilkenin de yürürlükte olduğu, hem çağdaş hem de tarihi bir kimlik anlayışının

hakim olduğunu görüyoruz. Fransa'nın duygusal ve sanatsal ; Almanya'nın çalışma hayatı ve yasalara bağlı ; İngiltere'nin kentsel yaşama dönük ve politik ; Hollanda'nın estetik ve fiziki şartlardan kaynaklanan ; İtalya'nın ise ortaçağ havasını yansıtan ve Akdenizli yönleri kimliklerini etkileyen en önemli unsurlarıdır.

Avrupa kentleri çok fonksiyonlu kentlerdir. Avrupa'da kimlik; coğrafi, ekonomik ya da etnik özellikler üzerinde esas alınmıştır. Katılım, kişisel kimliğin sonucudur. Etnik grupların kültürel kimliklerinin geride kalanları ve genel nüfuslarının, özel ulusal mevkide planlama için, yeni stratejilere ve daha çok duyarlı kesime ihtiyacı vardır.

Avrupa planlaması daima, çok önemli bir belgenin siyasi bir birleşmeyi sağlaması gibi kabul edilmiş ve hayatın kalitesini düzeltmiştir (Avrupa Kent Plancıları, Avrupa Kent Plancıları Konseyi'nde daima önemli rol oynarlar.).

Sonuç olarak; **fiziksel çevrelerin kültürü ve bütün merkezi kent alanlarının yöre faktörünün (genius loci) , planlamanın ve her kentte değişik durumlara uygun üretilmiş projelerin bir sonucu olması gerektiği** söylenebilir.³⁹

³⁹ MALUSARDI, Frederico. "Introductory General Report" (28 th Congress Of The International Society Of City and Regional Planners, Cordoba 1992). 146-147.

BÖLÜM 3

GÜNÜMÜZDE İKİ KENT ÖRNEĞİNDE KİMLİK ÖZELLİKLERİ

3.1. GÜNÜMÜZ KENTLERİNDE GENEL SAPTAMALAR

" Günümüz kentleri " deyimiyle anlatılmak istenilen : Cumhuriyet döneminden zamanımıza kadar kent gelişimi açısından birşey kazanmamış; bunun yanında çeşitli etkilerle ilk oluşumundan ve yapılanmasından çok şey kaybederek , sıradan kentler arasına girmiş kentlerdir.

Bu kentler genellikle;

- a) Sosyal yaşam ve düzen değişikliği
- b) Teknolojinin getirdiği değişiklik
- c) Fonksiyonel değişiklik

gibi nedenlerle, eski düzenlerini unutarak yeni bir kent yaratmaya çalışırlar. Yeni oluşan bu kent; eski kenti yansıtmayan, ne çevreye ne topluma uyan kimliksiz bir kent olarak karşımıza çıkar.

Günümüz kentlerinin karakterini belirleyebilecek sadece " Çekirdek " kısmı vardır ve bu ilk kuruluşteki kenttir

Türkiye gibi binlerce yıllık kültür birikimini barındıran bir ülkede, bu tip kentlere rastlamak azdır diye düşünenler çok ta olsa, yanıldıkları bir gerçektir. Çünkü ülkemizde " gelişmek " adına kentler yanlış yönlendirildiklerinden; bu tip yozlaşmış kentlerimiz geleneksel kentlerimizden daha çoktur. Başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere pekçok kentimiz çeşitli planlamalara uğramış; bu değişik planlamalar ve uygulamalar sonucu kentler benliğini yitirmiştir.

3.2. İZMİR VE ESKİŞEHİR ÖRNEKLERİNDE SAPTAMALAR

3.2.1. İzmir Örneği

Kuruluşu M.Ö. VIII. yy. a dayanan kentin adı " Amazon Ecesi " anlamına gelen " Smyrna " dan gelmektedir. Amazonlar yurtlarını genişletmek amacıyla nice kentler kurmuş; bunların herbirine de bir ecelerinin adını vermişlerdir (Pitane, Myrina, Kyme, Gryneion, Efesos, Priene vb.).¹

İzmir kenti:

- a) Ülkemizin tüm kültür birikimlerini bünyesinde toplayan
- b) Sosyal, ekonomik, kültürel ve politik sorunları kuruluşundan beri yaşayan
- c) Etnik nüfus yoğunluğu dolayısıyla belirgin bir nüfus karakteri taşımayan
- d) Ekonomik yapınınulaşımadağı

olarak yurdumuzun en önemli kenti özelliğini halen korumaktadır.

3.2.2. İzmir Kent Kimliği Belirleyicileri

3.2.2.1. Kentin Fiziksel Yapısı

Doğu-batı doğrultusunda uzanan sıradağlar, sıralarındaki çöküntü ovalar, akarsuların ağzından oluşan birikinti ovaları ve yer yer görülen volkan konileri, İzmir ilinin yeryüzü şekillerinin ana hatlarını oluştururlar.²

Kent kendi adı ile anılan ve Türkiye'nin en büyük körfezlerinden biri olan İzmir Körfezi'nin üzerinde bir kavis çizerek yerleşmiştir. İzmir'i limanının dışında nöyle devamlı yaşatan diğer önemli doğal faktör de zengin bir tarım hinterlandına sahip olmasıdır. Kuzey'de Menemen Ovası'nın yardımı ile Gediz Vadisi'ne; güneyde Meles Vadisi boyunca uzanan arazi ile

¹ İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. İzmir İl Yılığ. İzmir, 1994.

² a.g.e. s: 9.

Menderes Vadisi'ne açıldığından, bu zengin tarım alanlarını da egemenliği altına almıştır.³

İlin dağlık ve tepelik bölümleri volkanik kayalardan oluşmakta; yükseltilerin bir bölümü ise kiltası ve kumtaşı karışımından meydana gelmiş kışelerle örtülüdür. 1.197.300 ha. olan kentin, toplam alanının

- % 42.9 unu Orman
- % 41.8 ini Tarım arazisi ile çayır ve mera
- % 15.3 ünü Yerleşim alanları, kayalık ve bataklık oluşturmaktadır.⁴

ARAZİ DAĞILIMI	ALANI (ha)	PAYI (%)
Orman	513.705	42.9
Tarım Arazisi	379.442	31.7
Çayır - Mera	120.939	10.1
Bataklık, kayalık ve yerleşim alanı	183.714	15.3
Toplam	1.197.300	100.0

İlin toplam arazi varlığının Türkiye payı, %1.47 kadardır.

Tablo 1.

İzmir Kenti Arazi Dağılımı⁵

İzmir ilinin coğrafi konumu, kıyıların girintili-çıkıntılı ve sıradağların denize dikey durumda olması; yükseltilerin fazla olmaması, alçak ovaların alanlar kapsaması, il sınırları içinde hemen her tarafta benzer iklim özelliklerinin görülmesine neden olmaktadır. Akdeniz iklimi olarak bilinen; yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olan bu iklimin, Ege Denizi'nin uzun sahil şeridinden kaynaklanan ılıman bir karakteri mevcuttur. İklim özellikleri nedeniyle kentte 4 mevsim belirgin olarak yaşanabilmektedir.

³ ŞAHİN, Necmettin. "Metropoliten İzmir'in Kentsel Gelişimi ve Ülke Yerleşme Sistemi İçindeki Yeri" (M.S.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü Y.Lisans Tezi. İstanbul, Aralık 1990). s: 18..

⁴ İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e. s: 13.

⁵ a.g.e. s: 15.

Kentte şimdilik kadar ölçülen en yüksek sıcaklık 42.7 °C (Ağustos), en düşük sıcaklık ise - 8.2 °C (Ocak) olarak belirlenmiştir.⁶

İzmir ili dahilinde orman kadastro suna konu 661 belde ve köy mevcuttur. Bu yerleşim birimlerinden 362 belde ile köyde orman kadastro su yapılmış olup; 299'unda yapılacaktır. Söz konusu yerleşim birimlerinde toplam 503.019 ha. orman alanı bulunmakta olup; 1992 yılı sonu itibariyle 356.774 ha. orman sahasının kadastro su yapılmak üzere hazırlanmıştır. 1995 yılında 32 yerleşim biriminde ve 18.000 ha. orman sahasında çalışma yapılmıştır.⁷

İzmir kentinin yayıldığı alanlar birtakım dağ ve tepelerle kuşatılmıştır. Fakat, bu dağlar arasında yer alan ve geçilmesi kolay olan bazı alçak eşiklerin bulunması, kenti uzak çevrelerine bağladığı gibi; kente bağlı yeni gelişen mahalle ve semtlerin bu geçitler aracılığıyla birleşmesine olanak vermektedir. Nitekim Belkahve geçidi doğusunda Kemalpaşa ve ovası İzmir-Turgutlu yolu üzerinde 1970'li yıllarda kurulmaya başlayan ve bugün ise teknolojik açıdan gelişmiş, işçi çalıştırma kapasitesi yüksek en önemli sanayi kuruluşları yer almıştır. Güneyde ise Meles vadisini izleyen bir eşikten geçildiğinde de Gaziemir ve Cumaovası havzasına ulaşılır. Burada İzmir Büyük Kent bütününe Buca, Uzunderé, Karabağlar ve Gaziemir gibi yerleşim alanları katılmış olur. Son yıllarda fiziki/coğrafi yapıyı da zorlayan yoğun gecekondulaşmaya rağmen, yine de İzmir'de fiziki/coğrafi yapı ile yerleşim alanları arasında bir uyum olduğu gözlenmektedir.⁸

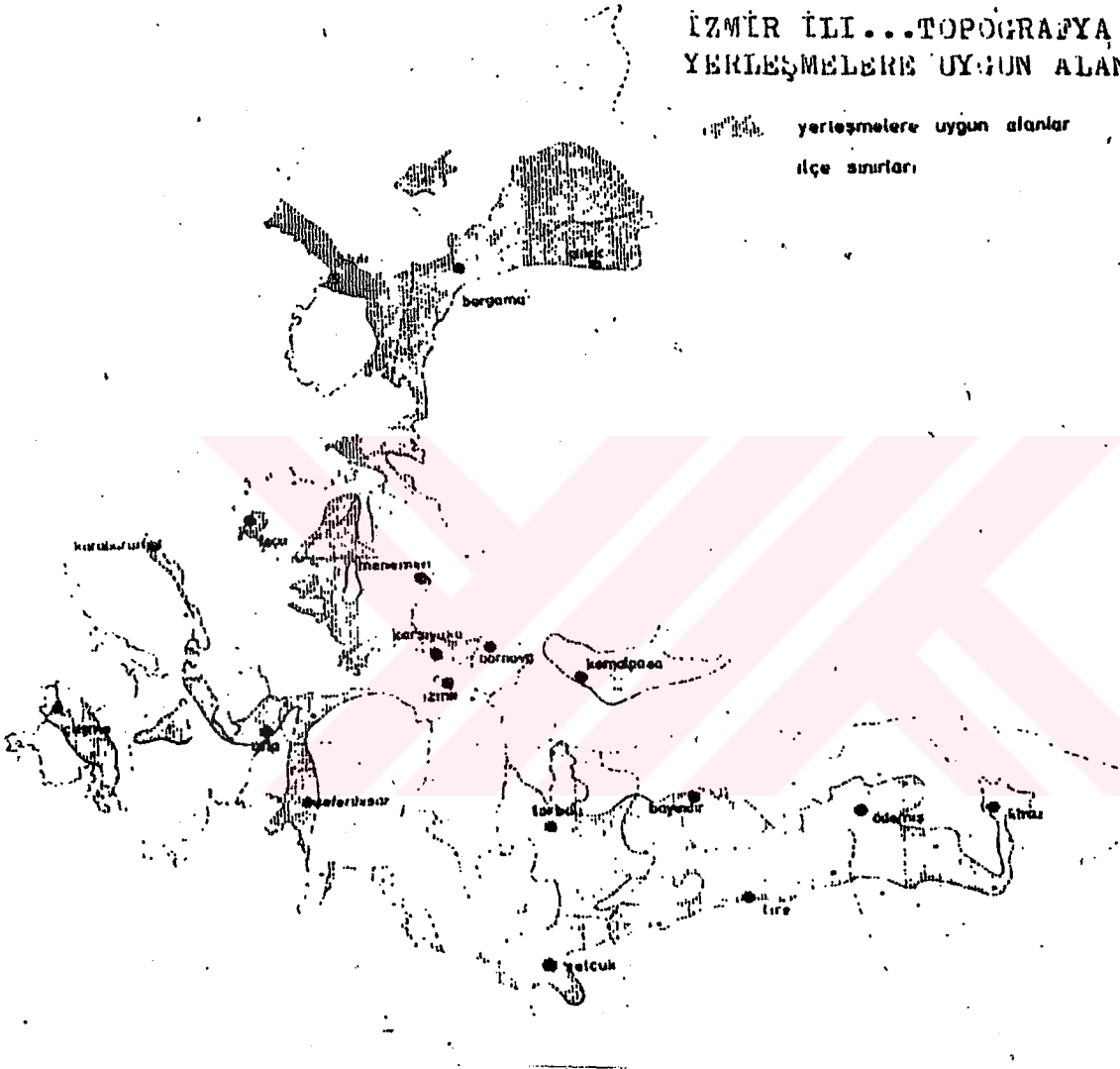
⁶ a.g.e.

⁷ a.g.e. s: 29.

⁸ ŞAHİN, Necmettin. s: 20.

İZMİR İLİ...TOPOĞRAFYA YÖNÜNDEN
YERLEŞMELERE UYGUN ALANLAR....

yerleşmelere uygun alanlar
ilçe sınırları

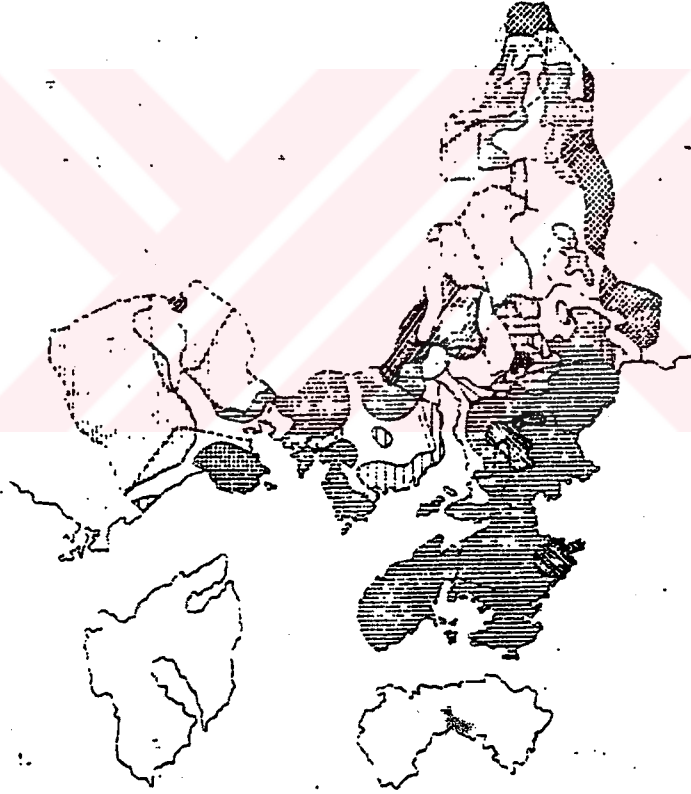

Şekil 1⁹

İzmir'de Topoğrafya Yönünden Yerleşime Uygun Alanlar

⁹ ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. s: 19.

İZMİR İLİ TOPRAK SINIFLARI HARİTASI
ÖLÇEK: 1/1000000

- 2a. Hidromorfik alüvyen topraklar, düz %/ 0-1
- 28a. arızalı arazi, kahverengi orman ve podzolik toprak
- 19a. arızalı taşlık arazi, terra fesa
- 24a. arızalı arazi, kırmızı-grı ve kahverengi podzolik toprak
- 14b. grı kalkerli regosol topraklar hafif meyilli %/ 1-3
- 23f. arızalı dağılık arazi kahverengi orman toprakları
- 1a. alüvyümdan mdteşekkil bmg ve alüvyal top. düz %/ 0-1
- 16c. kestane topraklar orta meyilli %/ 3-8
- 12c. kireçsiz moncolcit kahverengi topraklar orta meyilli %/ 3-8
- 23e. arızalı arazi, kahverengi orman toprakları
- 23el. arızalı arazi, kireçsiz, k.rengi ve renozina toprak maddesi
- 6b. kırmızı kestane toprakları, hafif meyilli %/ 1-3

Şekil 2. 10

Izmir Kenti Toprak Sınırları (1/1000000)

3.2.2.2. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı

A) Demografik Yapı

Günümüzde büyük kentlerin en büyük sorunlarından biri olan göç olgusu, İzmir'de kendini ilk olarak Kurtuluş Savaşı sırasında göstermiştir. Savaş sonrası ülkeyi terkeden 1.200.000 Rum'un, 150.000'inin İzmir'den göç ettiği; Yunanistan'dan Türkiye'ye ise 400.000 Türk'ün geldiği bilinmektedir. Bu durum kentte önemli boşalmaların varlığını ve önemli bir nüfusun yeniden yerleştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Doğal olarak, bu koşullar altında, İzmir kentinin nüfus yapısı, yoğunluk değerleri ve gelişme eğilimleri de önemli değişimler göstermektedir.¹¹

SENE	KAYNAK	TOPLAM	TÜRK	RUM	MUSEVİ	ERMENİ	YABANCI
1891	Türk Kaynakları	1.352.119	1.118.494	191.431	22.273	13.940	1.979
1892	Vital Cuninet	1.390.783					
1894	Vital Cuninet	1.404.000	1.100.000	210.000	23.000	15.000	56.000
1910	Almanach Gotha	1.702.911					
1912	Türk Kaynakları	1.594.848	1.239.792	298.373	35.784	20.890	
1915	Rum Kaynakları	1.720.000	440.000	877.000	25.200	27.800	35.200
1919	Yab. Kaynaklar	-	940.843	706.563		16419	
1919	Türk Kaynakları	-	1.024.596	622.810			

Tablo 2- İzmir Kenti 19.yy. Sonları-20. yy. Başları
Nüfus Hareketleri¹²

¹¹a.g.e. s: 22.

¹²ATAY, Çınar. İzmir'in İzmir'i, Esiad Yayını. No: 93/KY-1. İzmir, 1993. s: 211.

1920'lerden 1950'lere kadar nüfus, önemli artışlar göstermemiştir. Bu olgu, ülkedeki genel kentleşme düzeyi doğrultusu ile büyük bir paralellik göstermektedir. 1950'lerde ülke ile aynı doğrultuda sıçrama gösteren nüfus artışı, 1970'lere kadar devam etmiştir.

Izmir kentinin

a) "Büyük Kent Bütünü" statüsüne kavuşması

b) Alansal genişlemesinin yarattığı, gelişim nedenleriyle

1985 yılında mutlak nüfus artışı değeri 669.556'ya ulaşmıştır.¹³

Yıllar	Nüfus	1927-100	Artış Miktarları
1927	153.845	100	17.114
1935	170.959	111	17.114
1940	183.762	119	12.833
1945	198.396	129	14.634
1950	239.616	154	41.220
1955	314.497	204	74.881
1960	285.844	250	71.347
1965	442.071	287	56.227
1970	554.105	360	112.034
1975	681.930	443	127.825
1980	818.251	531	136.321
1985	1.489.817	968	669.556

Tablo 3-Izmir Kent Nüfusunun Yıllara Göre Miktarı, Mutlak Artışı
Değerleri ve Gelişim İndeksleri¹⁴

¹³Tez. s: 22.

¹⁴ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. s: 23.

1990 yılı itibariyle ilin nüfusu 2.694.770 kişi olup; nüfus yoğunluğu 225 ve kırsal kesimden göç nedeniyle, nüfus artış hızı %3 civarında seyretmiştir. Nüfusun %79'u şehirlerde, %21'i ise kırsal kesimde yaşamaktadır. Kişi başına düşen milli gelir ise 4500 \$ seviyesindedir.¹⁵

1997 yılında ise, nüfus artış hızı kent merkezleri içinde % 65.03, kırsal kesimlerde ise %34,97 olmuş (toplam nüfusa oranı); nüfus 3.114.859 kişi olmuştur.¹⁶

B) Sosyal Yaşam

İzmir'de her türlü dini inanışa sahip insanı bulmak mümkündür. Gene de Müslümanlar kesin bir çoğunluğa sahiptirler. Ticari bir kent olması nedeniyle İranlılar'dan Yörüklere kadar da büyük bir serbestisi vardı. Müslümanlardan sonra en faal topluluk ise Hristiyanlar'dı. Sayıca en fazla olanlar ise Rumlar ve Ermeniler'di.¹⁷ Yani İzmir bir azınlıklar kentiydi.

1908-1918 yılları arasındaki on yıllık süre içerisinde İzmir'in kültürel kimliği, ekonomik yapısı ve fiziksel görünümü önemli biçimde değişmiştir. Balkan ve 1. Dünya Savaşlarının tüm sıkıntılarına rağmen gerçekleşen bu değişim, mütareke ve onu izleyen işgal yıllarında darbe almış, gelişme hareketi Kurtuluş Savaşından sonra yeniden yapılaşma sürecine girmiştir.

Kurtuluş Savaşı süresince yoğun tarihsel gelişmelere ve buna bağlı olarak toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal yönlerden belirgin değişimlere tanık olan İzmir, bu savaşın bitiminde benzeri türde ve nitelikte etkilenmelere uğramıştır.

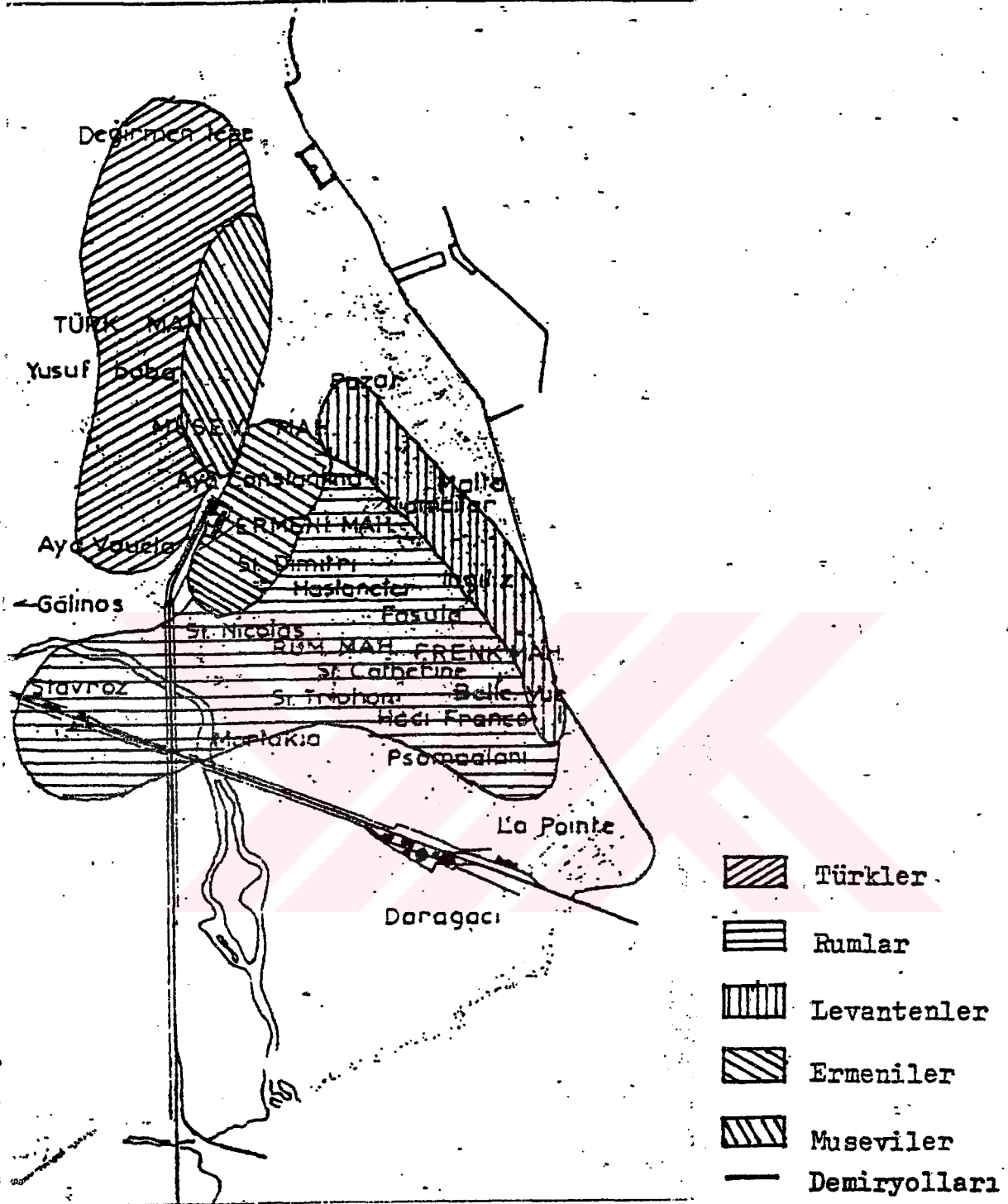
¹⁵ İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e., s:241.

¹⁶ D.İ.E. 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos, 1998.

¹⁷ ATAY, Çınar. a.g.e. s: 173.

Toplumsal yaşamı oluşturan yapılaşmalar daha ulusçu bir nitelik kazanmış, ulusçuluk kavramının yerleşip gelişmesine, bu da Türkiye nüfusu üzerinde etnik ve kültürel özdeşleşme sürecini başlamasına neden olmuştur. Bu süreç içinde Kurtuluş savaşı bitiminde İzmir içine ve dışına yoğun bir göç hareketi yaşanmış; söz konusu bu göçler kentte hemen her alanda tanık olunan kozmopolit görüntüyü parçalamış ve yerine Türklük kimliği çerçevesinde biçimlenmiş "ulusçuluk" kavramı gelişmiştir.¹⁸

¹⁸ İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e. s: 105.

Şekil 3¹⁹

İzmir Kentinde Türk ve Azınlık Toplularının Dağılımı

19ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. s: 15.

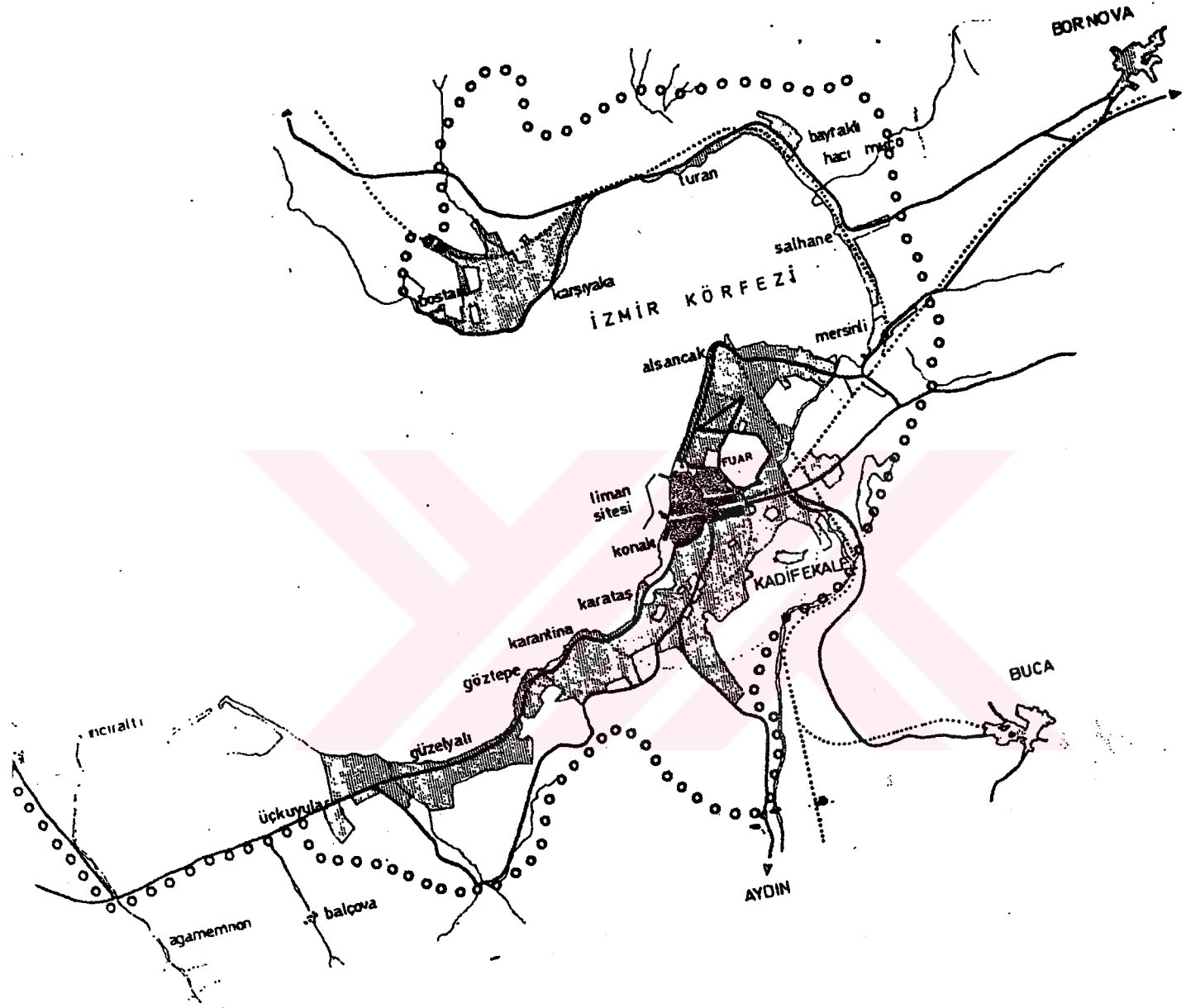
İzmir içinde sektörler arası en büyük kullanım alanına konut alanları sahiptir. Çünkü ortalama hane halkı büyüklüğü giderek küçülmekte, bununla birlikte toplumsal yapıdaki hızlı değişim, nüfus artışına paralel olarak konut alanlarına gereksinimi arttırmaktadır.

Değişik gelir seviyesindeki kentlilerin diğer yargıları ve davranışlarına göre çeşitli amaçlar için seçtikleri yerler, kent deseninin oluşmasında, ekonomik nedenler kadar önem taşırlar. 1950'lere kadar İzmir'de, nüfus artışında olduğu gibi konut alanlarında da büyük sıçramalar olmamıştır. Her ne kadar yoğun bir gecekondulaşma olgusundan sözedilmekteyse de 1927-60 yılları arasında küçük çaplı gecekondu eğilimleri saptanmıştır.

Kentte konut alanları MİA ve sanayi alanlarına göre konumlanmıştır. Kent (konut) deseni şu şekilde oluşmuştur:

- 1) Yüksek Gelir Grupları (Körfez çevresi)
- 2) Orta Gelir Grupları (Eski mahalleler ve yüksek gelir grubu çevresi)
- 3) Alt Gelir Grupları (Kent çevresi plan dışı alanlar)²⁰

²⁰a.g.e., s:37-42.

Şekil 421

İzmir'de Yerleşim Alanları Dağılımı

C) Ekonomi-Sanayi

17.yy. başında İzmir'in Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olması, bölge ticaretini de olumlu yönde etkilemiştir. Dış dünyadaki siyasi ve ekonomik konjunktüre bağlı olarak İzmir'in dış ticaret gelişmeleri de zaman içerisinde farklılaşmıştır. 1838 yılında başta İngiltere olmak üzere batılı devletlerle ticaret anlaşması yapılmış, serbest ticaret esasları konarak iç gümrük oranları yavaş yavaş kaldırılmıştır. ²²

ÜLKELER	İTHALAT	PAY (%)	İHRACAT	PAY (%)
İNGİLTERE	242.208	35.5	433.512	30.0
FRANSA	45.376	6.7	306.372	21.4
A.B.D.	132.924	19.5	174.432	12.2
RUSYA	46.984	6.9	56.756	4.0
TOPLAM	467.492	68.6	971.072	67.6

Tablo 3²³

1839 Yılında İzmir Limanından Yapılan Dış Ticaret

1800'lü yılların ortalarında tarımsal alan Türk esnafının elindeyken; sanayi ağırlıklı üretim ve tüketim (dokuma, değirmen, maden ocakları) azınlıkların elindeydi.

²²İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e., s: 229.

²³a.g.e. s: 229.

SEKTÖRLER	İŞYERİ SAYISI
GIDA SANAYİ	23
TOPRAK ÜRÜNLERİ	1
DERİ	2
AĞAÇ SANAYİ	9
BOKUMA	8
KAĞIT-MATBAA	11
KİMYA	8
TOPLAM	62

Tablo 4²⁴

İzmir'deki Sanayi Kuruluşları (1915)

1927 yılında toplam İzmir ihracatının %94'ünü temsil eden 10 madde, 1928 yılında da en fazla ihraç edilen ilk 10 madde olarak yerini korumuştur. 1930'lu yıllarda tarımsal ürünlerin değerlendirilmesiamacıyla üreticilerin kooperatif ve birlik haline gelmesi çalışmaları yoğunlaşmıştır. Sınai karakterdeki ilk kuruluşlar ise 1927-35 yılları arasında ortaya çıkmıştır.

2. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir döneme giren dünya konjonktürü ülkemizde de daha liberel bir düzenin gelişmesine yol açmıştır. Demokrasiye geçiş ile özel kesimin ön plana çıkmak için yaptığı çalışmalar kentte yoğunluk kazanmış; sanayi ve ticaret kesimin oluşturan işadamlarının etkinlik ve becerilerini ortaya koyabileceği bir çalışma ortamı doğmuştur.²⁵

²⁴a.g.e. s: 231.

²⁵a.g.e. s: 235.

İzmir bir ticaret, özellikle de ihracata yönelik bir merkez olma niteliğini planlı dönemde de korumuştur. Bu dönemde sanayi ürünleri arasında pamuklu mensucat ilk defa 1968'de, deri giyim eşyası ve çimento 1970'de ihraç edilmeye başlamış, yıllar itibariyle de bu ürünlerin ihracatında büyük gelişmeler görülmüştür.

YILLAR	TARIM	SANAYİ	MADENCİLİK VE DİĞER
1971	89	8	3
1972	88	10	2
1973	78	21	1
1974	82	17	1
1975	82	17	1
1976	83	16	1
1977	79	20	1
1978	87	12	1
1979	79	20	1
1980	85	14	1

Tablo 5²⁶

İhracatın Sektörlere Göre Dağılımı

İzmir kentinin sanayi yönünde bundan sonraki gelişimini şöyle sıralayabiliriz:²⁷

- 1) 1972-79⇒İstihdam yapısında değişiklik yok. Tüketim malları grubu, sanayinin ana istihdam alanı olmuştur.
- 2) 1980-90⇒İhracata dayalı büyüme stratejisi (2. İktisat Kongresi)
- 3) 1990'lı Yıllar⇒Özel girişimciliğe dayalı sanayi sektörü (542 özel, 19 kamu)

²⁶a.g.e. s: 238.

²⁷a.g.e. s: 240-243.

.....
İZMİR İMALAT SANAYİNDE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARIN SEKTÖREL DAĞILIMI

GRUP ADI	TOPLAM FİRMA SAYISI
MADEN İSTİHRAÇ SANAYİ	32
UN FABRİKALARI	19
UNLU MADDELER SANAYİ	47
TEKİMLİ MADDELER SANAYİ	22
KURUTULU TİTİCK MADDELERİ SANAYİ	131
ET, SÜT VE ET ÜRÜNLERİ SANAYİ	69
TUX VE GIDA MADDELERİ SANAYİ	40
KEPİTİMİŞİ SANAYİ	35
SALAMURRA KİTİMİ SANAYİ	13
SİTİKİSEL YAĞLAR SANAYİ	19
ALKOLÜ VE ALKOLSÜZ İÇMİ SANAYİ	22
FARUK ÇİREK SANAYİ	51
FARUK İLİÇ VE KÖMÜRİ TENSİLER SANAYİ	47
TENSTİLEN KÖMÜRİ SANAYİ	372
NAKİS VE DİĞERLERİ SANAYİ	45
TÜTÜN İŞLETİMLERİ	41
İÇİM VE ÇİÇİM İLİŞİMLERİ	59
YÜNÜ VE DİĞER TEKSTİL SANAYİ	35
AĞAÇ MAMULLERİ SANAYİ	57
MOBİLTA SANAYİ	59
KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ SANAYİ	53
BAKIM-YAYI VE BAKLARA BAĞLI SANAYİ	37
DERİ VE KÜRK ÇİTİM İSTİSİ SANAYİ	208
DERİ SANAYİ	109
PLASTİK SANAYİ	153
KAÇIĞI SANAYİ	35
YİBİ VE ZİRAİ MÜSTAHZARAT SANAYİ	82
MİNYA SANAYİ	118
ZARIN VE TERSİLİK MADDELERİ SANAYİ	59
TOPRAKTAN MASHUL FİSİLİ İNŞAAT MALZEMELERİ SANAYİ	12
İNŞAAT MÜTEAHHİTLERİ	348
TEKİSAY MÜTEAHHİTLERİ	48
AKARİN VE YÜZLEM BERRİVEN SANAYİ	51
SÖĞÜTMA İSTİMA VE KİLMİ SANAYİ	55
SİYON DİREK ÇİREKİ VE ÇAM SANAYİ	40
YAPI MALZEMELERİ SANAYİ	78
DEMİR ÇELİK SANAYİ	45
İSTİHAL İSTİSİ SANAYİ	41
DÖNDÜR SANAYİ	55
SERİ MARCHA İMALATI	104
ŞİKL MARCHA İMALATI	112
ELEKTRİK MAKİNALARI VE AYGITLARI SANAYİ	120
RADYO TV VE HABERİSİZ ALMİ VE AYGITLARI SANAYİ	74
ZİRAAT ALMİLERİ SANAYİ	24
ÇİTİMİ TEDİK PARÇA SANAYİ	84
ÇİLEK KONSTRÜKSİYON VE MADENİ YAPI KİLMANLARI SANAYİ	10
YASTI SANAYİ	73
OTOMOTİV YAM SANAYİ	188
ÇİTİMİ İMALAT SANAYİ	103
TOPLAM	3.850

Tablo 6 ²⁸

Sahip olunan hammadde kaynakları, nitelikli işgücü, iç ve dış piyasalara yakınlık, ulaşım olanakları İzmir'de sanayinin gelişmesine olanak vermiştir.²⁹Kent günümüzde İstanbul ve Marmara yöresine alternatif bir sanayi merkezi olmuştur.

²⁸a.g.e. s: 245.

²⁹a.g.e. s: 244.

3.2.2.3. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı

Günümüzde Türkiye'nin üç büyük kentinden biri olan İzmir'in tarihsel gelişim süreci içerisinde dikkati çeken önemli kültür, sanat ve ticaret merkezlerinden biri olmayı sürdürdüğü görülmektedir.

İzmir'de yaşayan yabancıların ve buraya yerleşmiş Levantenler'in yaşamlarının son derece rahat, özgürlüklerinin neredeyse sınırsız olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında gerek yabancıların gerekse Türkler'in adet ve alışkanlıklarında benzerlikler, törelerde ortak özellikler görülmektedir.

İlk demir ve karayollarının açılması, kordonboyu rıhtımının yapılması, idadi, darulmuallimin ve sanayi okullarının açılması, itfaiyenin kurulması, basın etkinlikleri, kağıt yapımevlerinin yanısıra özel gazeteciliğin başlayıp gelişmesi 19. yy. kültürel eserlerinden en önemlileridir.

Kentte tarihsel gelişim içinde birbirinden oldukça kopuk bir yaşam biçimi içinde olan, çeşitli toplumlarda oluşmuş, mozaik bir yapı varlığı dikkati çeker. Bu nedenle tek ve ortak alışkanlıklar ile geleneklerden söz etmek güçtür. Kentteki yabancı kökenliler ortak yaşam sonucunda Levanten (Frenk) adı altında genelleştirilen kimliğe bürünmüşlerdir. 19.yy. ın ilk yarısında İzmir'de bu grup içinde dini misyon etkinliklerinin yoğun olduğu görülür. Türkler ise farklı dünya görüşleri ve inançları nedeniyle, bu kesimle aile düzeyinden çok ticari amaçlı ilişki içindeydiler.

Bu yaşam tarzına bağlı olarak kentte, belli bir grupta günlük ilişkide birkaç dilin (Rumca, İtalyanca, Fransızca) aynı anda kullanıldığı da görülmektedir.

19.yy. ın ilk yarısında görülen bu batı yaşam biçimine özenme çabası, İzmir yaşam biçimine abartılı, biçimsel, gösteriş ve rekabete dayalı bir özellik kazandırmıştır.³⁰

³⁰a.g.e. s: 95-103.

Eğlence-moda gibi değerleri çabuk benimseyen İzmir halkı, sanat ve kültür akımlarına yeterince açılmamıştır. Varlığı ticarete dayalı bu toplumun, kültür alanında da eğitilmesi için girişimlerde bulunulmuştur:

- Özel kişiler tarafından edebiyat salonu açılmış
- Fransız Konsoloslğu'nun girişimiyle Bilim ve Sanat Akademisi kurulmuş
- İngiliz ve Amerikalılar tarafından özel kulüp niteliğinde kütüphane-okuma odası kurulmuş³¹

1. ve 2. Meşrutiyet Dönemi İzmir için kültürel-sosyal uyanma ve gelişme dönemi olmuştur. 19. yy. da kültürel alanda yabancı etnik grupların üstünlüğü sonucu;

- Her dilde çıkan gazeteler
- Yabancı ve gayrimüslüm okulları
- Kordonboyu eğlence yerleri

kente neredeyse bir yabancı kimliği veriyordu. Bu koşullarda İzmir'de yaşayan Türk toplumunun kültür-sanat hareketindeki canlanması, basın ilk hareketleriyle başlamıştır (Vilayet Matbaası ve Gazetesi).

1908-1918 yılları arasındaki 10 yıllık süre içerisinde İzmir'in kültürel kimliği, ekonomik yapısı ve fiziksel görünümü önemli biçimde değişmiştir. Kurtuluş Savaşı bitiminde İzmir içine ve dışına yoğun bir göç hareketi yaşanmış; sözkonusu bu göçler, kentte hemen her alanda tanık olunan kozmopolit görünüyü parçalamış ve yerine Türklük kimliği çerçevesinde biçimlenmiş "ulusçuluk" kavramı gelişmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte gelen yeniliklerden tiyatrunun ve sanatçının da etkilendiğini görüyoruz. . .

- İzmir Halk Evi (1938)
- İzmir Şehir Tiyatrosu (1946)
- İzmir Devlet Tiyatrosu (1956-57)³²

³¹a.g.e. s: 104.

³²a.g.e. s: 105-108.

sırasıyla açılmış ve yılların getirdiği birikim bu sahnelerde yansımaya başlamıştır.

Kent bitmek tükenmek bilmeyen turizme yönelik alanları (Selçuk, Efes, Bergama, Kemeraltı vb.), tarihi eserleri (medrese, hamam, çeşme, müze, cami, anıt vb.), gelenekleri, geleneksel yemekleri ile tam bir kültür hazinesidir.

Kentin eğitim durumunu bir çizelge ile gösterecek olursak;

İLÇE	ORTAOKUL			ORTAOKUL İSE		MESLEK TEKNİK L	ÖZEL OKULLAR
	TOPLAM	MERKEZ	KÖY	ORTAOKUL	İSE		
ALİAGA	29	7	22	5	1	1	1
BALÇOVA	4	4	-	-	2	-	2
BAYINDIR	50	5	45	6	2	2	-
BERGAMA	130	13	119	25	2	4	-
BEYDAĞ	29	3	26	-	1	-	-
BORNOVA	52	41	11	21	8	2	-
BURSA	25	29	6	27	5	3	-
ÇEŞME	11	6	5	3	1	2	-
ÇİĞLİ	19	18	1	14	3	-	2
DİĞLİ	27	2	25	5	1	1	-
FOÇA	10	2	8	4	1	-	-
GAZİEMİR	9	8	1	6	1	-	-
KARABURUN	14	1	13	2	2	-	-
KARŞIYAKA	51	40	2	31	7	11	1
KEMALPAŞA	44	4	40	12	3	2	-
KINIK	37	5	32	2	1	1	-
KIRAZ	69	1	68	3	1	-	-
KONAK	97	97	-	43	16	26	-
MENDERES	39	1	38	11	2	-	-
MENEMEN	42	7	35	9	2	2	-
NARLİBAHÇE	14	8	6	4	2	1	-
ÖZEMİŞ	103	13	90	15	2	4	-
SEFERİHSAR	17	5	12	2	1	-	-
SELÇUK	14	6	8	5	1	-	-
TIRE	77	11	66	9	1	4	-
TORBALI	46	5	41	11	1	4	-
URLA	28	11	17	8	1	2	-

Tablo 7³³

eğitim konusundaki gelişmeyi görebiliriz. Bir eğitim, kültür ve üniversite şehri olan kentte okur-yazarlık oranı %99'a ulaşmıştır.³⁴

³³a.g.e. s: 201

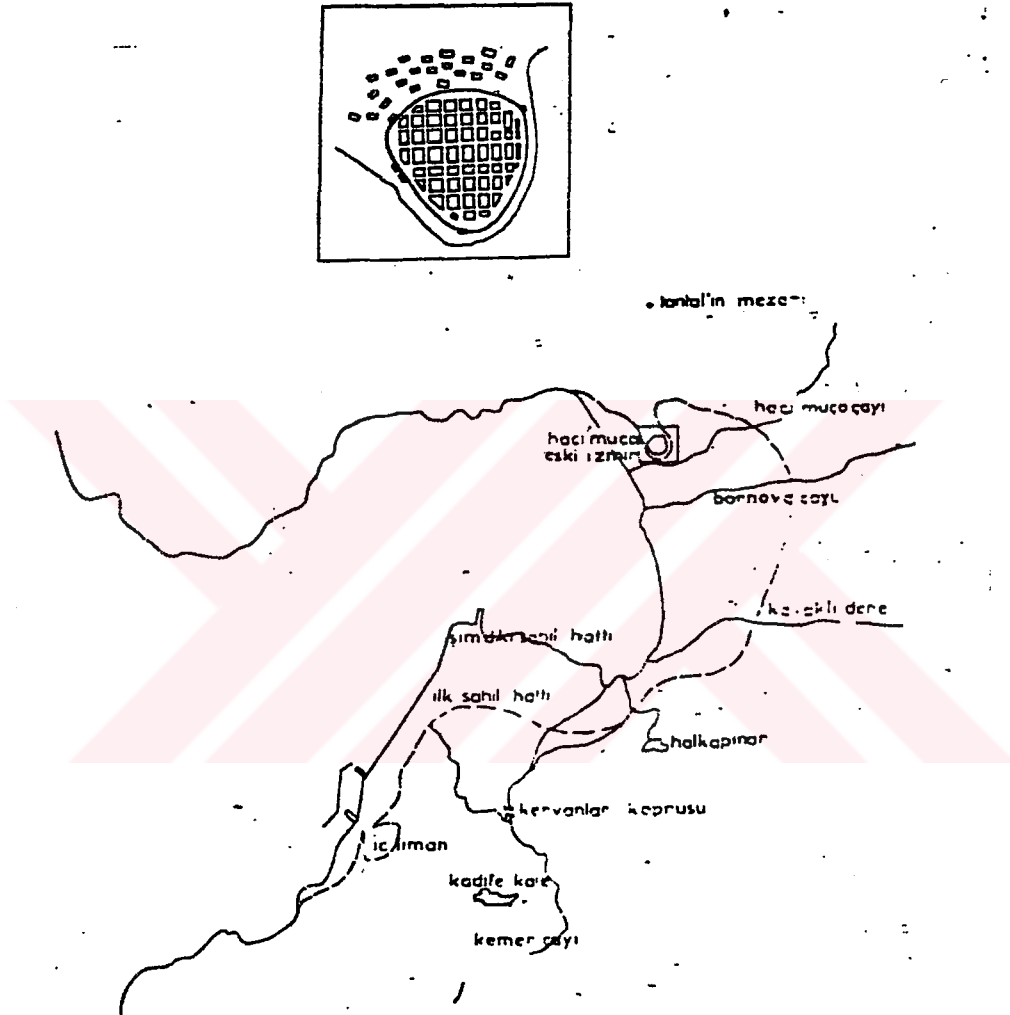
³⁴a.g.e. s: 190.

3.2.2.4. Kentin Tarihi Gelişimi

İlk İzmir kentinin bir litya ve Frikya dağı olan "Spyle Dağı" üzerinde kurulduğu bulunan kalıntılar doğrultusunda söylenebilir (M.Ö. 3000). Daha sonraları 2. kent bu dağın ortalarında doğu çıkıntısına yönelmiş olarak (Makas ve Makkas adlı tabya şeklinde uzayan koluna doğru) deniz kenarında eski kent ile (Yamanlar), bugünkü Bayraklı arasına yerleşmiştir. Yönlenmesi Turan sırtlarına doğru olan Hacı Mutza ve Tepe Kule mevkiindedir³⁵

Kentin ilk kuruluş yeri olan Bayraklı, M.Ö. 2000-1500 yıllarına kadar Eti egemenliğinde kalmıştır. Daha sonra M.Ö. 1050-1000 yıllarında Yunanistan'dan gelen İyonlar, 560'larda Lidyalılar, 540-520'lerde Persler, 130'larda ise Romalılar kente yerleşmişlerdir. Roma Devletinin ikiye bölünmesi ile 1086 yılına kadar (M.S.) Bizans İmparatorluğu egemenliğinde devam etmiştir.

³⁵ATAY, Çınar. a.g.e.. s: 15-16.

Şekil 536

Antik Çağda İzmir Şehir Planı ve Körfez İlişkisi

³⁶ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. . s: 7.

1071-1425 yılları arasında kent kesin olarak bir devletin egemenliğine girmemiş; sürekli el değiştirmiştir. İzmir'in Osmanlı egemenliğine girişi, 1426 olarak belirtilmektedir. Kentin bu tarihlerde iki parçalı bir kent görünümünde olduğu, Pagos üzerinde Yukarı İzmir ve kıyıda liman kesiminde Aşağı İzmir yerleşim alanlarının olduğu gözlenmektedir. Ancak zaman içinde Kadifekale (Pagos) eteklerindeki yerleşim limana doğru yayılmaya başlamış ve kent de iki parçalı görünümünden kurtulmuştur. Bunun yanında Pagos yerleşim yeri olarak konumunu korumayı sürdürmüştür (15. yy.).³⁸

15.-16. yy. da Osmanlıların Bizansı ele geçirmeleriyle, başlayan barış döneminde ticaret gelişmiş, hareketlenmiş, İzmir önemli bir ticaret merkezi olarak onarılmıştır. Osmanlı İdari Sisteminde ortaya çıkan değişikliklerle, kıyılarda liman kontrolünü sağlamak için konan yasalar da kentin önemini artırarak bölgede tek merkez olma özelliğini kazandırmıştır. 17.yy. da İzmir'in bir liman kenti olarak önemi gittikçe artmış ve en önemli Akdeniz limanları arasında Marsilya, Livarno ile beraber adı sayılır olmuştur.

19. yy. da demiryolunun yapımı, buharlı gemilerin çalışmaya başlamasıyla, uluslararası ticarete açılmıştır.³⁹

Kent bölge içinde tek "egemen kent" olma özelliği taşıyordu. 17. yy. dan itibaren bölgenin en büyük kenti haline gelmesine rağmen, Osmanlılar'ın İzmir'i idari merkez haline getirmesi ancak 19. yy. ortalarında olmuştur. Bölgenin uluslararası ilişkilerini kuran, ticaret, sanayi ve kültür merkezi olan çeşitli etnik grupların oluşturduğu bir sosyal mozaik niteliğindeki İzmir, tek bir yerleşmenin yanında, çevresinde alt kentleri olan metropol özellikleri de göstermekteydi.⁴⁰

³⁸İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e. s: 97.

³⁹ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. s: 8.

⁴⁰İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e. s: 99.

Buca, Bornova, Karşıyaka ve Seydiköy gibi çevre kentlerinin gelişmesinde; 1870'ler sonrası kurulmuş olan demiryolu ve deniz ulaşımı olanaklarının yanında, daha öncelere dayanan varlıklı kesimlerin yazlıklara gitme alışkanlığı etkili olmuştur. Çevre kentlerinin gelişmesinin bir başka nedeni de sık sık salgın hastalıklar yaşayan kentten kaçanların yeni yerleşim yerleri aramasından kaynaklanmıştır.

Bazı yazılı belge ve haritalara göre 19. yy. da Ege'de yerleşimin büyüklük sıralamasına göre 4 kademeye ayrıldığı belirtilmektedir:

- a) 2000'den az nüfuslu olan alanlar
- b) 2000-5000 arası nüfuslu alanlar
- c) 5000-10000 " " "
- d) 10000'den çok " "

Izmir'in ise bunların dışında 5. kademede yer aldığı görülmüştür.⁴¹

1868 G. H. P. de la Cour et de la Cour

Smyrne
Şekil 742

Eski İzmir'in Görünüşü

⁴¹a.g.e. s: 100.

⁴²a.g.e. s: 101.

1922'de çıkan yangında Türk Mahalleleri hariç kentin 3/4 ü yanmıştır. 1924 yılında yanan bölümlerin bir planı yapılmış, Alsancak ve Kültürpark çevresi bu plan sonucunda oluşmuştur. Kent nüfusu 1930'lara kadar çok büyümemiştir. Tepecik ve çevresi II. Dünya Savaşından sonra yaygın bir konut bölgesi görünümünü almıştır. Eski alışveriş merkezi olan bölge bugün de halen iş hayatının odak noktasıdır. Endüstrinin gelişmesi ve metropoliten alana yayılma eğilimi nedeniyle liman; Pasaport'tan Alsancak'a doğru kaymış, yeni ağırlık merkezleri oluşmuştur. Ancak İzmir'de endüstri ile paralel olarak yürüyen gelişme, 1950'lerden sonra kontrol dışına çıkmış; gecekonduların gelmesiyle kent 3-4 kat büyümüş, büyüme plansız olduğundan sağlıklı bir yapı oluşmuştur.⁴³

3.2.2.5. Kentin Mekan Karakteristikleri

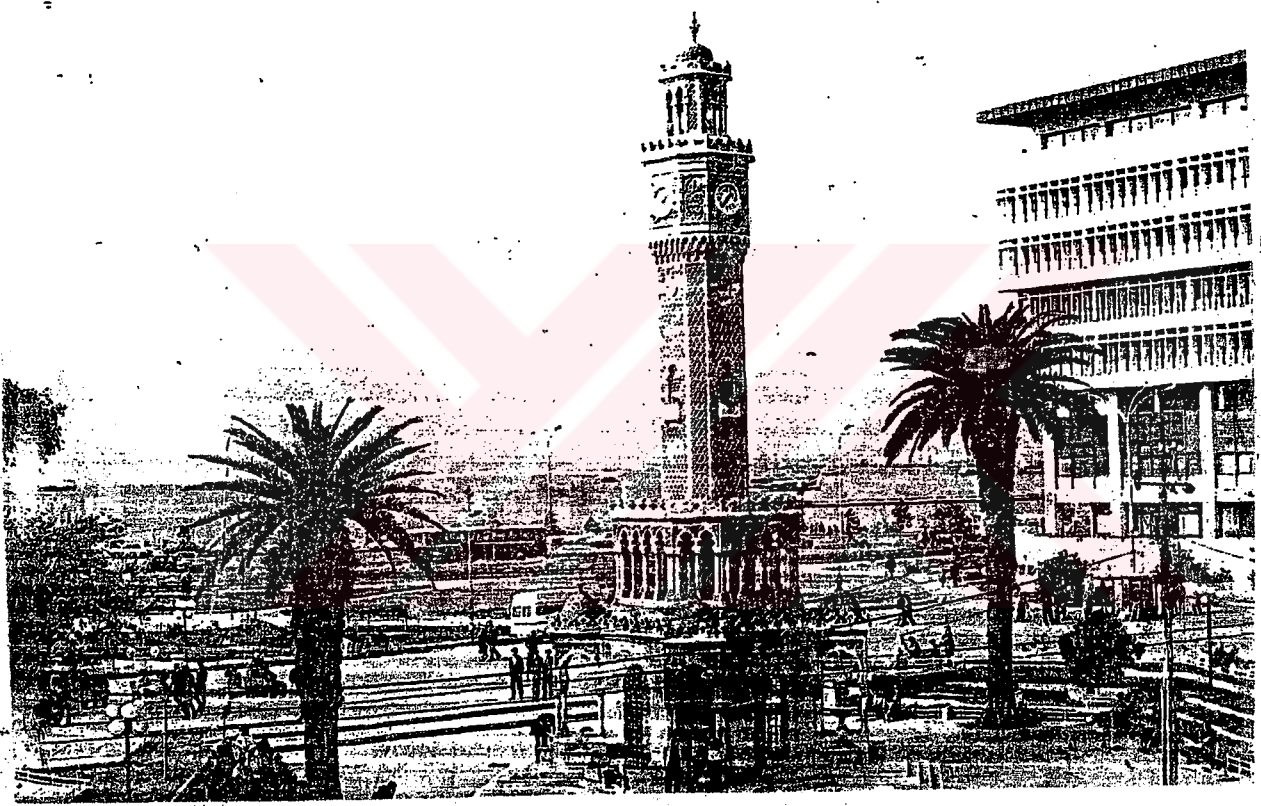
İzmir'in mekan karakteristiklerini yansıtan kent içi mekanlar, daha ziyade tarihi devirlerde oluşmuş mekanlardır. Daha doğru bir deyişle; İzmir'in mekanları tarihini yansıtmaktadır.

Bu mekanları sıralayacak olursak:

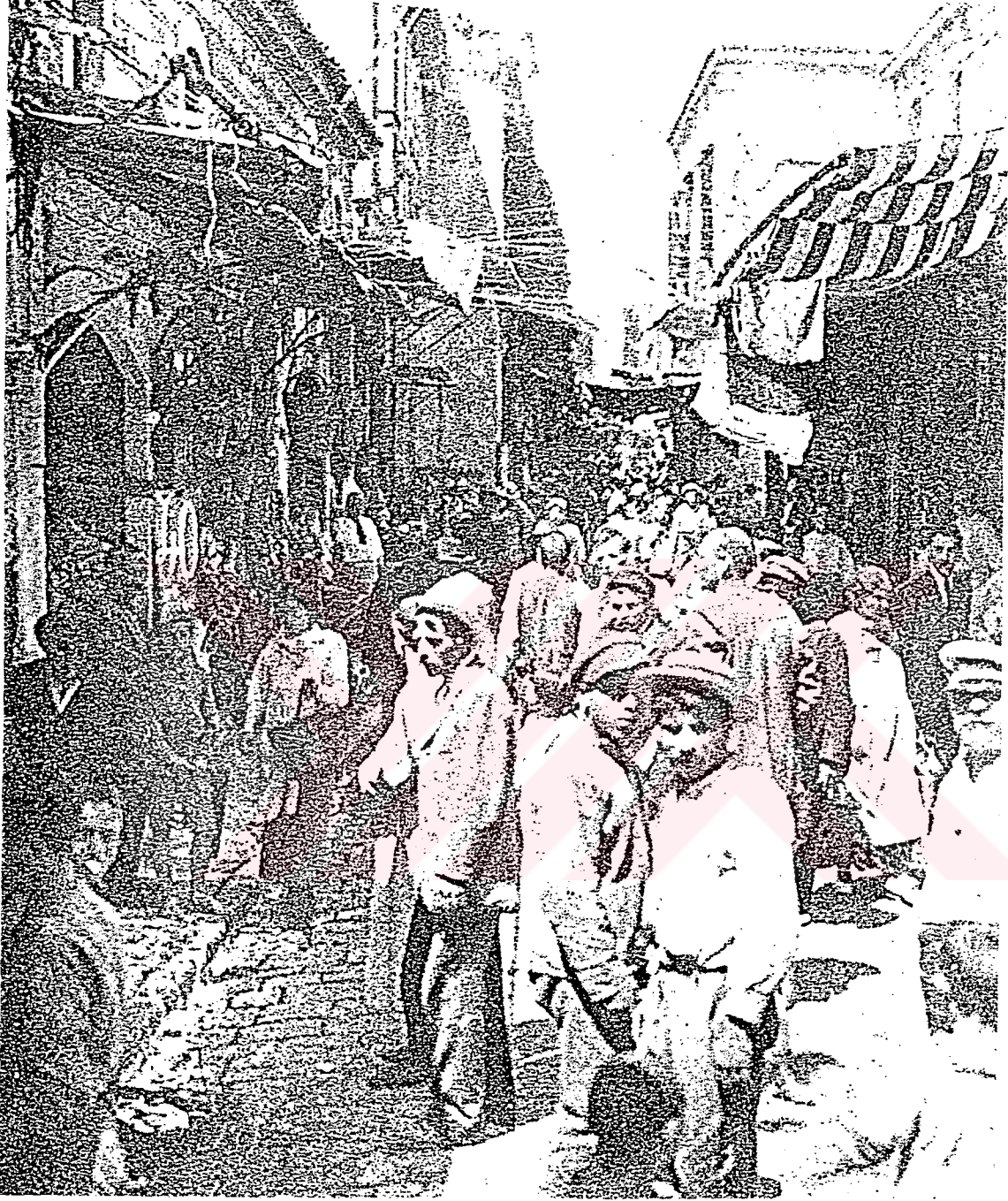
- 1) Saat Kulesi (Konak) Meydanı
- 2) Kemeraltı
- 3) Kordon
- 4) Pasaport Girişi ve İzmir Limanı
- 5) Bornova (Makropodora) Caddesi
- 6) Karşıyaka (Bahariye) Caddesi
- 7) Reşadiye Caddesi
- 8) Türk Mahalleleri
- 9) Rum Mahalleleri

olmak üzere çeşitli uygulamalarla karşılaşırız. Bunlar, kentin kültürel ve tarihi birikimini yansıtan, kentin kimliğini belirleyen mekanlardır.

⁴³ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. . s: 13.

Şekil 8⁴⁴
Saat Kulesi Meydanı

Şekil 9⁴⁵

Eski Kemeraltı Mekanı

⁴⁵ATAY, Çınar. a.g.e. . s:122.

Şekil 10⁴⁶
Yeni Kemeraltı

Şekil 11⁴⁷
Eski Kordon Yolu

⁴⁶İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e. s: 117.

⁴⁷ATAY, Çınar. a.g.e.. s: 56.

Şekil 12⁴⁸

Kordon'un Günümüzdeki İmaji

Şekil 13⁴⁹

Pasaport Girişi ve İzmir Limanı

⁴⁸İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e.. s: 286.

⁴⁹ATAY, Çınar. a.g.e.. s: 56.

Bu mekanların hepsi İzmir kentinin Lidyalılar tarafından istilası zamanında kurulmuş olan alanlardır. Yani esas kurucuları eski İzmir sakinleridir. Kentin yeniden toparlanması sırasında, bir kısım ahali buralarda kalıp eski hayatlarına devam etmişlerdir. Bunların bir kısmı zaman içerisinde şahsiyetlerini yitirmişler, diğer bir kısmı kentin bütünü içine dahil olmuşlar; bazıları ise ya ana ulaşım aksı üzerinde olmaları, ya da doğal zenginliklere sahip oluşları veya İzmir'in varlıklı yabancılara tarafından oturma alanı olarak seçilmiş olmalarından dolayıdır ki yerleşim alanlarını büyütüp geliştirmişlerdir.⁵⁰

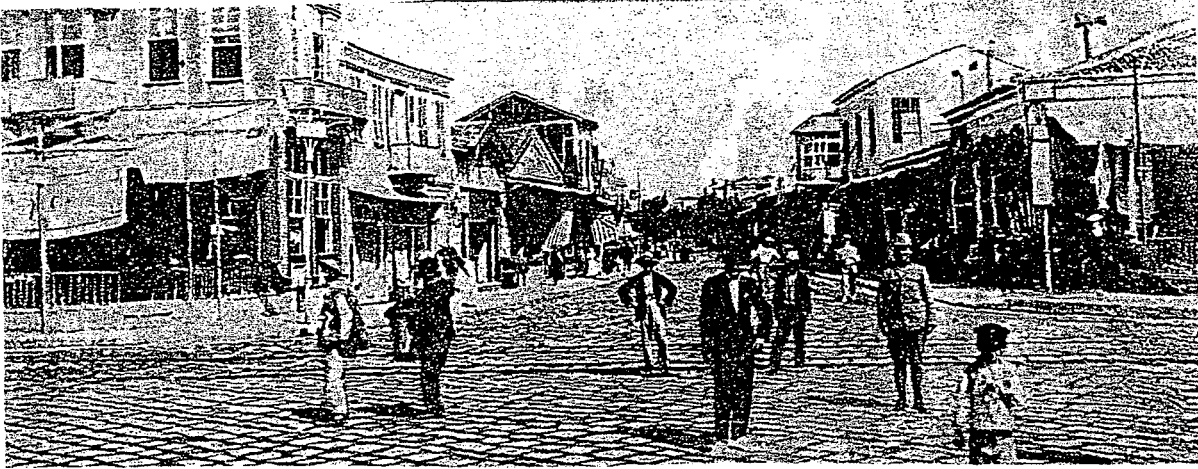

Şekil 14⁵¹

Makropodara Caddesi

⁵⁰a.g.e. s: 26.

⁵¹a.g.e. s: 35.

Şekil 15⁵²

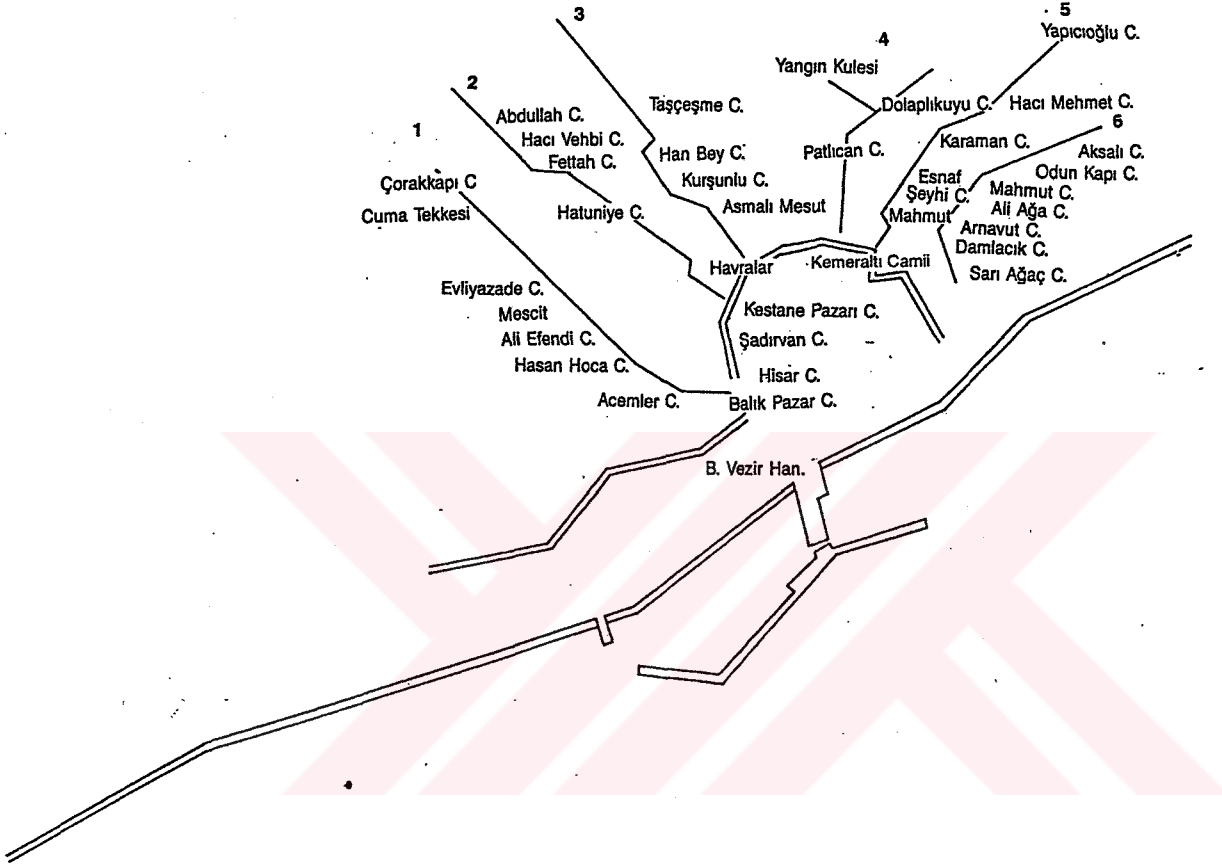
Bahariye Caddesi

İzmir'de görülen ve kendine özgü bir konum gösteren dini yapıların dizilişini takip ettiğimiz zaman, merkezi ticaret alanından iç kısımlara doğru bir yelpaze şeklinde yolların dağıldığını görürüz. İzmir, 20. yy. başlarına kadar sahip olduğu ticaret merkezini hep kıyı boyunca geliştirmiş bir yerleşmedir. Bu nedenle de konut alanları da kıyıda yer alan ticaret bölgesinin arkasına yerleşmiştir.

Diğer bir deyimle, bu yıllara kadar İzmir'in işgal ettiği kentsel alan; merkezi, Hisar Camii ve Büyük Vezir Han yöresinde olan bir yarım daire şeklinde idi. Bu yarım dairenin çapında Kordon boyu uzanıyordu. İşte bu form içinde dairenin iç kısımlarına doğru, pekçok dolambaçlı yol giriyordu. Ancak, bu yolların önemi ve kullanım biçimi, üzerinde barındırdıkları aktivitelerle doğru orantılıydı. Özellikle dini yapılar, bu konuda çok belirgin unsurlardı. Hatlar ve şeritler oluşturan bu yerleşme düzenini, yoğun olarak konumlanan Türk Mahallelerinde 6 şerit, daha az yoğun yerleşmiş ve dağınık bulunan Azınlık Yerleşme Alanlarında ise 8 şerit olarak görmekteyiz. Bu dağınıklığın nedeni; Azınlık Grupların, Türk Mahallelerine göre daha az engebeli alanlara yayılmış ve yerleşmiş olmalarındandır.⁵³

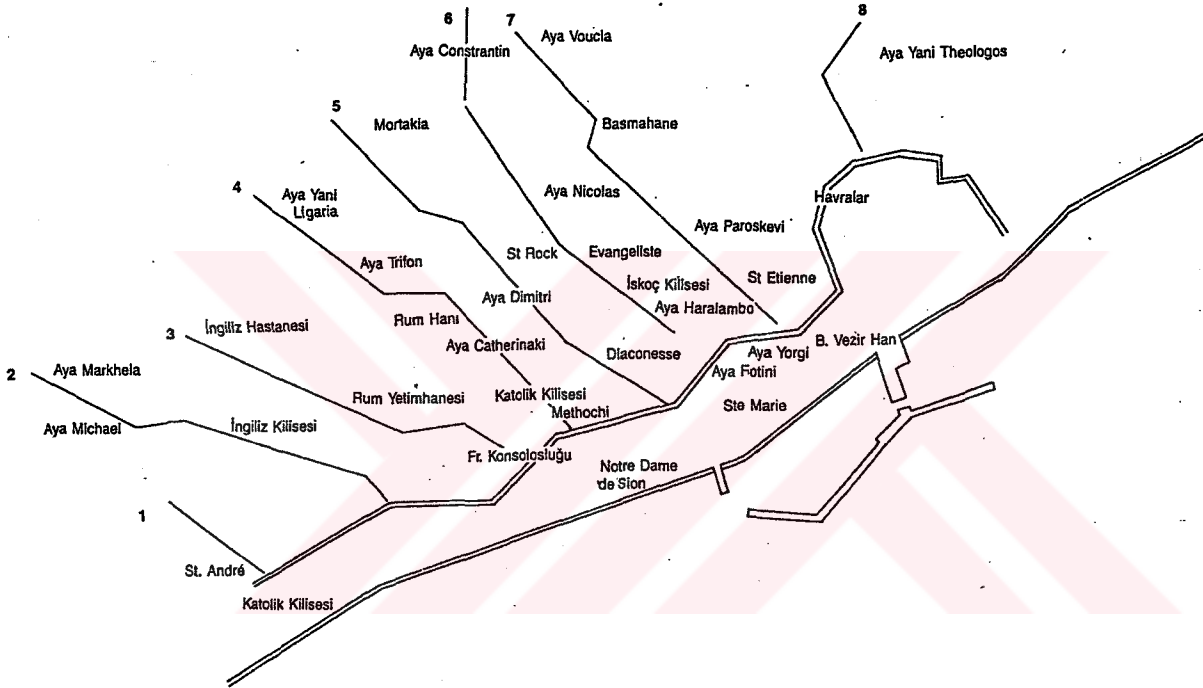
⁵²a.g.e. s: 40.

⁵³a. g.e. s: 55-56.

Harita 154

Türk Mahalleleri ve Yerleşim Şeritleri

Harita²⁵⁵

Rum ve Levanten Mahalleleri ile Yerleşim Şeritleri

1928-1935 Dönemi İzmir'de ilk gecekondü gelişmelerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 1. Kadriye, Yeni İstiklal, Zeytinlik, Yeşildere gibi Buca aksı üzerinde yer seçen gelişmeler olduğu gibi; Çiğli aksı üzerinde yapılaşmaya başlamış, Cumhuriyet, Naldöken gibi alanlar da olutmuştur.

1942 yılında ortaya çıkan 2. Kadriye Mahallesinden sonra 1944-45 döneminde 10 adet yeni gecekondü mahallesi daha gelişmeye başlamış ve bugünkü Gürçeşme, Kadifekale, Boğaziçi, Gültepe, Ferahlı gibi mekanlar ortaya çıkmıştır.

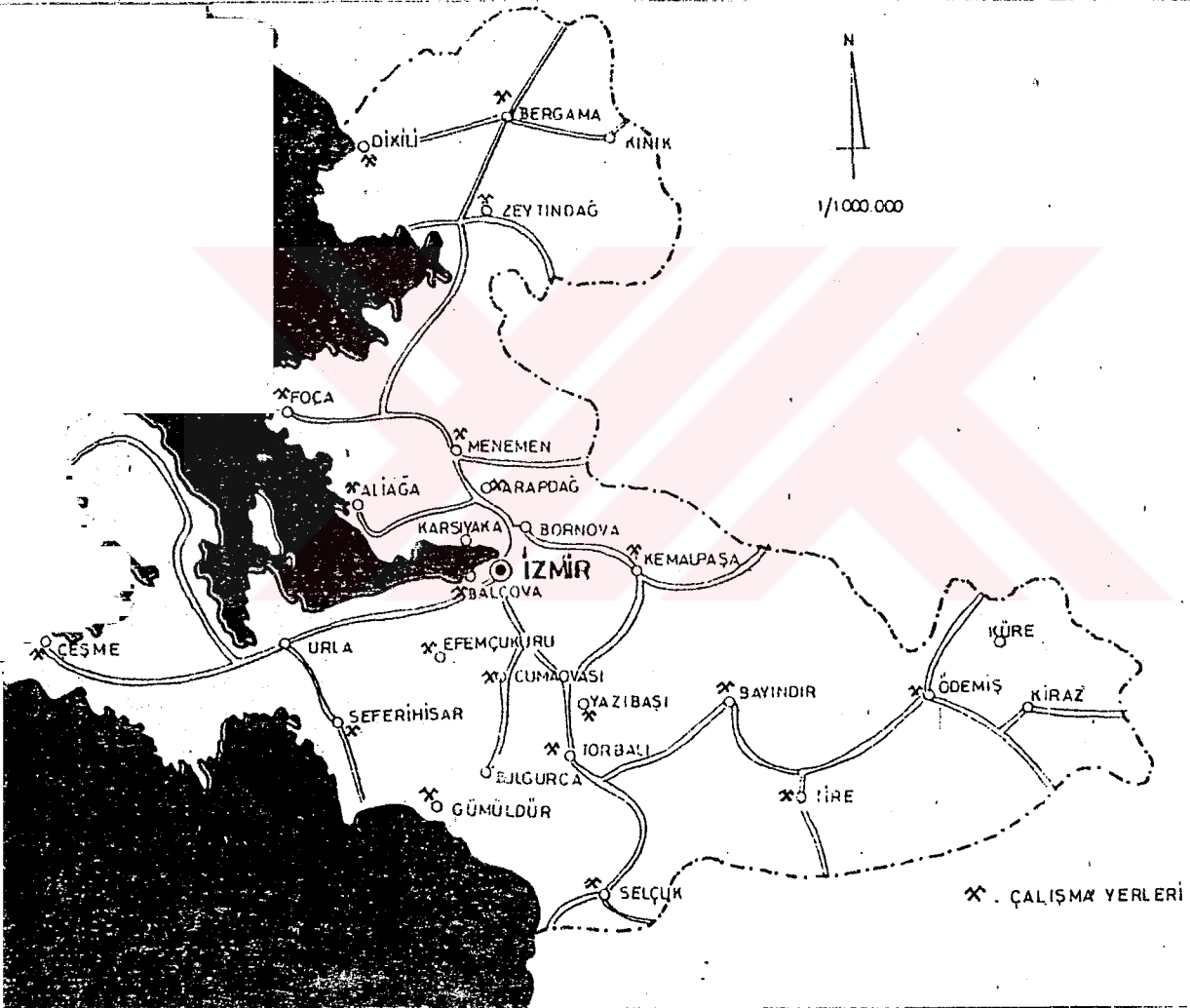
1950-1960 dönemi gecekondü gelişimi açısından ülkede olduğu gibi İzmir'de de altın çağını yaşamıştır. Bu yıllar kentte en fazla gecekondü yapımının olduğu dönemi kapsar. Bir taraftan 7 yeni bölge ortaya çıkarken, diğer taraftan daha önce oluşan bölgeler sınırlarını genişletmişlerdir. Ortaya çıkan bu doku günümüze kadar devam etmiştir.⁵⁶

Sonuçta; bu gelişme, İzmir'in mekan karakteristiklerini ortadan kaldırmış, karakteri olmayan mekan bile diyemeyeceğimiz yepyeni alanların oluşumuna yolaçmıştır.

⁵⁶ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. s: 42-43.

3.2.2.6. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri

İzmir kenti biçimsel olarak, körfezin çevresini saran yay şeklinde konumlanmıştır. Merkez, yayın tepe noktası olmak üzere diğer ilçeler yayın uç noktalarına doğru dağılım göstermektedir.

Harita 357

İzmir'in Biçimsel Oluşumu

Kent ise mekansal biçimlenişler üzerine kurulmuştur. İlk kuruluşundan beri, belirli mekanların birleşimiyle oluşan kent; son 50 yıldır değişken mekan karakterlerine uğradıysa da mekansal oluşumunu sürdürmektedir.

İzmir'in eski mahallelerinde sokaklar kuzey-güney doğrultusunda, oldukça dar bir şekilde Kadifekale eteklerinden aşağıya doğru hem İmbat'a, hem manzaraya açık olarak inmiş; yukarı çıkış ise eğim nedeniyle basamaklı sokaklarla sağlanmış. Türk kentlerine özgü olan iç avlu ve iç yeşil geleneği İzmir'de mevcuttur.

Kentin görsel karakterini yansıtan öğelerin çoğunu, önemli mekanlarda görmek mümkündür. Özellikle Kemeraltı, kendi kimliğini tamamıyla görsel öğelere borçludur. reklam öğeleri, oturma bankları, çöp kutuları, yeşil alanları, sanat ürünleri ve aydınlatma elemanları olmadan o bölgeyi düşünmek hemen hemen olanaksızdır.

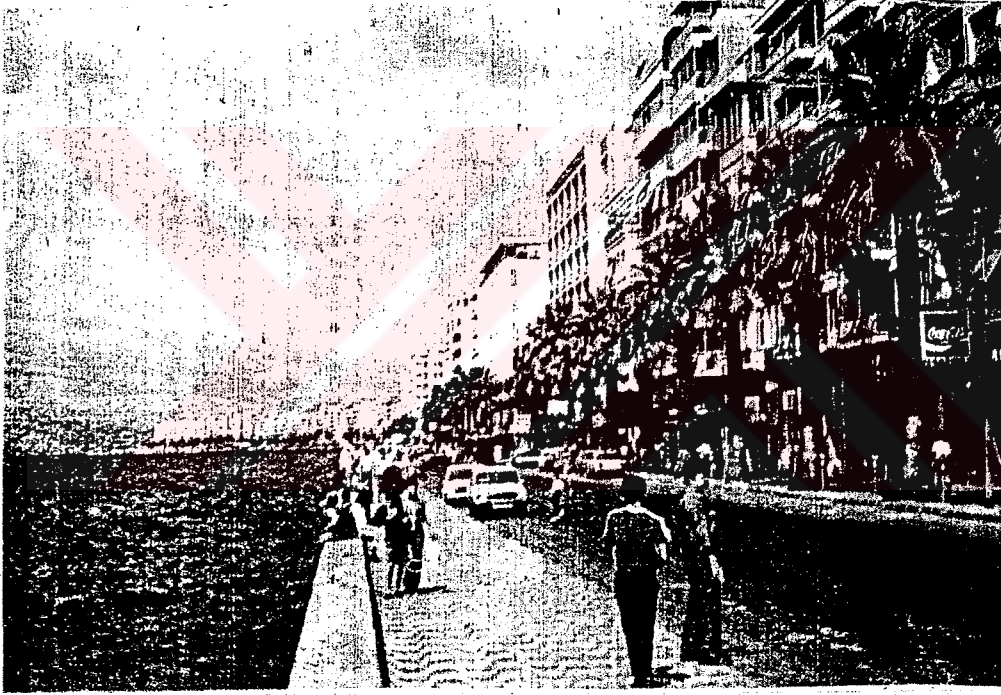

Şekil 16

Kemeraltı

Aynı şekilde Konak Meydanı, başta Saat Kulesi olmak üzere, yeşil alanları, su öğeleri, telefon kabinleri, oturma bankları, aydınlatma elemanları, reklam öğeleri ve toplu taşıma durak elemanları ile bir bütün olarak algılanmaktadır.

Alsancak Kordon Boyu'nda; eski görsel öğelerle, yeni oluşumunu karşılaştırdığımızda da mekanın ne ölçüde etkilendiğini farkedebiliriz.

Şekil 17⁵⁸
Kordon Boyu

⁵⁸a.g.e. s: 286.

3.2.2.7. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi

19.yy. da kentteki yabancı kökenliler, birlikte yaşama ve birbirleri ile evlenmeler sonucunda; çoğunlukla, kendi etnik kökenlerinin özelliklerini zamanla yitirmiş, Levanten (Frenk) adı altında genelleştirilen kimliğe bürünmüşlerdir. Türkler ile bu etnik grubun yaşam biçimleri ve oturdukları mahalleler birbirlerinden çok farklı özellikler gösterir.

Ermeni Mahalleleri ve Türk Mahalleleri arasında Musevi Mahalleleri ile sinagoglar yer almıştır. Musevilerin iş yaşamı konusunda gündüz ve gece işleri gibi ilginç bir gruplama görülmektedir. Bu kesimde sarraflık ve faizle para işletilmesi meslek dağılımında ağırlık kazanmaktadır.

İzmir'in diğer bir etnik grubunu ise Rumlar oluşturmaktadır. Pasaport, Fuar alanı, 1. ve 2. Kordon Frenk Mahallelerine aittir. Bu etnik gruplarda avukatlık, dokörlük vb. üst düzey mesleklerinin yanısıra; kabarecilik, meyhanecilik, bakkallık, gemicilik gibi işlerle de uğraşılmaktaydı.⁵⁹

Kentte Türklerin yaşam biçim ise tüm etnik gruplardan daha farklı, geleneksel ve kapalıydı. Küçük bir kesimin varlıklı olduğu, çoğunluğun ise devlet sektöründe çalışmayı tercih ettiği görülmekteydi. Kendilerine dönük, dışa kapalı bir yaşam biçimi Türklerin özelliğiydi. Sosyal yaşam, daha çok kahvehane sohbeti, çubuk tütürme biçiminde tanımlanmaktaydı. Türkler için çizilen tabloda ise:

- a) Yakışıklılık
- b) Geleneksel giysilerinin zenginlik ve şıklığı
- c) Kadınlarda örtünme, sevgi, şevkat ve saygı
- d) Efendilik, sakinlik, hoşgörölülük

gibi kavramlardan sözedilmektedir.

⁵⁹a.g.e. s: 101-105.

İzmir'de bu dönemde belli bir grupta, günlük ilişkide birkaç dilin aynı anda kullanıldığı görülmektedir. Hizmetçi ve çocuğu ile konuşulan Rumca, esnafla İtalyanca, üst düzey ilişkilerde ise Fransızca gibi dillerin kullanıldığı görülmekteydi.

1908-1918 yılları arasındaki 10 yıllık süre içerisinde İzmir'in kültürel kimliği, ekonomik yapısı ve fiziksel görünümü önemli biçimde değişmiştir.⁶⁰Bu değişim kentlinin yaşam biçimine de doğrudan yansımıştır.

Türkler kente geldikleri zaman stratejik önemi olan tepelere ve vadi yamaçlarına yerleşmişlerdir. Tarım ve hayvancılığa dayanan ekonomik yapıları; zanaatkar ve tüccar zümre olan Hristiyan, Musevi ve benzeri azınlıklar ile kolayca bağdaşmamıştır. Kentte belirli gruplar, belli ekonomik aktivitelerde uzmanlaşmışlardır. Türklerin ticaretle daha az uğraşması nedeniyle, ticaret azınlıkların elinde kalmıştır. Ticaretin biriken kapitali, tarıma nazaran daha fazla olduğu için azınlık zümreler sosyal refaha daha çabuk ulaşmışlardır.⁶¹

3.2.2.8. Kentin İşlevleri

İzmir'de Atatürk tarafından hazırlatılan ve tarihe "İzmir 1. İktisat Kongresi" olarak geçen toplantı ile kent, bugün "Fuar Kenti" olarak tanımlanmasının ilk tohumları atılmış oldu. Bugün İzmir'in adını duyduğumuzda, hemen hemen herkesin aklına ilk gelen "İzmir Fuarı" dır. Bu da İzmir'in kimliğini yansıtmaktadır. Çünkü kent, ekonomik gelirinin çoğunu, yılda 1 kez düzenlense de bu fuardan sağlamaktadır.

Fuar düşüncesinin temelinde dünyadaki ülkelerde ekonomik, sosyal, kültürel ve diplomatik anlamda ilişki kurulması fikri yatıyordu. İlk olarak 1923 yılında "Yerli Malları Sergisi" olarak kurulan fuar, 1936 yılında bugünkü yerinde resmen kurulmaya başlamıştır.

⁶⁰a.g.e., s: 101-105.

⁶¹ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. . s: 14.

*1947 yılında Dünya Fuarlar Birliği'ne üyelik

*1990 İZFAŞ (Fuarçılık Hizmetleri Kültür ve Sanat Etkinlikleri A.Ş.) olarak şirketleşme

*1991 yılında 7 ve 1992 yılında 9 ihtisas fuarı düzenlenmesi fuarın geçirdiği çeşitli önemli aşamalardır.

İZFAŞ; İzmir Fuarı'nın çağdaş bir yapıya kavuşturulması, fuarcılığın uzman bir anlayış çerçevesinde, dünya fuarlarıyla rekabet edebilecek düzeye ulaştırılması ile İzmir'de kültür ve sanat etkinliklerine katkıda bulunulması amacı ile kurulmuştur.⁶²Bu sayede İzmir Fuarı, günümüzde kentin en önemli işlevi haline gelmiştir.

Şekil 18⁶³

İzmir Fuarı

⁶²İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e. s: 253-254.

⁶³a.g.e. s: 253.

İzmir'de kentin kimliğini etkileyebilecek diğer önemli işlev, ticaret ya da MİA'dır. Kentte çekim alanı olarak nitelendirebileceğimiz bu bölge Konak, Basmane, Gümrük ve Alsancak semtlerini kapsamaktadır. Ayrıca tarihi-mahalli karakterde ve kendine özgü özellikleri olan Kemeraltı ile Tilkilik çarşısı da bu alan içersine girmektedir. Alan içersinde çeşitli parakende ve toptan satış fonksiyonları gruplar halinde farklılaşmıştır. Daha yeni olan iş bölgeleri, Gümrük, Basmane ve Atatürk Anıtı arasındaki üçgen alanda gelişmiştir. Bu bölgede büro-bankacılık-ithalat-ihracat fonksiyonları karışık olarak yer almaktadır. Hem yeni, hem eski bu ticaret bölgeleri içinde bugün çeşitli küçük sanatlar da bulunmaktadır. MİA'ndaki geçiş fonksiyonları ve dış ulaşım ile ilgili bazı yerleşmeler Basmane civarında yer almaktadır.

Bu ana merkezler dışında onlara hizmet veren ikincil ve üçüncül merkezler (Bornova, Buca, Hatay, Güzelyalı, Karşıyaka ve Karabağlar) vardır. Bunlar ana merkezle yarışacak kapasitede değildir.

1975 yılında, İzmir'de yapılan çalışmada işgücünün sektörlere göre belediyeler kapsamındaki dağılımı saptanmıştır. Bu konuda üç sınıflama getirilmiştir:

1. derece etkin sektör: işgücünü 1. derecede istihdam eden sektör

2. derece etkin sektör: işgücünü 2. derecede istihdam eden sektör

3. derece etkin sektör: işgücünü 3. derecede istihdam eden sektör

Bu sınıflama ile yapılan çalışmalar sonucunda aşağıdaki tablo ve haritalar ortaya çıkmıştır.⁶⁴

⁶⁴ŞAHİN, Necmettin. a.g.e.. s: 24.

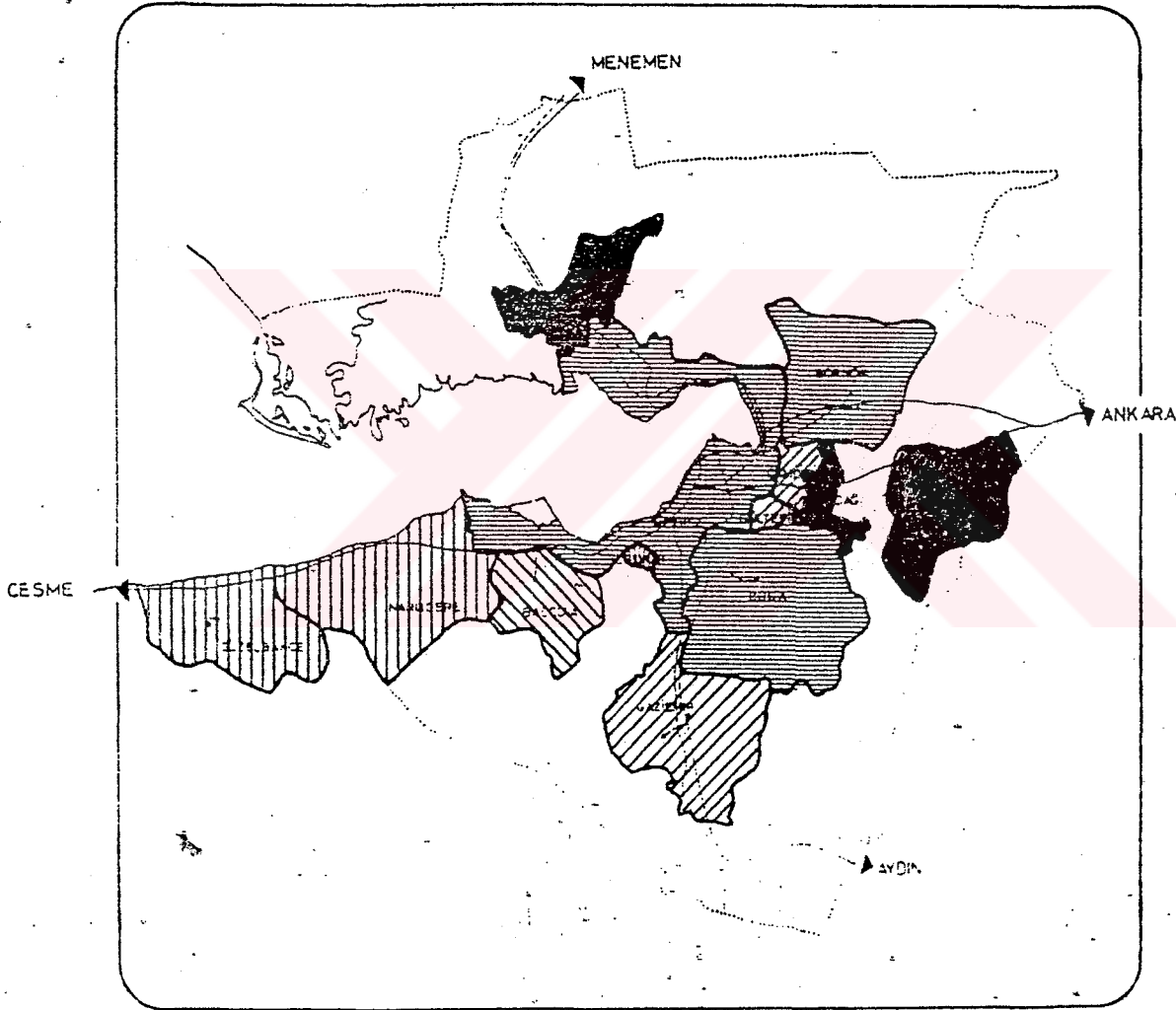
Belediye	Toplam işgücü	1.derece etkin sek.	2.derece etkin sek.	3.derece etkin sek.
Güzelbahçe	919	265	145	123
Narlıdere	3845	1044	593	443
Balıçova	3780	629	578	522
Yeşilyurt	5218	882	726	693
Çamdibi	13194	3555	2093	2027
Gültepe	11235	2107	2297	2410
Altındağ	3644	690	984	385
Pınarbaşı	992	407	140	108
Gaziemir	2404	600	365	355
Büyükçiğli	3527	696	632	-
Buca	19012	3522	3363	2
Bornova	10464	2148	1386	-
İzmir	180829	31050	26845	24630

Tablo 8⁶⁵

İşgücünün Etkin Sektörlere Göre Dağılımı

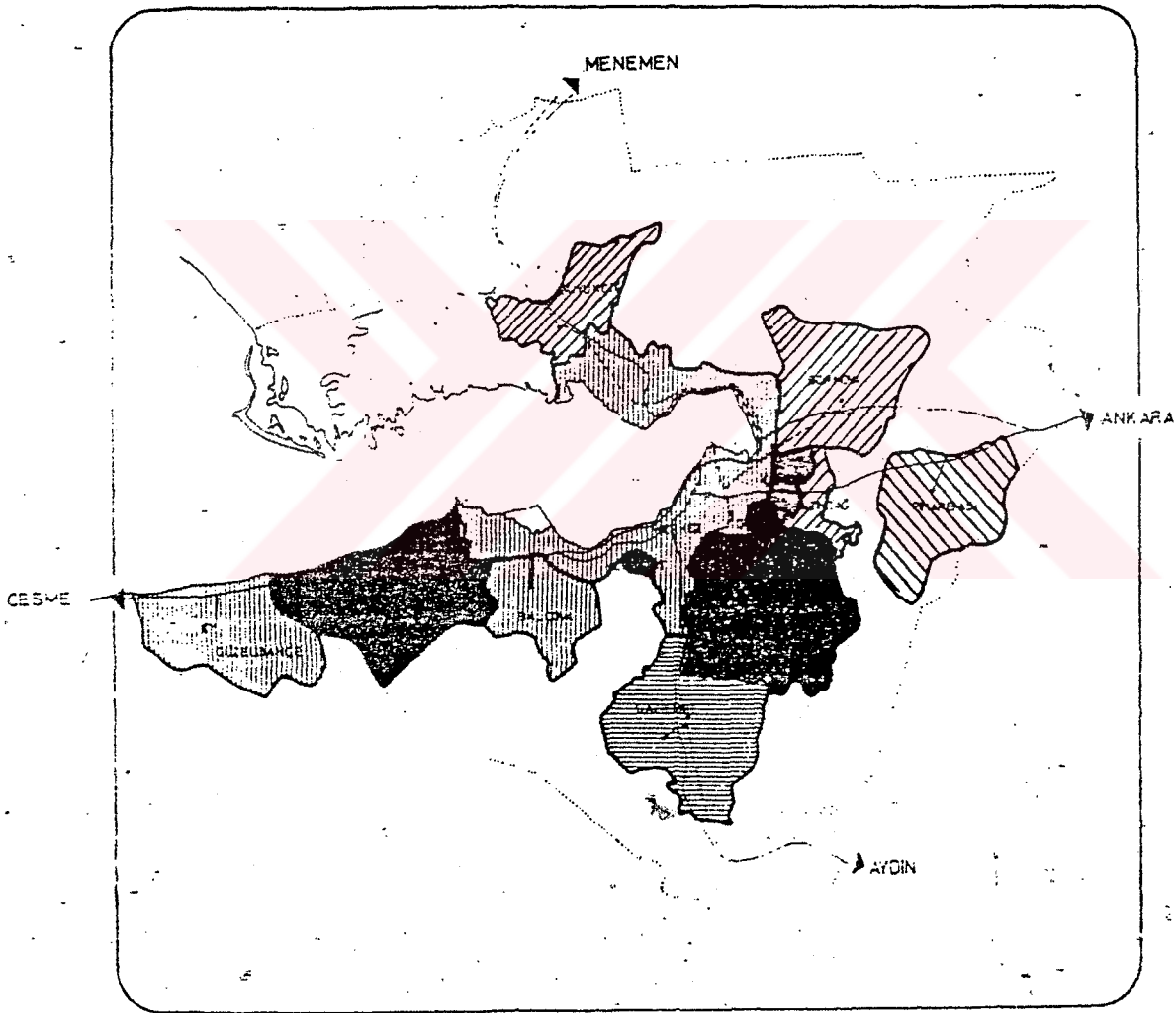
1.DERECE ETKİN SEKTÖR

- İMALAT I-II
- TARIM
- MARJİNAL
- TİCARET
- MEMUR
- SERBEST MESLEK

Harita4⁶⁶

2.DERECE ETKİN SEKTÖR

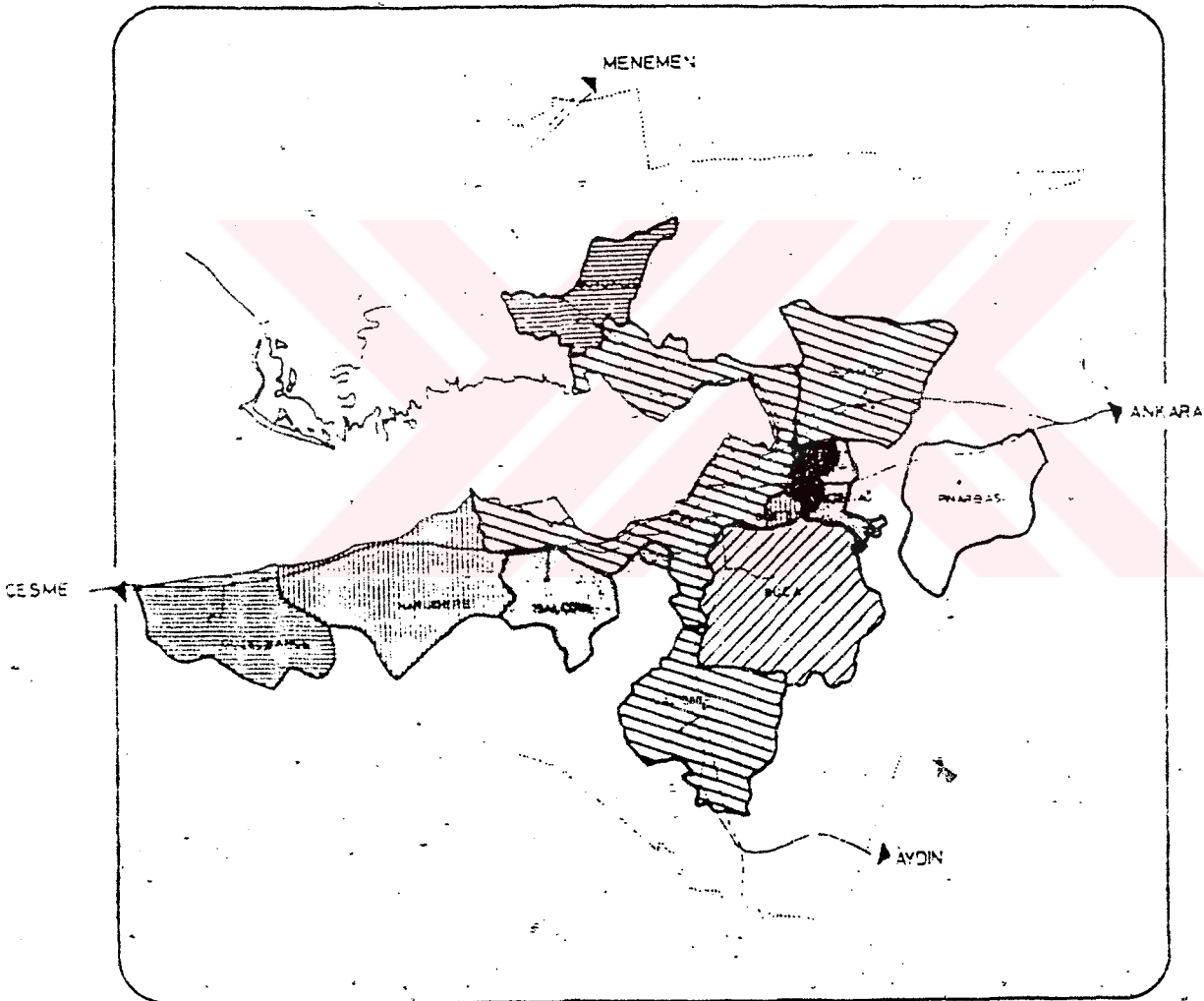
	İMALAT I-II
	KÜÇÜK SANATLAR
	MARJİNAL
	TİCARET
	MEMUR
	SERBEST MESLEK

Harita 567

3.DERECE ETKİN SEKTÖR

- İMAZAT I-II
- İNŞAAT
- MBMUR
- TİCARET
- MARJİNAL
- SERBEST MESLEK
- KÜÇÜK SANATLAR

Harita 6⁶⁸

İzmir'de sanayi kuzey, güney ve doğu olmak üzere üç ana aks üzerinde gelişmiştir.

A) Kuzey Aksı

- * Kauçuk
- * Deri
- * Kereste
- * Metal

B) Güney Aksı

- * Mobilya
- * İmalat
- * Metal

C) Doğu Aksı

- * Otomotiv
- * Çelik Konstrüksiyon
- * Kimya
- * Çimento⁶⁹

Şu anda inşaatlarının bazı bölümleri devam etmekte olan İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi ve Menemen Organize Sanayi Bölgesi ile belki de kent, ileride işlevsel açıdan sanayi kenti olmaya da aday olacaktır.

3.2.2.9. Kentin Fiziksel Çevresi ile Toplumsal Davranış İlişkisi

İzmir, Türkiye'nin en önemli ticaret ve endüstri merkezlerinden biri olması nedeniyle, sanayi tesisleri kentin çevre problemlerini oluşturmaktadır. Geleneksel tesisler ilk günkü teknolojileriyle yerleşimlerini sürdürdüklerinden dolayı, çevreye çok büyük zarar vermektedirler.

Endüstri kuruluşları, çoğunlukla iç körfez çevresinde yerleşmişler; atıklarını ya direkt olarak ya da civardaki yüzeysel sulara boşaltarak dolaylı olarak körfeze deşarj etmiş ve körfezi kirletmişlerdir.

⁶⁹a.g.e. s: 32.

Çevre sorunlarının temel nedenlerinden biri, planlama eksikliğinden kaynaklanan çarpık kentleşmedir. Ülke çapında "Ulusal Çevre Planının bulunmaması, çevre düzeni planlarının her bölge için varolmayışı ve eldeki imar planlarının çok az uygulanma olanağının bulunması gibi nedenlerle İzmir de bu plansızlıktan payını almış ve çarpık kentleşme ortaya çıkmıştır. Böylece, yerleşimler tarımtopraklarına kaymış, Karşıyaka, Bostanlı ve Narlıdere bölgesindeki narenciye, meyva bahçeleri ile bostanlarda yapılaşma artmıştır. Kenti çevreleyen dik arazi geçekondu istilasası altındadır. Ülkemizin sayılı tarım bölgelerinden biri olan Bornova ve Kemalpaşa ovası, bugün kentleşme, üniversite ve sanayi kuruluşları nedeniyle tarım yapılamaz haldedir.

Çevre problemlerinin çözümünde, sanayiye yer seçimi en önemli konulardan biridir. Hiçbir altyapısı bulunmayan yerlerde sadece ulaşım kolaylığı, su temininin kolay olması gibi nedenlerle gelişigüzel kurulan sanayi tesislerinin, zaman içerisinde çevre kirliliği problemleri yaratmaları kaçınılmazdır. Nitekim bu, İzmir için de böyle olmuştur. Başlangıçta verimli tarım arazilerinde hiçbir önlem almadan gelişigüzel kurulan sanayi alanları, gerek atık suları, gerek baca gazları gerekse katı atıkları vasıtasıyla çevreyi kirletmektedir.

Yeşil alan tahribi "kirletici kaynak" açısından İzmir'in en önemli sorunlarından biridir.

- Kalorifer yakıtı
- Trafik
- Sanayi

olmak üzere hava kirliliğini yaratan en önemli üç nedenin çözülmesi için çalışmalar sürmektedir.⁷⁰

⁷⁰İZMİR VALİLİĞİ BASIN VE HALKLA İLİŞKİLER MDR. a.g.e., s: 159.

İzmir metropolünde geçmişten bu yana, kentin bir bütün olarak görülüp ayrıntılarına kadar inilen, temel altyapı sorunlarına eğilmek yerine; kentin en yoğun bölgelerinde ve herbiri biryenisini çağrıştıran, yoğunluk artırıcı, mimari kültür ve mirasımızı yokeden, mevcut planları bile delen bir anlayış, bir uğraş her zaman rağbet görmüştür ve görmeye devam etmektedir.

Bunların yanısıra, kent bir kıyı kenti olmasına rağmen körfezin aşırı kirletilmesi, kıyıların çeşitli amaçlarla sürekli doldurulması, kıyı bandının geniş kesitli hızlı yollarla çevrilerek kentlini denizle ilişkisinin kesilmesi, giderek denizin unutulmasına ve daha da kirlenmesine neden olmaktadır.⁷¹

Çözümleri kent bütününde uzun vadeli, geniş bir açıyla düşünerek, gerçek bilim ve sağduyu ile toplum kesimlerinin ve uzmanlık kuruluşlarının desteğini alarak gerçekleştirmek gerekir. İzmir ulaşımının kentin bir deniz kenti olması nedeniyle, körfezde deniz yolu ile diğer ulaşım sistemlerinin entegrasyonu sağlanmalıdır.

Ülkemizin sosyo-ekonomik yapısı, bilinen yüksek içgöç hareketleri sonunda, İzmir de yoğun olarak hızlı nüfus artışı ve bu artışın getirdiği sorunlara boğulmuştur. Kent gecekonduyla çepeçevre kuşatılmış durumdadır. Bu kadar yoğun kaçak yapılaşma, her türlü altyapı programını felce uğratmaktadır.

Kentlilik bilincinden uzak insan kalabalıklarının kente ve kentliye karşı olumsuz etkilerinin azalması için kentlilik bilinci ve kent kültürünü geliştirici politikalar artık gündeme getirilmelidir. Bu kentte yaşayan kişilerin, kentin ve kentlinin kültürüne, kimliğine, sağlıklılığına özendirilmesi gereklidir.⁷²

⁷¹a.g.e. s: 156.

⁷²a.g.e. s: 157.

3.2.2.10. Kent -Doğa Bütünlüğü

İzmir ve çevresi doğası oluşturulurken, çok cömert davranılmış denilebilir. Bu çevrede, doğal güzellik ve yaşama ortamı o kadar uyumlu oluşmuştur ki, tarihin ilk çağlarından beri, iz bırakan toplumlar medeniyetlerini bu ortam içinde oluşturmuşlardır.

Kentin kapsadığı alanın kuzeyinde başka, güneyinde başka bir doğa güzelliği egemendir. Ayrıca kıyılar ve kıyılara yakın kısımların güzelliği ile daha uzak ve yüksekçe yerlerin güzellikleri, birbirini tamamlar niteliktedir. İlin doğal güzelliklerinin en güzel kısmını yeşil ve orman örtüsünün ön plana çıktığı bölümler oluşturmaktadır. Son zamanlarda nüfusun hızla artması nedeniyle halkın, doğal güzellikleri daha çok arar duruma gelmesi karşısında; kentin doğayla bütünleşmesi açısından doğanın önem kazandığı bölgelerde halk için dinlenme alanları düzenlenmiştir. Ödemiş, Bozdağ, Gölcük, Yamanlar-Karagöl, Pınarbaşı Pamucak, Çeşme ve Seferhisar bu tip kent-doğa bütünlüğünün en belirgin yaşandığı alanların başında gelmektedir. ⁷³

⁷³a.g.e. s: 19.

Şekil 1974
Seferhisar

3.2.2.11. Kentsel Altyapı

A) Altyapı⁷⁵

Ülkemizin sosyo-ekonomik yapısı, bilinen yüksek iç göç hareketleri sonunda İzmir de yoğun olarak hızlı nüfus artışı ve bu artışın getirdiği sorunlara boğulmuştur. Kent gecekondularla çepeçevre kuşatılmış durumdadır. Bu kadar yoğun kaçak yapılaşma, hertürlü altyapı programını felce uğratmaktadır. zaman zaman ortaya konan imar afları da bu olumsuz gelişmeyi teşvik edici olmuştur. Plansız, programsız, aşırı nüfus artışı ve göç olgusu kentsel planlamayı olumsuz yönde etkilemektedir.

İzmir metropolünde, geçmişten bu yana, kentin bir bütün olarak görülüp ayrıntılarına kadar inilen temel altyapı sorunlarının üzerine eğilinmemiştir.

B) Atık Sular

Kentteki endüstri kuruluşları, çoğunlukla iç körfez çevresinde yerleşmişler; atıklarını ya direkt olarak ya da civardaki yüzeysel sulara boşaltarak dolaylı olarak körfeze deşarj etmişler, körfezi kirletmişlerdir. Özellikle yaş endüstri grubuna giren endüstriyel atık suları, körfez için önemli bir kirlilik kaynağı oluşturmaktadırlar.

İzmir Körfezi 1960'larda başlayarak hızlı bir kirlenme süreci içine girmiş ve bugün Türkiye'nin en önemli kirlilik odaklarından biri haline gelmiştir. Körfeze yaklaşık 300 noktadan evsel endüstriyel atık deşarj edilmektedir. Bu atık sularla birlikte, körfeze deşarj edilen kirlilik yükleri sabit olmayıp giderek artmakta ve dolayısıyla kirlenme bölge sınırlarısürekli olarak genişlemektedir. ⁷⁶

⁷⁵a.g.e. s: 155-157.

⁷⁶a.g.e. s: 159-160.

C) Ulaşım

İzmir gibi Türkiye'nin 1. derecede ihracat, 2. derecede ithalat limanı olan bir kentin hinterlandına ve ülkeye zengin bir yol şebekesiyle bağlanması zorunludur. Limanın merkezi alanda olması, kentte eskiden beri yerleşim ve ulaşım dokusunu etkilemektedir.⁷⁷

Demiryolu uzunluğu 1850 km. ve ülke toplam uzunluğunun 1/4 ü kadar olan İzmir'de, demiryoluna gereken önem verilmemiştir. Bunun nedeni, deniz ve karayoluna verilen önemdir.

Kentte denizyolu büyük önem arz etmektedir. Liman faaliyetlerinin önemli bir kısmını Alsancak limanı karşılamaktadır. Limanların yükleme (1.680.000 t.) ve boşaltma (954.000 t.) hacmine baktığımızda kentin ihracat limanı olarak da önemini anlayabiliriz.

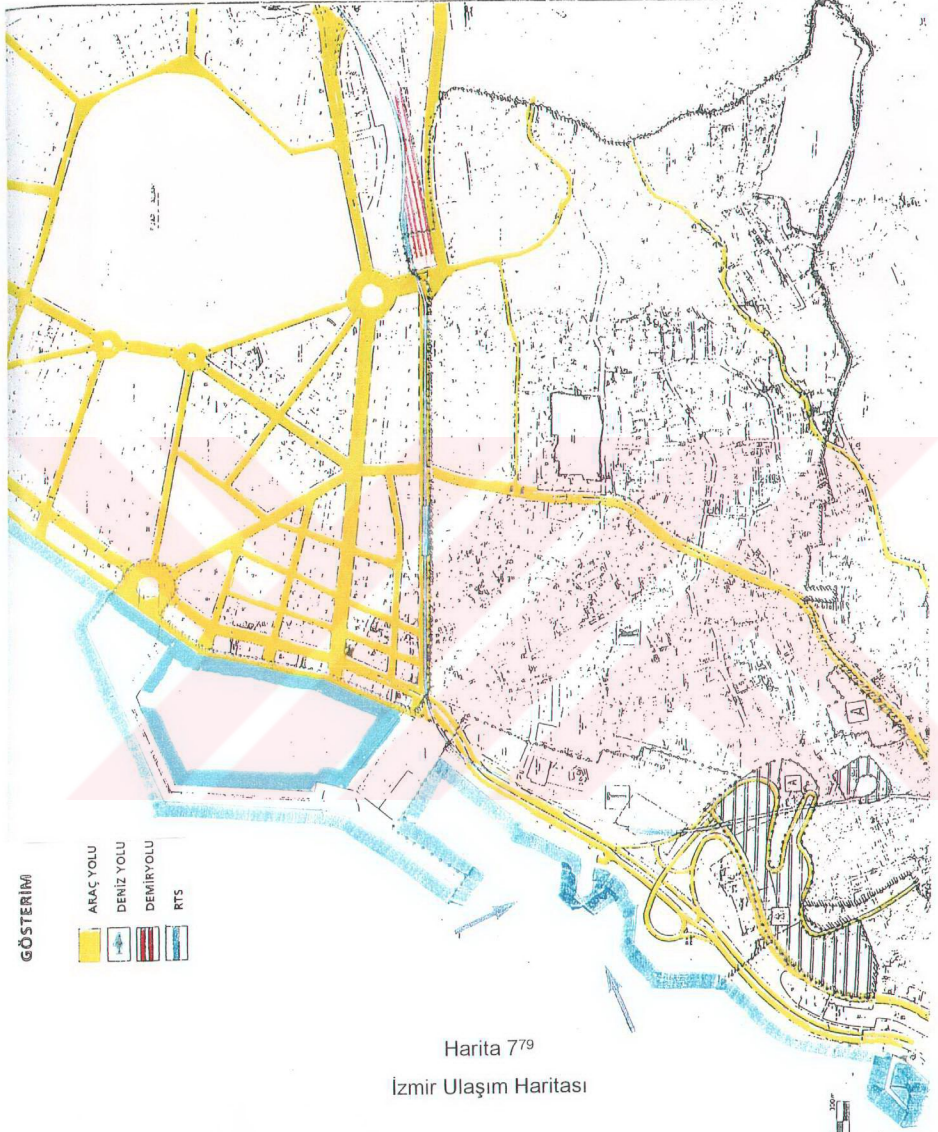
Karayollarının fiziksel açıdan (yol genişlikleri ve kalitesi) belirli bir kademelenmesi yoktur. Özellikle trafiğin amaç ve türüne göre bir ayırım söz konusu değildir. İkincil derecedeki yolların devamlılığının olmayışı, tüm yolculukların; toplu ulaşımın da yapıldığı, ana yollarda olmasına neden olmaktadır.

- Çanakkale-İzmir
- Aydın-İzmir
- Manisa-İzmir (İstanbul ve Ankara bağlantıları)

aksları kentin 3 önemli dağıtıcı aksidir.⁷⁸

⁷⁷ŞAHİN, Necmettin. a.g.e. . s: 43.

⁷⁸a.g.e. s: 45-47.

⁷⁹TEZCAN, Semih ve diğerleri. "Bahribaba, Konak Meydanı ve Kordonboyu Sit Alanları Koruma-Geliştirme İlke ve Esasları" (İzmir Büyükşehir Belediyesi Master Plan Raporu. İzmir, Ağustos 1995.

3.2.2.12. Kentin Tipolojik Özellikleri

İzmir'in tipolojik özelliklerini yansıtan tek ve en önemli bölge olarak, kent tarihinin en büyük sembolü ve çekirdeği olan Çarşı Bölgesi kabul edilebilir. Çarşı, İzmir'in Akdenizli yönünü, korunabilir konut bölgeleri de Anadolu yönünü anlatmaktadır. İzmir Çarşısı, bazı hanlar, Şadırvanlı Cami ve diğer birkaç cami ile bugün harap olmuş Yeşildirek Hamamı dışında doğrudan doğruya mimari kalite anlamında ilginç sayılmayabilir. Burada İstanbul Kapalıçarşısı'nın bütünlüğü, Bursa Çarşısı'nın anıtsallığı genellikle yoktur. Büyük İslam kentlerinin çarşılarının mimari özellikleri de İzmir Çarşısı'nda görülmez. Buna karşılık, camiler, hanlar etrafında ve içinde oluşan çevreye spontane olarak yayılan sayısız girinti çıkıntı içinde;

- kişisel ve küçük boyutlu ticaretin eğilimlerine uygun
- iklim zorunluluklarını gözönüne almış
- yeşili, güneşe karşı çok ilginç bir şekilde örtü olarak kullanan
- canlı bir yaşama ortamı

ortaya çıkmıştır. Burada çevrenin karakterinin korunması gereklidir.⁸⁰

Çarşı'nın aksı olan Anafartalar Caddesi, 17. Yy. dan önceki, belki de Roma çağına kadar olan liman sınırını teşkil etmektedir. 17. Yy. da Kemeraltı, Başdurak, Kestanepazarı ve Şadırvanlı camilerin inşa edildiği devirde; liman daha da küçüldüğü zaman, bu camiler çevresi, arkadaki ticaret ve çarşı bölgelerinden limana ulaşan yolların sonlanma noktaları olmuş, daha o zamandan, Hisar Camii'nin Kale yanındaki daha eski düğüm noktasına ek olarak, yeni düğüm noktaları meydana gelmiştir. Bugün bu camilerin çevresinde oluşmuş, canlı kent mekanları vardır. Bunların birçoğu daha sonraki eklemeler nedeniyle karakterlerinden birşeyler kaybetmişlerdir.⁸¹

⁸⁰ KUBAN, Doğan. "İzmir'in Tarihi yapısının Özellikleri ve Korunması ile İlgili Rapor 1" (İstanbul, 1972). s: 57-58.

⁸¹ a.g.e. s: 61 .

Fotoğraf

Çarşı Bölgesi Tipolojik Özellikler

3.2.3. Eskişehir Örneği

Eskişehir, İç Anadolu Bölgesi'nde bulunan; konum itibarı ile İç Anadolu'nun, Kuzeybatı Anadolu ile Marmara Bölgesi'ne açılan bir kapısıdır. İstanbul ve Ankara'ya demiryolu ile bağlı olan Eskişehir; Ankara, Afyon, Kütahya, Bursa ve Bilecik illerine de karayolu ile bağlanmıştır. Bu konumundan dolayı yüzyıllar boyunca İç Anadolu'nun ortasında gelişen kent, kendine özgü tarihi bir kimlik kazanmıştır.⁸²

3.2.4. Eskişehir Kent Kimliği Belirleyicileri

3.2.4.1. Kentin Fiziksel Yapısı

Eskişehir kent yerleşmesinin başlangıçta (ilkçağda) gelişmesi üzerinde, yüzey şekli(oval), hidrografiya, toprak özelliği (alüvyal toprak), zemin tabiatı (faylı yapı nedeni ile sıcak su kaynakları) ve iklim (tarıma uygun şartlar) etkin olmuştur. Bugün kentin üzerinde yer aldığı yüzey şekli incelenirse, bu sahanın tektonik depresyon ovası özelliği gösterdiği görülür.⁸³

Kentte Sakarya ve Porsuk Havzalarındaki düzlükler ile bunları çevreleyen dağlar, topoğrafik yapının temelini oluşturur. Eskişehir ili toprakları, ana vadiler ve bunlarla birleşen çok sayıda vadilerle parçalanmış durumdadır. Yine, Sakarya ve Porsuk Vadileri ise ilin önemli vadilerini oluşturur.

Eskişehir ilinde iklim, ilk bakışta Batı Anadolu ve İç Anadolu iklimleri arasında bir geçiş iklimi niteliği gösteriyorsa da ilde genellikle sert ve karasal iklim görülmektedir. Genel olarak kışlar parçalı bulutlu, zaman zaman kar serpintili, baharlar orta derecede yağışlı, yazlar ise bulutlu ve açık olarak geçmektedir.⁸⁴

⁸²GÜNAY, Elvan. "Eskişehir Odunpazarı Tarihi Sit Alanındaki..." (M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul, 1996.). s: 40.

⁸³BARAN, Serdal. "Eskişehir Ovası'ndaki Yerleşme Üzerine...." (M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul, 1995.). s: 22.

⁸⁴KAYHAN, Şebnem. "Eskişehir'de Sanayi Faaliyetleri ile Kentsel...." (M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul, 1995.). s: 2-3.

3.2.4.2. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı

A) Demografik Yapı

Kentte yerleşmenin bugünkü görünümünü kazanmasında nüfus faktörü önemli rol oynar. Nüfus, öncelikle konut alanlarının gelişmesini sağlamış; aynı zamanda da kentin mekansal kullanımının şekillenmesi, (işyeri, eğitim ve sağlık alanları vb. sosyal ve ekonomik alanlara olan gereksinim) yerleşmenin gelişmesinde temel itici güç olmuştur.

Eskişehir'de iç göç ve dönem dönem gelen göçmenler ile artan nüfusun; sosyal, ekonomik ve demografik yönden, mekana hem görünüm hem de etkisel açıdan yansımalarının rolü büyüktür.⁸⁷

Nüfus ile ilgili bazı sayısal sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

* Yüzölçümü	13.652 km ²	13 ilçe	641.057(1995)
* Kentsel nüfus	477.436 kişi		
* Kırsal nüfus	163.621 kişi		
* En Yoğun Nüfus	Sivrihisar ve Çifteler		
* <u>Nüfus Artışı</u>			
1950-60	%70		
1950-70	%141		
1950-80	%244		
1950-90	%360		

1985 verilerine göre her1000 kişiye karşılık, ülke genelinde çalışma çağındaki nüfus 417 iken ; bu Eskişehir'de 348 olmuştur.⁸⁸

1990-97 yılları arasında yıllık nüfus artış hızı %o 4.22 olan kentte 1997 nüfusu 660.843 kişi olarak belirlenmiştir.⁸⁹

⁸⁷ TAVUS, Gülrü. "Eskişehir Örneğinde; Üniversitelerin Kentlerin Yapısal Değişimine..." (M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul, 1995.) s: 18.

⁸⁸ a.g.e. s: 49-53.

⁸⁹ D.İ.E. , 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos,1998.

Nüfus'u Eskişehir'e çeken nedenleri sıralayacak olursak:

1. İmalat Sanayiinin çok erken tarihlerde gelişmesi
2. Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması
3. Hava Jet Üssü'nün burada yer alması
4. Anadolu Üniversitesi'nin kurulması
5. İstanbul ve Ankara'ya yakın oluşu

gibi çeşitli faktörlerle karşılaşırız.⁹⁰

YILLAR	NUFUS	TOPLAM %
1927	41327	27
1935	56730	31
1940	70894	34
1945	90593	37
1950	100724	37
1955	138314	43
1960	176360	48
1965	200332	48
1970	245905	54
1975	292110	59
1980	343923	63
1985	404236	68
1990	477436	75

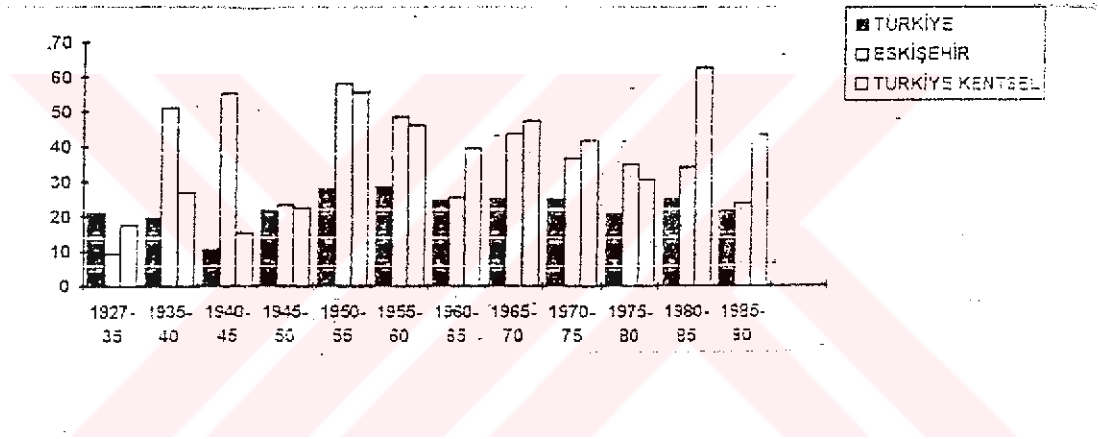
Tablo 9⁹¹

Eskişehir İlinin Kentsel Nüfusu

⁹⁰ÖRNEK, Müge. "Kentleşme-Tarımsal Alan Kaybı İlişkisi: Eskişehir Örneği" (M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul, 1995.). s: 38.

⁹¹a.g.e. s: 35.

Nüfusun kentin mekansal görünümünü üzerindeki etkisi, gecekondular, kooperatif ve apartmanlar ile büyük bir konut çeşitliliği yaratması; dolayısıyla da yerleşmenin alansal büyümesini sağlamasıdır. Gerçekten de 1950 yılına kadar kentin yaygın konut türü tek veya iki katlı oluşurken 1950'den sonra nüfus artışı, yerleşmenin apartmanlar ile yoğunlaşmasını ve gecekondular ya da kooperatifler ile yayılmasını sağlamıştır.⁹²

Tablo 10⁹³

Eskişehir ve Kentsel Alanlarda Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızları

B) Sosyal Yaşam

Eskişehir'de sosyo-kültürel yapının şekillenmesinde, sanayi faaliyetlerinin etkisi yadsınamaz. Örneğin işçi ve memuru yakın çevresine çeken sanayi faaliyetlerinin bu kitleyi gecekondulaşmaya teşvik etmesi, beraberinde sosyal yapıyı da değiştirmiştir. Ancak tüm bu etkilere rağmen Eskişehir ilinin sosyo-kültürel yapısının gelişmesinde bazı olumsuzluklar gözardı edilmemelidir.

⁹²ALADAĞ, Fazıl. "Eskişehir'de Demografik Yapı, Mekan İlişkisi Üzerine Bir İnceleme" (M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul, 1995.). s: 59.

⁹³a.g.e. s: 27.

Kentte yer alan sağlık ve eğitim kurumları, kent halkına cevap verebilecek nitelikte olup; aynı zamanda kente bölgesel merkez özelliği kazandırabilecek düzeydedir. Buna karşılık kentin yüzölçümü ile karşılaştırıldığında yeşil alan, park ve oyun alanlarının sayısı azdır. Büyük kısmı da kentin merkezinde toplanmıştır. Bu alanlar içinde en önemlisi de Porsuk Çayı'dır. Bu alan çevresinde çok sayıda kafeterya, çay bahçesi,lokanta ve bunun gibi tesisler yer alır.

Şekil 20 ⁹⁴

Porsuk'tan Bir Görünüş

Kentte sosyo-kültürel yapının, ekonomik yapının ve fiziksel yapının gelişimi sanayi sektörünün gelişimine bağlıdır. Bu gelişimi sağlayacak olanlar ise Eskişehir'de yatırıma yönelen sanayicilerdir. Bu anlamdaki sanayicilerin %75'i 45 yaşın altındadır. Bu da onların daha aktif bir sosyal yaşantı istemlerini beraberinde getirmektedir. Yöneticilerin %89'u ise yüksek okul mezunudur ve tümü en az bir dil bilmektedir. Bu da onların dünya ile olan iletişimini geliştirmekte ve geniş bir yelpazeye sahip olmalarını sağlamaktadır.

⁹⁴ANA YAYINCILIK A.Ŗ VE ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA, INC.. a.g.e. Cilt: 8, s: 301.

Eskişehir için problem olan ve başka şehirlere beyin göçünün başta gelen nedenleri arasında şehirde sosyal hayatın renksizliği, belediye hizmetlerinin kötülüğü ve çevre kirliliği gelmektedir.

Kentte konutların yavaş yavaş köye ait parselasyonlar üzerinde yeralmaya başlaması ve şehirdeki kiraların yüksek oluşu nedeniyle satılan alanın araziler üzerinde yapılan konutlarla yerleşme sahası genişleyerek kente bağlanmış ve nüfusunun %60'ını işçilerin oluşturduğu bir kent haline gelmiştir. Sanayi faaliyetlerinin gelişmesi ile işçi-memur kenti kimliğine bürünen Eskişehir'de; Toplu konut Yasası'nın yürürlüğe girmesi ve kredilendirme konusunda yeni düzenlemenin yapılması ile beraber kentte yer alan yapı kooperatiflerinin sayısı hızla artmıştır. Konut kooperatiflerine üye olup, Toplu Konut Yasası'ndan yararlanmak isteyenlerin:

- %10'unun Özel Sektörde
- %90'ının Kamu Sektöründe

görev yapması; kamu sektöründe çalışanların da % 60'ının memur, %40'ının işçi olması kentın ekonomik yapısının orta ve dar gelirli halktan oluştuğunu ortaya koymaktadır.⁹⁵

Üniversite öğretim üyeleriyle öğrencilerinin, beslenme, giyinme, barınma, eğlenme ve diğer kişisel hizmet gereksinimlerinin karşılanması yoluyla yaptıkları mal ve hizmet alımları, kentın ya da bölgenin gelir ve istihdam durumunu olumlu yönde etkiler. Ayrıca üniversitenin idari hizmetlerinde gereksinim duyduğu birtakım personel de kurulduğu kentten temin edilmektedir.

⁹⁵KAYHAN, Tebnem. a.g.e. s: 56-59.

Dolayısıyla üniversite kurulduğu kentin ekonomik yapısını ve toplumsal morfolojisini değiştirir. Üniversite biryandan toplumu yöneten çeşitli meslek adamlarını yetiştirerek, öte yandan da araştırmalar yaparak, hizmetlerini bu yoldan kişilerin ve toplumun doğrudan doğruya yararlanmalarına sunan son basamak bir eğitim kuruluşudur. Üretim, etrafa yaymakla görevli olduğu fikir, düşünce ve araştırma ürünlerinin kurulma yerindeki topluluklarca benimsenerek kullanılabilmesi; bu toplulukların sosyal, ekonomik, teknik ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunur.⁹⁶

İşte Eskişehir Anadolu Üniversitesi de saydığımız tüm bu sosyal yaşam etkileşimlerini kentte oluşturmuş, kentin morfolojisini değiştirmiş; sonuçta kentin sosyal yaşantısı üzerinde olumlu ya da olumsuz pekçok etki sağlamıştır. Kentin bir "Üniversite Kenti" kimliği kazanmasında hem sosyal, hem ekonomik, hen teknik, hem de kültürel yönden etken olmuştur.

C) Ekonomi-Sanayi

Eskişehir, kuruluşunda tarıma dayalı bir kentken; daha sonraları ekonomisinde ticaret hakim olmuş, günümüzde ise sanayi kenti görünümünü kazanmıştır. Kentin üzerinde geliştiği toprakların:

- Tatıma elverişli alüvyal topraklar olması
- Çevresinde sıcak ve soğuk su kaynakları bulunması

ilk zamanlar tarıma dayalı ekonominin gelişimini sağlamıştır. Yerleşimin gelişmesiyle tarım alanlarının çoğunun konut alanına dönüşmesi sonucu, Osmanlılar döneminde (Cumhuriyet'e kadar) ticaret önem kazanmıştır.⁹⁷

⁹⁶TAVUS, Gölrü. a.g.e. s: 40-41.

⁹⁷a.g.e. s: 33.

Ticaretin esas anlamda gelişmesi, 16. yy. da lületaşı ticaretinin başlamasıyla olmuştur. Avrupa ve Avusturya'ya kadar bulunan geniş bir pazar sayesinde; kentin çevresinde tamamen erkek nüfustan oluşan köyler kurulmuş; ürünleri pazarlayan tüccarlar ve atölyeler de yerleşim sahasının gelişmesini sağlamıştır. 19.yy. sonlarında demiryolunun kente ulaşip, işletmeye açılmasıyla, tahıl ihracatına dayalı ticaret gelişmiştir. Böylece çevre kasabalarda yaşayan tüccar kesimi kente çekilmiş, gelişen konut alanları, mağaza, depo, dükkan gibi ticari birimlerin yeni alanlar meydana getirmesi, kentin bu anlamda gelişimini sağlamıştır.⁹⁸

Orta Anadolu'nun batıya açılış kapısı olarak tanımlanan, elverişli enerji ve ulaşım kaynaklarına sahip olan, zengin maden kaynakları bulunan Eskişehir'de sanayinin gelişimini maddeler halinde sıralayacak olursak:

- 1920 Özel sanayi başlangıcı
- 1960'lar Sanayinin gelişmesi
- 1960'lara kadar Gıda Sanayi
- 1960'ların ortalarında büyük işletmeler kurulmuştur
- 1970'lerden sonra Metal eşya - Makine İmalat Sanayi
- 1970'lerde Özel Sermaye birikimi hızlanmıştır.
- 1978'de GSYH'da 10. büyük il olmuştur (İmalat sanayii)

olmak üzere büyük bir sanayi atılımıyla karşılaşırız. Bugün için Eskişehir'in sanayi kenti kimliğine bürünmesini sağlayan ve halen mevcut olan sanayi dallarını 5 ana grupta toplayabiliriz:

- A) Metal Eşya - Makine İmalat Sanayi
- B) Metal Ana Sanayi
- C) Eskişehir Gıda Sanayi
- D) Hammaddeye Dayalı Sanayi
- E) Diğer Sanayi

⁹⁸a.g.e. s: 30-31.

1. Dokuma
2. Orman Ürünleri
3. Kağıt
4. Kimya.⁹⁹

YILLAR	Ücretliler	İşveren	Kendi Hes	Ücretsiz
1970	33	1	27	39
1975	37	1	24	38
1980	42	1	23	34
1985	44	1	22	33

Tablo 11¹⁰⁰
1970-1985 İşgücü Dağılımı

San. Sek. Çalışan İs.	1950		1960		1987		1995	
	İşgücü	%	İşgücü	%	İşgücü	%	İşgücü	%
Kit'ler	5800	52	7240	42	8870	25	10000	25
Özel Sektör	4185	48	8494	48	26610	75	30000	75
Toplam	9985	100	17734	100	35480	100	40000	100

Tablo 12¹⁰¹
KİT ile Özel Sektörde Çalışan Sanayi İşgücü

⁹⁹BARAN, Serdal. a.g.e.

¹⁰⁰TAVUS, Güler. a.g.e. s:55.

¹⁰¹KAYHAN, Tebnem. a.g.e. s: 73.

3.2.4.3. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı

Eskişehir'deki yerleşim alanları Selçuklu ve Osmanlılar zamanında kurulduğundan dolayı o zamandan kalma kültür eserlerini (cami, hamam, köprü, su yolları, çeşme vb.)her tarafta görmek mümkündür.

Kentte, sanayi sektörünün 1923-1950 yılları arasındaki gelişimi beraberinde kentin fiziksel yapısı ile sosyo-kültürel yapısını da etkilemiştir. Böylece Eskişehir hızlı bir gelişim sürecinin içine girmiştir. Okur-yazarlık oranının Türkiye genelinde %17 gibi çok düşük olduğu 1935 yılında bu oran %28'e, 1950'li yıllarda ise %51' lere ulaşmıştır.¹⁰²

Yıl	Okur-Yazarlık Oranı		
	Toplam	Erkek	Kadın
1935	% 27.90	% 40.56	% 15.65
1940	% 37.33	% 52.03	% 22.63
1945	% 48.08	% 63.29	% 31.57
1950	% 51.34	% 65.85	% 36.39

Tablo 13 ¹⁰³

Eskişehir'de Okur-Yazarlık Oranı (1935-1950)

Kentte Cumhuriyetin ilanını takip eden yaklaşık 25 yıllık süreç içerisinde ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi gösteren en önemli ve ilgi çekici örneklerden birisi ise; bu ilde 1938 yılında birisi kamu tarafından açılan 4 tane sinemanın faal durumda olmasıdır. Bu dönemdeki nüfus ise 52.000 dolayındadır.

¹⁰² a.g.e. s: 16.

¹⁰³ a.g.e. s: 17.

Eskişehir'in konumu itibarı ile İstanbul-Ankara metropollerinin ulaşım aksı üzerinde bulunması ; ayrıca bir sanayi ve üniversite kimliğine kavuşması ile beraber 1950-70 yılları itibarı ile okur-yazarlık oranı 1950'li yılların başında %50'lerde iken, 1970'li yılların sonunda bu oran %72' lere ulaşmıştır. Hızlı sanayileşme ve hızlı kentleşmeye bağlı olarak, Kentteki ilkokullardan 1970 yılı itibarı ile 435'i kırdı, 58'i kentte iken; öğrenci sayısı bakımından 32607 öğrenci kent merkezinde, 32848'i ise kırsal kesimde eğitimini sürdürür hale gelmiştir. Bu süreç içerisinde kültürel alanlardaki farklılaşma da dikkati çekmektedir. Çünkü 1950-70 yılları arasında bir İç Anadolu Bölgesi'ndeki il için gelişmenin göstergesi olan Arkeoloji Müzesi ve Güzel Sanatlar Galerisi bu dönem içinde Eskişehir'de kurulmuştur. ¹⁰⁴

Eskişehir'de son yıllarda okur-yazarlık oranı %100'e ulaşmasına rağmen; sanayi sektöründe çalışanların %2'si eğitimsiz, %68,5'u ilkokul mezunu, %23'ü orta-lise mezunu ve %6,5'u üniversite mezunudur. Buradan da anlaşıldığına göre sanayi sektörü bugün bile niteliksiz işgücünü seçmektedir. Nitelikli işgücü olarak ise Eskişehir dışında eğitimini tamamlamış olan bireyleri seçmektedirler.

Kentin sosyal altyapı bakımından en önemli sorunlarından biri de tiyatro binasının eksikliğidir. Sadece Anadolu Üniversitesi Yunus Emre Kampüsü'ndeki salonlarda çeşitli tiyatro oyunları sergilenmekte ve halkın büyük kısmı yararlanamamaktadır.¹⁰⁵

Eskişehir ilinin turizm ve kültürel yapılar açısından pek zengin olduğu söylenemez. Kentin kültürel yapısını yansıtan en önemli eserler Odunpazarı bölgesinde mevcuttur (Kurşunlu Külliyesi vb.).

¹⁰⁴a.g.e. s: 27-28.

¹⁰⁵a.g.e. s: 55-56.

Şekil 21

Odunpazarı Kültürel Yapısını Yansıtan Bir Yapı

3.2.4.4. Kentin Tarihi Gelişimi

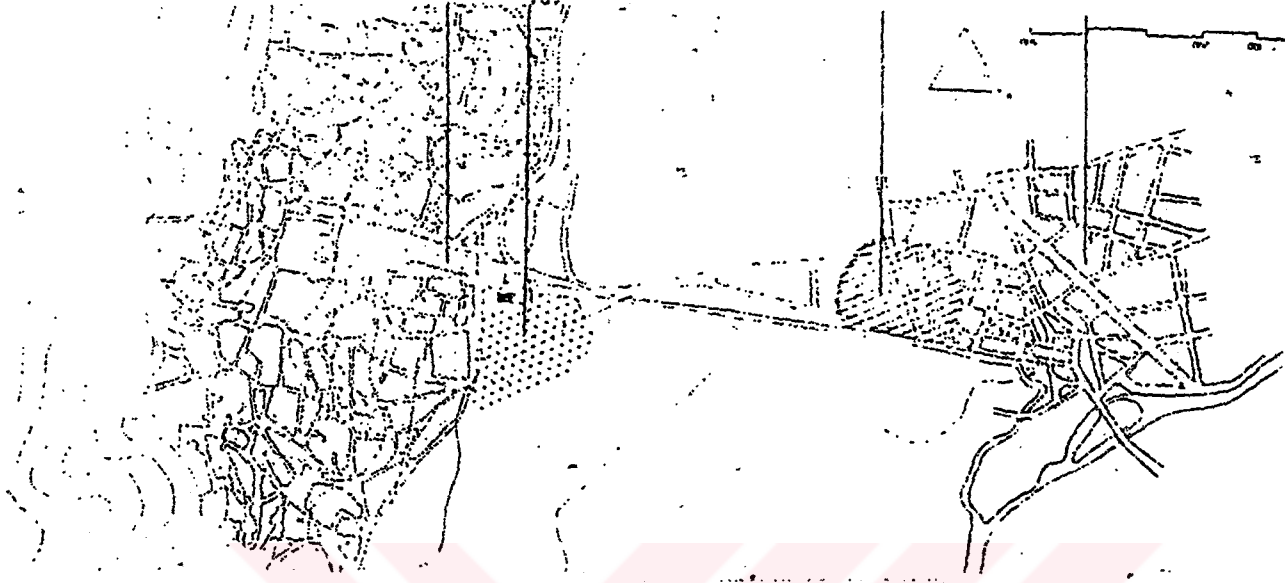
Savunma kolaylığı, tarıma elverişli arazi ve ulaşım gibi kolaylıklardan dolayı Eskişehir tarih öncesi dönemlerden bugüne gelen tarihi bir kimliğe sahip olmuştur. Buna göre Kentin tarihinin, M.Ö. 3500 yıllarına dayandığı söylenebilmektedir. Kent çevresinde yapılan araştırmalar, ilk yerleşmenin M.Ö. 3500 yılında ve bugünkü Şarhöyük'te olduğunu göstermektedir.

Kalkolitik ve bunu takiben Bakır Çağlarında (M.Ö. 3500 -2000) Eskişehir çevresi ve bilhassa Porsuk, Seydisu, Sarısu gibi çayların kenarlarında sık yerleşmelerin olduğu gözlenmiştir. M.Ö. 1200 yıllarında Anadolu'da Hitit egemenliğine son vererek geniş bir alana yayılan Frigler, Eskişehir Ovası, Sakarya Nehri kolları ile Ankara'nın doğu ve batı kesimlerinde yerleşerek bir krallık kurmuşlardır.

Roma devrinde kent dahilindeki diğer şehirler hızla gelişmeye başlamıştır. Bunlardan Pessinus dini ve ticari bir merkez oluşturmuş ve adına sikke darbetmeye başlamıştır. Arkasından Doryleum kalkınmış, çevresindeki kaplıcalar sayesinde şehir büyük imar görmüştür.

Roma'nın ikiye bölünmesiyle (Ortaçağ), çevre şehirlerin küçülmeye başladığı görülmüştür. Arkasından gelen dini olaylar da ticaret ve kültürü yavaşlatmıştır. M.S. 8. yy. da da Roma yapıları yıkılmıştır. Kent 1074'de de Türklerin eline geçmiştir. Selçuklu Türkleri zamanında, göçebe Türk kabilelerini koruyabilmek için iki kale inşa edildiği söylenmektedir. Osmanlılar zamanında da bu kalelerin harabelerinden dolayı kente Eskişehir adı verilmiştir. 14. yy. ile 19. yy. arasında Türk şehri olarak kalan kent. birçok defa imar görmüş, demiryolu ile birkat daha önem kazanmıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁷GÜNAY, Elvan. a.g.e. s: 40-43.

Şekil 23¹⁰⁸

13. Yüzyıl Sonunda Eskişehir

1860 yıllarından sonra aşağı ve yukarı mahallelerde yerleşme sahalarının gelişmesi ile kent belirginlik kazanmıştır. Ancak bu gelişmenin nedeni, iç dinamizmden kaynaklanan bir karakterde olup; bunda 18. yy. da başlayan lületaşı ticaretinin bir ölçüde de olsa etkisi vardır. Bu nedenle kentin durağan yapısındaki ilk önemli etki, Balkan ve Kırım'dan gelen göçmenlerin kente yerleşmesi ile yaşanmıştır. Böylece 1880 yılından itibaren ilk kez Porsuk Çayının kuzey kıyıları göçmenlerin oluşturdukları yeni yerleşmeler ile dolmaya başlamıştır. 1880-1890 tarihleri arasında şehrin kuzey kısmında ovada başlayan gelişme, 1892 yılında demiryolu inşaatının Eskişehir'e yaklatması ile daha da hızlanmıştır. ¹⁰⁹

¹⁰⁸ERKİN, Banu. "Kent Planlama Süreci İçinde Kentel Korumanın Rolü, Değerlendirme Ölçütleri" (M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul, 1995.), s: 40.

¹⁰⁹ÖRNEK, Müge. a.g.e. s: 31-34.

1923 dönemi izleyen yıllarda kentte konut alanında büyük bir canlanma yaşanmış; kent bir taraftan eski sahası üzerinde gelişirken, diğer taraftan da sebze ve meyva bahçeleri içinde yer alan konut alanlarının büyük mahallelere dönüşmesi ile yerleşme sahasını genişletmiştir.

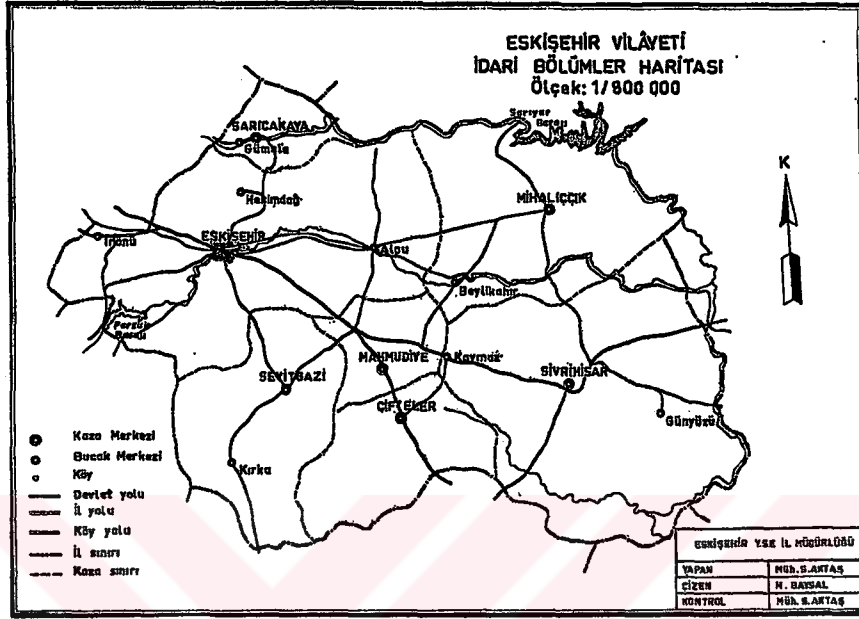
1925 yılında il merkezi olan Eskişehir, Cumhuriyet dönemi ile birlikte hızlı bir kentleşme ve fonksiyonlaşma sürecine girmiş; 1923-50 yılları arasında 25 yılı aşkın bir süre içersindedeki çok fonksiyonlu bir kent olmuştur. 20. yy. ın ilk yarısı biterken kent, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki tarımsal fonksiyonlu görünümün yanında 1925'ten sonra sanayi ve ticaret alanında gelişmiş, başka bir deyişle tek fonksiyonlu kent olmaktan çıkarak çok fonksiyonlu kent görünümünü almaya başlamıştır.

1950-60 döneminde Eskişehir, gelişmesini dinamik bir biçimde sürdürmesine karşın gerek konut alanlarının, gerekse de sanayi alanlarının planlaması yapılmamıştır. Konut ve sanayinin gelişmesine paralel olarak, tarım alanları kayba uğramıştır.

1960-80 yılları arasında kent yerleşim sahası gelişimini planlı ve kaçak konut alanları ile sürdürürken, ekonomik alanda da yeni yatırımların yapılması sosyo-ekonomik yönde gelişmenin devamlılığını sağlamış; 1980 yılı sonunda kent, hemen hemen bugünkü görünümünü almıştır.

1980 sonrasında mekansal kullanım açısından görünen en önemli değişiklik üniversite kampüsünün açılması ile mevcut yerleşim alanlarını genişletmesidir. Kentin önceki dönemlerde geniş saha kaplayan sanayi alanları ise genellikle organize sanayi bölgesi ya da çevresinde toplanmıştır.¹¹⁰

¹¹⁰ÖRNEK, MÜge. a.g.e. s: 31-34.

Harita 9¹¹¹

Eskişehir İdari Bölümler Haritası

3.2.4.5. Kentin Mekan Karakteristikleri

Kentte konut alanları, eski ve yeni ikametler olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlardan Selçuklular döneminden beri varlığını sürdüren en eski konutların yer aldığı Odunpazarı, genellikle 1-2 katlı, ahşap iskeletleri kerpiçle doldurulmuş meskenler biçimindedir. Yerleşme dokusu, bitişik nizamlı konutların yanısıra dar ve dolambaçlı, yer yer hafif eğimli, taş kaldırımlı sokaklar biçiminde belirginleşmiştir. Geçmişe ait özellikler taşıyan Porsuk Çayı çevresindeki göçmen mahallelerinde yerleşme dokusu bitişik nizamlı konutlar ve birbirine paralel ve birbirini dik kesen dar sokaklar şeklinde belirginleşmiştir.

¹¹¹ESKİŞEHİR VALİLİĞİ. *Eskişehir İl Yılıçığı* (Eskişehir, 1967.).

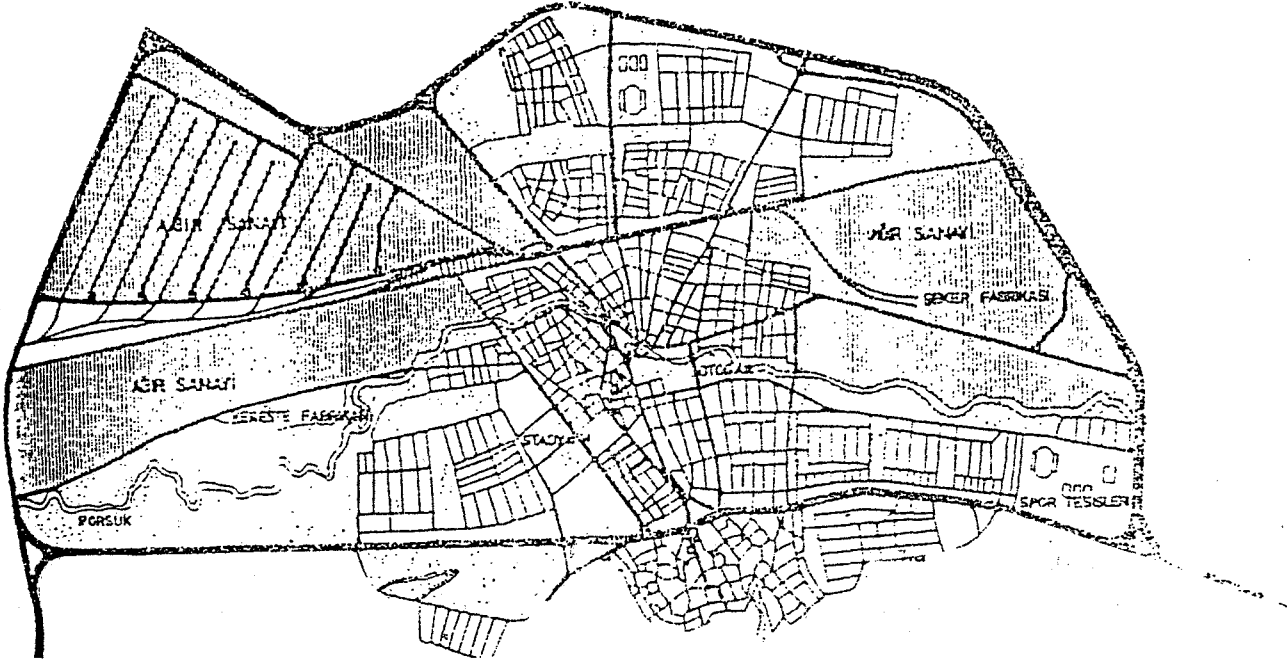
1923-1950 yılları arasında yaşanan ekonomik gelişmelere paralel olarak eski konutların yer aldığı yerleşim sahalarında birtakım değişiklikler de olmuştur. Bunlardan Odunpazarı geçmişe özgü karakterini sürdürürken, Porsuk Çayı çevresindeki alanların, merkeze yakın olan kısımları farklı özellikler kazanmıştır. Caddelere cephesi olanlar yıkılmış ve yerlerini küçük ticarethaneler (bakkal, kasap, terzi, tuhafiyeye...) almış; böylece alt katı ticarethane, üst katı konut olan yerleşim biçimine bağlı yaşam şekli gelişmiştir. Cengiz Topel, Sakarya ve İki Eylül caddelerinde bu yaşam tarzı gelişmiştir.

Cumhuriyet sonrası gelişen yeni konut alanları, yerleşme dokuları bakımından eski konut alanlarından kolaylıkla ayırt edilir. Bu alanlardan kent merkezine yakın olan İstiklal, Arifiye ve Hoşnudiye mahallelerinde bahçeli evlerin yıkıldığı ve 2-3 katlı betonarme apartmanların yapıldığı görülür. İstasyon ve Göksu caddeleri ise kentin en modern yaşantısının olduğu kesimlerdir.

Eski ve yeni konut alanları ile ortaya çıkan yeni mekansal yapı, kentin toplumsal yapısı üzerinde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. 1923'ten önce Odunpazarı Semti yerli ve zengin halkı, demiryolu ve Posuk Çayı çevresi, göçmen ve Hristiyanları barındırırken; Cumhuriyet dönemi ile bu yapı değişmiş, göçmenler ve işçiler kentin dış ve sobva üretimi teknolojisi, kentin küçük sanayi alanında ilerlemesini sağlamıştır. Göçmenlerin yerleştiği Yenidoğan Mahallesi çevresinde, dökümhaneleri ve çeşitli tamir atölyelerin içeren ilk küçük sanayi sitesi kurulmuştur (1960). Bu mamüllerin üretimini Eskişehir halkının da öğrenmesi, toplumsal bakımdan gelişmesine katkı sağlamıştır.

Sanayi tesislerinin etkisiyle gelen işçilerin, çalışılan yere yakın olması arzuları nedeniyle, tesisler çevresinde yeni konut alanları (toplu konut) yapılmış; bu da kentin toplu yerleşim özelliğinin ortadan kalkmasına, dağınık, sıçramalı bir görünüm kazanmasına sebep olmuştur. ¹¹²

¹¹²ÖZTORUN, Aslı. a.g.e. s: 18-20.

Şekil 24¹¹³

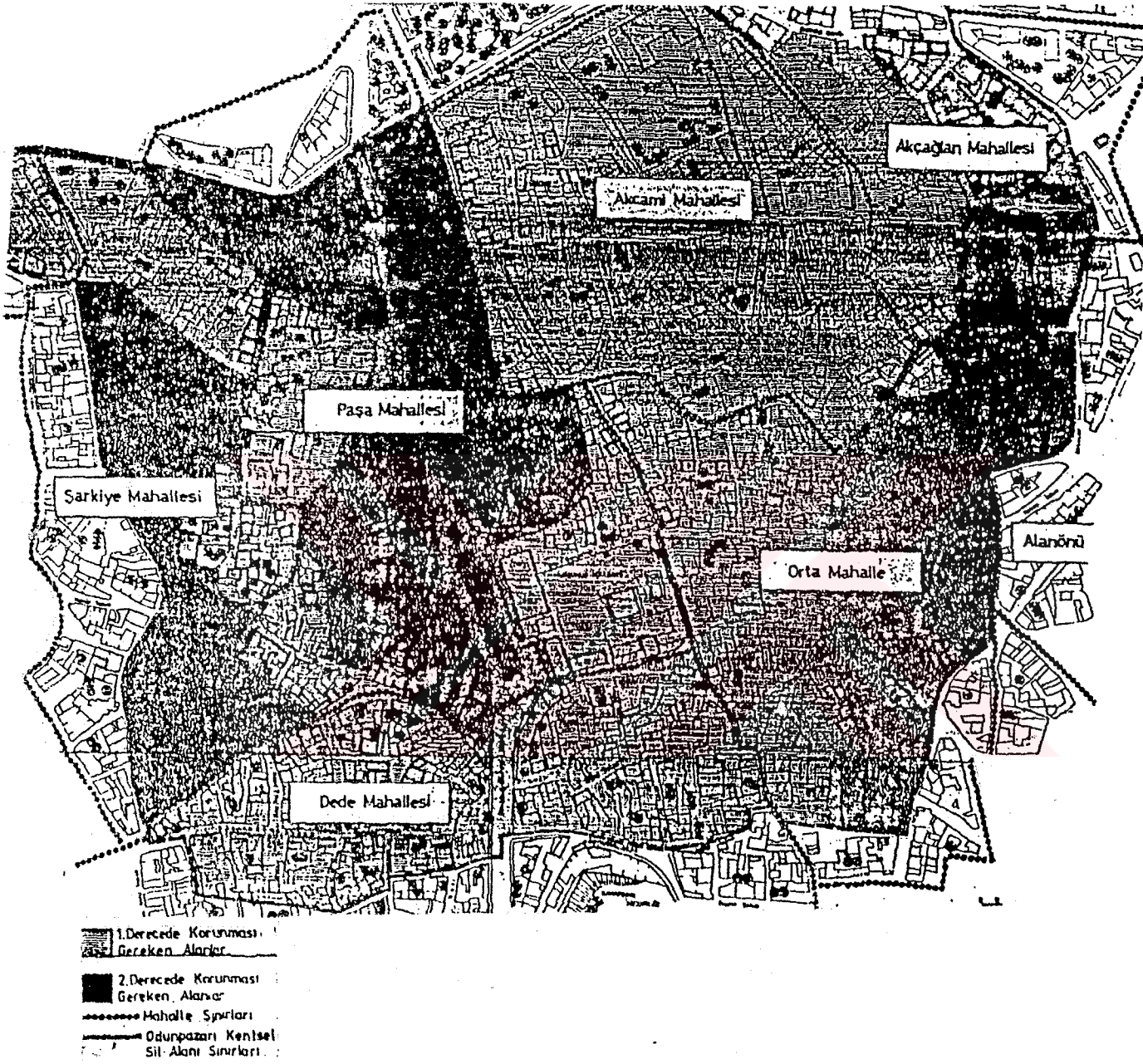
Odunpazarı'nın Kentteki Konumu

Tarihin tüm devrelerinde kentin ticari merkezi Taşbaşı bölgesinde, konutlar ise Odunpazarı'nda yer almıştır. İki bölge Hamamyolu ile bağlanmıştır. Cumhuriyet dönemine kadar iki bölge arasında tarım kullanışları süregelmiştir. Cumhuriyet döneminde de Odunpazarı konut bölgesi niteliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Osmanlı döneminde müslüman ve üst gelir grubu halkın oturduğu mekan; Cumhuriyet döneminden sonra alınan koruma kararları ile kentin en merkezi yerinde ve doğal olarak rantın en yüksek düzeyde olması gereken kesimde yenileme yapılamaması sonucu, giderek kötüye giden altyapı - üstyapısıyla zengin kesimin terkettiği, sosyal topoğrafyada gerileyen bir bölge haline gelmiştir.

114

¹¹³ERKİN, Banu. a.g.e. s: 48.

¹¹⁴ÖZTORUN, Asli. a.g.e. s: 15-16.

Şekil 25 ¹¹⁵

Odunpazarı Sit Sınırı İçindeki Mahalleler

Mevcut durumda, Odunpazarı 5 ve 8 katlı üst gelir grupları konut bölgeleri arasında sıkışmış ve giderek bozulan; alt-orta ile orta gelir gruplarının oturdukları bir bölge görünümündedir. Oysa, semt kentin ulaşım açısından odak noktalarından birinde almaktadır. Bölgenin kuzey sınırını oluşturan Hasan Polatkan Bulvarı ve devamı Çifteler caddesi, kentin güney kesiminin omurgasını teşkil eder. kentin toplu taşınım hatlarının bir çoğunun terminal noktası Odunpazarı'nın kuzeyinde, Hamamyolu'nun bitiminde konumlanmıştır. Hamamyolu aynı zamanda Eskişehir'in önemli bir yaya yolu, bir promönöd aksıdır. Bu aks tarih boyunca ticari merkez ile Odunpazarı ilişkisini sağlamıştır. Tüm bu mekansal avantajlara rağmen semt, kent içinde, kentin özellikle çok canlı olan bu kesimine yakışmayan ve sürekli bozulan bir bölge haline gelmiştir.¹¹⁶

Şekil 26

Odunpazarı - Hamamyolu Bağlantısı

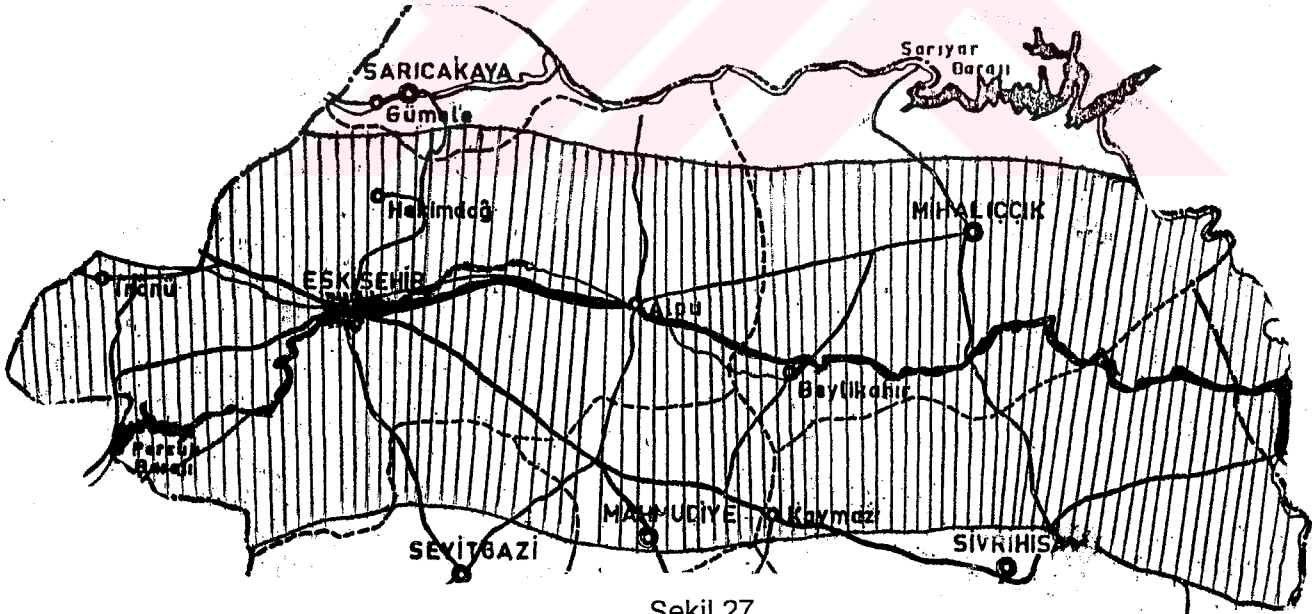
¹¹⁶a.g.e. s: 16.

3.2.4.6. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri

Eskişehir kenti, tarihi dönem içerisinde birkaç kez kuruluş yerini değiştirmiş ve sonunda verimli bir ovaya bakan, kolayca savunulabilen yamaçlarda bugünkü yerleşim sahasının ilk çekirdeğini teşkil eden bir merkez oluşturmuştur.¹¹⁷

Tarımsal potansiyel açısından verimli bir ova, uygun iklim koşulları, Porsuk gibi bir akarsu ile çeşitli kaynak sularının varlığı; bölgesel rölyef faktörlerinin de etkisi ile ulaşım elverişlilik yanında Porsuk vadisinin kontrol edilişi, sahaya ilkçağdan itibaren yerletilmesinin ana nedeni olmuştur.¹¹⁸

Bu durumda kentin biçimlenmesinde en önemli etken "Porsuk Çayı" olmuş; en önceleri çayın merkezinde oluşan kent, çeşitli etkenlerle büyüdükçe yine çayın doğrultusunda gelişmiştir. Sonuç olarak Eskişehir kentinin biçimsel kimliği, Porsuk kuzey-güney aksı yönünde gelişen lineer bir formda karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 27

Eskişehir Kentinde Lineer Biçimlenme

¹¹⁷ÖRNEK, Müge. a.g.e. s: 38.

¹¹⁸a.g.e. s: 31.

Kentte görsel olarak algılayabileceğimiz tüm öğeleri, görebileceğimiz sadece birtek mekan vardır diyebiliriz. Tüm aktivitelerin birarada toplandığı, Porsuk çayının net olarak hissedildiği, ulaşımın odak noktası olan Eskişehir Merkez Meydanı. Oteller, hastahane, orduevi, otobüs terminali, garın bulunduğu ve kentli insanın hertürlü ihtiyacını karşılayabileceği bu mekanda; reklam panoları, sanat objeleri, telefon kabinleri, su öğeleri, oturma ve aydınlatma elemanları vb. görsel öğelerle oluşturulmuş değişik imajlar elde etmek mümkündür. Bu mekandaki görsel karakteristikler ise yalnızca O mekanın görsel kimliğini yansıtmaktadır, kent bütünü bu şekilde algılanmamalıdır.

Şekil 28

Merkez Meydanın Görsel Karakteristiklerinden Örnekler

3.2.4.7. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi

1922'den önce bir ziraat kasabası olan Eskişehir, 1925'ten sonra endüstri ve ticaret alanında da gelişmiş; tek fonksiyonlu bir şehir karakteri kazanmıştır. Şüphesiz kentin bu sahadaki faaliyeti Eskişehir'i bir cazibe memleketi haline getirmiş ve nüfusu da hızla artmıştır. Hatta kent son 10 sene içinde o kadar büyümüştür ki, önceleri çarşı ile evler arasında kalan bahçeler ve mezarlıklar inşaat sahası içinde kaybolmuş; Eskişehir'in meşhur bostanları bugün tarihe karışmıştır.

Bundan başka kuzeydoğuda şeker fabrikası civarında, yeni mahalle tesis edilmiş ve kuzeybatıda Kızıltoprak, Eskibağlar, Güllük, Yenibağlar, Yenigüllük Mahalleleri daha da gelişmiş; hatta 1949-50 senesinde "Seylap Evleri" kuzeyinde yeniden 700 ev yapılmış ve kent bu sahada 400-500 m. kadar daha da kuzeye kaymıştır. Bugün kent, merkezinden itibaren dört bir yöne her sene genişlemiş ve 1900 senesine nazaran en az 6-7 kez genişlemiş ve büyümüştür.

Eskişehir'de dağlık yerlerdeki bir köy bazen birçok parçalar halinde bulunur. Tek veya çok yönlü olabilen bu parçaların herbiri veya birkaçı bir mahalle teşkil eder; dağlık yerlerde mecrası olmayan köy yok gibidir. Kentteki yerleşim alanları Selçuklu ve Osmanlılar zamanında kurulmuştur. O zamandan kalma kültür eserlerinin de cami, hamam, köprü, su yolları, çeşme veya bunların örneklerini her tarafta görmek mümkündür. Köy evlerine bakılacak olursa; hepsi dikdörtgen prizma şeklinde, kirişli tahta veya işlenmiş taştan yapılmıştır. Damlar topraktandır. Bu evler çok loş, tek veya çift katlıdır. Çift katlıların çoğunun alt katında ahır ve samanlık bulunur. Üst katı ise oturma odası, kiler ve mutfak gibi odalara ayrılmıştır. Tek katlı yapılarda ahır ve samanlıklar, yaşama mekanlarıyla ortak kullanılmıştır.

Toplu iskan alanlarında ise yapılar yan yana, bitişik olarak yapılmış; önünde bazen üstü açık fakat etrafı duvarla çevrili bir avlu tasarlanmıştır. Bahçe köylerinde, arazi meyvelik ve sebzeliğe uygun bir şekilde ayrılmış ve hemen hemen her bahçede meyve ve sebze ekimi yapılmıştır. Verimli arazisi olmasına rağmen plansız çalışmalar sonucunda bu köylerin halkları çok fakir düşmüş ve halk evlerinin çoğunda pencere yer almamıştır. Ufak bir baca deliği aynı zamanda havalandırma görevini de üstlenir. Yatak odası ortaktır. Halkı nispeten zengin olan köy evlerinde ise, düzenli ve sağlıklı bir yerleşim görülür. Bu evlere çoğunlukla verimli topraklara sahip olan ova ve düzlüklerde kurulmuş köylerde rastlanır. Bu tip evler rençber evine benzemektedir. Ovalarda bulunan köy evleri, coğrafi ve iklimsel şartlardan dolayı kerpiçten yapılmışlardır. Bu yerleşimlerin uçlarında taş veya kısmen taştan yapılmış binalara rastlanır. Dağlık arazideki evler, genellikle çamurla karıştırılarak işlenmiş topraktan yapılmışlardır. Ormanlık sahalarda ise taş ve kerpiçten başka yapı malzemesi olarak ahşap binalara da rastlanmaktadır.¹¹⁹

3.2.4.8. Kentin İşlevleri

Eskişehir'in yerleşme sahasının gelişmesinde sanayi faktörünün etkisi önemlidir. Sanayi bir taraftan kente çok sayıda işçi nüfusu çekerek planlı ve kaçak konut alanlarının gelişmesini teşvikederken; diğer taraftan bizzt kendi tesis sayısını artırması ile kent arazisinde kapladığı alanı genişleterek mekansal yönden kentin görünümünü büyük ölçüde değiştirmiştir.¹²⁰

1925 yılında il merkezi olan kent, idari bir görev üstlenmiştir. Yine şehrin gelişmesi üzerinde en önemli etken sanayi olmuştur. Cer Atölyesi ile sanayi alanında Osmanlılar döneminden tecrübeli olan kent, yeni yatırımları cazip hale getirmiştir.

¹¹⁹GÜNAY, Elvan. a.g.e. s: 43-44.

¹²⁰TAVUS, Gülru. a.g.e. s: 20.

Hava İkmal ve Bakım Merkezi, Şeker Fabrikası ile DDY Tesisleri (Cert Atölyesinin işlevi artırılmış şekli) ilk kurulmuş üç sanayi tesisidir. Sanayi dışında kentte kurulan Zirai Deneme Tesisleri ile kent tarım alanında da önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Kent ekonomik alanda gösterdiği bu gelişme ile, hem yurt içinden hem de yurt dışından nüfus almış; kent nüfus bakımından ülkenin altıncı büyük ili olmuştur. ¹²¹

Üniversiteler yeni düşünce normları geliştirerek topluma aktarırlar. Bu bakımdan özellikle kuruldukları yerlerde toplumu geliştirici güç görevini üstlenirler. Bir üniversitedeki tüm çalışanların ve bunlarının yakınlarının oluşturduğu nüfusun; sosyal, ekonomik ve kültürel gereksinimlerinin önemli bir kısmının üniversitenin kurulduğu yerde karşılanması söz konusudur. Üniversite topluluğunun bir tüketiciler grubu olarak kentte ve bölgesinde yarattığı talep, gereksinme duyduğu çeşitli hizmetlerin arzını özendirici etkileri, kente getirilen kültürel canlılık, üniversite ile kent arasındaki temasların dolaylı dolaysız etkileridir. ¹²²

Eskişehir'in geleceği açısından büyük önem taşıyan Anadolu Üniversitesi'nin bugün için ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitim alanındaki etkinliğini kaybetmeden devam ettirmesi halinde Eskişehir'e üniversite kimliği kazandıracaktır. Bugün kentte üç ayrı kampüs alanı bulunmaktadır. Üniversitede bulunan çeşitli fakülteler (Tıp, Metalurji vb.) hem kente hem de çevresinde bulunan yerleşmelere etki etmektedir. Örneğin tıp fakültesi verdiği sağlık hizmetleri ile etki alanını genişletmiştir. Ayrıca üniversite alanı içindeki yeşil sahalar sayesinde kentte az olan yeşil alan artırılmış ve kente bir çekicilik sağlanmıştır. ¹²³

¹²¹BARAN, Serdal. a.g.e. s: 63-64.

¹²²TAVUS, Gülru. a.g.e. s: 40-41.

¹²³BARAN, Serdal. a.g.e. s: 67.

Şekil 29
Anadolu Üniversitesi

3.2.4.9. Kentin Fiziksel Çevresi ile Toplumsal Davranış İlişkisi

Eskişehir'de iç göç ve dönem dönem yurt dışından özellikle Bulgaristan'dan gelen göçmenler ile artan nüfusun, sosyal, ekonomik ve demografik yönden mekana hem görünüm hem de etkisel açıdan yansımalarının rolü büyüktür. Nitekim Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin beraberinde kuzine tekniğini getirmeleri sayesinde; kentin soba, özellikle kuzine soba alanında söz sahibi olması ve bu sobaların dökümlerinin yapılması amacıyla kurulan küçük sanayi sitesi, nüfusun kent üzerindeki sosyal ve ekonomik etkisini oluşturmuştur. ¹²⁴

¹²⁴TAVUS, Gülrü. a.g.e. s: 18.

Sanayi tesislerinin dolaylı etkileri içinde en önemlisi, işçi nüfusunu yakın çevresine çekerek gecekondulaşmaya teşvik etmesi, dolayısıyla sosyal yapıyı değiştirmesidir. Nitekim, kentin dış çeperinde gelişen ve çoğunlukla işçi ailelerinin oturmakta olduğu gecekondu alanları; imar planlarının da kentsel gelişmeyi yönlendirmede yetersiz kalması ile kentin boş alanları üzerinde işçi kooperatifleri veya çeşitli kuruluşlarca yaptırılan kooperatifler, sanayinin gelişmesine bağlı olarak yapılmışlardır. Burada belirtilmesi gereken bir husus ta büyük alan kullanımı gerektiren kamu ve özel sanayi tesislerinin geçen süre içinde kentin konut yerleşim alanları arasında kalmış olmaları ve bu biçimde diğer kentsel kullanışlarla birlikte çevre kirliliği yaratarak yerleşmeyi olumsuz yönde etkilemeleridir.¹²⁵

Demiryolu sosyal ve kültürel yaşamda da farklılık yaratarak tali nüvenin sosyal merkez özelliği kazanmasını sağlamıştır. Böylece toptan veya günlük gereksinimini karşılayan ticarethaneler ile atölye tipi imalat yapan küçük işletmeler bu kesimde gelişmiş; demiryolunun yapımı sırasında çalışan yabancı işçiler ile demiryolunun kente sağlayacağı olanaklardan yararlanmak isteyen göçmenlerin bu çevreye yerleşmesi kültürel ilişki ve alışverişi arttırmıştır.¹²⁶

3.2.4.10. Kent-Doğa Bütünlüğü

Eskişehir kentinde biyoklimatik koşullar ağaç formasyonunun gelişebilmesi için nisbeten uygun bir ortam yaratır. Bugün de kentin güneyindeki bademlik sırtlarındaki meşe ve bademlikler, geçmiş dönemlerde şehrin içinde de doğal olarak gelişen meşeler, Porsuk çayı kıyısındaki galeri karakterindeki ağaç formasyonları bu kanıyı kuvvetlendirir.

¹²⁵a.g.e. s: 23-24.

¹²⁶a.g.e. s: 26.

Ancak kentin ilk çağdan itibaren yerleşmeye sahne olması, yerleşim alanının tarımsal potansiyele elverişli olması; ova tabanının çok erken dönemlerden itibaren tarımsal kullanıma açılmasına neden olmuş ve bu biçimde ağaç formasyonu gerek yerleşme gerekse tarımsal kullanım dolayısıyla tahribe uğramış, başka bir deyişle ağaç formasyonu ile varolan doğal eko-sistem yerini tarımsal alanlar ile yapay bir eko-sisteme bırakmıştır. Ancak insan eliyle kurulan bu yapay eko-sistem de 1950'den sonra hızlı bir gelişme potansiyeli gösteren kentleşme ve sanayileşme büyük kayba uğramıştır. Nitekim kentin bugün üzerinde yer aldığı saha 1. dereceden tarım topraklarının var olduğu alüvyal sahaya tekabül etmektedir. Bu bakımdan kentin 1923-50 yılları ile günümüzdeki durumu karşılaştırılacak olursa tarımsal alanların üzerinde yeni gelişen mahalleler ile toplam 2211 ha. alanın kayba uğradığı söylenebilir.¹²⁷

Bu tip pansız endüstriyel yerleşimle karşımıza çıkan sorunları:

- a) Ekolojik faktörlerdeki niteliksel bozulma
- b) Düzensiz yerleşmeler, katı atıkların yoğun oluşumu, gürültünün devamlı artması yani gözle görülür çevrenin bozulması
- c) Doğal çevrenin tahribi

olarak sıralayabiliriz.

¹²⁷BARAN, Serdal. a.g.e. s: 58-59.

Bu sorunların getirdiği kent-doğa bütünlüğünü yok eden sonuçlar ise şunlardır:

- a) Verimli tarım alanlarında, ormanlık bölgelerdeki yerlerde, yol, altyapı, konut alanları, sanayi alanları nedeni ile oluşan doğal alan kaybı
- b) Geleneksel mimari ve kent dokusundaki bozulmalar
- c) Doğal eko-sistemlerin değişiklik gösterip, kentsel-endüstriyel bir yapıya dönüşmesi
- d) Verimli tarım topraklarının çoraklaştırılması ve kullanılamaz duruma getirilmesi
- e) Tarım alanlarının kaybına neden olan erozyonun hızlandırılması
- ñ İnsan-hayvan-bitki yaşam ortamının, yaşam şartlarının sağlanması açısından kötüleşmesi.¹²⁸

3.2.4.11. Kentsel Altyapı

Eskişehir kentinin çoğu Anadolu kentine oranla şehirleşme sürecine oldukça erken girmesi ve kentsel gelişme ile yapılanmasının 1950 yılından itibaren çok hızlı bir şekilde ortaya çıkışı; buna karşılık gerek ekonomik yetersizlikler gerekse imar planlarının mevcut gelişmeye ayak uyduramaması, kenti, bugün önemli boyutlara ulaşan altyapı ve çevre sorunlarıyla karşı karşıya bırakmıştır.

Hidrografyanın yerleşme üzerinde yarattığı etki incelenirse olumlu ve olumsuz olmak üzere iki yönlü olduğu görülür. Şehri ikiye böldüğü için Porsuk nehrinin kuşkusuz yerleşme üzerindeki en büyük etkilerinden biri, iki yaka arasındaki bağlantının köprüler vasıtasıyla gerçekleşmesi ve bu etkisiyle zaman zaman ulaşımda aksaklıklar yaratmasıdır.

¹²⁸a.g.e. s: 61.

Günümüzde kanala alınarak akışı düzenlenmiş olan akarsuyun, yerleşme üzerindeki diğer önemli etkisi ise seylaplara (Sel taşkını)neden olmasıdır. Nitekim 1950 yılında meydana gelen taşkında çok sayıda ev yıkılmış, çevredeki pancar ve hububat tarlaları zarar görmüştür. Bu taşkına; karların erimesi ve sağanak halindeki yağışların yüzeye yakınıyeraltı sularının seviyesindeki yükselmeler de etken olmuş, bu etkinin sonucunda bazı kerpiç evlerin temelleri erimiştir. ¹²⁹

A) Kanalizasyon ve Yağmur Suyu

Kentte yakın zamana kadar en önemli altyapı sorunlarından biri de kanalizasyon ve yağmur suyu şebekelerinin bulunmamasıydı. Bu nedenle kentte her konutun bahçesine açılan foseptik çukurlarına boşalan atık sular özellikle su temini için açılan sondaj kuyularına karışmakta, bu da önemli sağlık sorunları yaratmaktaydı. Bu sorunu önlemek amacıyla 1981 yılında İller Bankası (BMB) ve İsveç firmalarına kanalizasyon projeleri hazırlatılmıştır.

Kanalizasyon Sistemi kentin kuzeydoğusunda Alpu yolu üzerinde Karacahöyük yolu yakınındaki 450 ha. lık arazide yer alan arıtma tesislerine bağlanmıştır. Tesiste toplanan bu sular resisten geçirilip arıtıldıktan sonra Porsuk nehrine verilmektedir. ¹³⁰

B) Elektrik

Eskişehir kentinin ilk kezelektrikle tanışması DDY Cer Atölyesinin motorlarında üretilmesi ile başlamış, ancak elde edilen elektrik yine bu tesis tarafından kullanılmıştır. Kentin elektrikle aydınlanması ise 1928 yılında yabancı bir şirket tarafından buharla çalışan jeneratörler vasıtasıyla yürütülmüştür.

¹²⁹ESİRGEMEZ, Engin. "Kamu Altyapı Yatırımlarının Fiziksel Plana Etkisi ve Eskişehir Örneği" (M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi. İstanbul, 1996.). s: 37-39.

¹³⁰a.g.e. s: 42.

1944 yılına kadar elektrik gereksinimini bu şekilde karşılayan kent, bu tarihten sonra Belediyenin devrteye girmesi ile üç dizel jeneratörden elde edilen güçle aydınlanmaya devam etmiştir. 1950 yılından sonra çeşitli trafo ve aktarıcılarla kuvvetlendirilen elektrik enerjisi, DDY ve Şeker Fabrikalarından alınmış; 1956 yılında ise Kuzey Anadolu Enterkonnekte şebekesine de bağlanmıştır. ¹³¹

C) Sosyal Altyapı

Kentte fiziki altyapı kadar önemli olan sosyal altyapı ise kent halkının boş zamanlarını değerlendirmesine yönelik park, yeşil alan gibi rekreasyon alanları ile sağlık, spor, eğitim ve kültürel hizmetleri kapsar. Bu bakımdan Eskişehir kentinde yer alan sağlık ve eğitim kurumları kent halkına cevap verebilecek nitelikte olup; aynı zamanda kente bölgesel merkez özelliğini kazandırabilecek düzeydedir. ¹³²

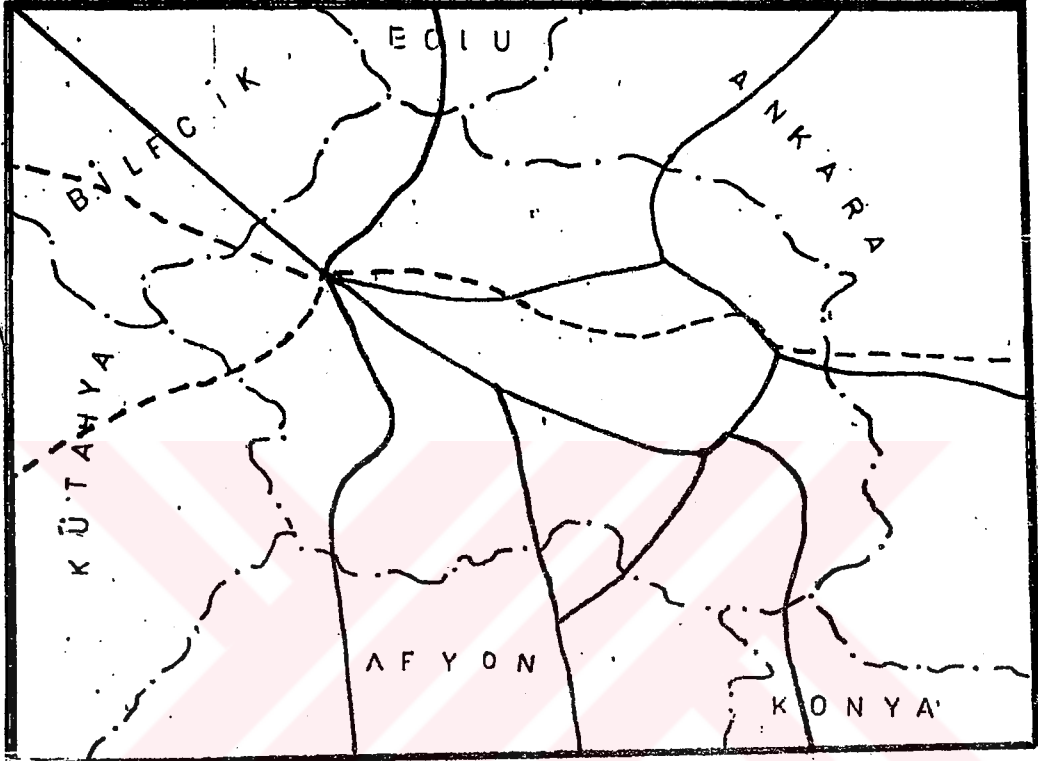
Eskişehir kentinde hızlı nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme günümüzde kentte önemli çevre sorunları yaratmıştır. Kuşkusuz sanayileşme ve kentleşmenin en büyük etkileri hava ve Porsuk çayının kirliliği ile hissedilmektedir. Kentin kirlenme dışındaki diğer önemli sorunu ise gürültüdür. ¹³³

Kentin odak noktasını oluşturan ve tüm aktivitelerin bulunduğu Porsuk çayı altyapı sorunlarının da odak noktasıdır. Bugün birçok çalışma yapılan Porsuk çayının hiçbir altyapı sorununun halledilemediği ve temizlenemediği de kesinlik kazanmaktadır.

¹³¹a.g.e. s: 45.

¹³²a.g.e. s: 54.

¹³³a.g.e. s. 55.

--- DEMİRYOLU
 ——— KARAYOLU

Şekil 30¹³⁴

Eskişehir Ulaşım Ağı

¹³⁴KAYHAN, Tebnem. a.g.e. s: 6.

3.2.4.12. Kentin Tipolojik Özellikleri

Eskişehir'deki yerleşim alanları Selçuklu ve Osmanlılar zamanında kurulmuştur. O zamandan kalma kültür eserlerinde cami, hamam, köprü, su yolları, çeşme ya da bunların örneklerini her tarafta görmek mümkündür.

Eskişehir'de dağlık yerlerdeki bir köy bazen birçok parçalar halinde bulunur. Tek veya çok yönlü olabilen bu parçaların herbir ya da birkaçı bir mahalle teşkil eder, dağlık yerlerde mecrası olmayan köy yok gibidir.

Toplu iskan alanlarında ise yapılar yanyana, bitişik olarak yapılmış, önünde bazen üstü açık fakat etrafı duvarla çevrili bir avlu bulunmaktadır.¹³⁵

Odunpazarı, Eskişehir kentinin orta kesimlerinde, M.I.A. nın güneyinde, Taşbaşı tarihi merkeziyle, yine tarihi Hamamyolu ile bağlı kentin en eski konut merkezidir. Tarihin tüm devirlerinde kentin ticari merkezi Taşbaşı Bölgesi'nde, konutlar ise Odunpazarı'nda yer almıştır.¹³⁶

Eskişehir kentinin Türk dönemi yerleşmesi olan Odunpazarı, kentsel sit olarak;

- Kentin tarihi çekirdeğini oluşturması
- Anıt gruplarının varlığı
- Bir tarihsel yerleşmede, anıtlara uyumlu yaklaşım açısından önem taşıyan ve onları çevreleyen bağlayıcı geleneksel dokusu
- Fazlaca anıt değeri ya da ilginç perspektivleri olmaksızın tutarlı bir bütünlük oluşturan geleneksel konut gruplaşmaları

gibi veriler sağlamaktadır.¹³⁷

¹³⁵ GÜNAY, Elvan. a.g.e. s: 44.

¹³⁶ ÖZTORUN, Aslı. a.g.e. s: 15.

¹³⁷ ERKİN, Banu. a.g.e. s: 49-50.

Fotoğraf

Odunpazarı Tipolojik Özellikler

3.3. BÖLÜM SONUCU

Günümüz kentlerinden İzmir ve Eskişehir'i inceleyerek, bu tip kentlerin kimlik özelliklerini yansıtmaya çalıştığımız bu bölümde;

A) Günümüz kentlerinin fiziksel + sosyo-ekonomik faktörlerle, ilk oluşum nedenleriyle birlikte fonksiyonelliklerini kaybettiklerini

B) Büyümeden ve değişime uğramış toplumsallaşmadan dolayı da kimliksizleştiklerini

gördük ve somutlaştırdık.

İzmir tarihi boyunca yenilenmiş bir kenttir. Bu nedenle, kente karakter veren, fiziksel verilerden çok, mekansal düzenlemelerdir. Bugünkü İzmir'in mimari karakteri, en yeni uygulamaları bile hazmedecek niteliktedir. Önemli olan tarihinden günümüze kadar uzanan mekan karakterleri ile günümüz yeni dokusu arasındaki ilişkiyi doğru noktada kurabilmektir.

Bugün için İzmir'in tarihsel bölgeleri olarak niteleyebileceğimiz ve Sit Alanı olarak kabul edilen 4 çekirdek bölgesini sayabiliriz:

- a) Konak Meydanı
- b) Kemeraltı(Çarşı)
- c) Kordonboyu
- d) Bahribaba.

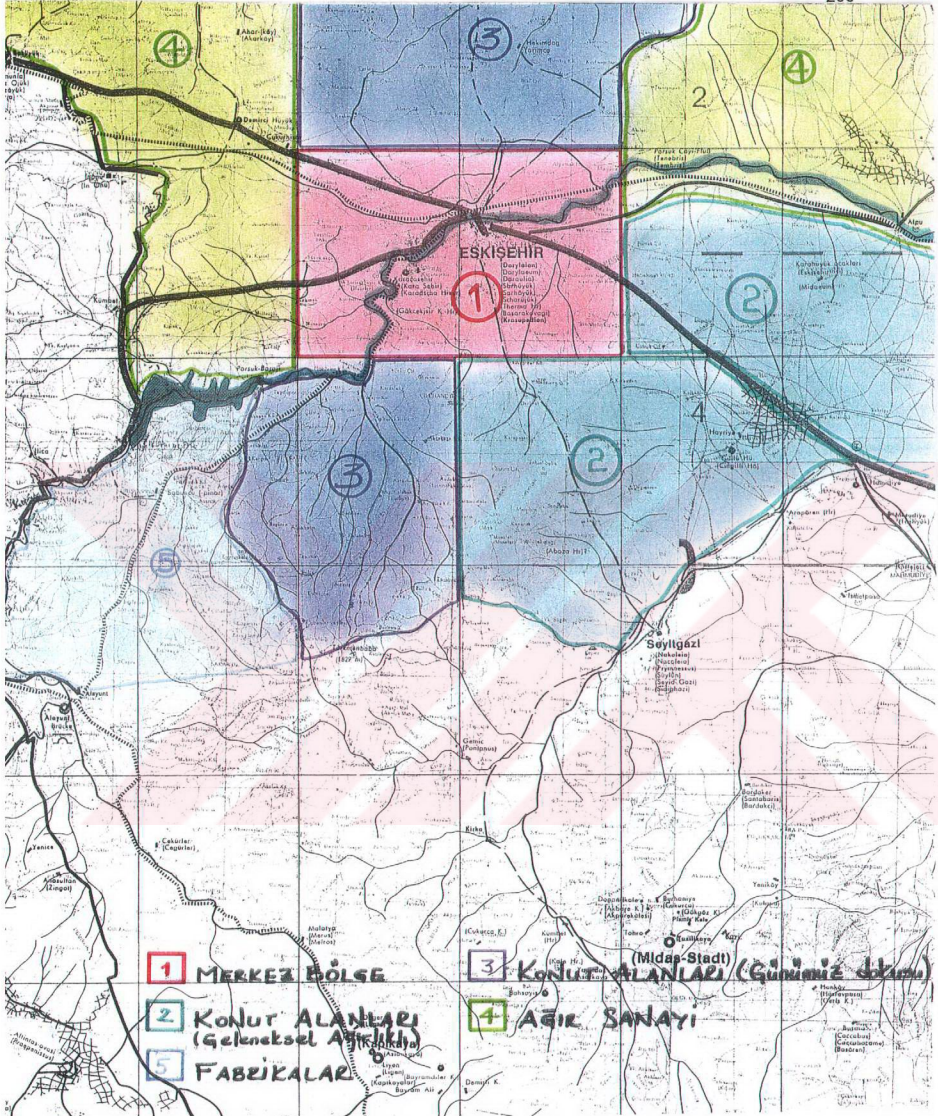
Bunların dışında "Çarşı" ile bütünleşen konut bölgeleri, kapladıkları mimari ve dış mekan değerlerine göre koruma sınırı içine alınmışlardır.

Tarihi kent, bütün tarihi boyunca aşağı yukarı aynı sınırlar içinde yaşadığından, geleneksel dokusunun yayılma bölgesi sınırlıdır. Bu yüzyılın başına kadar yaşayan ve son yüzyılda oluşan kent yapısı ise; 1922'deki büyük yangında, ondan sonraki imar hareketlerinden ve özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı gelişme süreci içinde büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Eskişehir ise İzmir'in aksine ilk kuruluşundan bugüne kadar büyümüş, gelişmiş ve geliştikçe kimliğini bulmuş bir kenttir. Kimliğini bulurken de fiziksel ve toplumsal yapısından çok tey kaybetmiş bir ilimizdir.

Bundan 45 yıl öncesine kadar diğer Anadolu kentleri gibi olan Eskişehir, 50'lerde başlayan sanayi hamlesi ile diğer Anadolu kentlerinden farklı olarak hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Bu hızlı gelişme beraberinde çevre sorunlarını getirmiştir. O günkü ekonomik şartlar altında yeterince önlem alınmaması, yanında birçok çevre sorununun doğmasına neden olmuştur. Bu durum günümüzde de yeterli önlemlerin alınmaması nedeniyle hızla artarak devam etmektedir.

Kentin yerleşim sahasının mevcut durumu artık değiştirilemez; ancak yeni yerleşim sahalarının gelişme yönleri, imar planları veya yasalar ile düzenlenerek, yakın çevre köylerinin tarımsal arazilerine doğru gelişmesi önlenabilir.

Şekil 32

Eskişehir Mekansal Kullanım Analizi

Günümüz kentlerinde görülen en belirgin özellikleri sıralayacak olursak:

- A) Kazanılmış ya da sonradan kazanılan kimliklerini sosyo-ekonomik nedenlerle koruyamadıkları,**
- B) Kimlik kaybına yol açan en önemli sosyo-ekonomik faktörün nüfus ve nüfusa bağlı imarsız-plansız gelişme olduğu,**
- C) Kimliğin belirleyicisi olan faktörlerin (kent-doğa bütünlüğü, kentsel altyapı, kentin tipolojik yapısı vb.) birçoğunun bu kentlerimizde bulunmayışı.**

gibi bu tip kentlerin kimlik sistemi üzerinde etkili olan çeşitli nosyonlarla karşılaşırız.

Anadolu'nun birçok bölgesinde varolan bu özellikteki kentlerimizin; kimlik konusunda görülen eksikliklerini yok etmek ve gerçek Anadolu kenti kimliği kazandırabilmek için, belli bir sistem önerisi ortaya koymak gereklidir.

BÖLÜM 4

GELENEKSEL TÜRK KENT DOKUSUNDA KİMLİK İFADESİ: ADANA-KÜTAHYA ÖRNEKLERİ

4.1. GELENEKSEL DOKUDA KİMLİK ÖZELLİKLERİ VE BELİRLEYİCİLERİ

Anadolu'nun efsanelerine ve büyük uygarlık tarihine karışan kentler içinde; bugüne kadar kültürünü, oluşumunu, yaşam tarzını, mekanlarını ve tarihçesini aynı önem derecesinde koruyabilen kentlerimiz, geleneksel kentler kapsamındadır.

Geleneksel kentlerimizin en önemli özelliği, kimliğini yitirmemiş ve kimliksiz kentler kapsamına girmemiş olmasıdır.

Zamanla bütün yerleşmeler köklü değişimler geçirmektedir. Fakat devamlı gelişmeler, tarihi boyutun yok olması anlamına gelmemelidir. Bunun yanında sosyo-kültürel veriyi gözönüne almayan bir gelişmenin gerçekten fonksiyonel olup olmadığı tartışma konusudur.

Bizde ve bütün kültür değişirme zorunluluğunda olan ülkelerde çağdaş yaşantı, geleneksel kültürün bazı esaslı özelliklerini reddederek başlamaktadır. Batılı olan ve bizim olmayan herşey bir statü sembolü, bir yenileşme sembolü olmaktadır. Bu tip eski toplumsal yapı-yeni toplumsal yapı çelişkisinin yaşandığı 20.yy. ın ikinci yarısından sonra; eski kültürünün içerisine teknolojinin getirdiği yeni yapılaşmayı yoğurarak katanlar bu çelişkiyi yaşamadıkları gibi, eski fiziki çevresini de değiştirmemişlerdir. Böylece Anadolu içinde "Geleneksel Kent" tanımlamasında eski-yeni kent tanımlaması ortaya çıkmıştır.¹

Geleneksel Kentlerimizin kimlik özelliklerinde, diğer kentlerimize oranla tarih, kültür ve mekan faktörü daha ağırlık kazanmaktadır. Yine günümüz kentlerinden en önemli farkı; kimlik belirleyici olarak saydığımız 12 faktörün bu kentlerimizde karşımıza çıkmasıdır.

¹KUBAN, Doğan. "İzmir'in Tarihi Yapısının Özellikleri ve Korunması ile İlgili Rapor" (İstanbul, 1972). s: 5-6.

4.2. GELENEKSEL KENT ÖRNEKLERİNDE KİMLİK ARAŞTIRMASI

Günümüz kentlerini kimlikli kılabilecek sistem önerisine ulaşabilmek için; geleneksel kentlerimizin kimlik olgusuna nasıl ulaştığını, nasıl kimlik sahibi olduklarını araştırmak ve bunu öneriye yansıtmak doğru olacaktır. Bu amaçla Anadolu'nun her türlü özelliğini yansıtabilecek iki bölgeden iki ayrı nitelikli kent seçmek bu amacımıza uygun olacaktır. Seçimimiz doğrultusunda, Güney Anadolu'dan Adana ve Batı Anadolu'dan da Kütahya illerini kimlik konusunda örnek olarak ele aldık.

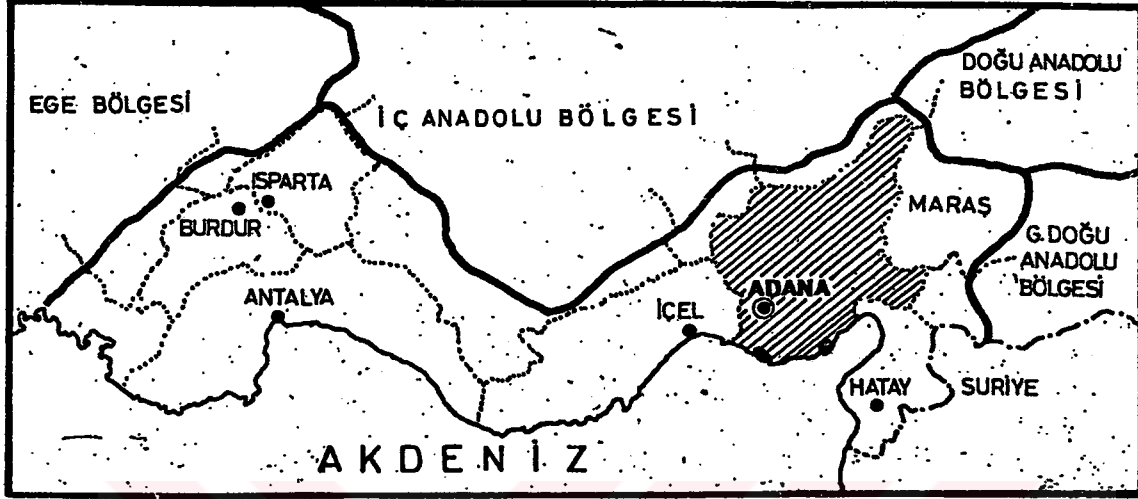
4.2.1. Adana Geleneksel Kent Örneği

Kuruluşu çok eskilere dayanan ve tarih boyunca egemenliğine girdiği her devletin önemli bir merkezi olan Adana; yurdumuzun Akdeniz bölgesinde konumlanmış, doğusu Maraş ve Gaziantep, batısı Niğde ve İçel, kuzeyi ise Kayseri illerimizle çevrili bir kentimizdir.²

Anadolu'daki tüm önemli gelişmelerde Adana yer almış, çoğunlukla kilit noktası rolünü oynamıştır. Cumhuriyet dönemindeki gelişmelerde de aynı etkenliği göstermeyi başarmıştır. Bugün tarımı, sanayisi, kalkınma projeleri, turizm ve tabiat güzellikleri ile zengin potansiyeli olan Adana, Türkiye içinde en hızla kalkınan bölgeler arasındadır. Adana'nın Cumhuriyet döneminde hızla ilerlemesi tarihteki adına da uygundur.³

²AKTAN, Selma. *Adana İli Yakın Çevre İncelemeleri* (Atay Kardeşler Yayıncılık. Adana, 1982.) s:9.

³ADANA VALİLİĞİ. *Adana İli Yılığ* (Kemal Matbaası. Adana, 1991.). s: 19.

Şekil 14

Adana İlinin Konumu

4.2.2. Adana Kent Kimliği Belirleyicileri

Geleneksel kentlerimiz çerçevesinde kimlik olgusunu araştırırken, ilkelerin öncelik sıralamasını değiştirmek doğru olacaktır. Çünkü bu noktada, geleneksel kentlerimizi kimlikli kılan kimlik belirleyicileri önem kazanmaktadır.

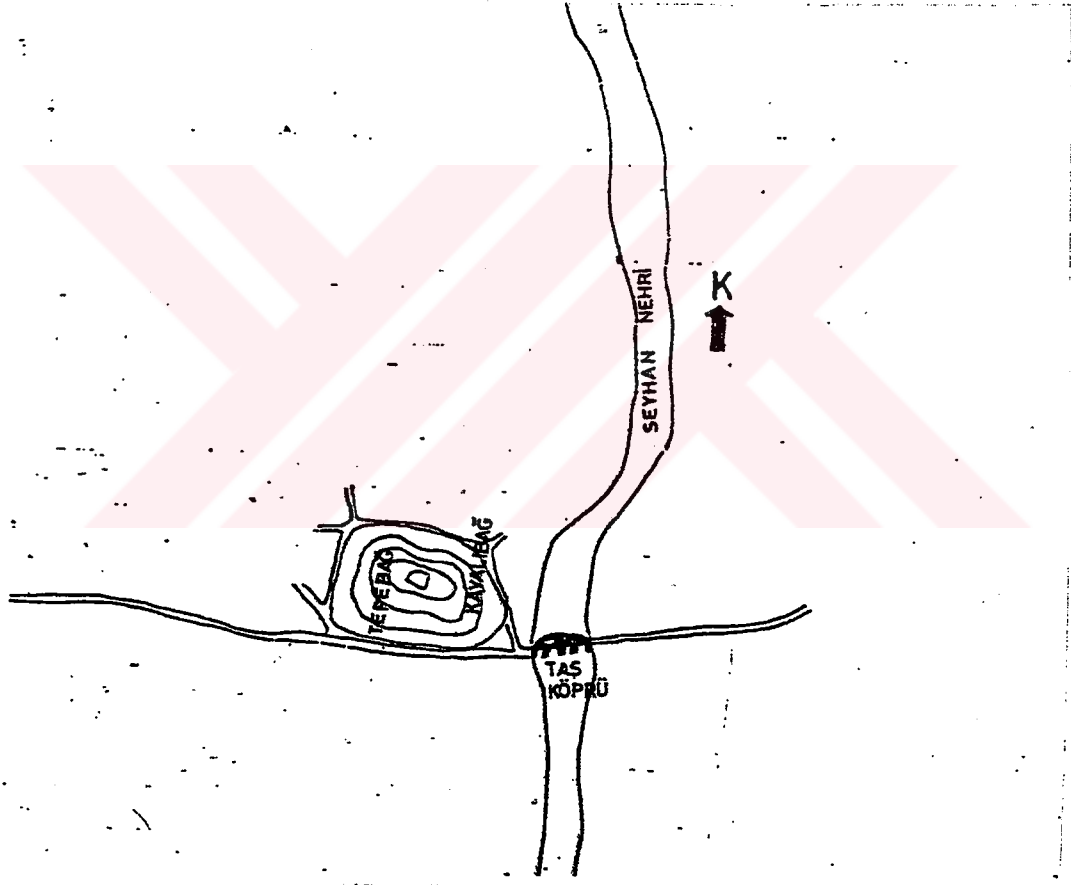
4.2.2.1. Kentin Tarihçesi

Adana'nın tarihi ilkçağlara kadar uzanır. Kentin Seyhan nehri kenarında bir konak yeri olarak kurulduğu tahmin edilmektedir. İlkçağlarda, Anadolu'yu baştan başa geçerek Külek Boğazı'ndan Çukurova'ya inen yol Tarsus'a varıyordu. Sonra bu yol, Adana ve Misis'ten geçerek Suriye'ye uzanıyordu. Adana'nın önemi; topraklarının verimli oluşu kadar, böyle önemli bir yol üzerinde bulunuşundan da kaynaklanmaktadır.⁵

⁴AKTAN, Selma. a.g.e. s: 9.

⁵a.g.e. s: 50.

Kentin ilk yerleşim bölgesi olarak Tepebağ Mahallesi bilinmektedir. Seyhan Nehri'nin Toros Dağları'nın yamaçlarını terkedip, ovayla kucaklaştığı bir noktada; nehrin batı kıyısında ve az yükseltili bir tepe üzerinde yerleşilmiştir. Nehrin bazı zamanlarda taşması yüzünden, ayrıca korunmak ve savunmak için yüksek ve kayalık bir tepeye yerleşme tercih edilmiştir. Nehir suyunun serinletici etkisi ile eğimli tepe yüzeyinin daha fazla rüzgar alıyor olması; sıcak ve nemli bir bölgede yaşayan insanlar için uygun bir yerleşim bölgesi olarak gözükmetedir.⁶

Şekil 2-7

Adana'da İlk Yerleşim Bölgesi

⁶UYDURAN, Cennet. "Adana Evlerinin İklimsel Açısından İncelenmesi" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y.Lisans Tezi. İstanbul, 1996.). s: 34.

⁷a.g.e. s: 34.

Kente ait en eski yazılı kayıtlara ilk defa Anadolu yarımadasının en köklü medeniyetlerinden olan Hititler'in kaya kitabelerinde rastlanmaktadır. Boğazköy metinleri olarak bilinen bu Hitit kitabelerinde, M.Ö. 1650 yıllarında yazılmış bir yazıtta; Adana havarisinden URU ADANİA yani Adana Beldesi olarak bahsedilmektedir.

Eski çağlarda Seyhan nehri kıyılarının bol miktarda söğüt ağacı ile kaplı olması ve bu ağacın Mezopotamya kavimlerinde AND ağacı olarak tanınması da yöre isminin oluşumunda etkili olduğu kanaatini yaratmaktadır.

Osmanlılar idaresinde Adana birçok değişik yazılışlarla kayıtlara geçmiştir. Bunlardan birkaçı; Erdena, Edene, Ezene ve hatta Azana olarak kayıtlarda yer almıştır. 1872'den itibaren de resmi kayıtlara ADANA olarak tescil edilmiştir.⁸

Adana ve Çukurova havalesinde yapılan arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan bulgulara göre, bu yörede en az 10 değişik medeniyet ve yine en az 18 devlet, beylik, krallık gibi çeşitli siyasi kuruluşların hüküm sürdüğü belgelenmiştir. Bu grupları dönemlere göre sıralarsak:

A)İlkçağ:

Luvi Krallığı, Arzava Krallığı, Hitit Krallığı (M.Ö. 1900-1200), Kue Krallığı, Asur Krallığı, Kilikya Krallığı, Pers Satraplığı, Helenistik Dönem, Selökidler, Korsanlar Dönemi, Romalılar(M.Ö.112-M.S.395)

B)Ortaçağ:

Bizanslılar (395-638), İslam Devri, Selçuklular, Ermeni Krallığı

C)Yeni Çağ:

Mısır-Türk Memlukları, Ramazanoğulları, Osmanlılar (1517-1918)

⁸ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 24-25.

Kurtuluş Savaşı dönemine kadar yüklü bir tabloyla karşılaşırız. 5 Ocak 1922 tarihinde de düşman işgalinden kurtularak T.C. Devleti sınırları içersine dahil olmuştur.⁹

Bu kadar dolu bir tarihçesi olan kentin tarihinin, kimliğine büyük oranda yansımından daha doğal birşey yoktur. Her toplumdan alınan farklı kültür ve yaşam tarzı olduğu gibi kentin bütününe aktarılmıştır. Kentte yaşanan teknolojik gelişmeler ise hiçbirzaman bu tarih bütünlüğünü bozamamıştır.

4.2.2.2. Kentin Kültürel Birikimi , Yapısı

Bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin birikimi, o toplumun kültürünü meydana getirir. Birçok iç ve dış etkenlerin yarattığı sentez, toplumun belli bir dönemdeki kültürünü belirler. Verimli topraklar ve coğrafi konumu nedeni ile tarih öncesi çağlardan başlayarak değişik ulusların akınına uğramış bölgede Çukurova kültürünü, bu uygarlıklardan parça biriktirilmiş taşlarla oluşturulmuş bir yapı olarak tanımlamak da mümkündür.

Bu kültür sentezini oluşturan etkenler içinde Hitit kültürü ağırlıklı bir yer tutmakla birlikte, diğer ulusların verdiği katkılarla da tarih boyunca zenginleşmiştir. Burada hüküm sürmüş 10 medeniyetin etkileri Adana'nın kültür yaşamında, halen görülmekte ve hissedilmektedir.

Adana ve Çukurova kültürünü önemli şekilde etkileyen gruplar özellikle göçebe, Türkmen ve yörük aşiretleridir. Bunlar özellikle 7. yy. dsan itibaren uçbeyleri olarak Anadolu'ya kitleler halinde göç eden Türkmen grupları (yörük grupları) dır. 7.yy. dan itibaren Anadolu'ya akın eden Arap orduları ile uçbeylikleri Serhat Akıncıları olarak çalışan Türkler, Anadolu ve Çukurova'ya yerleşmeye başlamışlardır. 7-11. yy. arası Bizanslar, Araplar ve aradaki küçük birçok siyasi toplulukların kültür etkileri altında gelişen Anadolu, 11.yy. dan itibaren tamamen Selçuklu kültürü altına girmiştir. Selçuklular'ın ve onları takiben beylik devrinin etkileri Çukurova'da çok belirgindir. Beylik devrine damgasını vuran Ramazanoğlu Beyliği'nin zengin kültür varlıkları bugün de halen görülmektedir.

⁹a.g.e s: 25-31.

Ovadan çok Toroslarda yerleşen Türk (Yörük, Türkmen) aşiretleri, uzun yüzyıllar dış etkenlere kapalı kalmış ve en az 10-15 asırlık Türk- Müslüman kültürünü pek fazla değişmeden muhafaza etmeyi başarmışlardır. Adana'nın daha ovalık kesimlere yerleşmesi 19. yy. a rastlamaktadır. Ovaya yerleşme ile kültürde değişmeler başlamıştır. 20. yy. ın ortasından itibaren de ovaya sanayileşmenin gelişi yöre kültür ve yaşamında büyük değişiklikler yaratmıştır.¹⁰

İlde bulunan

- Mescit (Yeşil Mescit)
- Cami (Hasan Kethüda Camii)
- Külliye (Ulu Cami Külliyesi)
- Hamam (Çarşı Hamamı)
- Kale (Kozan Kalesi)

gibi çok çeşitli eserler, kentin kültür birikiminin bir sonucu olarak özetlenebilir.

11

7.yy. da Müslüman ordularının Anadolu'ya girişlerine kadar, Çukurova'da zamanın imparatorluk ve krallıklarına paralel olarak çeşitli din ve mezhepler hakim olmuştur. Halifelik devrinden başlayarak; Emevi ve Abbasiler devrinde İslam dini, Çukurova ve Anadolu'da tanınp yayılmaya başlamıştır. Abbasiler devrinde Uç beyler olarak özellikle Çukurova'ya Türk boyları girmeye ve yerleşmeye başlamıştır. Daha sonra Selçuklular ve Osmanlılar devrinde Çukurova'ya Müslümanlar hakim olmuş; bu devre içinde Hristiyan ve Yahudi azınlıklar, kendi din, örf ve adetleri içersinde rahatça yaşamışlardır.

¹⁰a.g.e. s. 58-59.

¹¹a.g.e. s: 59-72.

Bugün Çukurova'da çok az sayıda Hristiyan ve Yahudi azınlığı vardır. Müslüman dininin kuralları bütün kasaba ve köylerde geçerlidir. Doğumdan ölüme kadar dini kurallar uygulanır. Bölge halkının çoğunluğu, Hanifi mezhebinden olmakla beraber; Alevilik de mevcuttur.¹²

Kentte asırlardır hüküm süren ve her toplumun miras bıraktığı kültürel gelenek ve görenekler hakimdir. Doğum, ölüm, evlenme, kız beğenme, nişan ve düğünle ilgili kentin tümüne mahsus gelenekler günümüzde de sürmektedir.

Çukurova ve Adana ile ilgili tarihi belgeler incelendiğinde genellikle siyasi, ekonomik ve zirai yönleriyle belgesel olarak ele alındığı görülmektedir. Böyle olunca özellikle Adana'nın kültürel, eğitim ve öğretimle ilgili geçmişini ele almak ve aydınlatmak pek kolay olmamaktadır. Her ne kadar eğitimle ilgili tarihi belgeleri net olarak aydınlatmak mümkün değilse de; eğitim ve öğretimin insanlık tarihi ile başladığının kabulü durumunda Adana ve çevresinde bu tarih Hititler zamanına kadar görülebilir.

Cumhuriyet döneminde yeni harflerin kabulünden sonra eğitim seferberliğine daha çok önem verilmiş; 1927'de %7.9 olan okur-yazarlık oranı, 1950'de %30.6'ya, 1975'te ise %65.7'ye ulaşmıştır.¹³

1973 yılında kurulan Çukurova Üniversitesi ile birlikte her alanda insan yetiştiren bir kent kimliğine bürünmüştür.

¹²a.g.e. s: 106.

¹³a.g.e. s: 138-139.

4.2.2.3. Kentin Fiziksel Yapısı

Adana ili yüzey şekilleri bakımından dağlık ve ovalık olmak üzere iki bölüme ayrılır. Dağlık bölümünü Orta Toroslar, ovalık bölümünü ise Adana Ovası meydana getirir.

Kentin biçimsel kimliğini kazanmasına yol açan iki önemli nehri Seyhan ve Ceyhan'dır. Adana bu ik nehre koşut olarak semer biçiminde konumlanmıştır. Seyhan nehri Toroslar'dan geçerken aldığı kollarla büyür. Adana'dan az önce ovaya girer. Büyük bir baraj gölü yaptıktan sonra, Adana'dan geçer, Akdeniz'e dökülür. Ceyhan nehri ise Adana Ovası'na kuzeydoğudan girer. Ceyhan ve Misis'ten geçerek Akdeniz'e dökülür.¹⁵

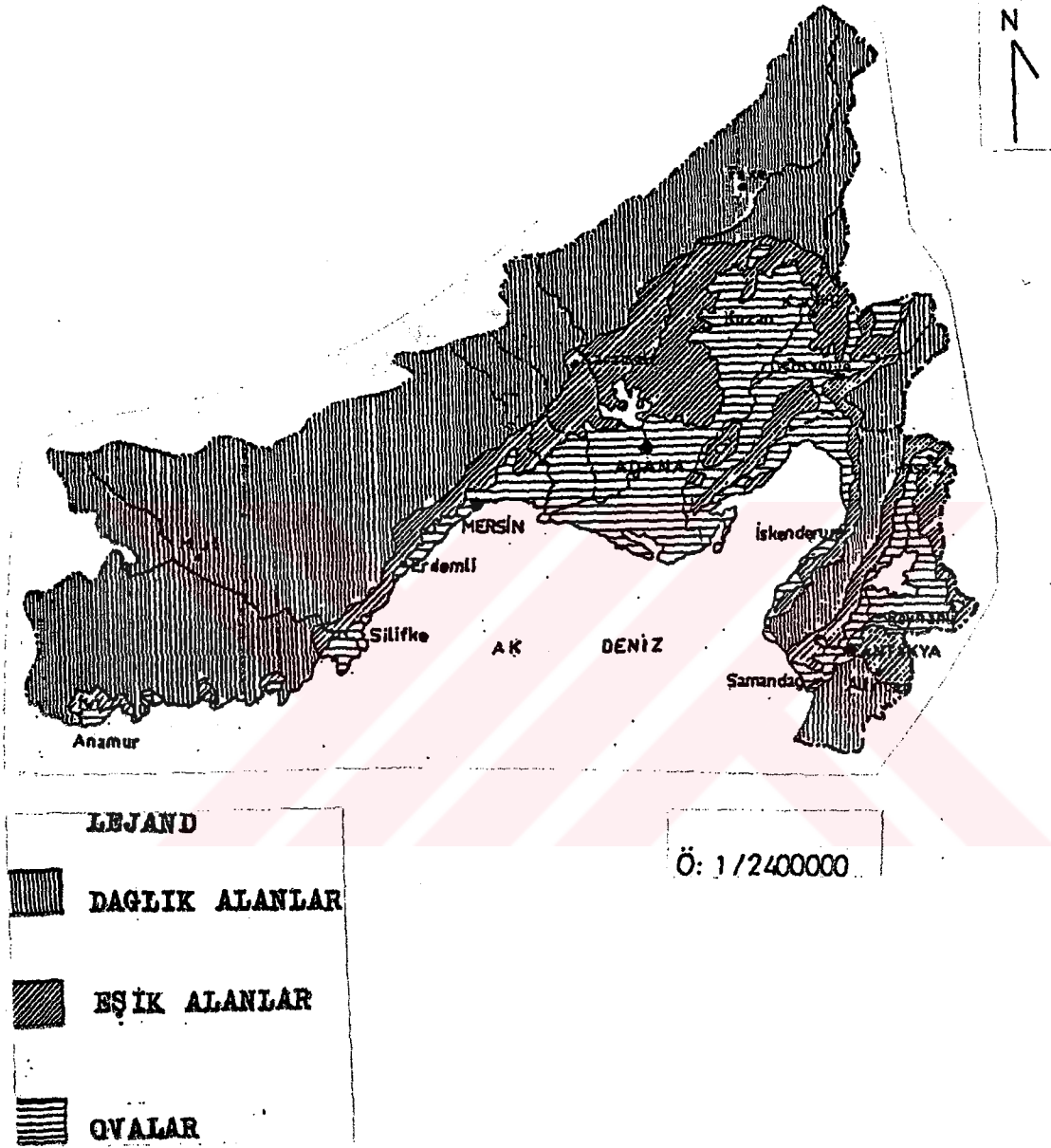
Bu iki nehrin birbirine paralel aktığı Adana Ovası adı verilen havzanın güneyinde kalan bölüme Çukurova, kuzeyinde kalan bölüme ise yukarı ova Anavarza denir. İki ovayı Misis ddağları ayırır. Tepe özelliği gösteren bu dağların en yüksek noktası olan Cebelinur Dağı'nın yüksekliği 770m. dir.¹⁶

Kentin oluşumuna önemli katkıları bulunan ülkenin önemli barajlarından Seyhan Baraj Gölü'nden başka; ilde, Kozan'da Kilgen Çayı üzerinde Kozan Barajı, Kadirli ilçesinde Aslantaş Barajı ve Kesiksuyu Çayı üzerinde Kesiksuyu Baraj gölleri de mevcuttur.¹⁷

¹⁵AKTAN, Selma. a.g.e. s: 12-13.

¹⁶ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 41.

¹⁷a.g.e. s: 43.

Şekil 3¹⁸

Çukurova Bölgesinin Basitleştirilmiş Topoğrafyası

¹⁸UYDURAN, Cennet. a.g.e. s: 32.

Adana Akdeniz iklim özelliklerini taşır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Bölgede meydana gelen yağışlar, genellikle yamaç yağışları ve gezici hava kütlelerinin karşılaşması ile oluşur. Ortalama yağış miktarı 625 mm. dir.

Yazın bir alçak basınç merkezi olan Çukurova'ya denizden ve Toroslar'dan hava akımı olur. Böylece dinamik nedenli bir yüksek basınç merkezi oluşur. Yazın görülen bu nem artışı dolayısıyla, nisbi nem % 90'ın üzerine çıkar.¹⁹

İlin iç kısımlarında yazlar daha serin, kışlar daha soğuk geçer. Çünkü kıyıya paralel olarak uzanan dağlar, ılık havanın içeriye girmesine engel olur. Kıyıda içeriye, ova dağların yüksek bölümlerine doğru gidildikçe Akdeniz iklimi etkisini kaybeder, burada kara iklim hissedilir.

Rüzgarlar kışın kuzey-kuzeydoğudan, yazın güney-güneybatıdan eser. Kuru bir rüzgar olan Poyraz soğuk hava, Lodos ise ılımanlık ve bol yağış getirir.

Toros dağları Akdeniz'den gelen rüzgarları içeriye bırakmadığı için, denize bakan yamaçlar ormanlarla kaplıdır. Ormanlar ilin genel alanının % 49'unu kaplarlar. Kozan, Karaisalı ve Saimbeyli ilçelerinin dışında en zengin orman bölgesi Pozantı ilçesi Karsantı bucağıdır.²⁰

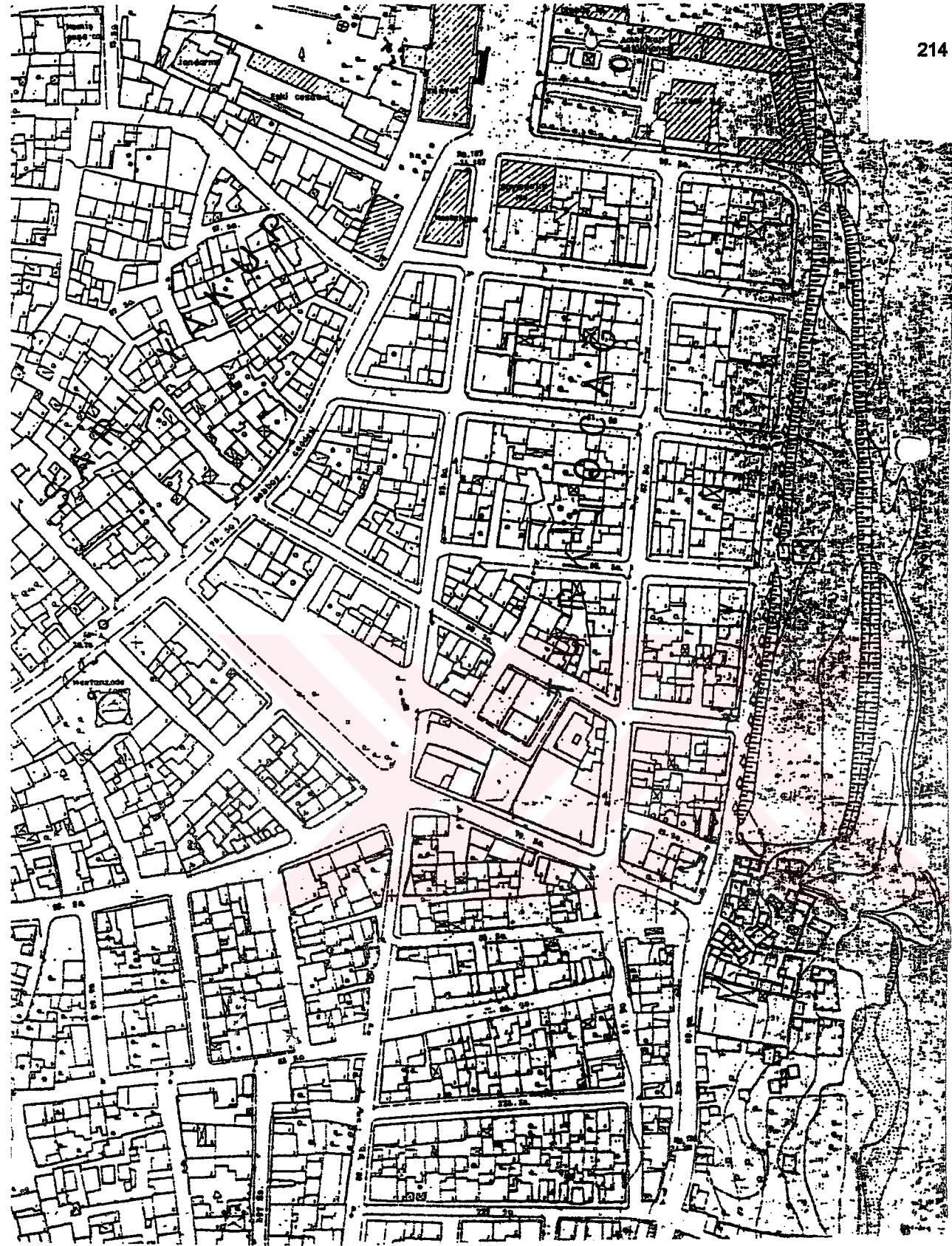
4.3.2.4. Kentin Mekan Karakteristikleri

Adana'da ilk yerleşme Tepebağ'da olmuştur ve kent bu alanda sürekli yeniden inşa edilerek gelişmeye devam etmiştir. Gelişim genelde güneye doğru olmuştur ve Tepebağ'dan sonra Kayalıbağ, Ulucami, Karasoku, Alidede, Sarıyakup ve Türkocağı gibi yeni mahalleler kurulmuştur.²¹

¹⁹ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 43.

²⁰AKTAN, Selma. a.g.e. s: 16-19.

²¹ÜSTÜN, Süreyya. "Konutların Çevre Özellikleri Yönünden Analizi 'Adana İli Uygulaması'" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y.L. Tezi. İstanbul, 1995.) s: 57.

Şekil 4 22

Geleneksel Yerleşim Planı

²²UYDURAN, Cennet. a.g.e. s: 56.

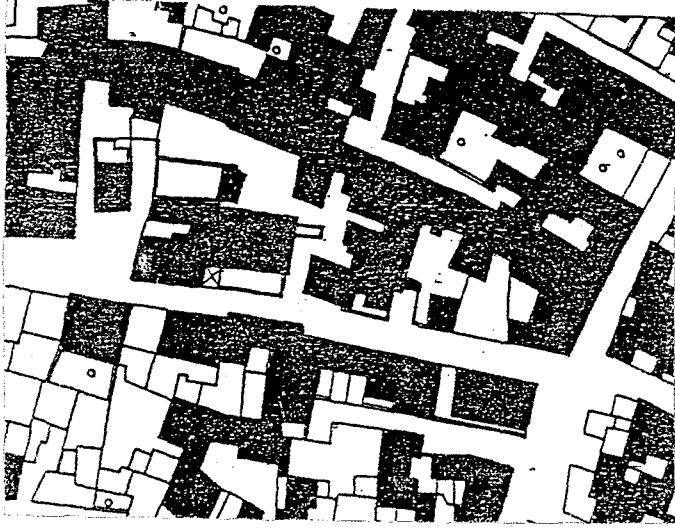
19.yy. sonu ve 20. yy. başında Seyhan Nehri kıyılarında görkemli konakların inşa edildiği görülmektedir. Kentin tarihi merkezinde ise dar ve kıvrımlı sokaklar yer almakta; sık sık yön değiştiren ve dirsekler oluşturan bu sokakların genişlikleri de sürekli farklılaşmaktadır. Dar sokaklar üzerinde oldukça küçük parsellere inşa edilmiş olan geleneksel konutların üst katlarındaki çıkmalar, çevre ile görsel ilişkileri arttırmakta; konutların iç mekanlarındaki kullanım alanı genişlerken, sokak cepheleri de hareketlenmektedir.

Konutlar genelde serin esen rüzgarı alabilecek şekilde, iki yöne açık olarak konumlanmakta ve büyük çoğunluğunda avlu bulunmaktadır. İç mekanların bu gölgeli, küçük avlulara yöneltilmesiyle doğayla iç içe olması sağlanmıştır.²³

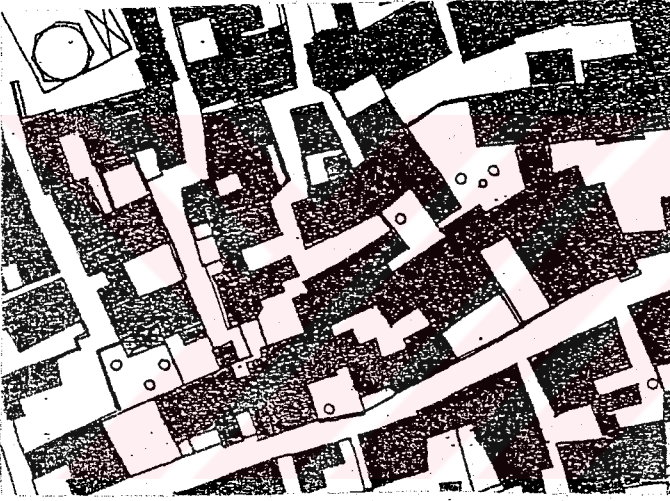
Konutlar önde avlu ve bahçe duvarıyla, giriş tarafında ise dar ve çıkmaz sokaklarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Sokaklar ancak bir atarabasının geçebileceği genişliktedir. Dar sokakların iki yanında yer alan konutlar; birbirlerine gölge yapıp yazları yapı yüzeyini sıcaktan korudukları gibi, sokağı serinleterek insanların yürümesi için sokaktaki termal konforu da sağlamaktadırlar.²⁴

²³ÜSTÜN, Süreyya. a.g.e. s: 57.

²⁴UYDURAN, Cennet. a.g.e. s: 57.

Tepebağ Mahallesiinde
Sokak Dokusu

Kayalıbağ Mahallesiinde
Sokak Dokusu

Ulucami Mahallesiinde
Sokak Dokusu

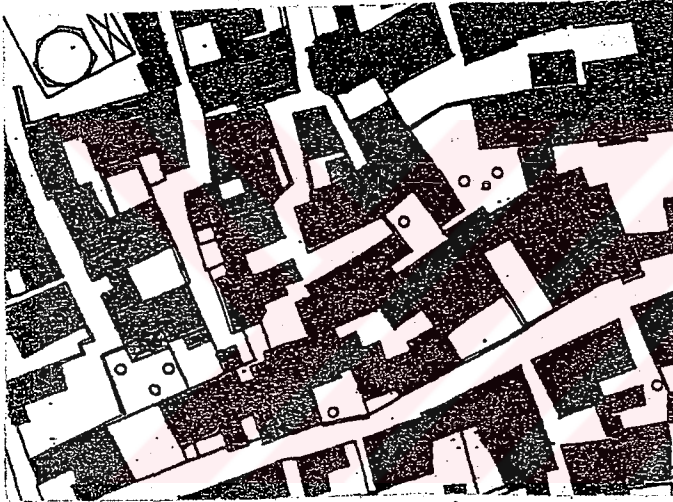
Şekil 5²⁵

Adana Geleneksel Mahalle Dokusu Örnekleri

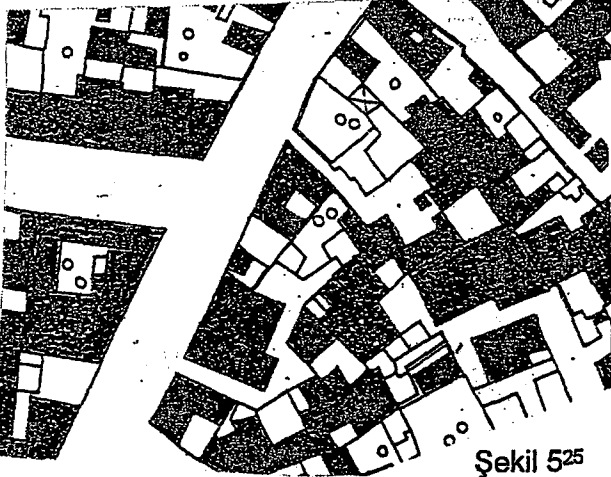
²⁵ÜSTÜN, Süreyya. a.g.e. s: 58-60-62.

Tepebağ Mahallesiinde
Sokak Dokusu

Kayalıbağ Mahallesiinde
Sokak Dokusu

Ulucami Mahallesiinde
Sokak Dokusu

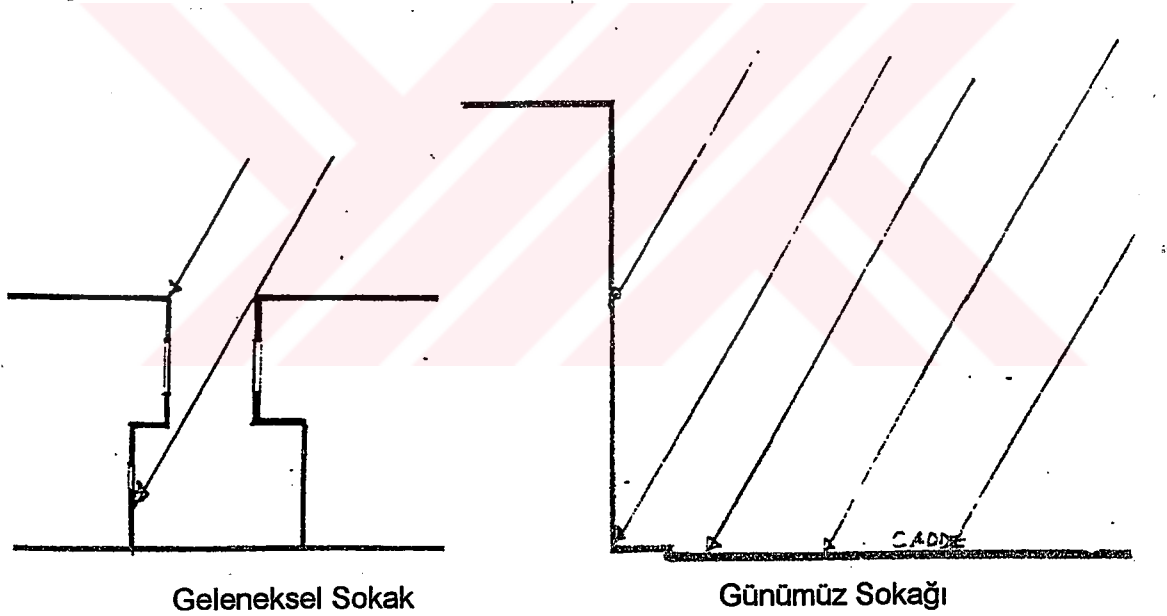
Şekil 525

Adana Geleneksel Mahalle Dokusu Örnekleri

Eski ve geleneksel yerleşim bölgeleri bu şekilde konumlanırken; ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak günümüz yapıları, farklı bir şekilde yerleşim gösterir. Yeni yerleşim bölgesi, geleneksel yapı bölgesi, nin hemen çevresinden başlayarak hızlı bir büyüme göstermiştir. Şehrin genelde kuzeybatı yönüne doğru geliştiği görülür. Güneyde tarım toprakları olduğundan yerleşim daha az olmuştur.

Gelişmeye açık yerleşim bölgesinde ızgara sistemi şeklinde oluşan büyük adalar ve geniş sokaklar farklı bir karakter oluşturmaktadır. ²⁶

Bu yapılaşmaların çoğunun tüm parseli kapladığı görülmektedir. Cadde boyunca dizilen konutlarda, yönlenmeye dikkat edilmediği saptanmıştır. Cephelerin yaz mevsimi boyunca istenmeyen güneş ışınlarına açık olduğu görülmektedir. ²⁷

Şekil 6 ²⁸

Geleneksel ve Günümüz Sokaklarında Yapı İlişkileri

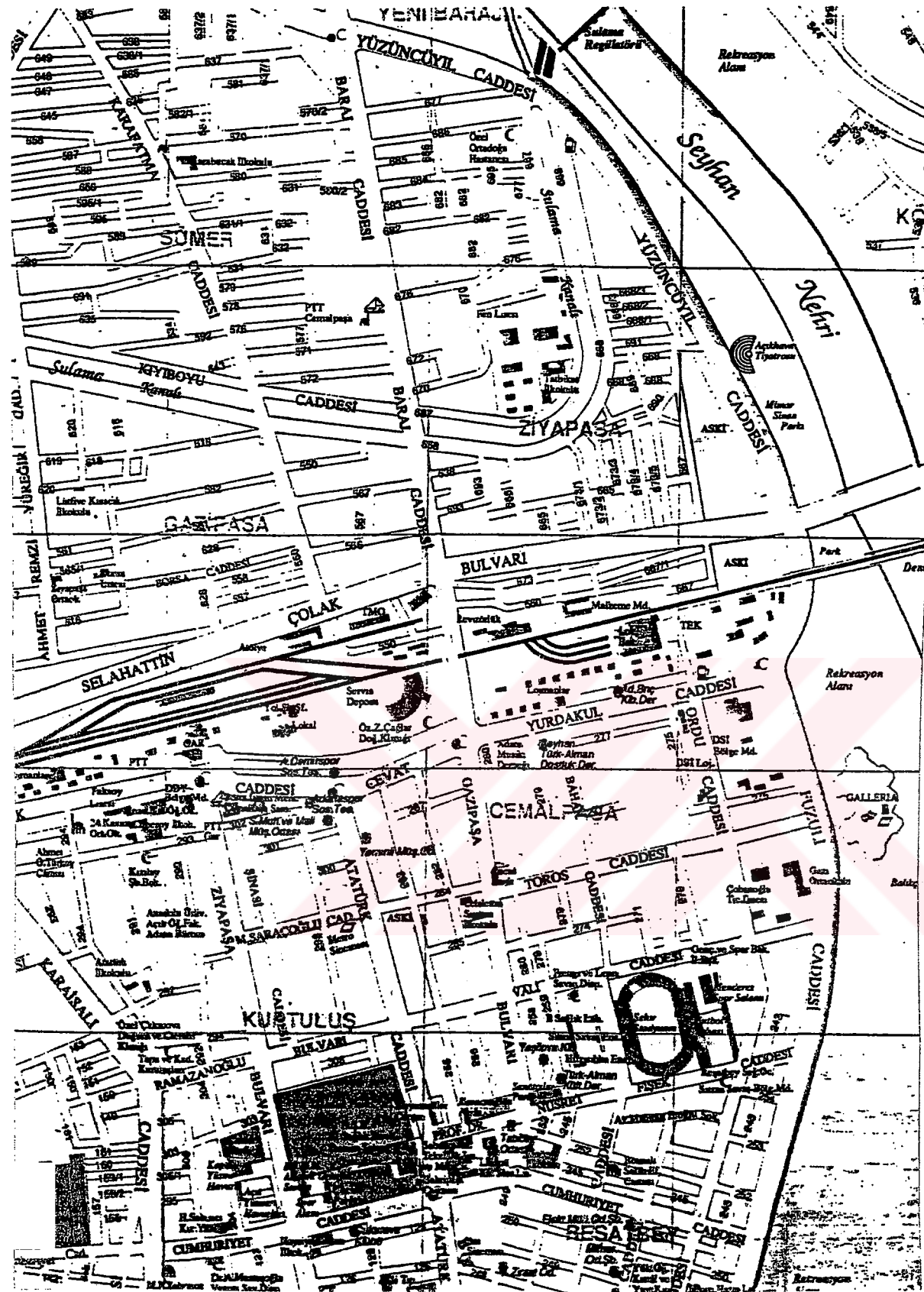
²⁶UYDURAN, Cennet. a.g.e. s: 101-102.

²⁷ÜSTÜN, Süreyya. a.g.e. s: 82.

²⁸UYDURAN, Cennet. a.g.e. s: 103.

Yeni kurulan mahallelerde sokakların lineer bir yapıda olduğu saptanmıştır. Cadde ve sokakların oldukça geniş olduğu görülür. Bu geniş caddelerde, oldukça düzensiz bir imar durumu da mevcuttur. Birbirinden farklı yükseklikte olan binalar, çok fazla karmaşık bir görünüm yaratmaktadır. İstanbul, İzmir veya herhangi bir ilimizde de rastlayabileceğimiz bu binalar, kente kimlik kazandırmaktan bir hayli uzaktır.

29

Şekil 7 30

Günümüz Yerleşim Dokusu

4.2.2.5.Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi

İlin başlıca geçim kaynakları tarım ürünleri ve hayvancılıktır. Tarıma ilin ovalık bölümünde, hayvancılığa ise dağlık bölgelerde daha çok yer verilir. Halkın bir kısmı geçimlerini ormanda işçilik yaparak kazanırlar. dağ köylerinde kazançları az olan bir kısım halk, pamuğun çapa ve hasadında Çukurova'ya çalışmaya inerler.³¹

Önceleri bölgede çok yaygın ve gelişmiş olan el sanatları, 20.yy. da teknolojinin gelişmesi ile eski önemini kaybetmeye başlamıştır. Bununla birlikte köy ve ilçe merkezlerinde dokumacılık, küçük el sanatları ile uğraşanlar bulunmaktadır. Köy ve ilçe merkezlerinde bazen ev dokumacılığı (halı, kilim, çul, çuval gibi), bazen de birlik kooperatif yoluyla ticari anlamda dokumacılık yapılmaktadır. Sandık, dolap, ekmek tahtası, oklava gibi tahta işlerine de köylerde az da olsa rastlanmaktadır.

Şehir merkezinde ise geleneksel el sanatlarından geçim kapısı olarak görülebilen işler bugün de sürdürülmektedir. Sıvacılık, semercilik, döşemecilik gibi meslekler bugün de yaşamaktadır.

Bunların dışında;

- Cam işçiliği
- Dokuma, örgü, çorap, önlük, şalvar üreten el sanatları işçiliği (Bugün de giyildiğinden sürdürülmektedir)
- Mobilya işçiliği
- Avcılık ve balkçılık³²

da Adana'nın az da olsa yaşam biçimini etkilemektedir.

³¹AKTAN, Selma. a.g.e. s: 22.

³²ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 115-116.

Ekonomik, sosyal ve coğrafi özellikler Adana yöresinin giyim özelliklerini dağlık bölge ve ova olmak üzere iki kısma ayırmayı zorunlu kılmıştır. İklim özelliği bu zorunluluğu oldukça fazla etkiler. Dağlık bölgeler daha soğuk olduğundan, giyim biçimleri ona göre şekillenmiştir. Adana yöresinin giysileri, erkek ve kadında; başlık, giysi ve aksesuar olarak sınıflandırılmıştır.³³

Adana'da bugüne kadar kentsel doku büyük ölçüde bozulmuş ve yıpranmıştır. Sivil mimarinin en iyi örneklerinin bulunduğu yapılar bakımsız kalmıştır. Adana eski mimarisi taşra karakteri taşımaktadır ve çok değişik kültür etkilerinin altında kalmıştır. Eski yapılar incelendiğinde, direklerle sağlanan gölgeler, damlar, saçak ve konsollar, kalın duvarları ile Osmanlı Mimarisi'nin etkileri görülmektedir.

İlin şehir ve kasabalarında daha çok kargir-betonarme evler bulunmaktadır. Köylerde kargir, kerpiç, taş ve az olarak da saz evleri ile karaçadır vardır. Taş evler yığma biçiminde yapılmıştır. Orman içi köylerinde de ahşap evler rastlanmaktadır. Karaçadır ise göçebelerde görülmektedir. Ayrıca, pamuk ekim ve hasat döneminde Çukurova'ya çok sayıda işçi gelir ve bunlar ilkel biçimde çadırlarda yaşamlarını sürdürürler.³⁴

Adana kentinin yaşam kalitesi hiçbirzaman büyükşehirlerle kıyaslanamaz. Hernekadar teknolojiyi getirdiği bazı koşullara uymuş gibi görünse de kent; geleneksel yaşam biçiminden (giyiminden yemeğine kadar) ve geleneklerinden çok fazla taviz vermemiştir. Herkes aynı seviyede olma çabası içinde değildir. Göçebeler göçebe hayatından, köydükiler köy yaşantısından, kenttekiler de kendi yaşam tarzından mutlu olmaya çalışmaktadırlar. Teknolojinin gelişi Adana'nın gelenekselliğini ve yaşam tarzını bozmadığından dolayı da kent kimliği olgusunda tam bir kayıp söz konusu değildir.

³³a.g.e. s: 117-120.

³⁴a.g.e. s: 188.

4.2.2.6. Kent-Doğa Bütünlüğü

Adana, Akdeniz kıyı şeridindeki arkeolojik değerlere yakınlığı açısından avantajlı bir ildir. İskenderun'dan Antalya'ya kadar uzanan sahil şeridi; arkeolojik değerler, eski eserler, deniz, güneş, kum ve iklim açısından çok zengindir. ³⁵

Adana'nın iç ve dış turizm açısından zengin, doğal öğeleri vardır. Palmiye, okaliptus, mimoza ağaçlarıyla süslü caddeleri, yazlık çay bahçeleri ve parklarıyla güneyin en dikkate değer kentlerinden biridir. Seyhan Baraj Gölü ve çevresi, Sarıçam Koruluğu tatil günlerinde halkın piknik yapmak üzere tercih ettikleri yerlerin başında gelmektedir. Bölgede yazlar çok sıcak geçtiğinden; halkın bir kısmı serinlemek için, doğal güzellikler açısından çok zengin olan Toroslar'daki yaylalara giderler. ³⁶

Akdeniz kıyılarında yılın yarısı gökyüzü bulutsuz, güneş pırıl pırıldır. Hemen her mevsim denize girilebilir. İlin Akdeniz kıyısındaki Karataş ve Ayas ilçe plajları; ince kumu, ılık ve mavi denizi, modern tesisleriyle gün geçtikçe güzelleşmektedir. ³⁷

Şekil 8 ³⁸

Karataş Sahilinden Bir Görüntü

³⁵a.g.e. s: 125.

³⁶a.g.e. s: 126.

³⁷AKTAN, Selma. a.g.e. s: 62.

³⁸ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 125.

Kıydan Toroslar'ın yamaçlarına çıkan turist, kendisini bambaşka bir ortamda bulur. Burada iklim ve doğa güzellikleri apayrıdır. Toroslar'ın zirvelerinde; insanın çıkamadığı sarp ve kayalık tepelerinde alageyikler, dağ keçileri dolaşır. Yemyeşil ormanları, güzel manzaraları, çavlanları ve av hayvanları ile Toroslar hakikaten güzeldir.

Toros Dağları'nda hemen hemen her yer doğal güzelliklerle bezenmiştir. Çam ormanları ve yalçın dağların yer aldığı Kapıs'ta, Çakıt Irmağı birdenbire bir dağın ardında kaybolup çıkar. Yine Karaisalı'da 800 m. derinlikte aşınım neticesi meydana gelen Yerköprü, Tufanbeyli'nin Çürükkalesi sarkıt ve dikitleriyle; Çukurkişla, Pekmezli ile Pınarlar köylerindeki yeraltı mağaraları görülmeye değer yerler arasındadır. ³⁹

Şekil 9 ⁴⁰

Toros Dağları'ndan Bir Görüntü

³⁸ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 125.

³⁹AKTAN, Selma. a.g.e. s: 62.

⁴⁰ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 40.

Bunun dışında;

- a. Kadirli Milli Parkı
- b. Seyhan Irmağı kıyıları
- c. Baraj Gölü ve çevresi
- d. Regülatör
- e. Kurttepe
- f. Bağlar

Adana'nın kent-doğa bütünlüğüne katkısı olan en önemli mesire yerleridir.

4.2.2.7. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı

A) Demografik Yapı

1927 yılında Adana ilinin toplam nüfusu 327.735 iken; özellikle 1940 ve 50'li yıllardan sonra önemli ölçüde artışlar olmuştur. 1985 yılına kadar geçen 58 yıllık süre içerisinde ilin nüfusu 7 kat, kent nüfusu ise 14 kat artış göstermiştir. İlerdeki tarımsal gelişme (sulama, makineleşme vb.), pamuk ekim alanlarının yayılması ve 1960 yıllarından itibaren önem kazanan tarıma dayalı sanayileşme; özellikle doğu ve güneydoğu illerinden göçler, kentin sosyal ve nüfus yapısında gelişmelere neden olmuştur. İl nüfusunda son yıllarda gözlenen bu gelişmelerde en büyük payı tarım ve buna dayalı sanayileşme yaratmıştır. Kentin tarıma elverişli topraklara sahip olması ve bununla bağlantılı olarak kurulan gıda ve tekstil fabrikaları; nüfusun büyük bölümüne istihdam alanları yaratarak, en çok işçi çalıştıran illerin başında yer almaktadır.

Nüfustaki bu gelişmenin;

- Hızlı göç
- Mevsimlik işçi
- Sağlıksız kentleşme
- Konut açığı

vb. sorunları birlikte getirdiği de bir gerçektir. ⁴¹

⁴¹a.g.e. s: 50.

Yıllar	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu
1927	227735	82026	145709
1935	383645	109839	273806
1940	375777	118506	257271
1945	418740	139493	279247
1950	508518	166696	341822
1955	628505	238327	390178
1960	760803	334039	426764
1965	902712	422298	480414
1970	1035377	535668	509702
1975	1240475	706186	534289
1980	1485743	842845	642898
1985	1725940	1150529	575411
1990	1.945.565	1.366.060	579.601

Tablo 2 ⁴²

İl Nüfusunun Şehir ve Köy Nüfusuna Yıl Bazında Dağılımı

1990 yılında 1.549.233 olan kent nüfusu; %0 11.61 lik bir artış oranı göstererek, 1997 yılında 1.682.483'e ulaşmıştır.⁴³Kent nüfusundaki bu gelişmelerde hızlı sanayileşmenin yanında başka etkenler de bulunmaktadır.

⁴²a.g.e. s: 50.

⁴³D.I.E. , 1997 Genel Nüfus Tespiti, Ağustos, 1997.

- a) 1954 yılında baraj gölünün oluşturulması ile istimlak edilen köyler halkının Adana'ya göç etmesi,
- b) 1973 yılında Çukurova Üniversitesi'nin açılışı,
- c) 1975 yılında E-5 karayolunun kullanıma açılması,
- d) 1985 yılında Dünya Bankası'nın finanse ettiği "Çukurova Kentsel Gelişim Projesi" nin uygulamaya konması ve buna bağlı olarak Adana-Ceyhan karayolu üzerindeki Misis yakınlarında Adana Organize Sanayi Bölgesi'nin yapılması,
- e) Yumurtalık Serbest Bölgesinin faaliyetlerinin başlaması ve BOTAŞ'ın(Petrol Boru Hattı) faaliyet göstermesi,
- f) Bölgede planlanan, yapılan ve devreye giren barajların bulunması,
- g) GAP Projesinin devreye girmesi ile Çukurova Bölgesi'nde yapımına başlanılan destekleyici tarım ve sanayi faaliyetlerinin oluşması
- h) Mersin Serbest Bölgesi'nin hizmete açılması.

İlin nüfusu heryere eşit olarak dağılmıştır. Bazı yerler kalabalık, bazı yerler ise çok tenhadır. Toros dağlarının yüksek ve meyilli yerleri ile ekime elverişli olmayan alanlarda nüfus çok azdır. Yazın yemyeşil olan yüksek dağ tepelerini, sürülerini otlatan kona-göçerler şekillendirir.

Çukurova'da ise nüfus yoğunluğu çok sıktır (450kişi/km²). ⁴⁴

B) Sosyal Yaşam

Kentin en önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olmasına rağmen, bol ve çeşitli başka geçim kaynaklarına da sahiptir. Halkın önemli bir ftçilik, küçük el sanatları, ticaret ve serbest meslekle geçimini sağlarlar. Devlet dairelerinde, fabrikalarda vb. geçimini sağlayanlar da mevcuttur.

Halkın bir kısmı tarımın bir kolu olan sebze ve meyvecilikle geçinirler. Şehrin çevresinde bahçecilikle uğraşan halk, en fazla turunçgiller ve turfanda sebze yetiştirir. ⁴⁵

⁴⁴AKTAN, Selma. a.g.e. s: 10.

⁴⁵AKTAN, Selma. a.g.e. s: 171.

Adana yöresinin zengin bir mutfağı bulunmaktadır. Mutfağın bu kadar zengin olmasının nedeni, çeşitli kültürlerin etkisinde kalması ve onların yemekleri ile kendi yemeklerini damak zevkine uygun olarak birleştirmesidir. Adana yemeklerinin en büyük özelliği; un, bulgur, et, sebze ve çeşitli baharatların kullanılmasıdır. Aynı zamanda süt, yoğurt, peynir, çökelek de bol miktarda kullanılmaktadır. Genellikle etli yemekler sebze ile birleştirilerek kullanılır. ⁴⁶

Adana folklor açısından zengin bir şehirdir. Bunu halkın düğün, nişan, doğum, ölüm gibi hertürlü yaşantısında kolayca görebiliriz. Kent halkı gelenek ve göreneklerine bağlıdır. Özellikle olayları yorumlamakta kullanılan deyim ve atasözleri, yerl konuşma tarzları, giyimleri, yerl yemekleri gibi birçok özellikleri ile Adanalılar törelerini yaşatırlar. ⁴⁷

C) Ekonomi-Sanayi

Adana ilinde 17 ilçeye bağlı 718 köyde, 103.230 çiftçi ailesi tarımla uğraşmaktadır. Buna ilave olarak yaz aylarında sayıları 200.000'i bulan tarım işçisi de doğu illerinden gelerek Adana'daki yoğun tarımsal faaliyete yardımcı olmaktadır.

Türkiye'de hedeflenen buğday tohumluğunun %6'sı, pamuk tohumluğunun %30'u, mısır tohumluğunun %55'i ve soya tohumluğunun %77'si Adana ilinde üretilmektedir.

Kentte son yıllarda meyvecilik te gelişme göstermiştir. Narenciyeye ilave olarak; özellikle şeftali, kiraz, erik ve bağ tesislerinde önemli artışlar görülmüştür. İde her yıl 50.000 dolayında çeşitli meyva fidanı kullanılmaktadır. ⁴⁸

⁴⁶ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 112.

⁴⁷AKTAN, Selma. a.g.ö. s: 198.

⁴⁸ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 223-225.

Adana ilinde son yıllarda büyük baş hayvan sayılarında önemli bir değişiklik olmamakla beraber, kalitede bir değişme gözlenmektedir. Çok sayıda hayvan veren az yılda, yüksek verimli hayvan yetiştirme yoluna gidilmektedir. 1987-90 döneminde Adana iline dış ülkelerden 628 baş süt ineği ithal edilerek, 128 yetiştiriciye dağıtılmıştır. ⁴⁹

Cumhuriyet döneminden önce Adana sanayiinde belirgin bir faaliyete rastlamak mümkün değildir. Tüm yurttaki olduğu gibi kentte de sanayinin gelişmesi Cumhuriyetin ilanından sonra özellikle 1950'li yıllardan sonra hız kazanmıştır. 1924 yılında Adana'da;

- 2 iplik ve dokuma fabrikası
- 3 un değirmeni
- 8 çırçır ve prese fabrikası
- 4 matbaa
- 44 fırın
- 7 masra olduğu gözlenmektedir.

1956 yılında ise;

- 7 iplik ve dokuma (ikisi basma tesisine sahip)
- 7 bitkisel yağ
- 3 un
- 11 çimento
- 49 çırçır ve prese
- 2 tuğla ve kremit
- 1 asbestli levha

fabrikası ile 4 sabun imalathanesinin olduğu görülmektedir. ⁵⁰

⁴⁹a.g.e. s: 237

⁵⁰a.g.e. s: 248

	Sektör	İşyeri Sayısı	M İ L L İ Y Ö N T L E R				
			Çalışan Ortalama	Çal.Öde. Ücretler	Girdi	Çıktı	K.D.V.
Adana İmalat Sanayi	Devlet	100.000	100.000	100.00	100.00	100.00	100.00
	Özel	100.000	100.000	100.00	100.00	100.00	100.00
	Toplam	100.000	100.000	100.00	100.00	100.00	100.00
Gıda İçki Tütün	Devlet	44.45	64.58	57.42	46.54	71.45	90.41
	Özel	23.64	10.25	8.36	16.42	14.83	10.96
	Toplam	25.21	16.70	13.31	19.60	24.05	32.85
Giyim Dokuma Esy. deri	Devlet	33.33	32.11	40.51	52.67	28.06	9.31
	Özel	34.56	62.27	63.47	36.28	34.45	43.75
	Toplam	34.46	58.69	61.16	38.02	36.77	32.26
Orman Ürünleri ve Mobilya	Devlet	-	-	-	-	-	-
	Özel	2.73	0.43	0.20	0.17	0.17	0.18
	Toplam	2.52	0.38	0.18	0.15	0.14	0.13
Kağıt Kağıt Ürünleri Basım	Devlet	11.11	2.16	1.01	0.05	0.11	0.17
	Özel	2.73	0.34	0.15	0.43	0.35	0.16
	Toplam	3.36	0.56	0.24	0.39	0.31	0.16
Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ür.	Devlet	-	-	-	-	-	-
	Özel	9.09	15.66	18.70	34.07	33.38	31.70
	Toplam	8.40	13.80	16.81	30.47	27.95	22.96
Taş ve Tıpraga Dayalı Sanayi	Devlet	-	-	-	-	-	-
	Özel	8.18	3.63	4.03	3.76	4.17	5.17
	Toplam	7.56	3.20	3.62	3.36	3.49	3.74
Metal Ana Sanayi	Devlet	-	-	-	-	-	-
	Özel	2.73	0.86	0.53	1.06	0.85	0.30
	Toplam	2.52	0.76	0.47	0.95	0.70	0.22
Metal Eşya Maki. ve Teç. Ulaştırma aracı	Devlet	11.11	1.15	1.06	0.74	0.38	0.11
	Özel	16.36	6.56	4.56	7.81	7.80	7.78
	Toplam	15.97	5.92	4.21	7.07	6.59	5.68

Tablo 3⁵¹

1988 Yılı İtibariyle Sanayinin Sayısal Değerleri

İlde büyük çapta fabrika kurmak için gereken sermaye vardır. Adana merkezinde bulunan fabrikaların %97'si özel kişilere veya bunların meydana getirdikleri ortaklıklara aittir. Adana'da son yıllarda endüstrinin hızla gelişmesinin diğer bir nedeni de elektriğin ucuza sağlanmasıdır. Adana'da Seyhan Hidro-Elektrik santralının açılmasından sonra yeni yeni fabrikalar ve atölyeler kurulmuştur.

İlin ikinci derecedeki endüstri merkezleri Ceyhan ve Osmaniye'dir. Buralarda çırçır ve prese fabrikaları ile küçük çapta atölyeler bulunur.

Adana merkezindeki Bossa, Güney Sanayii ve Paktaş yurt çapında ün kazanmış dokuma fabrikalarıdır. Kentte gün geçtikçe gelişen bir kol da plastik eşyaların yapımıdır. Özellikle yapı işlerinde kullanılan boru, çinko, ip ve çuval yapılmakta; çevrede satılmaktadır.

Besin endüstrisi Adana'da ileri durumdadır. Merkezde büyük yağ, un ve çeltik fabrikaları bulunur. Kentte sanayi çok yönlü gelişmektedir. Büyük fabrikaların etrafına büyük atölyeler ve iş yerleri kurulmaktadır. Adana merkezinde demir-döküm işleri, tarım araçları yapımı, kimya ve kauçuk, buz, matbaacılık, yapı malzemeleri ve ağaç işleri yapımı ilerleyen sanayinin bir göstergesidir. ⁵²

4.2.2.8. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri

Adana kentinin biçimsel kimliği, sokak dokusu üzerine yönlendirilmiştir. Kentin yeni oluşum bölgeleri de geleneksel kent dokusunda mevcut bulunan sokak biçimlenişlerinden etkilenmiştir.

Kentin en eski yerleşim merkezlerinde; genelde dar ve eğimli olan sokakların düzensiz bir biçimlenişe sahip olduğu, yer yer genişleyerek meydana gelen meydanlar oluşturan bu sokakların büyük bir çoğunluğunu çıkmazların meydana getirdiği görülmektedir. ⁵³

⁵²AKTAN, Selma. a.g.e. s: 41-42.

⁵³ÜSTÜN, Süreyya. a.g.e. s: 58.

Şekil 10

Adana Sokak Dokusundan Örnekler

Yeni yerleşim bölgelerinde ise sokak dokusunu hissetmemize rağmen;

- Geniş sokaklar olması
- Binaların birbirini gölgeleyememesi
- Yüksek binaların daha çok olması
- İç mekan ve sokaklarda hava hareketinin etkisini kaybetmesi

gibi nedenlerle, geleneksel dokudaki sokak dokusu tarzı yaşanmamaktadır. ⁵⁴

⁵⁴a.g.e. s: 90.

Adana'nın görsel karakteristiklerini, kentin belirli odak noktalarında bulunan öğeler oluşturmaktadır. Bu görsel yapı ya da alanlar; Adana'nın bugünkü oluşumuna katkıda bulunduğu gibi, kimlik belirleyicisi olarak da kent içinde rol oynarlar. Bunların başlıcalarını sıralayacak olursak:

- 1) Tarihi Adana Garı
- 2) Atatürk Evi (Müze haline getirilmiştir.
- 3) Tarihi Taşköprü
- 4) Ulucami
- 5) Adan Çarşı Hamamı
- 6) Yılankale
- 7) Şehitlik
- 8) Misis Köprüsü (Yüreğir)
- 9) Adana Şehir Stadı
- 10) Ziya Paşa Parkı (Seyhan)

olmak üzere çeşitli tip ve boyutta elemanlarla karşılaşırız. Bu odak noktaları, kentin her noktasından rahatça tarifedilebilecek ya da buluşma noktası olabilecek kadar özeldir.

Günümüz kentlerinde gördüğümüz, reklam öğeleri, oturma elemanları, telefon kabinleri vb. kentin görsel yönünü oluşturanlara ise Adana'da sadece yeni kent dokusunda sıkça rastlanmaktadır.

4.2.2.9. Kentsel Altyapı⁵⁵

A)Kullanma Suyu

Kent, kurulduğundan bu yana içme ve kullanma suyu gereksinimini, yeraltı su kaynaklarından sağlamaktadır. Doğu, batı, güney yerleşim alanı sınırlarından başlayarak kzey,2de 50.000 m. kot çizgisine kadar zengin bir yeraltı su potansiyeli vardır. Şehir konutsal yerleşimi için içme ve kullanma suyu 1989 yılına kadar ortalama 50-125 m. derinlikte açılmış, 84 adet derin kuyudan sağlanmaktadır.

⁵⁵ ADANA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 192-193.

Yerleşim alanı içersinde bulunan endüstriyel kuruluşlar, kullanma suyu gereksinimini kendi olanakları ile açtırdıkları derin kuyulardan elde etmektedir. Herhangi bir arıtma yapılmamakla birlikte, kuyu çıkış noktalarına klor verilmek suretiyle gerekli ve yeterli arınma sağlanmaktadır.

B) Atık Su

Adana kentinin Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yaşama düzeni bağımsız tek veya iki katlı bahçeli evler şeklinde idi. Çok katlı şehrsel yaşayış biçimine geçinceye kadar, evsel atık sular fosseptiklerle çözümlenmekteydi. Şehir merkezinden kenar semtlere gidildikçe bu sistem hela çukurlarına dönüşmektedir.

Çok katlı evler biçimi geliştikçe, cadde ve sokaklar oluştuğça modern kanalizasyon sistemine ihtiyaç duyulmuştur. 1930'lu yıllarda başlatılan kanalizasyon sistemi için boşalma noktası Seyhan nehri ve DSI tarafından açılmış drenaj kanallarıdır. Bu sistem, konutsal yerleşim alanları genişledikçe çevrede kirliliği arttırmaya ve insanlara zarar vermeye başlamıştır. Bu türde inşa edilmiş sistem, aynı zamanda yağmur sularını da boşaltmaktadır.

80 mahallede toplam 3000 km. şebeke mevcut olup; bunun 105 km. si ASKİ tarafından inşa edilmiştir.

C) Elektrik

Adana'da enerjiyi üretmekle Çukurova Elektrik A.Ş. , enerjiyi dağıtmakla ise TEK Adana Elektrik Dağıtım Müessesesi yükümlüdür.

TEK Adana Elektrik Dağıtım Müessesesi, İl merkezinde müdürlüğe bağlı 17 ilçe ve 11 kasabada olmak üzere toplam 34 işletme şefliği olarak hizmet vermektedir.

Çukurova Elektrik A.Ş.'nin işletmede bulunan santrallerinin toplam kurulu gücü 298 MW'dir. Bunun 106 MW'lik kısmı termik santralının, 192 MW'lik kısmı ise 4 adet hidrolik santralının kurulu gücüdür. Bu tesislerin yıllık ortalama üretim kapasitesi, 1532 milyon Kwh'dir. Mevcut durumda Adana'da elektriksiz köy bulunmamaktadır.

D) Sosyal Altyapı

Adana'da 1885 yılında kurulan Devlet Hastanesiyle birlikte günümüz itibariyle 10 devlet hastanesi mevcuttur. 1982 yılında il sosyalleştirme kapsamına alınmıştır. İl, ilçe, bucak ve köylerde 113 Sağlık Ocağı ve bunlara bağlı 838 Sağlık Evinde hizmet yürütülmektedir.

Adana Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Sağlık ve Çevre Sağlığı Müdürlüğü ile Gıda ve Su kontrolü laboratuvarı çalışmaktadır. Diğer ilçe, bucak ve köylerdeki belediyelerin bünyesinde sağlık kurumu ve sağlık personeli olmadığından, buradaki sağlık hizmetleri o bölgenin sağlık ocağı tabibliklerince yürütülmektedir.

İlde 5 özel hastane bulunmaktadır. 1990 yılı itibariyle bunların toplam kapasiteleri 195 olup, fiili kapasiteleri 130'dur. Poliklinikte tedavi olan hasta sayısı 218.505 ve yatan hasta sayısı 28.809'dur.⁵⁶

İl'de sosyal hizmetlere yönelik faaliyetler, İl sosyal Hizmet Müdürlüğü ve bu müdürlüğe bağlı kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Yetiştirme yurtları, çocuk yuvaları, kreş ve gündüz bakımevleri ile çocuk kulüpleri bu kapsam altında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Son yıllarda hızlanan nüfus artışı nedeniyle Türkiye genelinde görülen konut açığı Adana'da da vardır. İlin hem sanayi hem de tarım bölgesi olmasının hızlandırdığı göç ve beraberinde getirdiği nüfus artışı da konut ihtiyacını daha da fazlalaştırmıştır. Yılda yapılması gereken konut sayısı hızla artmakta olup; yapılanlardan ancak 1/3 ü ruhsatlı konutlar olarak yapılmakta, konut açığı gecekondularla karşılanmaktadır.

E) Ulaşım

Adana'dan yurdun en uzak köşelerine kolayca gidilir. Çünkü Adana şehri; kara, hava ve deniz yoluyla birçok il merkezlerine bağlanmıştır.

⁵⁶a.g.e. s: 180-184.

Kent, İç Anadolu'yu Akdeniz kıyılarına bağlayan Devlet karayolları üzerindedir. İç Anadolu'dan Çukurova'ya inen karayolu, Toroslar'ın tek geçiti Külek Boğazı'ndan geçer. Bu yolun çok dar olması trafik akımını güçleştirmektedir. Bu durumu önlemek için Çamalan yaylasından başlayıp Gülek, Tekir ve Bürücekyaylasından geçerek Pozantı'ya ulaşan yeni bir yol yapılmıştır. Toros dağlarını aşan taşıtlar, Tarsus yakınlarında Adana il hududuna girerler. Bu devlet yolu Adana'dan geçerek Gaziantep'e girer. Güneydoğu Anadolu'dan Ortadoğu ülkelerine uzanır. Diğer bir devlet karayolu da Kayseri'den gelerek Akdeniz kıyılarına ulaşır. Kuzeyden il sınırlarına giren bu yol Tufanbeyli'yi Karataş'a bağlar.

Adana kenti, İstanbul-Bağdat demiryolu hattı üzerindedir. Demiryolu Pozantı'da il sınırlarına girer. Çakıt vadisinden geçerek Çukurova'ya ulaşır. Hat Adana'dan geçerek Gaziantep'e uzanır.⁵⁷

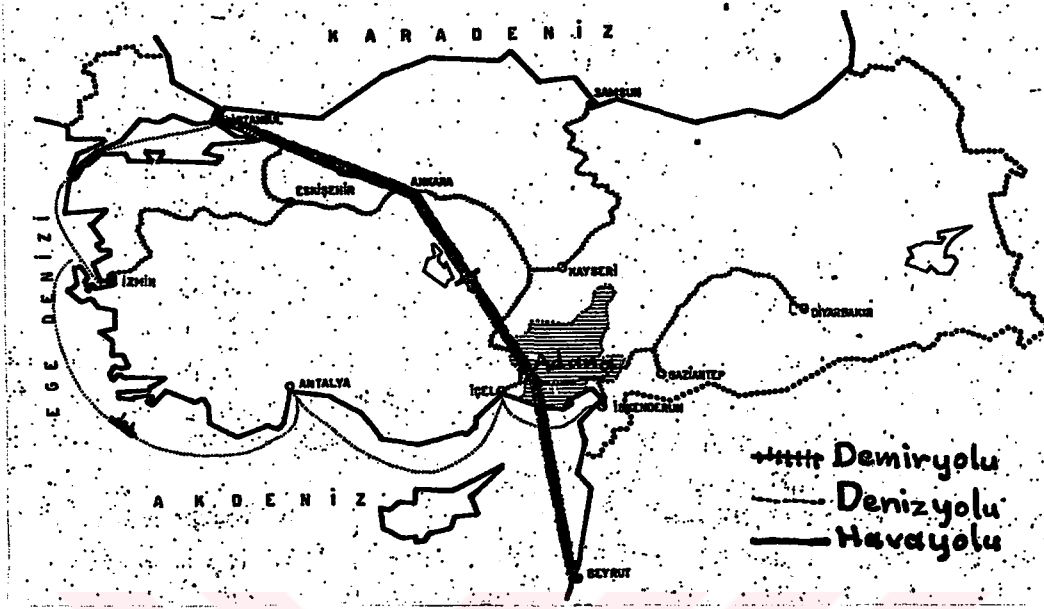
Adana il sınırları içinde uluslararası petrol ve yük taşımacılığına açık Botaş Limanı ve Toros Gübre Fabrikaları Limanı il yöre balıkçılarına hizmet veren Karataş Balıkçı Barınağı yer almaktadır. Bu limanlardan yüklenen genel kargo ve akaryakıt, kara nakil vasıtalarıyla ülkenin çeşitli yerlerine taşınmaktadır. Bu nedenle karayolu trafiği yoğundur. Bu limanlara gelip giden gemiler nedeniyle de yoğun bir deniz trafiği de mevcuttur.⁵⁸

Adana merkezinde iki büyük havaalanı vardır. İncirlik havalimanı şehirden 14 km. uzaklıktadır. Yalnız askeri uçaklara açıktır. Adana havaalanı, uluslararası uçak seferlerinin yapıldığı bir hava limanıdır. Ankara-İstanbul ve Adana arasında haftanın hergünü sefer vardır. Buradan gelen uçaklar ise yurtdışına Adana aktarmalı olarak devam ederler.⁵⁹

⁵⁷AKTAN, Selma. a.g.e. s: 43-44.

⁵⁸ADANA VALİLİĞİ a.g.e. s: 213.

⁵⁹AKTAN, Selma. a.g.e. s: 44.

Şekil 11 60

Adana Ulaşım Ağı

4.3.2.10. Kentin Tipolojik Özellikleri

Kentin tipolojik özelliklerini, geleneksel yerleşim bölgelerinde belirlediğimiz doku ve konut örnekleri üzerinde incelediğimizde, küçük yapı adaları ve küçük parsellerden oluşan mahalelerde belirlediğimiz özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

A. Sokaklar;

- Dar
- Dik açısallıktan uzak

B. Konut Tipleri;⁶¹

a) Ovalık Bölüm

- Genellikle kerpiç
- Az miktarda sazdan yapılmış (Hu)
- 1 ya da 2 katlı
- Tek katlı olanlar karşılıklı iki odalı
- 2 katlı olanlarda karşılıklı iki odalı ve önü tahta sofalı
- Çatılar düz ve toprak örtülü
- Pencereleer camlı ve dışları tahta kapaklı

olarak tasarlanmıştır.

b) Dağlık Bölüm

- Taştan yapılmış
- Tek katlı
- İç i sıvasız
- Yan yana iki oda
- Pencereleer camsız ve taka denilen tahta kapaklar

şeklinde tasarlanmıştır.

c) Ormanlık Bölüm

- Ahşap evler

ve onların taşıdığı özellikteki konutlara rastlanmaktadır.

Genellikle kent merkezinde görülen kagir evler ise; iki katlı olup, zemin katında ahır ve ambar, üst katında ise birkaç oda bulunmaktadır. Konutlar genelde serin esen rüzgarları alabilecek şekilde iki yöne açık olarak konumlanmakta; büyük çoğunluğunda bir avlu bulunmaktadır. İç mekanların; bu gölgeli, küçük avluluara yöneltilmesiyle doğayla içiçe olması sağlanmıştır. Ulucami Mhallesine doğru gidildikçe, konutların 2-3 katlı olduğu ve yazlıklı-balkonlu olarak inşa edildiği göze çarpmaktadır. ⁶²

⁶¹ AKTAN, Selma. a.g.e. s: 24.

⁶²ÜSTÜN, Süreyya. a.g.e. s: 58, 62.

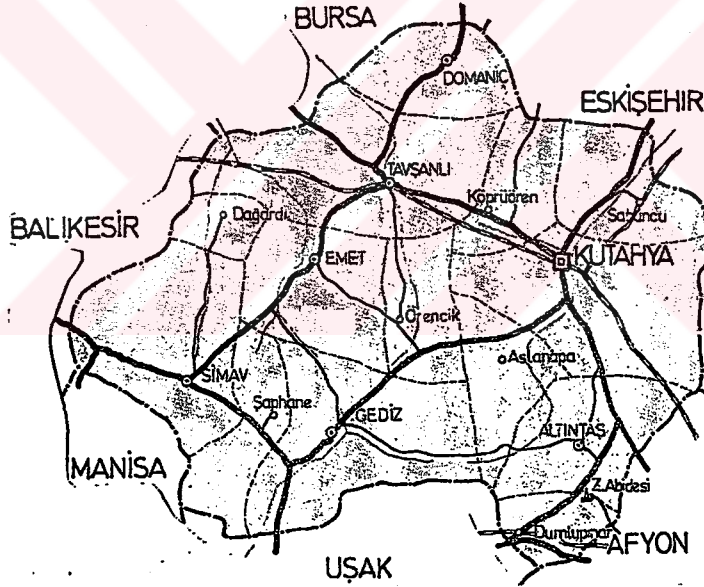
Fotoğraf
Tipolojik Özellikleri Yansıtan Cepheler

4.2.3. Kütahya Geleneksel Kent Örneği

Tarih boyunca pekçok uygarlığın hüküm sürdüğü , çeşitli savaş ve tarihi olaylara sahne olduğu bilinen Kütahya; geleneksel kent örnekleri içerisinde sivil mimari örneklerinin pekçok yerleşime oranla bol bulunduğu ve bunları koruma çabasını daha çok hissettiğimiz ⁶³ bir İç Batı Anadolu kentimizdir.

Kütahya ve çevresi, gerek fiziki coğrafya şartları gerekse beşeri ve iktisadi coğrafya şartları bakımından Ege, Marmara ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş teşkil eder. Bu üç bölgeden birine doğrudan bağlanamayacağı gibi, bunlardan ayrı olarak da düşünülemez. ⁶⁴

İl kuzeyden Bilecik ve Bursa, batıdan Balıkesir ve Manisa, güneyden Uşak, doğudan ise Afyon ve Eskişehir ile sınırlanmıştır. ⁶⁵

Şekil 12 ⁶⁶

Kütahya Kenti İl Sınırları

⁶³GÜREL, Mehmet. "İç Mekanların Günümüzdeki Kullanım Şekilleri ile Geleneksel Kütahya Evleri" (M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Y.L. Tezi. İstanbul, 1991.). s: 1.

⁶⁴DÖNMEZ, Yusuf. "Kütahya ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası" (Kütahya, Kütahya Bel. ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enst. İşbirliği. İstanbul, 1981-82.). s: 1.

⁶⁵ KÜTAHYA VALİLİĞİ. Kütahya İl Yıllığı (Ticaret Matbaacılık T.A.Ş. İzmir, 1973.) s: 31.

⁶⁶a.g.e. s: 52.

4.2.4. Kütahya Kent Kimliği Belirleyicileri

Kütahya'da yerleşmenin geleneksel rahatlığını kaybetmemek için, mimari mirası korunmasında büyük çaba gösterilmektedir. Son yılların yeni yerleşmeleri, sanayinin getirdiği yeni konut alanları ihtiyacı, eski çekirdeğin dışına kaydırılmıştır. Böylece, demiryolu-azot fabrikası-askeri tesisler-Yellice sırtları arasında sıkışmış olan yerleşme; nefes alabilmek için, bu sınırlara dayanana kadar eski çekirdeğin dışına doğru yönlendirilmiştir. Bu durum Anadolu'daki tarihi kentlerimize güzel bir örnek olarak gösterilebilir. Bu gelişme sonucunda, son yıllarda bayındırlık alanında önemli gelişmeler kaydeden Kütahya'da mimari miras oldukça iyi b,ç,mde korunabilmiştir. Anıtlar, konutlar ve eski mahallelerin ahşap-kerpiç karışımı, kiremitli evleri ile eski çekirdeği, çarşı bölgesiyle ve çeşmeleriyle yaşayabilmek Kütahya'da hala mümkündür.⁶⁷

4.2.4.1. Kentin Tarihçesi

Anadolu'nun eski şehirlerinden birisi olan Kütahya'nın kuruluş tarihini tesbit etmek mümkün olmamaktadır. Ancak antik kaynaklar bu şehri Esop'un doğduğu memleket diye bildirirler ki, bu taktirde kentin M.Ö. 6. yy. da mevcut olması gerekmektedir. Şehrin ismi eski kaynaklarda Kotiaion, Kotiaion, Cotyaeium, Cotyaeum ve Cotyaium şeklinde geçmektedir. Strabon, Frigya Epiktetos'un bire şehri gibi zikretmekte ve şehrin adının Kotys'in şehri anlamına gelen Kotiaion olduğunu belirtmektedir. Birçok yolların kavşak noktasında ve bugünkü şehre hakim tepede kurulduğu kabul olunan Kotiaion'un ilk devirlerine ait hemen hiçbir arkeolojik eser kalmamıştır. Kütahya'da ilk siyasi hareketi Frikler kurmuştur. Frikler'in hakimiyeti M.Ö. 546 yılında Pers kralı Kyros'un hemen bütün Anadolu ile birlikte Kütahya'yı da almasına kadar devam etmiştir.

⁶⁷ALTUN, Ara. "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi" (Kütahya, Kütahya Bel. ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enst. İşbirliği. İstanbul, 1981-82.). s: 186.

M.Ö. 333 yılında Makedonya kralı Büyük İskender tarafından Persler'in elinden alınan Kütahya, bu büyük hükümdarın ölümünden sonra imparatorluğun parçalanması üzerine kumandanlardan Antigonos idaresine geçmiştir. M.Ö. 278'de Britanya Krallığının sınırlarına, daha sonra da Bergama Krallığının hakimiyetine giren kent; M.Ö. 133 yılında Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır.⁶⁸

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla (395) Doğu Roma-Bizans sınırları içine giren Kütahya, 1074 yılına kadar bu devletin yönetiminde kalmıştır. Bizanslılar zamanında kent, bir ticaret ve piskoposluk merkezi olmuştur.

Kent Malazgirt zaferinden sonra Anadolu Fatih ve Türkiye Devleti'nin kurucusu, Kutalmış oğlu Süleyman Şah'ın kardeşi Melik Mansur tarafından fethedilmiş (1074); o tarihten itibaren Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir uç şehri olarak kalmıştır.⁶⁹ Kentin bundan sonraki tarihinin başlıca geçiş noktalarını şöyle sıralayabiliriz:

- I. Haçlı ordularının şehre girmesiyle tekrar Bizans'ın eline geçmiş;
- Sultan 2. Kılıç Arslan'ın bir fetih hareketiyle, şehri alması üzerine bir asır sonra tekrar Türk hakimiyetine girmiş;
- I. Yakup Bey'in Selçuklular'dan ayrılarak, bağımsız bir beylik olan Germiyanogullarını kurmasıyla birlikte; 1429 yılına kadar bu beyliğin başşehri olmuş;
- II. Yakup Bey'in vasiyeti nedeniyle, ölümünden sonra Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına geçmiş;
- Osmanlılar'ın hakimiyeti altında bir sancak merkezi olmuştur.⁷⁰

⁶⁸YILDIZ, H. Dursun. "Kütahya'nın Tarihçesi" (Kütahya, Kütahya Bel. ve İ.Ü. edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enst. İşbirliği. İstanbul, 1981-82.) s: 35.

⁶⁹KÜTAHYA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 18, 20.

⁷⁰YILDIZ, H. Dursun. a.g.e. s: 36-43.

Kütahya Germiyan Oğulları zamanında tarihinin en parlak devirlerinden birisini yaşamış, iktisadi ve fikri bakımdan büyük gelişmelere sahne olmuştur. Beyliğin merkezi olması sebebiyle, Kütahya'da birçok mimari eser inşa edilmiş; şair, edip ve fikir adamları bu şehirde toplanarak eserler yazmışlardır. Kent Germiyan Oğulları devrinde her bakımdan Anadolu'nun önemli merkezlerinden birisiydi.

Kütahya 19. yy.ın ortalarında bir defa daha Avrupa'da ve milletlerarası siyasette adı geçen bir yer oldu. 1848 ihtilalleri sonucunda başlayan Macar milli hareketi, Avusturya ve Rusya tarafından kanlı bir şekilde bastırılınca; bu hareketin liderleri Eylül. 1849 tarihinde Osmanlı Devleti'ne iltica ettiler. İltica edenlerin ülkelerine geri verilmemesi, tüm Avrupa ülkelerinde takdirle karşılandı. ⁷¹

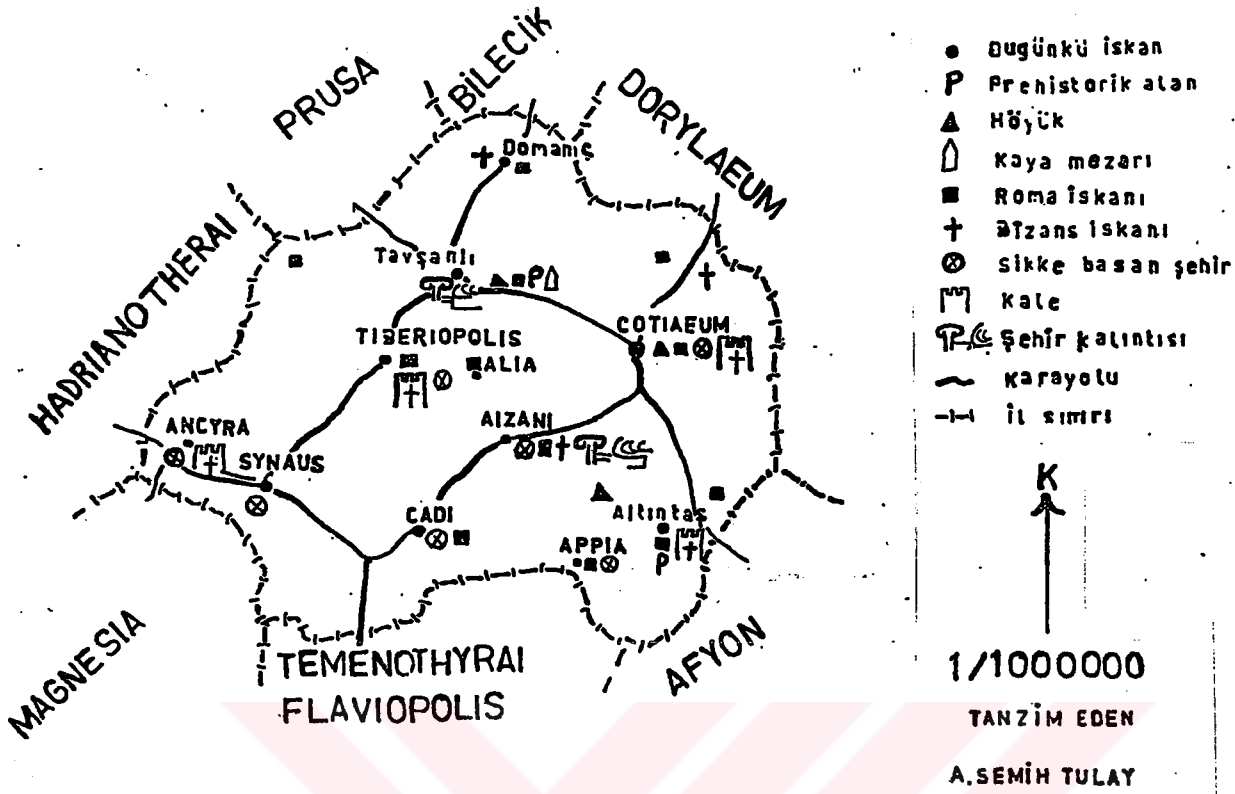
Osmanlı tarihi boyunca pekçok önemli olaya tanıklık eden Kütahya, 1841'den sonra Hüdavendigâr Vilayeti merkezi oldu. 1867'^de vilayet merkezi Bursa'ya alındı. 1915'te ise "müstakil sancak" haline getirildi. Kurtuluş Savaşı sırasında Çerkez Ethem olayının ortasında kalmış; 15 Ocak 1921'e kadar süren olaylarda Hükümet Kuvvetleri tarafından yağmadan kurtarılmıştır. 17 Temmuz 1921 ile 30 Ağustos 1922 arasında Yunan işgalini yaşayan kent, Büyük Taaruz'dan kurtulan ilk şehirlerden olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise vilayet merkezi olmuştur. ⁷²

Şehir, şimdi Hisar dediğimiz, Frigler zamanından kalma ve tepeyi tamamen kuşatan içiçe ik sur içinde kurulmuştu. Halen bir kısım kalıntılarını gördüğümüz kale burçları, Bizanslılar tarafından yaptırılmış, daha sonra Osmanlılar tarafından restore edilmiştir. Çevresi 3500 m. olan Hisar kalesinin 15'er m. aralıkla 70 adet burcu vardır. Yukarı ve Aşağı kale olmak üzere iki bölüm olup; Bizanslılar zamanında kale içinde yaptırılan su hazneleri ile, tapınak ve saray olarak kullanılan şatodan bir iz kalmamıştır. ⁷³

⁷¹a.g.e. s: 43, 47.

⁷²ALTUN, Ara. a.g.e. s: 184.

⁷³KÜTAHYA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 19.

Şekil 13 74

Kütahya Arkeolojik Haritası

4.2.4.2. Kentin Kültürel Birikimi, Yapısı

Kütahya, Kutalmışoğlu Melik Mansut tarafından 1074 tarihinde ele geçirildiği günden itibaren, Orta Asya'dan, İran'dan, Horasan'dan gelen ve getirilen müslüman Türklerle iskan edilmiş; aynı zamanda medereseler, mektepler, kütüphaneler, cami, mescit, kervansaray, çeşme ve sebillerle imal edilerek kültürel alanda büyük gelişmeler göstermiştir. Bugün bu eserlerin kalıntılarına ilin her yerinde rastlamak mümkündür.

74 TULAY, A. Semih. "Kütahya Arkeolojisi" (Kütahya, Kütahya Bel. ve İ.O. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enst. İşbirliği. İstanbul, 1981-82.). s: 58.

Kökü Frigyalılar'a dayanan Kütahya'da; sırasıyla Lidyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Germiyanogulları ve Osmanlılar yaşamışlar, kültür izlerini bırakmışlardır. Özellikle Selçuklular, Germiyanogulları ve Osmanlılar devrinde meydana getirilen kültür yuvalarından yetişen şairler, edipler ve büyük devlet adamları Türk kültür tarihine girmişler; kültürün zenginleşmesinde önemli rol oynamışlardır.⁷⁵

Kentin eğitim yönünden gelişmesine bakacak olursak:

- a) İlk okul binası (Rüştiye) —> 1876
- b) 22 medrese, 18 iptidai mektebi
4 Rum, 2 Katolik, 2 Ermeni mektebi —>1886
- c) İlk İdadi Mektebi —> 1890
- d) 1 İdadi, 1 Rüştiye, 4 İptidai
23 Sıbyan mektebi, 21 medrese —>1892
- e) İlkokulların açılması —> 1908⁷⁶

gibi Cumhuriyet dönemine kadar kötü bir tabloyla karşılaşırız. Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yılında ise (1973) kentin eğitime verdiği önemi gösteren daha aydınlık bir tablo karşımıza çıkar.⁷⁷

- a) İlkokul;
 - 658 ilkokul
 - 1736 ilkokul öğretmeni
 - 56523 öğrenci
 - 2 çocuk yuvası
 - 3 ana sınıfı
 - 1 yetiştirme yurdu

⁷⁵KÜTAHYA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 127

⁷⁶a.g.e. s: 127.

⁷⁷ a.g.e. s: 96.

b) Orta Öğretim;

- 25 ortaokul
- 6 lise
- 1 ilköğretmen okulu
- 2 sanat enstitüsü
- 1 kız enstitüsü
- 1 akşam-ticaret lisesi
- 2 akşam-kız sanat okulu
- 442 öğretmen
- 12823 öğrenci.

Tarihi ve doğal güzelliklerle dolu şifalı kaplıcaları ile "Termal Turizm" bölgesi olan Kütahya, büyük bir turizm potansiyeline sahiptir. Dünyanın sayılı kaplıcalarından olan Yoncalı, günümüzde termal tedavi merkezi olma yolundadır. Şifalı suları kadar, çam ormanları içinde ideal bir dinlenme yeri olan Ilıca'ya ise Kütahya Belediyesi modern otel, motel, hamam ve yüzme havuzları yaptırmıştır.⁷⁸

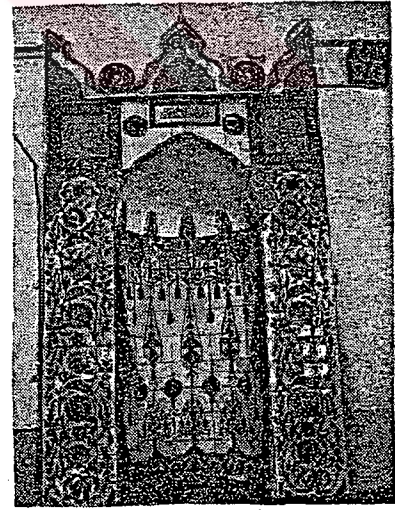
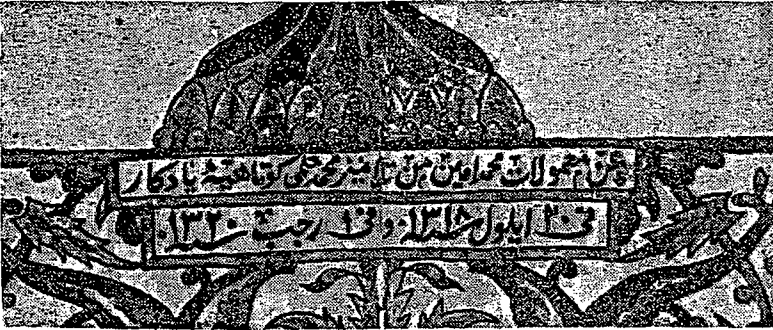
Tarihi kalıntıları ve tabii güzellikleri ile kent, Türk turizmine büyük katkıda bulunabilir. Eski devirlerden itibaren yerleşmeye sahne olan Kütahya ve çevresi Küçük Frigya (Frigya Epiktet) olarak bilinir. Bugünkü Kütahya sınırları içinde Cotyaeon (Kütahya), Kadoi (Gediz), Angir (Simav), Tiberiyapolis (Emet), Aizani (Çavdarhisar) başlıca antik şehirlerdir. Yalnız bu şehirlerden; Aizani harabelerinde Zeus Mabedi, Tiyatro, Station, Agora ve köprüleri görülmeye değer yerlerdendir.⁷⁹

⁷⁸TUNÇOĞLU, İhsan. "Kütahya Turizmi ve Gelenekleri" (Kütahya, Kütahya Bel. ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enst. İşbirliği. İstanbul, 1981-82), s: 751.

⁷⁹KÜTAHYA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 159.

Geleneksel çini sanatımızı yaşatan şehrimiz Kütahya'da yapılmış olan çiniler, günümüze kadar birçok eserleri süslemektedir. Yazıklı belgelerin başta yangınlar olmak üzere çeşitli nedenlerle kaybolması ve değerlendirilememesi yüzünden, İznik'e destek ikinci bir merkez olan Kütahya'nın çinicilik tarihinde ne zaman önem kazandığını belirtmek güç olmaktadır. Buluntular tarihlendirmeye yetecek kadar eski ve çeşitli değildir. Bununla beraber Kütahya abidelerinde az da olsa kullanılmış olan çini süslemeler bu sanatın kentte 15. yy. dan itibaren gelişmeye başladığını göstermektedir.⁸¹

18. yy. da İznik çini atölyelerinin bir daha kalkınmamak üzere son bulması, Kütahya çini imalatına yeni bir hız vermiştir. Bu da Kütahya çiniciliğine hayatiyet katmış ve bugüne kadar yaşayan bir merkez olmasını sağlamıştır. Bu yüzyılda Kütahya çinili abidelerinin çoğalması, kentin tek çini merkezinin olduğunun kanıtıdır. 1708 tarihinde inşa edilen; Üsküdar'da II. Sultan Ahmet'in annesi Gülnuş Ümmetullah Hatun tarafından yaptırılan Yeni Valide Camii'nin çinileri, 18. yy. başına ait Kütahya çinilerinin örneklerini yansıtmaktadır.⁸²

Şekil 15

Kütahya Çiniciliğini Yansıtan Eserler

⁸¹YETKİN, Şerare. "Kütahya Dışındaki Kütahya Çinileri ile Süslü Eserler" (Kütahya, Kütahya Belediyesi ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği. İstanbul, 1981-82.). s: 83.

⁸²a.g.e. s: 86.

19. ve 20. yüzyıllarda Kütahya çinilerinin daha çok profan yapılarda çok yaygın bir kullanım sahası bulması dikkat çekicidir. İstanbul'da 1901 tarihli ;

- Üsküdar Mecit Efendi Kasrı
- Büyük Postane
- Seyrisefayin Binası
- Şirket-i Hayriye Binaları
- Kadıköy, Haydarpaşa ve Büyükkada İskeleleri
- Çapa Öğretmen Okulu
- Bazı Banka ve Vakıf Hanlarının cephe süslemeleri
- Harbiye Çinili Hamam
- Bursa Ulu Cami Çeşmesi
- Bursa Osmanlı Bankası
- Söğüt ve Bolu'daki çeşmeler

Kütahya çinilerinin bu geç devre ait örnekleridir. Ayrıca; İstanbul, Ankara, İzmir ve Konya gibi büyük şehirlerimizde resmi ve özel binaların 20. yy. Kütahya çinileri ile süslü olduğu görülmektedir.⁸³

Kütahya çiniciliği günümüzde kentin simgesi ve kimliği haline geldiğinden, kentin adı geçtiğinde ilk akla gelen özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kütahya birçok kültürü birarada yaşadığından dolayı, pekçok da gelenek ve göreneğe sahiptir. Yüzyıllardan beri yaşanan bu gelenek ve görenekleri de günümüzde de devam ettirmektedir. Günlük hayat, düğün ve sünnet düğünü ana başlıkları altında toplayabileceğimiz bu gelenek ve görenekler Kütahya halkının özünü oluşturur.

⁸³a.g.e. s: 92-93.

A) Günlük Yaşam:

- Hıdırellez
- Kiraz Bayramı
- Ilıca Sefaları
- Kadınlar Hamamı
- Bayramlar
- Gezekler

B) Düğün:

- Söz Kesimi
 - Nişan
 - Görümlük
 - Mübareke
 - Yük
 - Özel Hediyeler
 - Gelin Hamamı
 - Düğüne Okunmak
 - Çeyiz Altı
 - Nikah
 - Kına Günü
 - Kız Düğünü
 - Gelin Alma
 - Paça
 - Kız Ardı Sıra
- C) Sünnet Düğünü:**
- Sünnet Yatağı
 - Kına Gecesi
 - Sünnet
 - Kakmık
 - Mübareke ⁸⁴

olmak üzere sayabileceğimiz bu gelenek ve görenekler Kütahya kent kimliğini oluşturmada her zaman önemini korumuştur.

4.2.4.3. Kentin Fiziksel Yapısı

İç Batı Anadolu bölgesi'nin vilayet merkezi Kütahya, İstasyon çevresinde 935, Hıdırlık tepesinde 100 m. yi aşan bir rakıma sahip olup; Kapan deresi adı verilen akarsu, aşağı yukarı güney-kuzey doğrultusunda eski çekirdek yerleşmeyi ikiye ayırmaktadır. Ovada Felend Çayı ile birleşen bu akarsu, Porsuk ve Sakarya'ya kavuşmaktadır.

Geniş ovanın güneyinde, arkasındaki 1173 m. yüksekliğinde Yellice dağına yastlanmış olan Kütahya, kuzey rüzgarlarına açık olduğu için iklimi oldukça serttir ve kışın çok kar yağmaktadır.

İç Batı Anadolu Bölgesi'nin yüzey şekilleri çevreye hakimdir. Güneydoğu-kuzeybatı doğrultulu dağ dizileri arasına, ova ve yayla alanları yerleşmiştir. Çevrede 1825 rakımlı Türkmen dağı ve 2181 m. ye ulaşan Eğrigöz dağı yükseklikleri vardır.⁸⁵

Kütahya ve çevresi, gerek fiziki coğrafya şartları gerek beşeri ve iktisadi coğrafya şartları bakımından Ege, Marmara ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş teşkil eder. Bu üç bölgeden birine doğrudan doğruya bağlanamayacağı gibi, bunlardan ayrı olarak da düşünülemez. Nitekim bölge; sıcaklık şartları bakımından daha çok İç Anadolu Bölgesi'ne, karasallık derecesi bakımından asıl Ege bölümüne, yağış rejimi, kuraklık devresinin süresi ve iklim tipi bakımından daha çok Marmara bölgesine, nisbi nemin yıl içindeki seyri bakımından da Marmara ve İç Anadolu bölgesinin kendi etrafındaki bölümlerine yakınlık gösterir.⁸⁶

⁸⁵ALTUN, Ara. a.g.e. s: 179.

⁸⁶DÖNMEZ, Yusuf. a.g.e. s: 1.

Bir depresyon sahası olan arazi; Kütahya, Köprüören ve Tavşanlı ovalarından oluşmaktadır. Birbirlerinden belirli eşiklerle ayrılan bu ovaların en büyüğü, Kütahya Ovası'dır. Ova, deniz seviyesinden ortalama olarak 930 m. yüksekliktedir. Kuzeybatı ucu ile güneydoğu ucu arasındaki mesafe 25 km. olmakla beraber, ovada yer yer daralıp genişlemeler göze çarpar. Ovanın en fazla genişlediği yer, Kütahya şehrinin kurulduğu plato kenarı ile Porsuk çayının ovayı terkettiği yer arasındadır.

Kütahya'nın kurulduğu alan, yarı mermerleşmiş kalkerlerden oluşmuştur. Kent; billurlaşmış şistlerden oluşmuş Acem Dağı kütlesinin kuzey eteğinde uzanan ve bu kütlede Porsuk'un kollarından Sultanbağ Deresi diye anılan oldukça geniş tabanlı bir vadiyle ayrılmış bulunan, Hisar diye adlandırılan, kuzeydoğu kısımları dik olarak inen bir tepe üzerinde kurulmuş bulunmaktadır. Yeni Kütahya ise, aynı jeolojik yapıya sahip olan Hisar Tepe ile güneydoğusunda bulunan Hıdırlık Tepesi'nin eteğindeki alanda doğu-batı yönünde gelişmektedir.⁸⁷

Ovanın batısında, mermer ve şistlerden oluşmuş eski kütleler içinde, Felend Suyu'nun, açmış olduğu bir boğaz mevcuttur ki, buradan ikinci bir ovaya geçilmektedir. Ortasında Köprüören bucak merkezinin bulunduğu bu ova, Kütahya Ovası'ndan daha yüksektir. Bu ovada rakım 1000 m. yi aşmaktadır. Kütahya Ovası'nda olduğu gibi, burada da köyler yamaçlarda kurulmuştur. Ova ortasında bulunan Köprüören gibi yerleşme alanları, yolun, ova ortasından geçmeye başladığı yakın zamanlarda kurulduğu izlenimini vermektedir.

Daha batıdaki Tavşanlı Ovası'na, beyaz renkli ve Neojen ara tabakalı tüflerden oluşmuş bir eşik aşılarak geçilmektedir. Burada yollar, nisbi yükseklikler, 100-150 m. yi bulan tepelerin boyun noktalarını aşarak, Tavşanlı Ovası'na dahil olmaktadır. Yer yer bataklıklarla kaplı olan ovada, yerleşme yüksek alanları kapsamaktadır. Tavşanlı, ovanın kuzey kenarında, Karakaya ve Bağlıktepe'nin güney eteklerinde kurulmuştur.⁸⁸

⁸⁷KÜTAHYA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 31,33.

⁸⁸a.g.e. s: 34.

4.2.4.4. Kentin Mekan Karakteristikleri

Kütahya kenti mevcut akarsulara paralel olarak oluşmuş; bu akslara dik biçimde gelişmiştir. Kentin dokusunu, ızgara kent dokusu olarak belirlemek doğru olacaktır.

Şekil 16
Kütahya İli Yerleşim Dokusu

Kütahya Kalesi'nin doğu eteklerindeki, bugün kent merkezi sayılabilecek yerleşme, Türk Devri iskanının çekirdeğini oluşturmuştur. Balıklı ve Paşamsultan mahalleleri ile Servi ve Pirlar mahalleleri en eski kale dışı yerleşmeleridir. Yerleşmenin bir diğer kolu vadi içinden, Sultanbağı mahallesine uzanmaktadır. İlk yerleşmelerin geliştiği kale içindeki Maruf Mahallesi'nin bugünkü durumu eski yerleşme hakkında bilgi vermekten yoksundur.

Güneyi, Hıdırlık Tepesi ve ardındaki yükselti ile kapanmış olan Kütahya; ova olmasına rağmen kuzeye doğru değil, doğu-batı doğrultusunda yamaç boyunca gelişmiştir.

Genellikle bir cami merkezinde gelişen yerleşme grupları, mahalleleri meydana getirmiştir. Hemen hemen her mahallede çoğu bugün de kullanılan hamamlar mevcuttur. Yerleşme dokusu içinde bu yapılar, fonksiyonlarına göre değişik biçimlenişine rağmen; gerek yerleşme biçimleri ile gerekse yükselteleri ile kentin estetiğini belirleyen bir bütün oluşturmaktadır.

89

Şekil 17⁹⁰

Kütahya Kent Dokusunu Gösteren Genel Görünüş

⁸⁹ GÜREL, Mehmet. a.g.e. s: 10, 12.

⁹⁰ TÜBİTAK VE BİLTEN MULTİMEDYA ÇOKLU ORTAK GRUBU. Anadolu'da Konut ("Konumsal İnceleme Bölümü" . Atlas Multimedya Yapımı. İstanbul.)

Şehrin merkezdeki iş alanları, şehre hakim iki tepe olan Hıdırlık ve Hisar tepelerinin önündeki eski yerleşmelerin merkezi olan Ulu Cami çevresi ile Yeni Belediye Meydanı arasındaki kesimdedir. İş merkezleri bu iki kesimi bağlayan Cumhuriyet caddesinde ve civarında yoğunlaşmıştır.

Merkezi alanlar, geleneklere bağlı ticaret merkezi ve yeni ticaret merkezi olarak ayrılmış durumdadır. Ayrıca merkezi iş alanları dışındaki yerleşme bölgeleri içinde tali ticaret merkezleri de meydana gelmiştir. Bunlar; Meydan, Eski Sanayi Çarşısı ve İstiklal Mahallesi alt merkezleridir.

Belediye ve Hükümet Konağı'nın yer aldığı, Belediye Meydanı ve çevresi resmi dairelerin en fazla bulunduğu yerleşim alanlarıdır.

Kentteki konut alanlarının önemli bir bölümünde eski doku korunmaktadır. Nüfus ve yapı yoğunluğunun en yüksek olduğu yerler, tarihi şehrin geleneksel ticaret merkezine yakın kesimlerdir. Bu kesimde yer alan Sultanbağı, Paşamsultan, Maruf, Gazi Kemal, Balıklı ve Mecidiye mahalleleri nüfusun en yoğun olduğu kesimlerdir.

Son 15-20 yılda yapılan, niteliği genellikle yüksek konutlar, Ethem Erdiñç ve Adnan Menderes caddeleri ile Mithat Paşa caddesinin merkeze yakın kesimlerinde toplanmıştır.

Merkezde geniş bir alan kaplayan Ali Paşa mahallesi;

- eski ve yeni yapıların birlikte bulunduğu,
- giderek yenilenen orta ve yüksek gelirliilerin çoğulukta olduğu,
- konut konforu yönünden karma görünümlü,
- mülkiyet açısından kiracılık ve ev sahipliğinin eşit oranda olduğu,
- eski şehir dokusundan yeni yapılaşmaya geçiş döneminde bir kesimdir.⁹¹

⁹¹KÜTAHYA VALİLİĞİ VE İL PLANLAMA KOORDİNASYON MDR. Kütahya İlinin Durumu Potansiyeli ve Sorunları (1989, Kütahya.) . s: 134-135.

Fotoğraf

Ali Paşa Mahallesi'nden Görünüşler

Bu mahalleyi batıdan çevreleyen Mecidiye, Balıklı, Pirlar, Servi, Saray mahalleleri de benzer özellikleri taşırlar ve buralarda da yenileme dönemi başlamıştır. Ali Paşa Mahallesinin güney ve doğu kesimlerinde, nitelikli yapılar sahipalanlar yer alır. Bunlar Maltepe ve 30 Ağustos mahalleridir. Mahalenin kuzeyi ise, Yıldırım Beyazıt, Meydan ve Gaybi Efendi gibi nitelikli ve eski yapıların yer aldığı konut alanlarıyla çevrilidir. Ali Paşa Mahallesini batıdan çevreleyen Mecidiye, Balıklı, Pirlar, Servi, Saray mahalleleri de benzer özellikleri taşırlar ve burada da yenilenme dönemi başlamıştır.⁹²

Kütahya kent dokusu; Beylikler Döneminden sonra Osmanlı İmparatorluğu boyunca,

- Türk Evi
- Türk Kültürü
- Halkın Yaşama Tarzı

ile yavaş yavaş gelişmiş, 17.-18. yy. da en üst noktasına ulaşmıştır.

Şekil 18⁹³

Kütahya Sokak Görünüşleri

⁹² a.g.e. s: 135.

⁹³ TUBİTAK VE BİLTEN MULTİMEDYA ÇOKLU ORTAK GRUBU. a.g.e.

4.2.4.5. Kentlinin Yaşam Biçimi ve Kalitesi

Kütahya, geçmişte yaşadığı şaşalı devirlerin tesirleri ile, Selçuklu ve Osmanlı Sarayı tesirlerini aksettiren gelenek-görenek ve yaşantılarına sahip olan tarihi şehirlerden biridir. Hızlı endüstrileşme ve ekonomik gelişme sonucu diğer illerden ve hatta Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden gelen aileler, Kütahyalı ailelerin yaşantısına değişiklikler yapmışsa da eski gelenek ve göreneklerin bazıları günümüzde de etkilerini sürdürmektedir.

Kentte halen geniş aile şekli devam etmektedir. Çoğunlukla baba ve anneler, oğullarını askere gitmeden nişanlarlar. Evlendikten sonra da yanlarından ayırmazlar. Eski ve büyük evler ortak yaşama uygundur. Bununla beraber, son yıllarda değişik ekonomik şartlar ve konut bunalımı sonucu; büyük ahşap evler bölünerek kiraya verilmiş, evlendirilen oğullar ve kızların ayrı bir eve çıkması sonucu geniş aile tipi parçalanmaya başlamıştır.

Ailede geleneksel olarak babanın rolü büyüktür. Kadın, çok az eğitilmiştir. Görevi, ev hanımlığı ve anne olarak belirlenmiştir. Çok az ailede kadın çalışarak aile bütçesine katkıda bulunmaktadır. Halen kadının çalışması fikri benimsenmemiştir. Kütahya'lı kadın, halı, çini ve kısmen tuğla fabrikalarında çalışmaktadır. Köylü kadın ise tarla, bahçe ve diğer işlerde, daima erkeğinin yanında ve onunla elele çalışmaktadır. Son zamanlarda bazı okulları bitiren genç kızların, iş hayatına atıldıkları; ayrıca evlerde , dikiş-nakış, triko ve oya gibi el işleri ile uğraştıkları ve ailelerine gelir sağladıkları görülmektedir.⁹⁴

İl dahilinde bir Ticaret ve Sanayi Odası ile Gediz ve Simav ilçelerinde birer ajanlık bulunmaktadır. Borsa teşkilatı yoktur. Odalar ve ajanlıklar ilin ticari hayatını yönlendirmektedirler.

⁹⁴ KÜTAHYA VALİLİĞİ, a.g.e. s: 171.

Kent merkezinde, belediyece yaptırılan pazar yerinde; çarşamba ve cumartesi günleri olmak üzere haftada iki gün pazar kurulmaktadır. Ayrıca, uzak semtlerde oturan vatandaşlar için, Ulucami arkasında Perşembe günleri, Yenimahalle Camii yanında da pazartesi günleri pazar kurulmaktadır.⁹⁵

Kütahya Belediyesi'nin imkanları ile açılan Kütahya Dumlupınar Fuarı'nın esas amacı, dünyaca ünlü Kütahya çiniciliğinin daha yaygın bir şekilde tanıtılması ve gelişmesine yardımcı olmaktır.⁹⁶ Fuar ilk kez 1966 yılında, şimdiki Stadyum yanındaki Belediye Parkı'nda kurulmuştur. Kütahya Belediyesi tarafından açılan Kütahya Panayırı 1967 yılında "1. Kütahya Sergisi" olarak hizmete açılmıştır. 1974 yılına kadar başarılı bir şekilde açılan sergi, 1974 yılında "1. kütahya Dumlupınar Fuarı" olarak hizmete açılmıştır. 1976 yılına kadar Belediye Parkı'nda açılan Kütahya Dumlupınar Fuarı, 1977 yılından itibaren Eskişehir yolu üzerindeki 600.000 m². lik büyük sahada hizmete açılmıştır.⁹⁷

Dünyaca ünlü Kütahya çiniciliğini tanıtmak ve halkın eğlence ihtiyacını karşılamak amacıyla her yıl fuar tarihleri içinde 3 gün süre ile yine kütahya Belediyesi'nce "Uluslararası Çini Festivali" düzenlenmektedir. Çini Festivali'ne, milli ve yabancı folklor ekipleri katılmakta, şehri 3 gün süreyle de olsa renklendirmektedirler. Festival süresince ayrıca, çini sergileri, bilimsel toplantılar, çini konferansları ve çini yarışmaları da yapılmaktadır.⁹⁸

Kütahya'nın mahalli kıyafetleri, gerek işlenişlerindeki zevk ve ahenk, gerekse kalite ve sanat değeri bakımından bu gibi kıyafetlere bigane kalanlara dahi tesir edecek özellikte ve çok çeşitlidirler. 20. yy. ın zevk ve sanat anlayışı karşısında, bu kıymetler de silinmeye mahkum olmuşlardır.

⁹⁵ a.g.e. s: 196.

⁹⁶ TUNÇOĞLU, İhsan. a. g.e. s: 776.

⁹⁷ a.g.e. s: 775.

⁹⁸ a.g.e. s: 776.

- Dikilmelerinde kullanılan kumaşların temininin hemen hemen imkansız olması,
 - Elbiselerin işlenişi sırasında sırma veya kaytanla dökülen motiflerdeki renk ve ahenk malzemesini,oluşturan sanatkarların yetişmemesi,
 - Maliyetlerin çok yüksek oluşu
- dolayısıyla; eski kıyafetleri seven ve üzerine titreyenler çaresiz kalmaktadırlar.⁹⁹

4.2.4.6. Kent-Doğa Bütünlüğü

Kütahya, üç Anadolu bölgesinin doğal güzelliklerini bünyesinde barındıran bir konuma sahiptir.

Kent merkezi ve çevresi, dopal güzellikleriyle tanınmış mesire yerleriyle doludur. Şehrin hemen yanında Hisar Aile Gazinosu, Müderris Bahçesi, Beşikkaya, Hıdırlık, Sultanbağları, Üçler, Terkosbaşı gibi yerler, halk tarafından büyük ilgi gören piknik alanlarıdır. Belediye tarafından Hisar'da yaptırılmış olan Türkiye'nin ilk döner gazinosundan, yeşil Kütahya Ovası'nı seyretmek mümkündür.

Şehre 5 km. mesafedeki Çamlıca; çam ağaçları arasında, Orman İşletmesi'nce yapılan piknik yerleri ve soğuk sularıyla, insanı dinlendiren havası ve manzarasıyla herkesi çeken geniş bir mesire yeridir. Buranın milli park haline getirilmesi için teşebbüse geçilmiş; Y.S.E. ile Turizm Derneği'nin işbirliği sonucu elektrik de getirilmiştir.

Kente 13 km. mesafedeki Porsuk kaynağında bulunan havuzda yüzmek ve nehirden balı tutmak da mümkündür. Ağaçköy'de D.S.İ. tarafından yaptırılan regülatör de bir mesire yeri haline getirilmiştir.

İlçelerde doğal güzellikleri bulunan pekçok mesire yeri vardır. Arazi örtüsünün % 52.9'u orman olan Kütahya'da, bu güzellikleri aramaya gerek duyulmaz. Çünkü heryerin kendine has bir güzelliği vardır. Halkın mesire yeri olatrak seçtiği bölgeleri sıralarsak:

⁹⁹ ERALP, A. Haldun. " El Sanatları ve Mahalli Kıyafetler" (Kütahya, Kütahya Bel. ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enst. işbirliği. İstanbul, 1981-1982.). s: 795.

1. Domaniç ilçesinde, kasaba civarında Sarıkız ve Ebe Çamlıkları
2. Gediz, Muratdağı (sıcak-soğuk su beraberliği)
3. Kıcıroğlu, Dokuzçam, Gökolul yaylaları
4. Çeyrekçi mesiresi (Açık hava konser ve eğlenceleri)

geniş bir tabloyla karşılaşırız.

Simav ise kentin doğal zenginlikler bakımından en zengin ilçelerinden biridir. Arkasında bulunan harika manzaralı dağın ilk kademesinde kestanelikler, ikinci kademesinde meşelikler ve üçüncü kademesinde de çam ormanları yer almış olup; yüksek kesimleri çıplaktır. ilkbaharda ve sonbaharda yeşilin, sarının, kırmızının ve ateş renginin bütün tonlarını ve aradaki beyaz köpüklü şelaleleri; şakıyan bülbülleri insanı büyüleyen ve yücelten duygularla görmek mümkündür. Orman yoluyla çıkılan bu dağ üzerinde, pek çok soğuk pınarlar ve binbir renkli, kokulu çiçekleriyle yaylalar bulunmaktadır.¹⁰⁰

Şekil 19¹⁰¹

Kütahya Doğal Güzelliklerinden Bir Örnek

¹⁰⁰ KÜTAHYA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 158-159.

¹⁰¹ a.g.e.

4.2.4.7. Kentin Sosyo-Ekonomik Yapısı

A) Demografik Yapı

Kütahya ili bütünüyle ele alınacak olursa, ülkemizin az nüfuslanmış bir köşesi olarak dikkati çeker (Nüfus artışı diğer illere göre daha azdır). Bu da kimlik açısından önemli bir noktadır. Bu kentimize ekonomi ya da göç dolayısıyla fazla bir nüfus kaymadığı için, kent kimliğini yitirme tam anlamıyla gerçekleşmemiştir.

Kütahya'da nüfus yoğunluğu olarak kilometre kareye ortalama 46 kişi düşmektedir. Bu yoğunluk aynı yıla ait Türkiye nüfusunun bir hayli gerisinde bulunmaktadır.

Genellikle düşük olan nüfus yoğunluğu, il içinde yer yer farklılıklar gösterir. 1500-2000 m. yükseltisindeki dağ kütleleri tenha, ovalık kesimler bu ovalardaki toprak yapısı ve su probleminin çözülmüş olup olmamasına bağlı olarak kalabalık ya da tenhadır. İli oluşturan 7 ilçeden sadece merkez ilçede yoğunluk en üst düzeydedir.¹⁰²

Türkiye genelinde olduğu gibi, Kütahya ilinde de nüfus konusundaki sağlıklı bilgiler 1927 yılına dayandırılmaktadır. Bu bilgilere dayalı olarak ilin nüfus gelişimini aşağıdaki tabloda görebiliriz.

¹⁰² TUNCEL, Metin. "Kütahya İlinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası" (Kütahya, Kütahya Bel. ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enst. İşbirliği. İstanbul, 1981-1982.). s: 21.

SAYIM YILI	TOPLAM NÜFUSU	%	ŞEHİR NÜFUSU	%	KÖY NÜFUSU	%	YILLİK NÜFUS ARTIŞ ORANI %
1927	303.641	100	52.450	17.27	251.191	82.73	-
1935	347.682	100	55.305	15.91	292.377	84.09	16.93
1940	359.890	100	55.994	15.56	303.896	84.44	6.90
1945	384.625	100	58.912	15.32	325.713	84.68	13.29
1950	422.815	100	62.487	14.78	360.328	85.22	18.93
1955	530.978	100	55.286	16.70	275.692	83.30	48.98
1960	367.753	100	72.972	16.84	294.781	80.16	21.07
1965	398.081	100	87.084	21.88	310.997	78.12	15.85
1970	439.967	100	110.209	25.05	329.758	74.95	20.01
1975	470.423	100	136.621	29.04	333.802	71.96	13.39
1980	497.089	100	162.031	32.60	335.058	67.40	11.03
1985	543.384	100	199.499	36.71	343.885	63.29	17.81

Tablo 4 ¹⁰³

Kütahya İli 1927-1985 Yılları Nüfus Gelişimi

Kütahya, 1985 verilerine göre Türkiye nüfusunun % 1.07'sini, yüzölçümü olarak da %1.53'ünü oluşturmaktadır. Yine aynı yıl sonuçlarına göre, yıllık nüfus artış oranı Türkiye'de %o 24.88 iken, Kütahya'da %o 17.80 olmuştur. Bu oranlar kent nüfusunun nisbi olarak az artan bir il olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Kent, Türkiye genel nüfus dağılımı kompozisyonunun aksine, kırsal nüfusun toplam nüfus içinde payının fazla olduğu bir ildir. Kentleşme hızı genel ortalamasının altındadır. Nüfusun % 36.71'i şehirlerde yaşarken, %63.29'luk bölümü halen köylerde yaşamaktadır.

¹⁰³ KÜTAHYA VALİLİĞİ VE İL PLANLAMA KOORDİNASYON MDR. a.g.e. s: 15.

Ancak, Türkiye genelindeki gelişmeye paralel olarak; şehirler nüfus artış hızı, Kütahya ilinde de, köyler nüfus artış hızından fazladır. Kentin 1990 yılıdaki nüfusu 577.905 iken, 1997 nüfus sayımında gözükten nüfusu 639.629 olmuştur.¹⁰⁴

İlde 1985 yılında muhtarlık biçiminde teşkilatlanmış 588 adet köy bulunmakta iken; sonraki yıllarda yeni kurulan köy ve belediyelerle , bu sayı 596'ya ulaşmıştır. ¹⁰⁵

B) Sosyal Yaşam

Tarihi yerleşmenin bulunduğu kesimlerde çalışan nüfusun ekonomik kollara dağılımı mahallelere göre değişmektedir. Maltepe, Saray, 30 Ağustos sanayide çalışan nüfusun çoğunlukta olduğu mahallelerdir. Ticaret ve küçük sanatlarda çalışan nüfus, daha çok Lala Hüseyin Paşa, İstiklal, Börekçiler, Balıklı, Servi, Pirlar, Paşamsultan, Cedit, Mecidiye, Hamidiye, Gazi Kemal ve Maruf mahallelerinde toplanmıştır. Evliya Çelebi, Yıldırım Bayezit, Sultanbağı, Meydan, Yenidoğan, Cemalettin mahallelerinde ise çalışan nüfus; devlet hizmetleri, sanayi, ticaret ve küçük sanatlar kolları arasında eşit olarak dağılmaktadır. ¹⁰⁶

¹⁰⁴ D.I.E. , 1997 Genel Nüfus Sayımı Tespitleri, Ağustos,1998.

¹⁰⁵a.g.e. s: 13.

¹⁰⁶GÜREL, Mehmet. a.g.e. s: 16

1. Ailede ortalama çalışan sayısı, genel ortalamanın üstünde olan mahalleler:
* Saray (1.50) * Alipaşa (1.48) * Sultanbağı (1.51) * Balıklı (1.41)
2. Eğitim durumu belli bir düzeyin üstünde olan mahalleler:
* Maltepe * Mecidiye * Servi * Alipaşa * 30 Adustos
3. Gelir durumu sıralamasına göre ilk sıraları alan mahalleler:
* Meydan * Gaybiefendi * Yenidoğan * Alipaşa
4. Kira ortalaması enyksek mahalleler:
* Balıklı * Pirlar * Meydan

olarak sıralanmaktadır. ¹⁰⁷

Kentte, konutların %50'sinde 1 aile, %30'unda 2-4 aile, %20'sinde 4 aileden fazla aile oturmaktadır. Çoğunlukla 2 ya da 3 kişiye 1 oda düşmektedir. İl merkezinde oturan ailelerin %50'si 2 çocuktur. İlçe merkezlerinde 3-4 çocuklu, köylerde ise çok çocuklu aileler oturmaktadır.

C) Ekonomi-Sanayi

Türkiye'nin büyük kesiminde olduğu gibi, Kütahya'da da , geçimini sağladığı nüfus oranı bakımından tarım başta gelir. Kır nüfusunun çoğunlukta olması da bunu gösterir. Kentte tarımın ilk göze çarpan karakteri, ekim alanları içinde tahıla ayrılan alanların fazla yer tutmasıdır. Ekim alanlarının %91'tahıl ekimine ayrılmıştır. Tahıl ürünleri arasında da buğday baş sırayı alır.

Kütahya ilinde ekili alanların %3.7'si endüstri bitkileri ekimine ayrılmıştır. Bu ekime ayrılan alanlar içinde de şeker pancarının payı çok büyüktür. Şeker pancarı tarımı Kütahya'ya Cumhuriyetin ilk yıllarında girmiştir. Memleketimizin en eski şeker fabrikalarından olan Uşak şeker fabrikasının, o yıllarda Kütahya ili sınırları içersinde bulunması, bu tarımı teşvik etmiştir. Daha sonra Kütahya'nın da şeker fabrikasına kavuşması pancar ekimini daha da hızlandırmıştır.

Tahıl üretiminde önde gelen Merkez ve Altıntaş ilçeleri, bağcılık bakımından geri durumda, buna karşılık Emet, Gediz, ve Simav ilçeleri durumu durumdadır.

Kütahya hayvancılığında koyun sayısının diğer hayvanlara göre çokluğu dikkati çeker. ¹⁰⁸

İlin akarsularında ve Porsuk baraj gölünde çeşitli türde balıklar tutularak piyasaya sürülmektedir. Kümes hayvancılığı köylerde daha çok köylünün kendi ihtiyacı için yapılmakta; şehirlerin yakın çevresinde ise bu iş daha geliştirilerek, kalabalıklaşan şehir nüfusunun ihtiyacına cevap verecek duruma getirilmektedir.

¹⁰⁸TÜNCEL, Metn. a.g.e. s: 26-27.

Kütahya ili madenler (yeraltı kaynakları) bakımından çeşitlilik gösterir. Bununla beraber, bilgilere göre, maden yataklarından rezervi büyük olanlar sayılıdır. Kentteki madan yataklarını iki kategoriye ayırabiliriz:

- Örtü tabakaları arasında rastlananlar (Linyit, borasit, şap vb.)
- Temel tabakaları arasında bulunanlar (Krom, demir, kurşun vb.)

Kentte ilk gruptaki yataklar daha hakimdir. Önemli yataklardan bazıları; Değirmisaz Havzası, Tunçbilek Mevkii ve Seyitömer olarak sayılabilir.

Borasit yatakları Emet ilçesinde, şap yatakları Gediz ilçesi-Şaphane Mevkii'nde, demir Simav ve Emet'teÜ, manyezit Domaniç, Tavşanlı ve Merkez ilçede bulunmaktadır. Mermer yatakları ise, Altıntaş, Çavdarhisar ve Örencik çevrelerinde toplanmıştır. ¹⁰⁹

Kütahya, tarımsal özelliğini kaybetmemekle beraber, sanayileşme yolunda büyük ilerlemeler gösteren bir ilimizdir. Cumhuriyet döneminde Kütahya-Balıkesir demiryolunun yapılması; Değirmisaz, Tunçbilek ve Seyitömer linyit yataklarının işletilmesi ve bunların yanbaşında termik santrallerin enerji üretmeye başlaması, Kütahya'nın sanayileşmesinin başlıca sebepleri olarak sayılabilir.

İldeki sanayi tesislerinin büyük kısmı Kütahya şehrinde ve yakın çevresinde toplanmıştır. Kütahya azot İşletmeleri, Kütahya Şeker Fabrikaları, Sümerbank Tuğla-Klremit Fabrikası, Emet Kolemanit İşletmesi vb. bu sanayinin ilk akla gelenleridir. Bunların yanında ilin geleneksel sanayii olarak çinicilik;halen önemini koruyan ve günümüzde atölye sayıları çoğalan bir endüstri koludur. Simav'daki geleneksel halıcılığın sonucu olarak da, burada bir halı ve halı ipliği fabrikası kurulmuştur. ¹¹⁰

¹⁰⁹a.g.e. s: 28-29.

¹¹⁰a.g.e. s: 30.

İlde halen üretimlerini sürdüren; GLİ, Kümaş, Porselen, Şeker, Emet Kolemanit, Setaş, Gimsan, Gübre, Gediz Ambalaj, Gümüş Madeni, Dostel vb. tesislerle yapımı devam eden özel ve kamu sanayi kuruluşları, yan sanayi alanında ve mahallen temini gerektiren girdiler konusunda önemli bir yatırım potansiyeli yaratmaktadır. Yapımı devam eden Organize Sanayi Bölgesinin tamamlanmasını takiben Toprak, Maden, Orman ağırlıklı ve büyük ölçekli bazı sanayi yatırımlarının yapılması beklenmektedir.

İlde imalat, maden ve enerji sektörlerindeki üretim kuruluşlarının büyük çoğunluğu kamu sektörüne aittir. Ancak; Gimsan, Setaş ve Gediz Ambalaj Sanayii gibi halka açık çok ortaklı tesisler ile Porselen, Comag Madencilik gibi özel sektör ağırlıklı tesisler son yıllarda sayıca artmakta ve mevcutları da tevsii yatırımları ile genişlemektedir. Son 3 yıl içinde ilde kurulan ve yapımı devam eden imalat sektörü ağırlıklı tesis sayısı 17 olup, bu tesisler ile 3000 kişilik bir istihdam imkanı yaratılmıştır. ¹¹¹

¹¹¹KÜTAHYAVALİLİĞİ İL PLANLAMA VE KOORDİNASYON MDR. a.g.e. s: 284

İKTİSADİ - FAALİYET KOLU	TOPLAM	ERKEK	KADIN
TARIM	176.635	79.742	96.893
MADENCİLİK	14.773	14.683	90
İMALAT SANAYİİ	15.018	12.816	2.202
ELEKTRİK GAZ VE SU	2.292	2.251	41
İNŞAAT VE BAYINDIRLIK İŞLERİ	7.493	7.461	32
TİCARET	9.154	8.785	369
ULAŞTIRMA HABERLEŞME VE DEPOLAMA	5.986	5.826	160
MALİ KURUMLAR, SİGORTA TAŞINMAZ MALLARA AIT İŞLER VE KURUMLARI-YARDIMCI İŞ HİZMETLERİ	2.181	1.863	318
TOPLUM HİZMETLERİ, SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER	24.593	21.697	2.896
İYİ TANIMLANMAMIŞ FAALİYETLER	590	558	32
GENEL TOPLAM	258.715	155.682	103.033

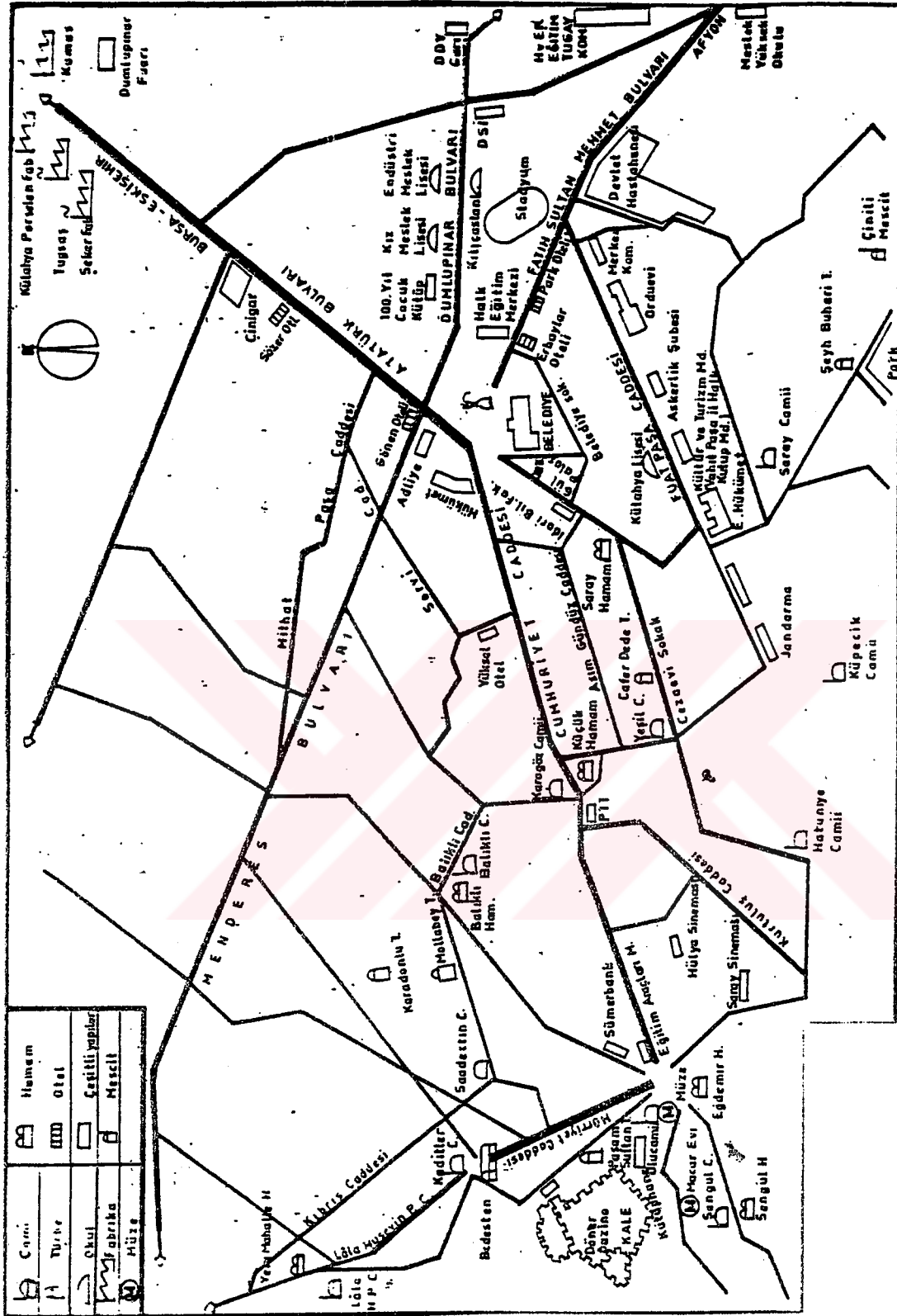
Tablo 5 ¹¹²

Kütahya İlinde Ekonomik Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı

4.2.4.8. Kentin Biçimsel ve Görsel Karakteristikleri

Kütahya kent dokusu; mekansal biçimlenişler üzerine oluşmuştur. Kentin ızgara dokusuna ulaşan temel biçimlenişler; bir odak noktasından ışınsal dağılımlar şeklinde oluşmaktadır. Bu odak noktası, bir ticari merkez olabileceği gibi; cami, kilise, mederese gibi dini bir merkez de olabilmektedir (Balıklı Cami Meydanı, Belediye Meydanı, Ulucami Meydanı vb.) . Kentin ana mekanlarından dağılan ışınsal spontane sokaklar ve bunların birleşimiyle oluşan lineer doku Kütahya'nın biçimsel karakteristiklerini yansıtmaktadır.

¹¹²a.g.e. s: 83.

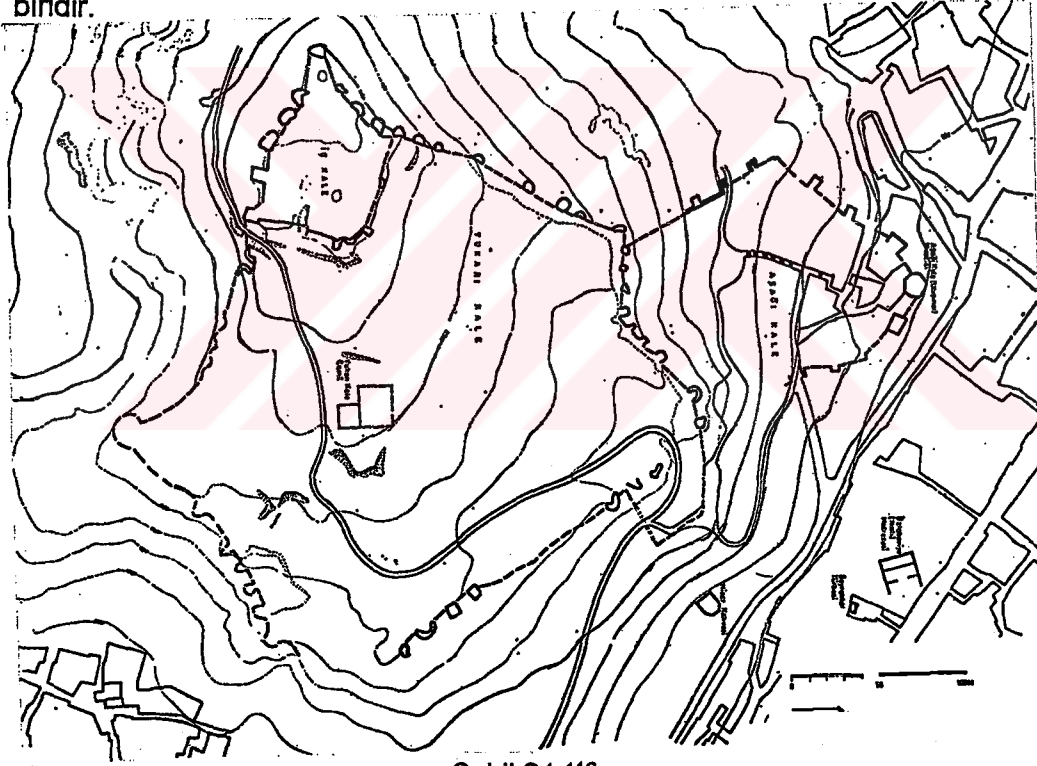

Şekil 20 113

Kütahya Kenti Bıçimsel Karakteristikler

Eski devirlerden itibaren yerleşmeye sahne olan Kütahya ve çevresi, Küçük Frigya olarak bilinmektedir. Bugünkü kent sınırları içinde Cotyaeon (Kütahya), Kadoi (Gediz), Angir (Simav), Tiberiyapolis (Emet), Aizani (Çavdarhisar) başlıca antik şehirlerdir. Yalnız bu şehirlerden Aizani harabelerinde Zeus Mabedi, Tiyatro, Station, Agora ve köprüleri ile görülmeye değer ve kentin görsel karakteristiklerini oluşturan mekanlardır. ¹¹⁴

"Kütahya Kalesi" Antik devirden başlamak üzere yerleşmenin yer aldığı sanılan tepe üzerinde bir iç kale, hisar ve Osmanlı devrinde aşağıdaki suyu da içine almak üzere eklenen üçüncü bir kısımdan meydana gelmiş; ¹¹⁵kentin candamarını oluşturan en önemli görsel karakteristiklerinden biridir.

Şekil 21 ¹¹⁶

Kale Yerleşim Dokusu

¹¹⁴KÜTAHYA VALİLİĞİ. a.g.e. s: 159.

¹¹⁵ALTUN, Ara. a.g.e. s: 188.

¹¹⁶a.g.e. s: 467.

Bunların dışında kentin görsel imajını etkileyen eserlere ilave olarak:

- a) Ulucami (Kent merkezi)
- b) Balıklı Camii (Balıklı Mahallesi)
- c) Hıdırlık Mescidi (Güney Kütahya)
- d) Kurtunlu Camii (Paşamsultan Mahallesi)
- e) Arslan Bey Camii (Meydan Mahallesi)
- f) Kaditler Camii (Lala Hüseyin Paşa cad.)
- g) Mollabey Camii ve Külliyesi (Mahkemeönü)

gibi önemli yapıtları da gösterebiliriz.

4.2.4.9. Kentsel Altyapı

a) Elektrik

* 1926 yılında meşe kömürü ile çalışan 60 beygir gücünde gazojen türbinli lokomobil tipi elektrojen grubu ile ilk aydınlanma,

* 1931'de 165 HP. gücünde buhar türbinli bir adet dinamo grubu ile aydınlanma sağlanmış,

* 1946'da 2 adet 125 HP. gücünde ganz marka dizel motor ile kent aydınlatılmış,

* 1952'de ise tamamen yeniletmeye gidilmiştir; 5 adet transformatör istasyonu ve demir direkli şebeke sistemi ile bir süre idare edilebilmiştir.

* Günümüzde 50'yi aşkın trafo binası ile şehrin elektrik düzeninin önemli bir bölümü düzene sokulmuştur.

* Köy elektrifikasyonu çalışmalarına da hız verilmiş; trafo ve elektrik şebekesinin, trafo güçleri ve enerji nakil hatları yöredeki köyler için de ele alınıp, en kısa ve en ucuz şekilde elektriğe kavuşturulmuşlardır. ¹¹⁷

b) Su

* Kentin ilk su şebekesi; 1928 yılında Germiyanzade Ali Bey zamanında Alman şirketine ihale ile 1132 rakımındaki Kundukviran menbaı suları toplanılarak, 150. mm. lik pik borularla 14 km. lik bir isale hattını takip ederek 1045 rakımındaki 1200 m³ lük hisar su deposundan şehir su şebekesine verilerek, halkın hizmetine girmiştir.

* 1969 yılına kadar hiçbir dezenfeksiyon sistemine tabi tutulmayan kentin içme ve kullanma suları, bundan sonra genişleyen su şebekesi ile birlikte, İller Bankası kanalı ile Avrupa'dan getirilen klorlama cihazıyla (1970) dezenfeksiyon sistemine sokulmuştur.

1973 yılında ithal edilen 2 adet, klor gazı ile dezenfekte yapan modern ve otomatik klorlama cihazlarının montajı yapılarak, kentin içme ve kullanma sularının günümüz şartlarına uygunluğu sağlanmıştır. ¹¹⁸

c) Atık su

* Belediyenin kanalizasyon alanındaki yoğun çalışmaları 1960-1973 yılları arasında olup, bu seneye kadar 20 km. lik büz kanal şebekesinin döşenmesi tamamlanmıştır. Bu noktadan sonra da avan proje ve uygulama projeleri onayıyla düzenli bir sisteme ulaşmak için çalışılmaktadır. ¹¹⁹

¹¹⁸a.g.e. s: 265-266.

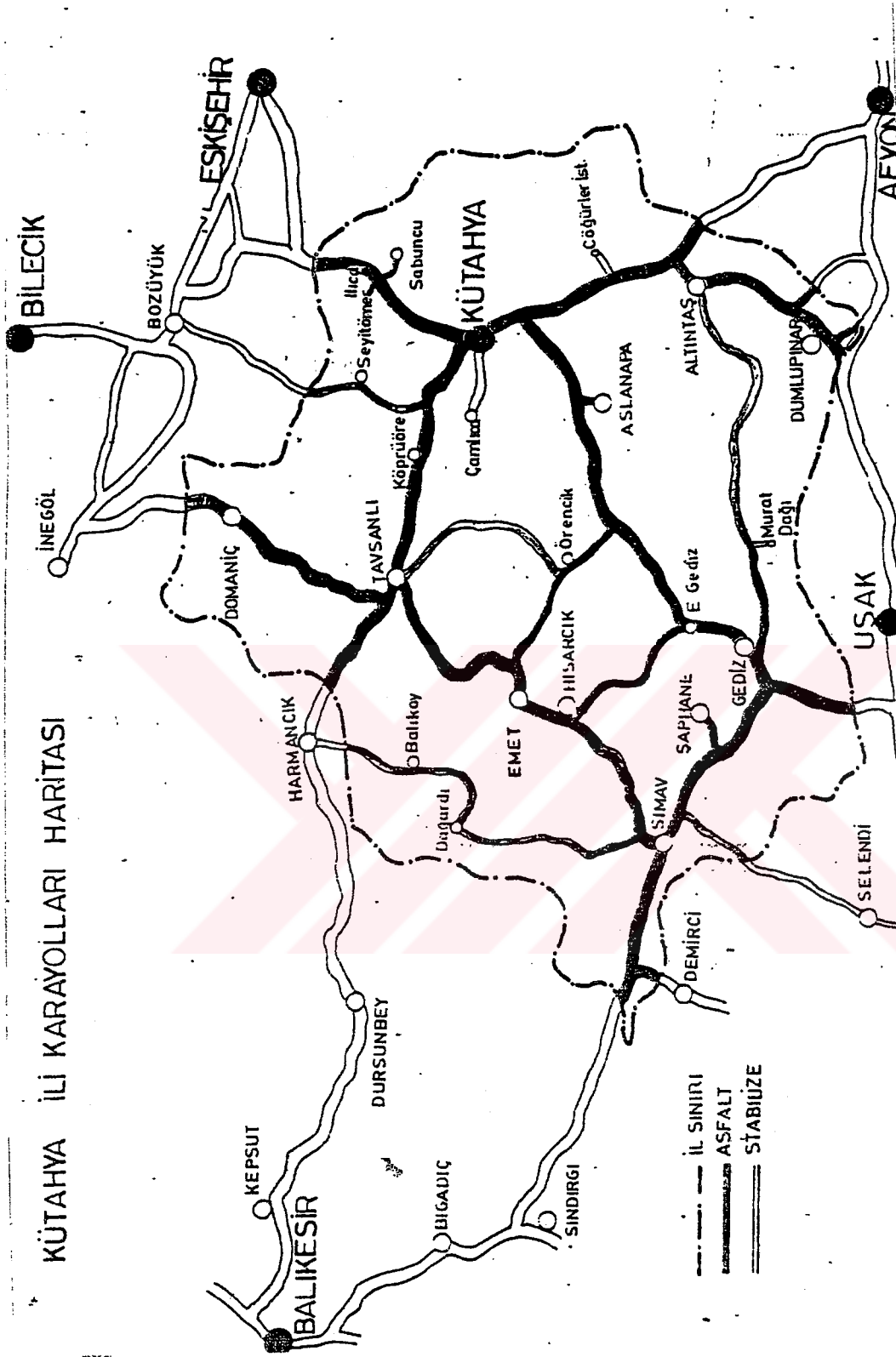
¹¹⁹a.g.e. s: 266.

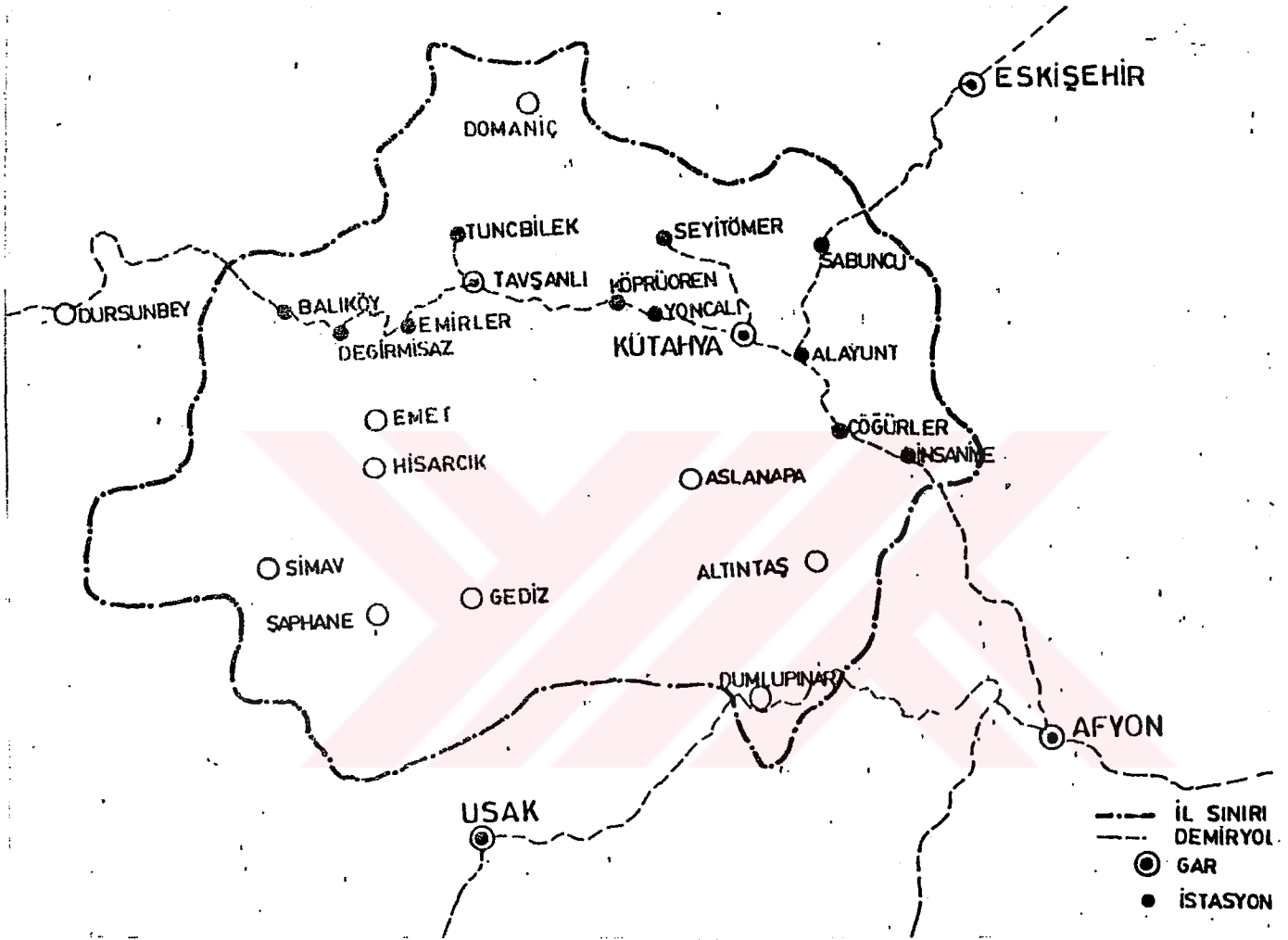
d) Ulaşım

İçbatı Anadolu eşiği adını verdiğimiz bölüm, ulaşımın çeşitli yönlerine doğru yönelebildiği bir platforma benzer. Bu eşik üzerinde önemli bir merkez olan Kütahya kentinde düğümlenen kara ve demiryolları; bir taraftan İç Anadolu'ya ve onun gerisindeki bölgelere, Marmara Bölgesi Göller yöresi üzerinden Akdeniz kıyılarına, batıya yönelen ve oluk biçimli doğu-batı doğrultulu vadilerde kanalize olan yollar vasıtasıyla da Ege kıyılarına (İzmir) bağlanabilmektedir.

Geçenyüzyılın sonunda yapılan Haydarpaşa-Konya demiryolu, Cumhuriyet döneminde 1931 yılında yapılan Kütahya-Balıkesir demiryolu ile İzmir-Bandırma hattına bağlanınca, kentin demiryolu düğüm noktası olarak da önemi artmıştır.¹²⁰

¹²⁰ TUNCEL, Metin. A.g.e. s: 30.

Şekil 23 122
Kütahya Demiryolları Haritası

4.2.4.10. Kentin Tipolojik Özellikleri

Kentsel yerleşme dokusunu oluşturan en önemli birim konutlardır. Tarihi karakteristik dokunun günümüze ulaşmış örnekleri sur dışında ama onun çevresinde yeralan yerleşmelerde görülmektedir. Ticari ve dini merkez etrafında genellikle işinsal olarak gelişen, spontane sokaklar üzerine sıralanan bitişik ve ayırık konutların oluşturduğu yerleşme, sokak boyunca lineer olarak algılanmaktadır. Evlerin arka bahçeleri; çeşitli meyve ağaçlarının, çiçeklerin dikildiği, sebze yetiştirmeye de olanak verecek şekilde zengin ve büyük olarak düzenlenmiştir.

Kütahya konut mimarisi bakımından Anadolu'nun ahşap bölgesi içinde kalmaktadır. Yapı sistemi, temel üstünde tümüyle ahşap malzeme ile kurulduğundan, ömrü pek uzun olamamıştır. en eski örnek, müze olarak restore edilmiş olan ve "Macar Evi" olarak bilinen 17. yy. Türk evidir. ¹²³

Kütahya evlerinin en özgün örnekleri, 17. yy. sonlarıyla 18. yy. başlarına tarihlendirilmektedir. Bu evler açık sofalı plan şemasına sahip iken, iklim şartları nedeniyle sofalar kapatılmıştır. Bitişik düzende yanyana gelmiş 19. yy. evlerinde "karnıyarık" adı verilen, evin simetri eksenini boyunca uzanan bir sofaya iki yandan açılan odaların oluşturduğu plan tipi yaygın olarak kullanılmıştır. ¹²⁴

Kütahya evlerinde çıkma, mimari üslubun en önemli ögesidir. Sokak çok dar olsa bile, saçaklar birbirine değecek yakınlıkta dahi çıkmalar yapılmıştır. Çıkmalar, irrasyonel plan üzerine kurulmuş olan binanın üst katlarındaki mekanları düzeltmek için ve iç mekanın üst katlarda sokaklar dikey algılanacak biçimde, alabildiğine dışa açılımını sağlamak için yapılmıştır. Çıkmalar genellikle payandalı ve üç katlı evlerde kademelidir. Pencere pervazları, ana dikmeler ve kirişler ile payandalar ahşabın doğal renginde; yüzey ise beyaz, kirli sarı, çivit mavisi, aşı boyası rengi ile boyanmış bağdadi sıvadır. Karakteristik Kütahya evi genellikle büyüktür. ¹²⁵

¹²³GÜREL, Mehmet. a.g.e. s: 12.

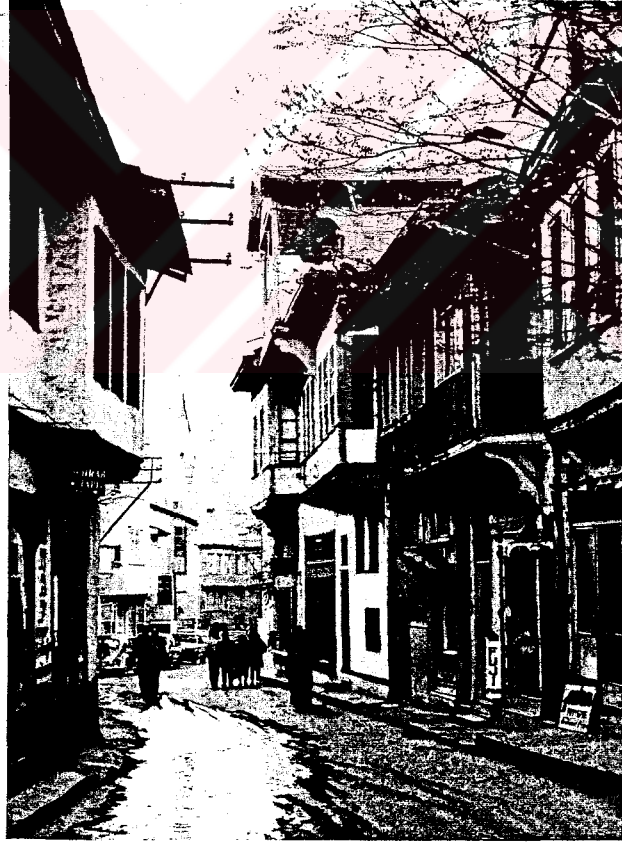
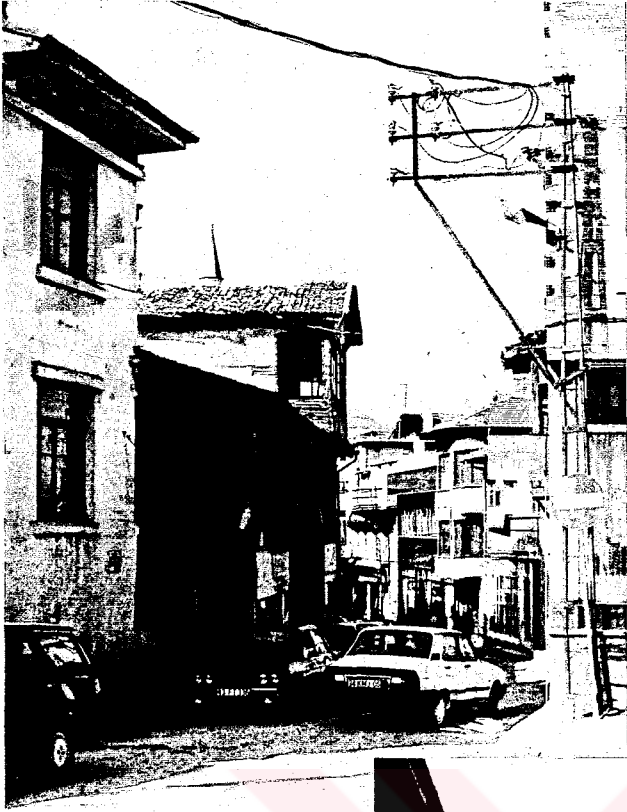
¹²⁴TUBİTAK VE BİLTEN MULTİMEDYA ÇOKLU ORTAK GRUBU. a.g.e.

¹²⁵GÜREL, Mehmet. a.g.e. s: 13, 15.

Fotoğraf

Kütahya Kenti Tipolojik Özelliklerinden Örnekler

Fotoğraf

Tipolojik Özellikleri Yansıtan Örnekler

4.3. BÖLÜM SONUCU

Geleneksel kentlerimizi incelerken; günümüz kentlerinden çok farklı özelliklerle karşılaştık. Geleneksel kentlerimizi yansıtan belirgin özellikleri sıraladığımızda :

- 1) Kentin oluşumunu sağlayan tarihi ve kültürel değerlerini yitirmeyen
- 2) Kentin ilk fiziksel oluşumunu koruyup, ona paralel gelişme sağlayan
- 3) Eski yerleşim düzeni ile kentsel gelişmeye bağlı olarak oluşan yeni mekanları bütünleştiren
- 4) Yaşam tarzını mekenlara yansıtan
- 5) İklim ve buna bağlı malzeme özelliklerini mekenlarda şekillendiren
- 6) İnsan gereksinimlerine verdiği değeri, kentin her noktasına yansıtan

olmak üzere kimliğin yapısını oluşturan önemli noktalar karşımıza çıkar. Günümüz kentlerinden hiçbirinde bulamayacağımız bu özellikler, geleneksel kentlerimizin hemen hemen tümünde mevcuttur. Bu ana özelliklerin yanında, herbirinin farkını gösteren değişken karakteristikleri de tanımlamak mümkündür.

GELENEKSEL KENTLER KIYASLAMA TABLOSU

ETKENLER	KIYASLAMALAR	Farklılık	Benzerlik	Ortak Nokta
1. FİZİKSEL YAPI	Adana	Nehire koşut oluşmuş	Gelişimleri "Ova" üzerinde	Kentlerin gelişimi fiziksel yapı ile doğrudan ilişkilili (nehir ve çaylara göre)
	Kütahya	Tepeden ovaya yayılmış		
2. SOSYO-EKONOMİK YAPI	Adana	Nüfus artış hızı fazla Tarım+Hayvancılık	Küçük el sanatlarının geçerliliğini koruması	Sanayinin fazla gelişmemiş olması
	Kütahya	Nüfus artış hızı normal Ticaret+Maden sanayi		
3. KÜLTÜREL BİRİKİM	Adana	Göçebe, Türkmen ve Yörük kültürü	Farklı medeniyet kültürlerinin yansımaları	Türk-Müslüman kültürünün özelliklerini devam ettirebilmeleri
	Kütahya	Müslüman-Türk kültürü	Kültürel geleneklerini devam ettirmeleri	
4. TARİHİ SÜREÇ	Adana	İlk kuruluşu nehir kenarı	Asırlar boyu çeşitli medeniyetlere	Tarihte yaşadıkları medeniyetler kentlerin her yerinde algılanıyor
	Kütahya	İlk kuruluşu tepe üzerinde	sahne olması	
5. MEKAN KARAKTERİSTİKLERİ	Adana	Ana mekanları mahalleler oluşturuyor	Mahalle yapısı	Spontane sokak dokusuna bağlı mahallelerden oluşan mekan yapısı
	Kütahya	Mahalleler, merkezden işinsal dağılıyor		
6. BİÇİMSEL VE GÖRSEL KARAKTERİSTİKLER	Adana	Sokak dokusu üzerine biçimlenme	Günümüzdeki görsel öğeler yeni kent dokusunda görülüyor	Kentlin görsel imajını, odak noktalarındaki sembolik eserler belirlemektedir
	Kütahya	Mekanlar üzerine biçimlenme		
7. YAŞAM BİÇİMİ VE KALİTESİ	Adana	Çekirdek aile. Farklı mekan, farklı y. kalitesi	Geleneksel el sanatları	Teknolojinin yaşam biçimi ve kalitesini çok fazla etkilememiş olması
	Kütahya	Geniş aile. Her yerde aynı yaşam kalitesi		
8. İŞLEVLER	Adana	Üniversite, Organize Sanayi Bölgesi	Tarım Hayvancılık	Geleneksel işlevlerin geçerliliğini sürdürmesi
	Kütahya	Çiğirlik Turizm	Balıkçılık	
9. FİZİK. ÇEVRE-TOPLUM. DAVRANIŞ İLİŞKİSİ	Adana	Toroslar'daki yayla insanının gereksinimi		Fiziksel çevre, insan gereksinimine ve toplum yapısına göre belirlenmiş
	Kütahya	Maden yataklarındaki insan gereksinimi		
10. DOĞA BÜTÜNLÜĞÜ	Adana	Sahil şeridi, Toroslar, Arkeolojik değerler	Merkez içinde küçük doğal yeşil alanlar	Kentle bütünleşen büyük yeşil alanlar genellikle kent merkezi dışında algılanıyor
	Kütahya	Orman, yayla doğası		
11. ALTYAPI	Adana	Su kaynağı: Yeraltı Kara+Deniz+Hava Yolu		Altyapılarının kent bütününde yeterli olması
	Kütahya	Su kaynağı: Menba Kara+Demir Yolu		
12. TİPOLOJİ	Adana	Kağır+Ahşap evler.	Dar sokaklarda, 2 katlı avlulu, çıkmalı, sofalı.	Geleneksel Türk Evi karakteri genelde korunmuş
	Kütahya	Pencere, pervaz, dikme ve payanda ahşap	Bina beyaz, kırmızı sarı, çivit mavimsi vb.	

Tablo 7

Geleneksel Kentler Kıyaslama Tablosu

Adana kenti, ilkçağlardan beri süregelen, kentin her noktasında hissedebileceğiniz tarihi ve buna bağlı olarak gelişen yaşam tarzı ile gelenekleri çerçevesinde varolmuştur. Bundan dolayı Adana kent kimliğini tarihi ve kültürel kimlik olarak tanımlamak doğru olacaktır. Kentin tüm mekenlarında gördüğümüz;

- a) Camiler
- b) Medreseler
- c) Müzeler
- d) Surlar ve kaleler
- e) Tehitlik
- f) Konutlar

tarihinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentte pamuk üretimine bağlı olarak gelişen endüstrinin yanında; mobilyacılık, tenekecilik, terzilik ve kuyumculuk gibi küçük el sanatlarının yok olmamasının ana nedeni kültüre olan bağlılıktır. Endüstri ne kadar gelişirse gelişsin, Adana'lı hiçbir kimse kendi özünü ve kenti bugüne kadar getiren kültürel faktörleri unutmamaktadır.

Adana geleneksel mekanları;

- a) İklim
- b) Yerel malzeme
- c) Fiziksel yapıya bağlı arazi eğimi
- d) Üretim türü ve ilişkileri
- e) Gelenek-göreneklerle biçimlenen yaşam koşulları
- f) Toplumun estetik anlayışı .

gibi önemli faktörlerin etkisiyle oluşmuştur.

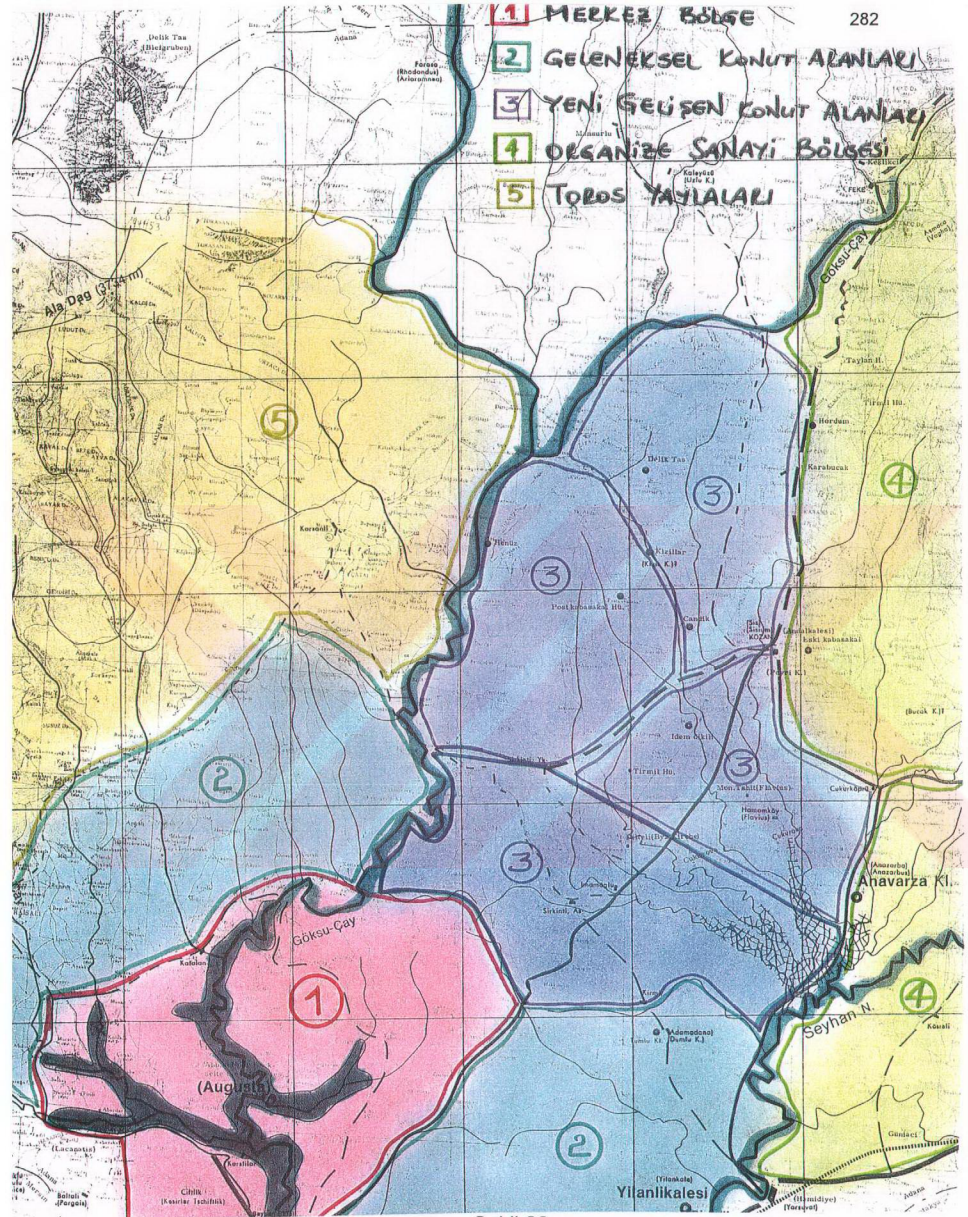
1 MERKEZ BÖLGE

2 GELENEKSEL KÖRÜT ALANLARI

3 YENİ GELİŞEN KÖRÜT ALANLARI

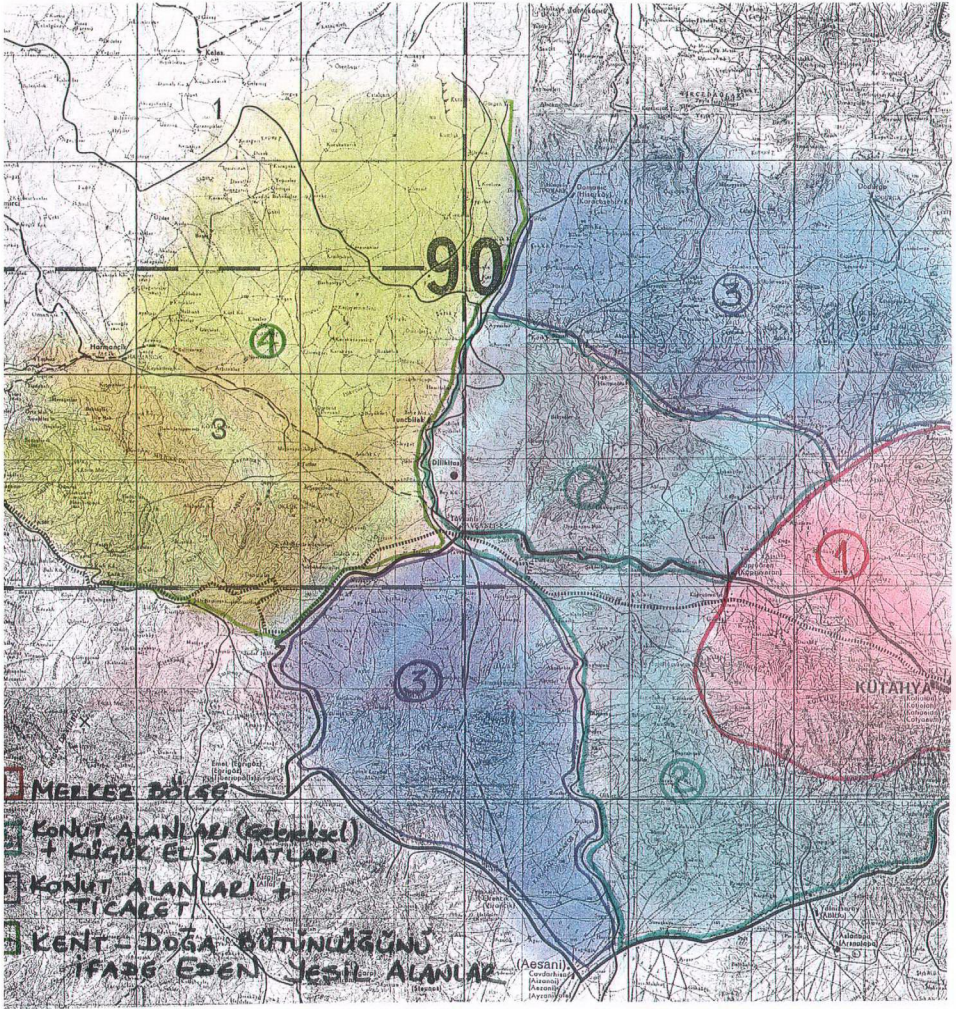
4 ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

5 TOROS YATILMALI

Şekil 26

Adana Kenti Mekansal Kullanım Analizi

Şekil 27

Kütahya Kenti Mekansal Kullanım Analizi

Kütahya'da 15. yy. dan beri önemini koruyan çini sanatı, kentin işleve bağlı turistik kimlik kazanmasını sağlamıştır. Geleneksel çini sanatını yaşatan kent, günümüze kadar birçok eserleri süslediği gibi; gelecekte de bu kimliği ile pekçok eserde ilklere imza atacaktır.

Kentte;

A) Kır nüfusunun, şehir nüfusuna göre daha fazla artış göstermesi (Bunun yanında artış hızının fazla olmaması)

B) Kentsel nüfus artış hızının Türkiye geneline göre daha düşük olması

Kütahya'da, nüfus faktörünün kimlik kaybına yol açmasını engellemiştir.

Son yıllarda:

- Dumlupınar Fuarı

- Uluslararası Çini Festivali

- Termal Kaplıcalar

dolayısıyla Türkiye'nin her yerinden ziyaretçi akınına uğrayan Kütahya'da; "Geleneksel Kütahya Evleri" de oldukça fazla ilgi çekmeye başlamıştır. Kentin ovaya doğru gelişmesi dolayısıyla fazla yozlaşmaya maruz kalmayan; Türk evindeki temel ilkelere uygunluğuyla kendini hissettiren geleneksel konutlar, bugün kentin bir simgesi haline gelmiştir.

1. Tarihte birçok önemli olaya sahne olan
2. Yaşam kültürünün büyük bir bölümünü günümüze kadar ulaştıran
3. Çinicilik başta olmak üzere diğer küçük el sanatlarının da geçerliliğini koruduğu
4. Geleneksel ticari olayları halen eski dokuda varlığını sürdüren
5. Her türlü mimari örneği çoğunlukla ayakta kalabilen ve tarihini yansıtabilen

Kütahya; günümüzde geleneksel kentlerimiz içersinde kimlik tanımı açısından örnek gösterilebilecek nadir kentlerimizden birisidir.

BÖLÜM 5

GÜNÜMÜZ KENTLERİNİN KİMLİK DERECESİNİ ÖLÇMEK İÇİN BİR YÖNTEM DENEMESİ

5.1. HEDEFLER VE İLKELER

Kimlik değişimine uğramış kentlerimize yönelik olarak belirleyeceğimiz sistemde, öncelikle kentsel tasarım açısından hedefleri sıralamak doğru olacaktır.

Hedefleri belirlerken; bundan önceki 4 bölümde incelediğimiz kimlik, kimlik faktörleri, günümüz ve geleneksel kentlerimiz kimlik arayışlarında gördüğümüz temel noktaları da gözönünde bulundurmak doğru olacaktır.

1. Kimlik faktörlerinin birbirleri ile ilişkilerinin boyutlarını belirlemek
2. Bu tanımlanan boyutların kimliklendirme amacıyla bütünleştirilmesi
3. Kimlik kaybını önleyebilmek için geçmiş-gelecek bağlantısının

sağlanması

kentlerimizde, değişimin etkisiyle oluşacak yeni yapılanmalarda düzenin devamını sağlayacaktır. Kimlik ile ilgili belirlediğimiz bu temel noktaları hayata geçirebilmek için; belirlediğimiz faktörleri analiz ederek, kimlik kaybını önlemedeki güçlerini arttırmak ve aynı faktörlerin geleceğe aktarımlarını sağlamak gerekir. Bu isteklerimizi elde edebilmek için bazı hedeflere ulaşmamız gereklidir. **Hedefler** ise şu şekilde sıralanabilir:

- A) Kentin fiziksel, tarihi ve kültürel yapısına uygun olarak gelişmek
- B) Kentlinin; kendi mekanıyla, çevresiyle ve kentin bütünüyle uyumunu ve tek parça olmasını sağlamak
- C) Kentin eski imajı ile yeni imajı arasında bağlantı kurarak; kentlinin kenti kolay algılamasına yardımcı olmak
- D) Kent bütününe; kesintisiz, değişmeden,bozulmadan, ve tükenmeden sürdürülebilmesini sağlamak

Eski geleneksel yerleşimlerden hareketle, yeni gelişim alanlarında uygulanabilecek bu hedefler; belirli ilkelere dayandırılarak yerine getirilebilir. Bu ilkeleri belirlemekteki amacımız, önereceğimiz sistem yaklaşımına öncülük etmesidir.

Sistemimizin ana temasını ;

- a. Yaşanabilir bir Kentsel Çevre
- b. Yaşamı kolaylaştırıcı bir Kentsel Ekoloji
- c. Yaşamı zevke dönüştüren bir Kentsel Yaşam Kalitesi

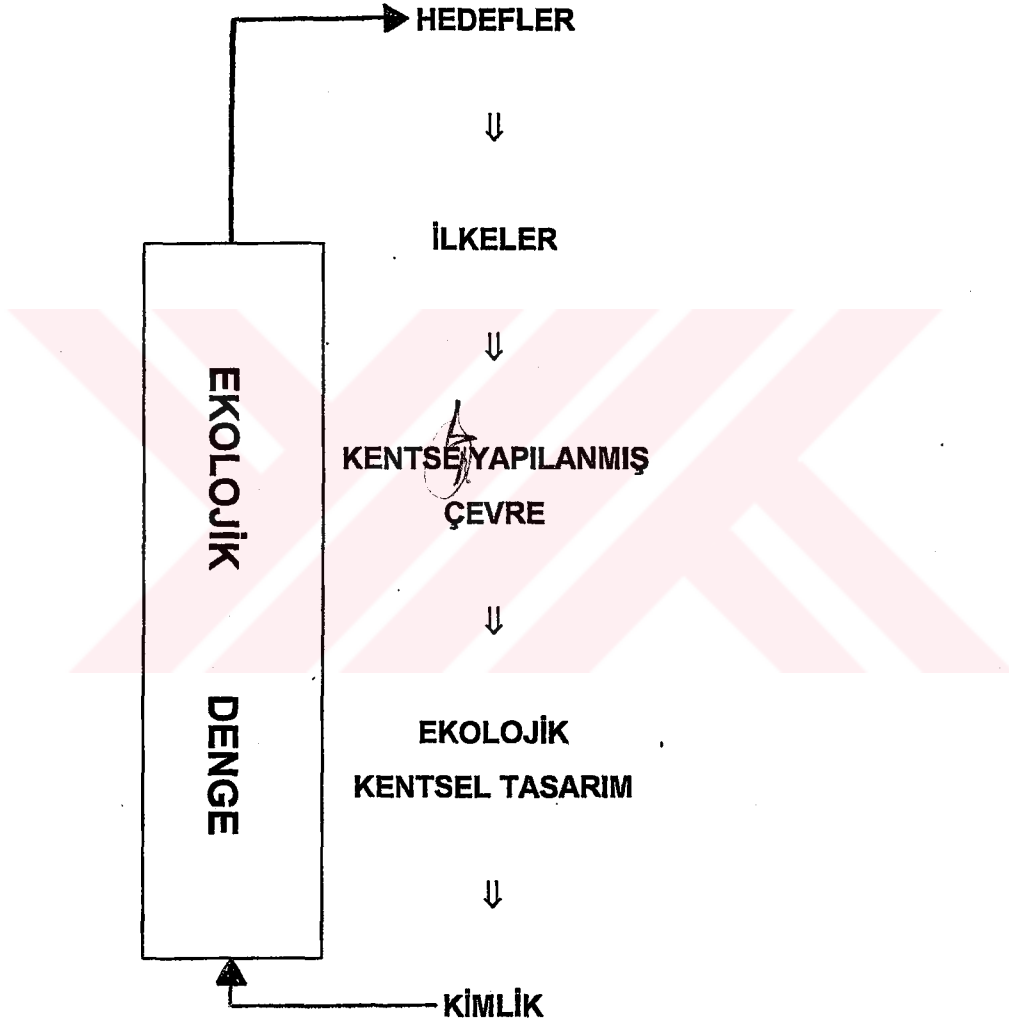
olarak belirleyebiliriz. Ayrıca çağdaşlaşma ve sürdürülebilir kent kapsamında düşünülen; rahatlık, doğa ile ilişki, denge, maliyet, estetik, yeterlik ve çeşitlilik olarak sıralayabileceğimiz ilkeler de, kimlik kaybını önleme konusunda belirleyeceğimiz ilkelere ışık tutacaktır. Bu ilkeler kent bünyesinde;

- yapısal açıdan kötü durumda olma
- işlevsel açıdan kötü kullanım
- mülkiyet karmaşıklığı
- çağdaş işlevlere uyumsuzluk
- geleneksel kent peyzajının yok olması

vb. sorunlara yönelik olarak belirlenmektedir.

- 1) Kentlinin gereksinimine cevap veren mekanlar tanımlamak
- 2) Kentlilik bilincini oluşturmak
- 3) Mekanlar arası birlik sağlamak
- 4) Kültürel mirası koruyarak sürdürülebilirlik olgusunu yaratmak
- 5) Çevresel tasarımda estetiğe bağlı kent stili oluşturmak
- 6) Kentsel işlev ile kentsel biçim arasında denge kurmak.

Belirlediğimiz tüm bu ilkeler, "Kentsel Yapılanmış Çevrenin Biçimlenmesi" nde yani "Ekolojik Kentsel Tasarım" da bize yol gösterici olarak rol oynayacaktır.

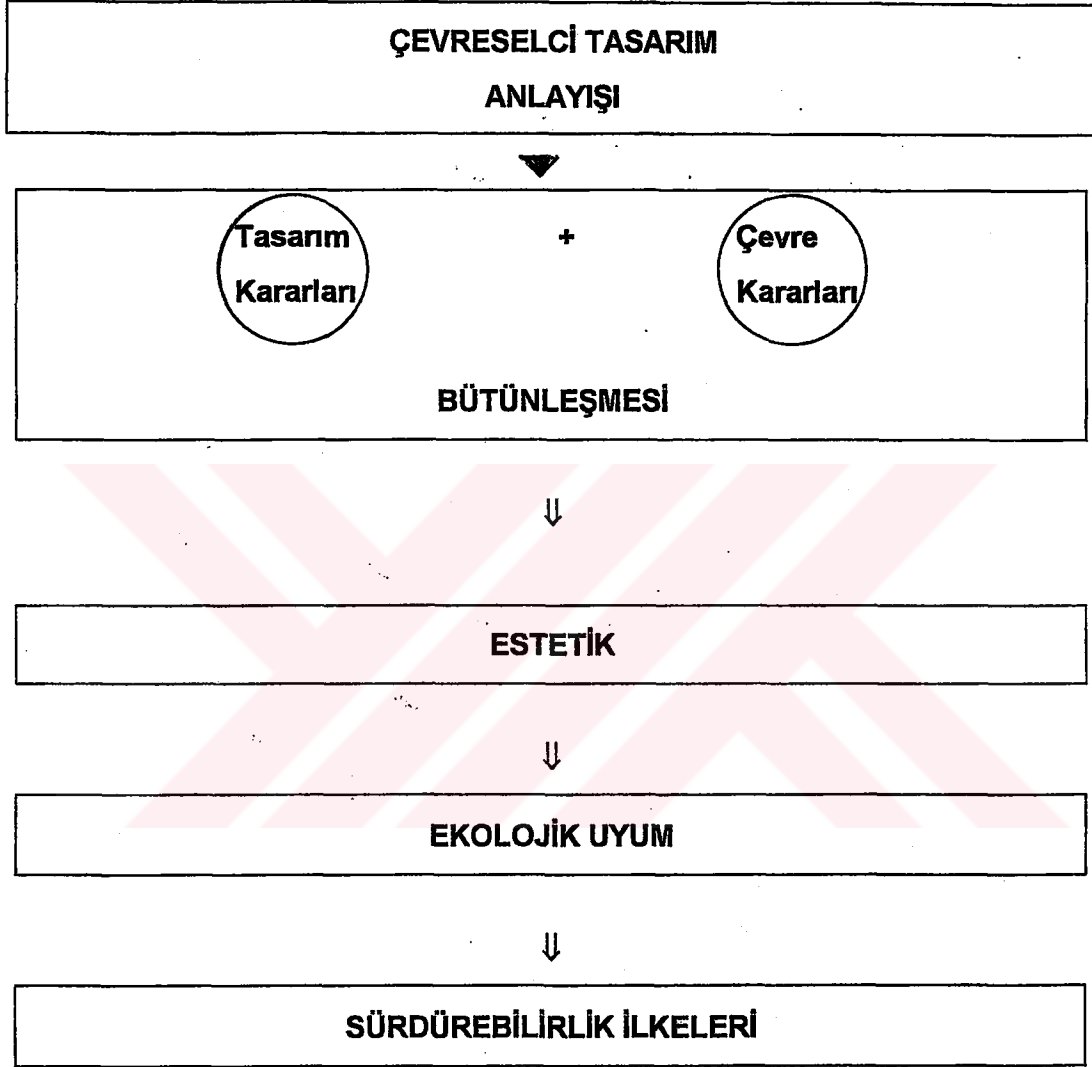
5.2. KİMLİK OLGUSUNUN EKOLOJİK YÖNDEN UYGUNLUĞUNUN İRDELENMESİ

5.2.1. Ekolojik Kent Sistemi

Bir ekosistem ürünü olan çevrenin;

- a. Fiziksel
- b. Sosyo-Ekonomik
- c. İnsan

birleşiminden oluşması, insanla çevresi arasında çift yönlü bir ilişki yaratmaktadır. İnsan yapısı çevrenin; mekanın, kentin, peyzajın sadece kişisel, sosyal ve kültürel farklılıklar sonucu değil, aynı zamanda ekosistemin bir ürünü olması gerektiğini vurgulamak doğru olacaktır. Binaların, kentlerin ve peyzaj düzenlerinin nasıl bir süreçten geçtiği; iyi bir kentsel dokuyu neyin oluşturduğu ve tasarıma yönelik bina tipolojilerinin hangilerinin çevreye uyumlu olduğu "Çevreselci Tasarım" açısından araştırılabilir.

Bir sistemi; bozulmadan, fazla kullanmadan, aşırı yüklenmeden aralıksız devamlılığını sağlamak sürdürülebilirlik olgusunu yaratır. Bir kentin kimlik elemanlarının, sürdürülebilirlik ile geleceğe aktarılması, hem çevreselci tasarıma hem de kentsel ekolojiye yönelik bir adımdır. Ekoloji, aynı zamanda kentsel yapılanmış çevrenin biçimlenmesi anlamını da taşır. Kentsel yapılanmış çevre; kente yönelik tüm insan kaynaklarını harekete geçirir ve böylece kentin yaşam kalitesi yükselir.

Kimlik sistemi dinamik bir sistemdir ve standart (belirlenmiş) bir ürün sunamaz. Her kentin görsel etkisinin, görsel kalitesinin ve mekansal karakterinin farklı olması kimlik sisteminin dinamizminden kaynaklanmaktadır. Sonuçta bu farklılık, kentsel kimlik elemanlarını (her kent için farklı) belirler.

Yine aynı kapsamda, kentlerin;

- Yerellikleri
- Özgünlükleri
- Estetikleri

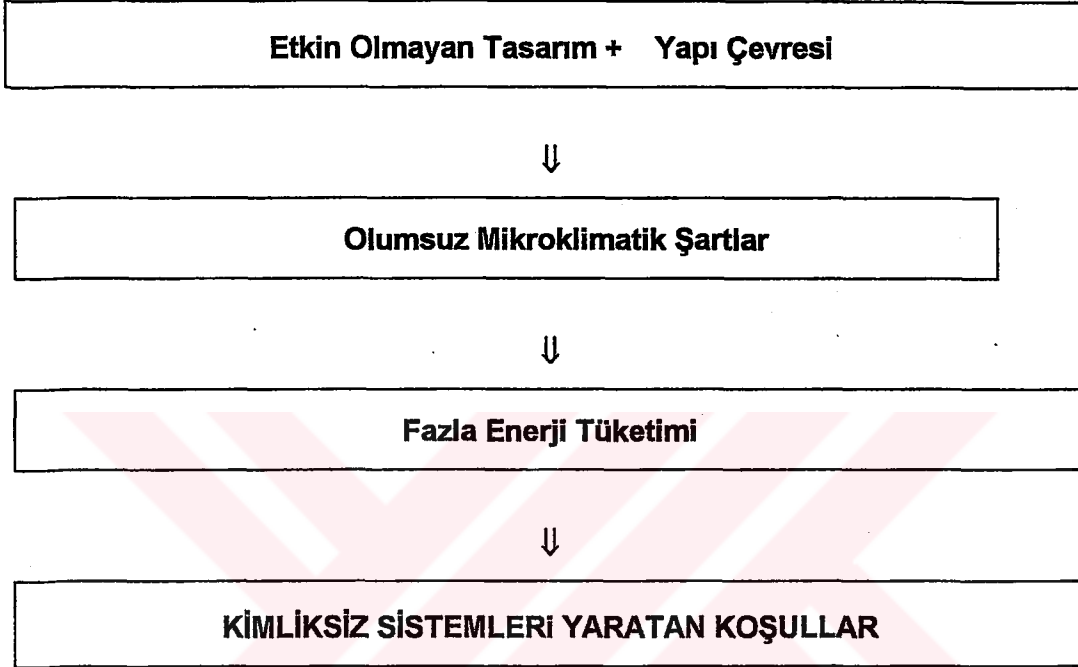
de farklı olduğundan, kimlik açısından her kenti bir standarda getirmek doğru olacaktır. Farklı kimlikler, farklı standartlar getirmektedir.

5.2.2. Kentsel Tasarıma Ekolojik Bir Yaklaşım

Farklı sosyo-ekonomik özellikleri olan gruplarda, mekanı algılama ve değerlendirme farkı ortaya çıkar. Bu da farklı mekanlarda değişik tasarımlara yol açar.

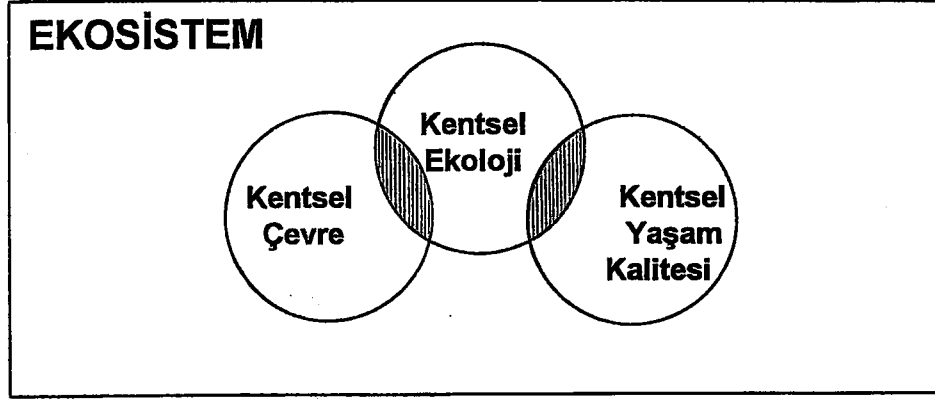
Mekanlarda doğru ve etkin olmayan tasarımlar sonucu, kullanılmayan fazla enerji oluşur ve tüketilir. Oysaki kentlerde çeşitli işlevler için enerjiye gereksinim vardır. Kısacası, kentlerde kimliğin devamını sağlayabilmek,

sürdürebilmek için; bu yok olan fazla enerji olmamalı, yani yanlış tasarımlar yapılmamalıdır.

Toplum ve çevrenin arakesitindeki doğru enerji, ekolojik ilişkiyi oluşturur. Ekolojik ilişki; değişimi ve gelenekselliği birlikte yorumlayıp, tarihsel değerlerin yeniliğe açık biçimde kullanılmasını ve kimlik oluşumunu sağlar.

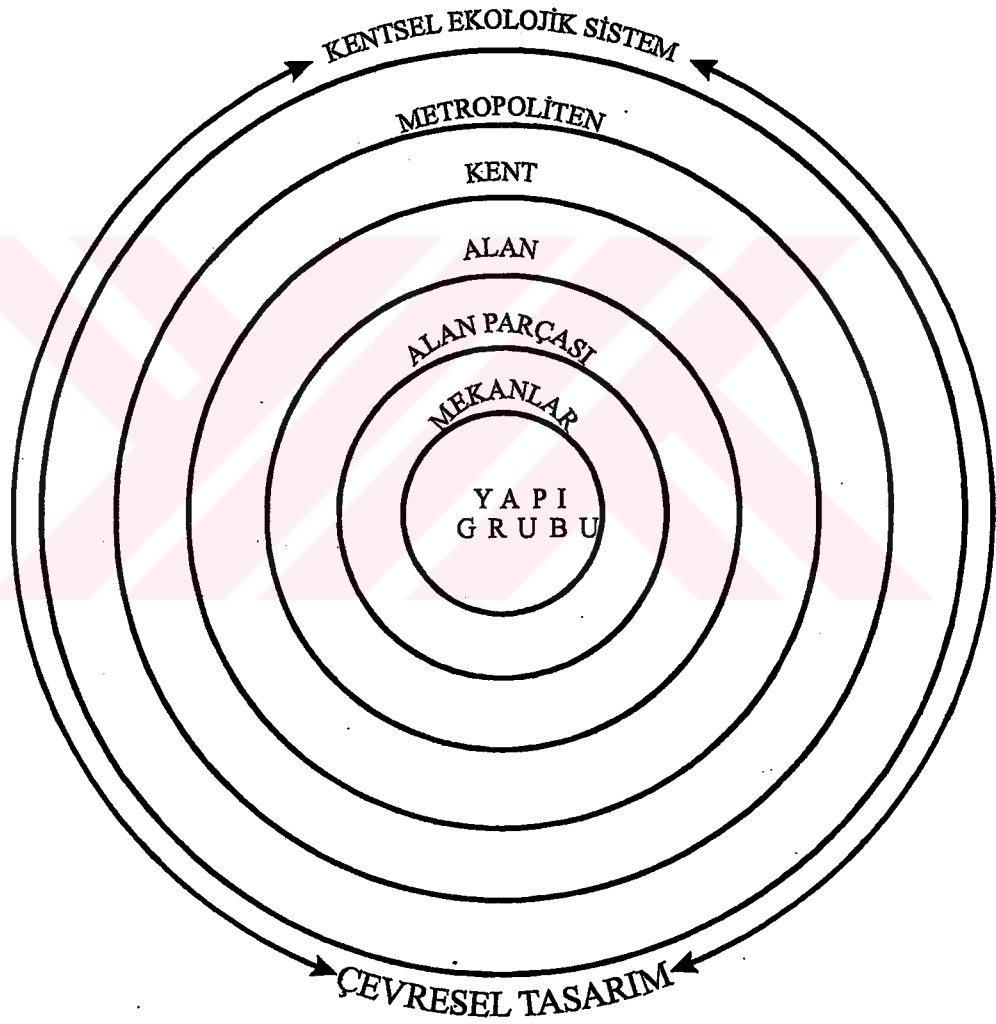
Kentsel çevre, sektörel bir yaklaşımken; kentsel ekoloji sistematik bir yaklaşımdır. Kimliğin oluşmasında önemli bir yeri bulunan kentsel yaşam kalitesinin ise hem kentsel çevreyle, hem de kentsel ekoloji ile ortak arakesitleri bulunmaktadır. Kentsel çevre bünyesinde, varolan ve alışagelmiş insan ihtiyaçlarını barındırır (Kentsel yaşam kalitesinin bu mevcut duruma da gereksinimi vardır). Kentsel ekoloji ise, kimlik kaybını önlemede, insanların yaşam kalitesi ve yaşam biçimi için idealler araştıran bir sistemdir. Ekosistem ise bu sistematik yaklaşımların üçünü de kapsar.

Ekosistem sürecinde tüm eylemler ile ilişkilerin bilinmesi ve tanımlanması zorunludur. Ekolojik sistem ve buna bağlı çevresel tasarım bünyesinde olup;

- Büyüme
- Bütünleşme
- Yoğunluk
- Uyum

öğeleriyle bağlantılı tüm elemanlar kimlik açısından tanımlanmalıdır.

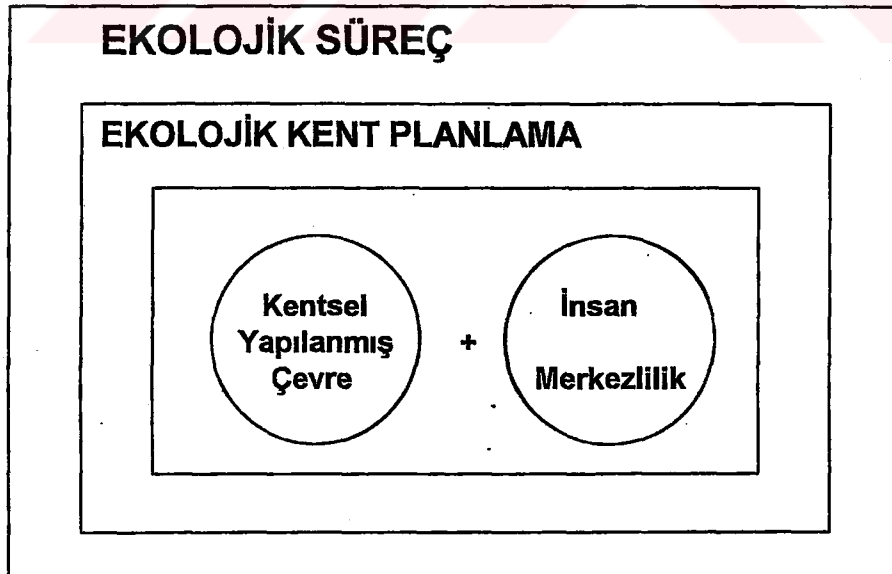
Şekil 1

Kentsel tasarım ve kent formu, günümüzde sadece fiziksel öğelerle değil; insan kaynakları, enerji koruma ve ekolojik sistenmle birlikte ele alınmalıdır. Daha önceki tasarım çabaları, kentlerin sadece çevre sorunlarına yönelik, mekanı oluşturma kapsamında ve yüzeyseldi. Oysa kent kimliğini koruma - geliştirme kapsamında ve sürdürülebilir kentsel gelişme ilkelerine uygun tasarımlar; mekanla değil, mekanın bütünseliğiyle ilgilenmeyi gerektirmektedir. Ekolojik kentsel tasarım:

- a. İnsan
- b. Çevre
- c. Planlama
- d. Süreç

elemanlarının bütünüyle içiçe olan ve gelişen sürdürülebilir kent kavramına yönelik bir modeldir.

EKOLOJİK KENTSEL TASARIM

5.3. TASARIMDA DENGE MODELİ

5.3.1. Modelin Ana Hatları

"Tasarımda Denge Modeli" nin özü, ekolojik sistemde mevcut olan tüm elemanların ve tüm faktörlerin kimlik tasarımında dengeli etkileşimini sağlamaktır.

Kimlik oluşumunu etkileyen:

1. Kentin fiziksel yapısı
2. Kentin sosyo-ekonomik yapısı
3. Kentin kültürel birikimi ya da yapısı
4. Kentin tarihi süreci
5. Kentin mekan karakteristikleri
6. Kentin biçimsel ve görsel karakteristikleri
7. Kentlinin yaşam biçimi ve kalitesi
8. Kentin işlevleri
9. Kentin fiziksel çevresi ile toplumsal davranış ilişkisi
10. Kent-doğa bütünlüğü
11. Kentsel altyapı
12. Kentin tipolojik özellikleri

belirleyiciler ve kent ve ekoloji ile doğrudan ilgili olan:

- A. İnsan
- B. Çevre
- C. Bütünlük
- D. Estetik
- E. Çeşitlilik
- F. Sürdürülebilirlik

elemanlar, bu etkileşim dengesini sağlamak zorundadırlar.

İnsan, kent, kentsel tasarım, ekolojik kentsel tasarım , kent kimliği vb. tüm sistemlerin ortaya çıkış nedeni olup; tüm bu sistemler kümesinin en önemli ve en küçük elemanıdır.

Çevre, ekolojik kentsel tasarımın doğal elemanı olarak; bünyesinde insan ihtiyaçları ve insan kaynaklarının çıkış noktasını barındıran, fiziksel ve sosyo-ekonomik elemanların tümünü kapsayan bir ekosistem ürünüdür.

Bütünlük, kent sistemi çerçevesindeki tüm görsel, biçimsel, mekansal, fiziksel ve ekolojije bağlı elemanların; sistemin en uç noktalarının özellikleriyle bağlantı kuracak ve minimum ölçüde de olsa bu özellikleri taşıyacak şekilde ilişkilerinin sağlanmasıdır.

Estetik, kent bünyesi dahilindeki mevcut tüm sistem elemanlarının çevreye ve kimliğe uygun anlamda; birbirleriyle ve sistemle çelişmeyecek şekilde tasarlanması ve organizasyonudur.

Çeşitlilik, ekolojik kentsel tasarıma uygun anlamda, kent sınırları içinde farklı enerji kayıplarına yol açmayacak şekilde; tasarıma yönelik değişik elemanların yerine göre kullanılmasıyla elde edilen bir organizasyon şeklidir.

Sürdürülebilirlik, kentsel tasarım ve kent kimliği tanımlamada, bir kentin tüm değerleri ile değişime uğramadan, bozulmadan; geçmişten günümüze taşınabilmesi ya da devamlılığının sağlanmasıdır.

5.3.2. Modelde İzlenecek Yöntem

Bu dengeyi sağlayabilmek için öncelikle kent kapsamında, bölge bazına inmek doğru olacaktır. Kenti, eşit özellikleri gösteren mahallelerin oluşturduğu bölgelere ayırıp, bu bölgeler üzerinde aşağıda belirteceğimiz yöntemler uygulanmalıdır. Bölgeler üzerinde izlenecek yöntemin aşamalarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Bölgesel mekan analizi
2. Bölgesel kimlik faktörü analizi
3. Bölgesel etkileşim tablosu
4. Bölgeler arası denge kurulması
5. Denge modelinin kent bütününe yansıtılması

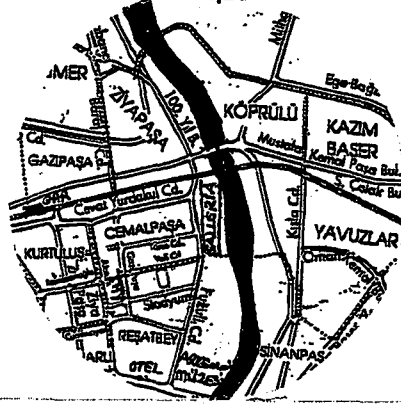
5.3.2.1. Bölgesel Mekan Analizi

Kentin bütününde bölge farklılıklarını yansıtacak şekilde, bölgeleri ayırıp numaralandırmak bu yöntemin ilk adımındır. Bu bölgelendirmeyi yaparken, bölgenin;

1. Nüfus yoğunluğu
2. Yaşam biçimi
3. Sosyo-Ekonomik durumu

dikkate alınmalıdır. Bu kriterlere göre bölgeleri ayırmak doğru olacaktır.

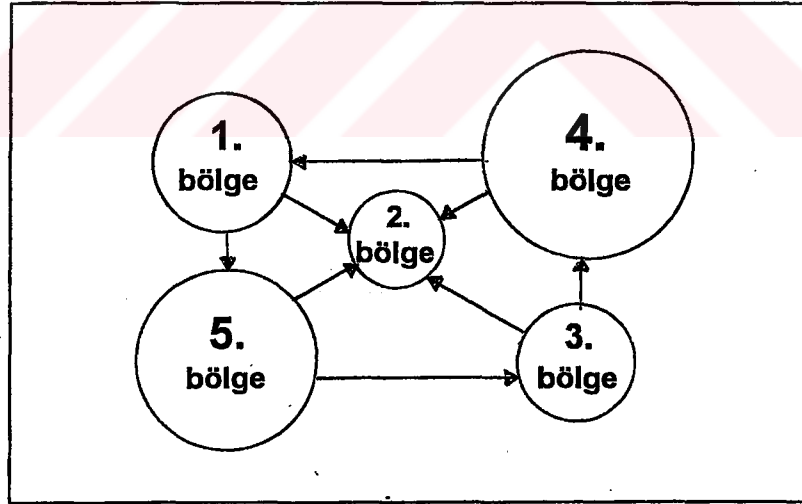
Bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra, kentin bütünü gösteren harita üzerinde bu bölgeler dairesel sembollerle belirtilmelidir. Dairesel sembollerin herbiri, o bölgenin nüfus yoğunluğunu ve sosyo-ekonomik durumunu yansıtmaya özelliğine sahip olmalıdır.

Şekil 2

Tek Bir Bölgenin Dairesel Sembolü

Bölgelerin ayrı ayrı sembolleri yapıldıktan sonra, kent bütününde bu sembollerin birbirleriyle ilişkileri gösterilir. Bu ilişkiler tablosu, kentin mekansal analizini oluşturmaktadır.

Mekansal Analiz Şeması

5.3.2.2. Bölgesel Kimlik Belirleyicileri Analizi

Belirlenen bölgelerin herbirinde, kimlik oluşumunu etkileyen faktörler irdelenerek, etkileşim tablosu için ön hazırlık yapmak bu aşamanın amacıdır.

Faktörlerin kimlik üzerindeki etkisi incelenirken; etkileşim tablosunun puanlama yöntemi açısından önem taşıdığından dolayı, sağlıklı olabilmesi için bölge kimliğini ele almak daha doğru olacaktır.

Eskişehir kentinin tümünü değil de (Bölüm 3'te olduğu gibi) ; Odunpazarı bölgesinde, 12 belirleyicisinin analizini yapamak, bölgesel kimlik belirleyicisi anlamında doğru olacaktır.

5.3.2.3. Bölgesel Etkileşim Tablosu

Tasarımda denge modelini sonuca götürebilmek için en önemli bölüm, etkileşim tablosunu yapabilmektir. 12 kimlik belirleyicisini ve 6 kimlik elemanını matris haline getirerek tablonun esasını oluşturmakla yola çıkılmalıdır. Bu matriste öncelikle belirleyici ve elemanların hangi noktalarda ara kesitlerinin oluştuğunu görmek önemlidir. Ara kesitler; kimlik elemanının, kimlik belirleyicisini ne ölçüde etkilediği anlamında kabul edilmelidir. Bu ara kesitlerin herbirine, 1 ile 6 arasında bir değer verirsek; yatayda bu değerleri topladığımızda, 12 belirleyicinin herbirine ait sayısal değer bulunacaktır. Kimlik elemanının, kimlik belirleyicilerini etkilediği ölçü değeri arakesit değeri olmalıdır.

Örnek olarak; çevre elemanı, kentin fiziksel yapısı üzerinde 1. derecede etkili olduğundan, "6" puan değeri verilmiştir. Çevre elemanının tarihi süreç üzerindeki etkisi ise "1" puan ile değerlendirilmiştir.

ELEMANLAR:		İNSAN	ÇEVRE	BÜTÜNLÜK	ESTETİK	ÇEŞİTLİLİK	SÜRDÜRÜLE.	DENGE KATSAYISI
FAKTÖRLER:								
1. FİZİKSEL YAPI	2	6	3				4	15
2. SOSYO-EKONOMİK YAPI	3	2				5		10
3. KÜLTÜREL BİRİKİM	6	4	3	1		5	2	21
4. TARİHİ GELİŞİM	3	1	4			5	6	19
5. MEKAN KARAKTERİSTİK.	4	5	6	3		2		20
6. BİÇİMSEL VE GÖRSEL KAR.	4	2			5			11
7. YAŞAM BİÇİMİ VE KALİTESİ	5				4	6	3	18
8. İŞLEVLER	6	4				5	2	17
9. FİZİKSEL Ç.- TOPLUMSAL D.	3	4	2					9
10. DOĞA BÜTÜNLÜĞÜ	1	4			6		3	14
11. ALTYAPI	3	4					2	9
12. TİPOLOJİK ÖZELLİKLER	3	2	6	5	4		1	21

Tablo 1

Etkileşim Tablosu

Bu değerlerin sonuçlarına göre; kimliğini kaybetmemiş ve değerlerini koruyan kentlerimizde elde edilen sayısal değerler şu şekilde ortaya çıkmaktadır:

Kültürel Birikim	: 21
Tipoloji	: 21
Mekan Karakteristikleri	: 20
Tarihi Süreç	: 19
Yaşam Biçimi ve Kalitesi	: 18
İşlevler	: 17
Fiziksel Yapı	: 15
Doğa Bütünlüğü	: 14
Biçimsel -Görsel Karakter	: 11
Sosyo-Ekonomik Yapı	: 10
Altyapı	: 9
Fiziksel .- Toplumsal D.:	9

Kimlik belirleyicilerinin ortaya çıkan bu sayısal değerleri:

*Hangi belirleyicinin kimlik üzerinde daha etkili olduğu

*Ortaya çıkan toplam sayısal değer (184) ile diğer kentlerde kimlik değeri analizi yapılması

konusunda yardımcı olacaktır.Bu sayısal değerler, aynı zamanda da diğer kentlerimizde "denge katsayısı" olarak önem kazanacaktır.

5.2.4. Bölgeler Arası Denge Kurulması

Çıkan her bölgenin etkileşim tablosu göz önünde bulundurularak; bölgeler arasında denge kurmak, tasarımda denge modelinin 4. adımıdır. Bu dengeyi kurmak için:

- a. Bölgelerin değerlerini dikkate almak
- b. Bu değerleri, kimlik olgusunu (+) yönde etkileyecek şekilde, denge katsayısına eşdeğer bir noktaya ulaştırmak doğru olacaktır.

Bu denge katsayısına ulaşmak amacıyla bulduğumuz değerler, kentin belirlenen bölgesinde; hangi kimlik belirleyicisinde ve ne ölçüde değişiklik yapılacağını gösterecektir. Yani kimliği yaşatabilmek için, bölgenin hangi değerlerinin değişime ihtiyacı vardır, bunu görebilmek mümkün olacaktır (Değişime ihtiyacı olmayan belirleyiciler de söz konusu olabilir). Denge katsayısının bölge katsayısı ile aynı olduğu durumlarda; bölgenin kimlik oluşum belirleyicisinin doğru olduğu gözlenip, o belirleyici bölge kimliğinde baz alınacaktır. Örnek olarak seçilen 1. bölgenin kültürel birikim bölge katsayısı 21 ise, bölgenin kimliğinde kültürel yapısının etkin olduğu varsayılacaktır.

DEĞERLER			Kimlik	Denge
BELİRLEYİCİLER			Değeri	Değeri
1. FİZİKSEL YAPI			A	15-A
2. SOSYO-EKONOMİK YAPI			B	10-B
3. KÜLTÜREL BİRİKİM			C	21-C
4. TARİHİ GELİŞİM			D	19-D
5. MEKAN KARAKTERİSTİK.			E	20-E
6. BİÇİMSEL VE GÖRSEL KAR.			F	11-F
7. YAŞAM BİÇİMİ VE KALİTESİ			G	18-G
8. İŞLEVLER			H	17-H
9. FİZİKSEL Ç.- TOPLUMSAL D.			I	9-I
10. DOĞA BÜTÜNLÜĞÜ			J	14-J
11. ALTYAPI			K	9-K
12. TİPOLOJİK Ö.			L	21-L

NOT: Denge katsayısı, kimlik değerine eş ise "Denge değeri = 0" olur.

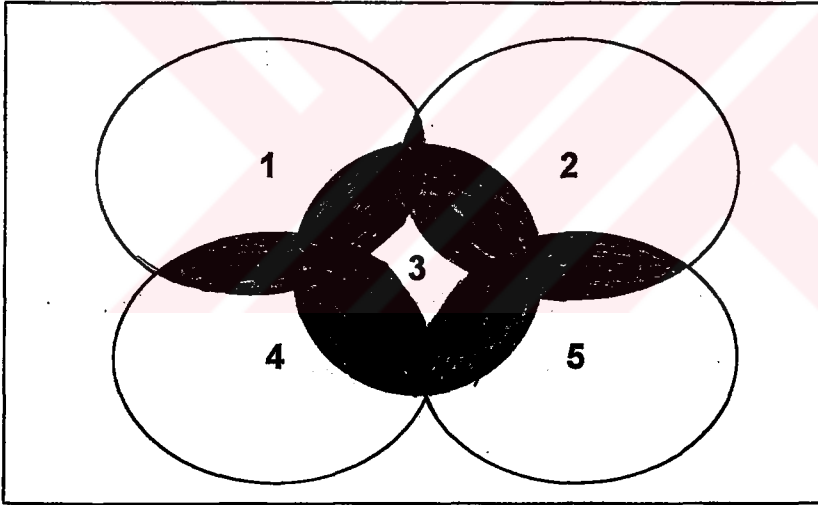
Tablo 2
Denge Tablosu

5.3.2.5. Denge Modelinin Kent Bütününe Yansıtılması

Mekansal analizde elde edilen tüm bölgelerde uygulanan, denge katsayısıyla bir noktada tutulmaya çalışılan bölgesel kimlik;

1. Mevcut bölgelerin genellenmesiyle
2. Faktörlerdeki denge dağılımının orantılı bir şekilde yansıtılmasıyla

kent kimliği şekline dönüştürülmelidir. Bu durumda bölge bazında, kimlik oluşumunda mevcut olan tüm faktörlerin etkileşimleri ve dengesel oranları kente aynen yansıtılacak; hem kentin kimliği korunmuş, hem de geçmiş ile günümüz arasında tasarım açısından bir denge sağlanmış olacaktır. Kent bütününde homojen dağılımı görmek mümkün olacaktır.

	KENT KİMLİĞİNİN YOĞUN OLARAK	1 = Sanayi Bölgesi
	ALGILANDIĞI ALANLAR	2 = Sanayi Bölgesi Merkez Bölgesi
		3 = Merkez Bölgesi
		4 = Merkeze Yakın Konut Bölgesi
		5 = Merkeze Yakın Konut Bölgesi

Şekil 3

Denge Modelinin Kent Bütünündeki Mekanlar Üzerinde Şematik Etkisi

5.4. BÖLÜM SONUCU

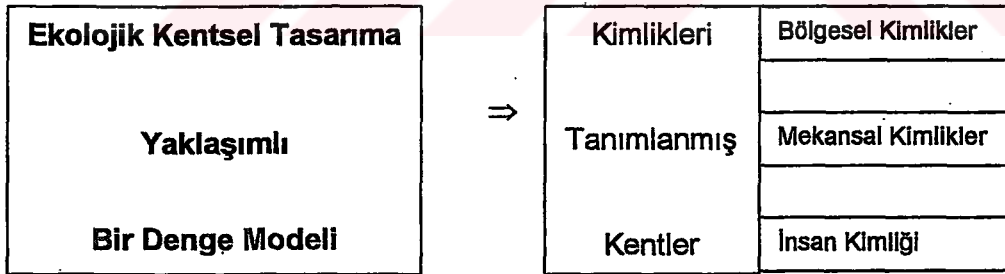
"Tasarımda Denge Modeli" nin amacı; eski ve yeni kent dokuları arasında bir bütünlük sağlamaktır. Ne kenti yıkıp yeniden yaratmak, ne de ilk kuruluştaki kenti elde etmek için oluşturulmuş bir sistem yaklaşımı değildir.

Bu sistem ile aynı zamanda, kentin tüm kimlik oluşum faktörleri arasında da denge sağlanmış olacaktır. Kentlerin;

- a. İşlevleri ile kültürel yapısı
- b. Tarihi ile biçimsel ve görsel karakterleri
- c. Fiziksel yapısı ile yaşam biçimi ve kalitesi
- d. Mekan karakteristikleri ile altyapısı

arasında kimliğin sürdürülebilirliğini (+) yönde etkileyecek şekilde bir ilişki sağlanmış olacaktır.

Model tüm kentlerde, yoruma gerek kalmadan, belirli ölçümler (soyut ya da somut) ile uygulanabilecek; sonuçta kentsel tasarım ya da ekolojik kentsel tasarım açısından değerlendirilebilecek ölçüde, kimlik olgusunu yansıtan kentler elde edilebilecektir.

Elde ettiğimiz kent kimliğinde, özele doğru inildikçe insan kimliğini bulmak mümkün olacaktır. Bu da insan ile ekolojik kentsel tasarım arasında mevcut ilişkiyi elle tutulur hale getirmektedir.

BÖLÜM 6

SONUÇ

Araştırmamız boyunca sırasıyla tanımlamaya ve nedenlerini ortaya koymaya çalıştığımız:

1. Kimlik
2. Kimlik faktörleri
3. Kentlerimizde kimlik sorunu
4. Geleneksel dokuda kimlik belirleyicileri

ile kimliği yaşatmak amacıyla bir yaklaşım olarak önerdiğimiz, "Tasarımda Denge Modeli"; belirli bir noktaya ulaşmak için oluşturulmuştur.

Bir kente gittiğiniz zaman;

- İnsanına
- Çevre dokusuna
- Doğasına
- Mekanlarına
- Tarihine

baktığımızda, "İşte burası 'a' kenti" diyebiliyorsak, o zaman kent gerçek anlamda kimliğini bulmuş olacaktır. Tabii bunlara sosyo-ekonomik yapı ve altyapı gibi görünmeyen elemanların da eklendiği şüphesiz bir gerçektir. Bir kent bütün bunları elde ettiği zaman, kendi içinde dengesini sağlamış başka bir deyişle de kimliğini kazanmış bir görüntüye sahip olacaktır.

Tasarımda Denge Modeli'nin özü , bir "Süreç Yönetimi" dir. Süreç yönetimi:

1. İşin tanımlanması
2. Sürecin nasıl çalıştığının incelenmesi
3. Analiz ve izleme
4. İyileştirme ve yeniden tasarım

aşamalarını içerir.

Model, kentlerin kimliklerini yeniden kazanabilmeleri için bir iyileştirmeye gidilmesini önermektedir.Model;

- A. Ortak bir yaklaşımla, yeni ve eski kent dokularını bütünleştirmeyi amaçlar.
- B. Sürekliliği ve onun getirdiği iyileştirmeyi sağlar.
- B. Yaşam kalitesini yükselterek,yaşamı kolaylaştırır.
- C. Ekip çalışması ile kentleri topluma yeniden kazandırır.

Bütün bu aşamalar ve belirlediğimiz yararlar, kent kimliği ve kentleri kimlikli kılmak için önemli sayılabilecek noktalardır.

Süreç yönetiminin uygulanması; önerdiğimiz "Denge Modeli" ile eşdeğer aşamalar izlemektedir.

Uygulama aşamaları:

1. Süreci tanımlama ve süreç amaçlarını belirleme
2. Sürecin sınırlarını tanımlama
3. Süreç haritasının çizilmesi ve değişkenlik nedenlerinin belirlenmesi
4. Verilerin toplanması ve analiz edilmesi
5. İyileştirmelerin belirlenmesi
6. İyileştirme önerilerinin uygulanması
7. Sonuçların değerlendirilmesi

olarak sıralanmaktadır.

Bu aşamaları, Süreç Yönetimi-Denge Modeli karşılaştırması şeklinde bir tabloya dönüştürdüğümüz zaman, her ikisinin de aynı amaçlar çerçevesinde geliştiğini görmek mümkün olacaktır.

Çalışmamızın başında ortaya koyduğumuz "Her kentin bir kimliği vardır" hipotezimizi, her bölümde ayrı ayrı ortaya koymaya ve gerçeklemeye çalıştık. Özellikle çeşitli kent örneklerini incelediğimiz uygulama bölümlerinde, her kent için farklı bir sonuç elde ederek, bu konuyu somut olarak ortaya koyduk.

Sonuç olarak; "Kentlerimizin Kimlik Derecesini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi" konulu araştırmamızda;

- Kent sürekli geliştirilmesi gereken bir projedir
- Önemli olan, bu projenin yönetimidir

gibi iki nokta elde ettik. Bir yöntem olarak denediğimiz "Tasarımda Denge Modeli"ni bir proje yönetimi olarak düşünürsek, kentlerimizin bu yönetim şekliyle istenilen dengede ve kimlikte korunabilmesi ve sürdürülebilmesinin mümkün olacağını gördük.

Sürecin tanımlanması ve amaçlarının belirlenmesi

Kent seçimi ve amacın belirlenmesi

Sürecin sınırlarının belirlenmesi

Kent sınırlarının tayin edilmesi

Süreç haritasının çizilmesi ve değişkenlik
nedenlerinin belirlenmesi

Kent haritasında bölge farklılıklarının gösterilmesi

Verilerin toplanması ve analiz edilmesi

Kimlik faktörlerinin bölgesel analizi

İyileştirmelerin belirlenmesi

**Etkileşim tablosuna göre değişim noktalarının
belirlenmesi**

İyileştirme önerilerinin uygulanması

Denge modelinin uygulanması

İyi Sonuçlar

Kimlikleri Dengelenmiş Kentler

KAYNAKÇA

1. ADANA VALİLİĞİ;(1991), Adana İli Yılı, Kemal Matbaası, Adana.
2. AKTAN, S;(1982), Adana İli Yaşın Çevre İncelemeleri, Atay Kardeşler Yayıncılık, Adana.
3. AKTÜRK, D; (1997), "Kentsel Tasarımda Psikolojik Boyut". 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
4. ALADAĞ, F; (1995), "Eskişehir'de Demografik Yapı, Mekan İlişkisi Üzerine Bir İnceleme". M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB. Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
5. ALSAÇ, Ü; (1993), Türk Kent Düzenlemesi ve Konut Mimarlığı. İletişim Yayıncılık A.Ş. Cep Üniversitesi 126, İstanbul.
6. ALTUN, A; (1982), "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", Kütahya, Kütahya Belediyesi ile İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği Yayını, İstanbul.
7. ANA YAYINCILIK A.Ş. VE ENCYLOPAEDIA BRITANNICA INC;(1975), Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, 15. Baskı, Cilt 18-8, İstanbul.
8. ANONİM; (1988), "Şehircilik ve Mimarlık Tarihi (İtalya)", M.S.Ü. Oditoryum Semineri, İstanbul.
9. ARAL, F; (1993), "Amsterdam", Skylife, THY Yayını, Sayı 4, İstanbul.
10. ARPAT, A; (1986), Kentsel Altyapı ve Çevre Sağlığı Uygulama Bilgisi, Doğan Ofset Baskı, İstanbul.
11. ARU, K. A.; (1992), "Kentsel Tasarım Analiz ve Örnekleri" M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Doktora Ders Notları, İstanbul.
12. ARU, K.A.; (1998), Türk Kenti, Y.E.M. Yayınları, İstanbul.
13. ATAY, Ç.; (1993), İzmir'in İzmir'i, Ege Sanayicileri ve İşadamları Derneği (ESİAD) Yayını No: 93/KY-1, İzmir.
14. AYDEMİR, Ş. ve SANCAR, C.; (1994), "Ekoloji Planlama Bütünleşmesinde, Bütüncül Parçacı Planlama İkilemi" 17. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, İstanbul.
15. AYDIN, T.; (1964), "Anadolu'da İnsan Toplulukları ve Yerleşme İnkeleri Üzerine Bir Deneme", İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
16. BAKAN, K.; (1995), "Kentsel Mekanda Sanat Objeleri", 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
17. BAKAN, K. ve KONUK, G.; (1987), Türkiye'de Kentsel Dış Mekanların Düzenlenmesi, TÜBİTAK Yapı Araştırma Enstitüsü Yayını, No: U5, Ankara.
18. BARAN, S.; (1995), "Eskişehir Ovası'ndaki Yerleşme Üzerine.....", M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB Lisans Bitirme Ödevi; İstanbul.
19. BAYRAKÇI, O.; (1992), "Kent Mobilyaları Tasarımında Kimlik Sorunu ve", 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
20. BELGE, M.; (1992), "İstanbul Göçlerle Çoğaldı", İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1, İstanbul.

21. BİLSEL, A. A.; (1995), "Kentsel Mekan Düzenleme ve Yeniden", 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
22. BOYSAN, A.; (1991), İstanbul Esintileri, BAS Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
23. CORBUSIER, L.; (1987), The City Of To-Morrow And Its Planning, Dower Publications, Inc., U.S.A.
24. ÇAKMAKLI, D.; (1993), "Kent Olgusu ve Kavramsal Değerlendirmeler", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
25. ÇEVİK, S.; (1993), "Fiziksel-Mimari Mekan Kimliğinin Değerlendirilmesi", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
26. ÇİNİCİ, B ve Diğerleri; (1992), "Örneklerle Kentsel Tasarım, Mimari ve Mekan Estetiği", 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
27. ÇÖL, Ş.; (1996), Eminönü, Eminönü Lions Kulübü Kültür ve Sanat Komitesi Çalışması, İstanbul.
28. ÇUBUK, M. ve Diğerleri; (1983), "Zaman ve Kentsel Çevre Oluşumu", Planlama ve Kentsel Çevre Oluşumu Üzerine Ortak Bildiriler, M.S.Ü. Mim. Fak. Şehircilik ve Araştırma Merkezi Bildiriler Dizisi-1, İstanbul.
29. DEMİR SEREN, Ş.; (1990), "Mekan Teorileri ve Kent Formunu Oluşturan Faktörler Üzerine Bir Araştırma", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Y. Lisans Tezi, İstanbul.
30. DEMİR SEREN, Ş.; (1991), "Fransa'da Koruma Politikaları ve Uygulamaları", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Koruma Politikaları Dersi Doktora Ders Ödevi, İstanbul.
31. DÖNMEZ, Y.; (1982), "Kütahya ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası", Kütahya, Kütahya Belediyesi ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği Yayını, İstanbul.
32. DUBEN, A.; (1992), "Eski İstanbul Bir Terkipti", İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1, İstanbul.
33. D.İ.E.; (1998), 1997 Genel Nüfus Sayımı Tespitleri, Ankara.
34. ELVAN, G.; (1996), "Eskişehir Odunpazarı Tarihi Sit Alanındaki", M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
35. ERALP, A. H.; (1982), "El Sanatları ve Mahalli Kıyafetler", Kütahya, Kütahya Belediyesi ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği Yayını, İstanbul.
36. ERKİN, B.; (1995), "Kent Planlama Süreci İçinde Kentsel Korumanın Rolü, Değerlendirme Ölçütleri", M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
37. ERKUT, G.; (1995), "Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu", Türkiye'de Kentleşme, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul.
38. ERUZUN, C.; (1993), "İstanbul'un Kimliği İnsanı, Tarihi ve Doğasıdır", 16. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, İstanbul.
39. ERYOLDAŞ, A.; (1993), "İstanbul'un Kimliği Üzerine", 16. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, İstanbul.
40. ESENKAYA, H. A.; (1992), "Galata Suriçi Bölgesinin Mekansal Kimliği ve Kullanımı Üzerine Bir İnceleme", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Y. Lisans Tezi, İstanbul.

41. ESİRGEMEZ, E.; (1996), "Kamu Altyapı Yatırımlarının Fiziksel Plana Etkisi ve Eskişehir Örneği", M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
42. ESKİŞEHİR VALİLİĞİ; (1967), Eskişehir II Yıllığı, Eskişehir.
43. FERSAN, N.; (1980), "Küçük Anadolu Kentlerinde Tarihsel Dokunun Korunması ile İlgili Bir Yöntem Araştırması", İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
44. GÖÇER, O.; (1984), Şehirlerde Ticaret Merkezleri, İ.T.Ü. Kütüphanesi, Sayı: 1286, İstanbul.
45. GÖRER, N. ve Diğerleri; (1993), "Kent Kimliği-Koruma Planları-Kentsel Tasarım-Post Modernizm Üzerine", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
46. GÜNÜR, İ.; (1983), "Donatım Yapıları ve Kentsel Tasarım", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
47. GÜREL, M.; (1991), "İç Mekanların Günümüzdeki Kullanım Şekilleri ile Geleneksel Kütahya Evleri", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Tezi, İstanbul.
48. HILBERSEIMER, L.; (1955), The Nature Of Cities, Paul Theobald & Compony, Chicago.
49. İZMİR VALİLİĞİ; (1991), İzmir II Yıllığı, İzmir.
50. KAPLAN, H.; (1992), "Konut Alanları Sokak Mekanlarının", 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
51. KARAMAN, A.; (1987), "Kentsel Tasarımda Biçimlenme İlkeleri", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Y. Lisans Ders Notları, İstanbul.
52. KARAMAN, A.; (1987), "Kentsel Peyzaj", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Y. Lisans Ders Notları, İstanbul.
53. KARAMAN, A.; (1995), "Kentsel Mekan Tasarımında Norm ve Standartlar", 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
54. KAYA, G.; (1994), "Yaşam Kalitesi ve Planlama", 5. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
55. KELEŞ, R.; (1993), Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayını, İkinci Basım, Ankara.
56. KILINÇASLAN, İ.; (1994), "Kentsel Çevre Kalitesini Oluşturan Ögeler", 5. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
57. KIZIL, F.; (1978), "Toplumsal Geleneklerin Konut İç Mekan Tasarımına Etkisi.....", İ.D.G.S.A. Mimarlık Fak. Doktora Tezi, İstanbul.
58. KOÇAN, H.; (1995), "Kent ve Sanat Üzerine Düşünceler", 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
59. KONUK, G.; (1995), "Kentsel Mikro Ortam ve Yaşama Kalitesi Değerlendirme Ölçütleri", 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
60. KUBAN, D.; (1972), "İzmir'in Tarihi Yapısının Özellikleri ve Korunması ile İlgili Rapor 1" İstanbul.
61. KUBAN, D.; (1992), "İstanbul'un Romalı-Bizanslı Kimliği", İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1, İstanbul.

62. KUBAN, D.; (1992), "Kentleşmenin Kültürel Sınırları", İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 3, İstanbul.
63. KUBAN, D.; (1992), "İstanbul Kültürünün Belirsizliği", İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 3, İstanbul.
64. KUBAN, D.; (1992), "Tarihi Çevre Bilinci ve Koruma Evrimi", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Doktora Ders Notları, İstanbul.
65. KÜTAHYA VALİLİĞİ; (1973), Kütahya İl Yıllığı, Ticaret Matbaacılık T.A.Ş., İzmir.
66. KÜTAHYA VALİLİĞİ VE İL PLANLAMA KOORDİNASYON MDR.; (1989), Kütahya İlinin Durumu ve Sorunları, Kütahya.
67. LYNCH, K.; (1964), The Image Of The City, The M.I.T. Press Paperback Edition, U.S.A..
68. MALUSARDI, F.; (1992), "Introductory General Report", 28 th Congress Of The International Society Of City and Regional Planners, Cordoba-Spain.
69. MARSHALL, P. J.; (1965), Rebuilding Cities, Edinburgh Üniversitesi Basımı, Edinburgh.
70. MUKODA, N.; (1990), Street Furniture, Bijutsu Shuppan-Sha Ltd. Yayını, Tokyo.
71. ORBAY, Y.; (1993), "İngiltere'nin Başkentinden", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
72. ÖRNEK, M.; (1995), "Kentleşme-Tarımsal Alan Kaybı İlişkisi: Eskişehir Örneği", M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
73. ÖZEK, V.; (1992), "Kentsel Tasarımda Koruma Boyutu-Edirne Örneği", 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
74. ÖZER, F.; (1982), "Çağdaş Mimari Dizaynlamada Tarihsel Sürekliliğin Değerlendirilmesi", İ.T.Ü. Mim. Fak. Yayını, Sayı: 1211, İstanbul.
75. ÖZTORUN, A.; (1996), "Tarihi Alanlarda Sosyo-Ekonomik Yapı Değişiminin Mekana Etkileri, Eskişehir-Odunpazarı Örneği", M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
76. ÖZTÜRK, K. ve Diğerleri; (1995), "Estetik Bağlamında Geçmişe Duyulan Özlem; Nostalji", 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
77. ÖZYAPA, M.; (1993), "İnsan, Mekan ve Kültür", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
78. POSOKHIN, M.V.; Yaşanılır Şehirler, Mimari Bilimler Yayınları, İstanbul.
79. SAYIN, A. ve AKPOLAT, S.; (1994), "Ekolojik Yaklaşım: Uluslararası Perspektifler", 17. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, İstanbul.
80. SOMERSAN, S.; (1997), "Üç Şehir: İzmir", Radikal İki, Radikal Gazetesi eki, Simge Yayıncılık ve Dağıtım A.Ş. Sayı:21, İstanbul.
81. SÖZEN, N.; (1992), "İstanbul'a Sahip Çıkmak", İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1, İstanbul.
82. SPREIREGEN, P. D.; (1965), The Architecture of Towns and Cities, Amerika Mimarlar Enstitüsü Yayını, U.S.A..
83. SUHER, H.; (1995), "Kentleşme ve Kentleşme Politikaları", Türkiye'de Kentleşme, Türkiye'nin Sorunları Dizisi-7, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İstanbul.

84. ŞAHİN, N.; (1990), "Metropolitan İzmir'in Kentsel Gelişimi ve Ülke Yerleşme Sistemi İçindeki Yeri", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Tezi, İstanbul.
85. ŞEREFHANOĞLU, M. ve Diğerleri; (1993), "Kent Kimliği-Reklam Ögeleri", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
86. TAVUS, G.; (1995), "Eskişehir Örneğinde: Üniversitelerin Kentlerin Yapısal Değişimine", M.S.Ü. Mim. Fak. ŞBPB Lisans Bitirme Ödevi, İstanbul.
87. TEKELİ, İ.; (1969), "Sosyal Sistemler, Sosyal Değişme ve Yerleşme Yapısı", İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.
88. TEKELİ, İ.; (1992), "İcabında Plan", İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 4, İstanbul.
89. TOKER, B.; (1993), "Yanlış Bilgilendirme Çağının Tüketim Ürünü ...", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
90. TOKER, B.; (1993), "İstanbul'un Kimliğinde İnsan Değerlerini ", 16. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, İstanbul.
91. TULAY, A. S.; (1982), "Kütahya Arkeolojisi", Kütahya, Kütahya Belediyesi ile İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği, İstanbul.
92. TUNCEL, M.; (1982), "Kütahya İlinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası", Kütahya, Kütahya Belediyesi ile İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği, İstanbul.
93. TUNÇEL, S.; (1990), "Kentsel Peyzaj ve Kent Formu-Kent Silueti İlişkisi", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Y. Lisans Tezi, İstanbul.
94. TUNÇOĞLU, İ.; (1982), "Kütahya Turizmi ve Gelenekleri", Kütahya, Kütahya Belediyesi ve İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği, İstanbul.
95. TÜBİTAK VE BİLTEN MULTİMEDYA ÇOKLU ORTAK GRUBU; Anadolu'da Konut, Atlas Multimedya Yapımı, İstanbul.
96. UYDURAN, C.; (1996), "Adana Evlerinin İklimsel Açından İncelenmesi", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Tezi, İstanbul.
97. ÜNAL, Y. ve Diğerleri; (1993), "İstanbul'un Kimlik Değişimi: Su Kentinden Kara Kentine", 16. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, İstanbul.
98. ÜSTÜN, S.; (1995), "Konutların Çevre Özellikleri Yönünden Analizi 'Adana İli Uygulaması' ", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Tezi, İstanbul.
99. VELİOĞLU, A. ve TAVŞAN, C.; (1993), "Değişen Kültürel Çevre ve Mimari Mekanlara Yansıması", 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
100. YAVUZ, H.; (1995), "Kent ve Sanat Üzerine Düşünceler", 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul.
101. YAYIN KURULU; "İstanbullu Sızsınız", İstanbul Dergisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Sayı 1, İstanbul.
102. YENİ YÜZYIL YAYINLARI; (1996), "Yüzyıl Önce, Yüzyıl Sonra", Cafe Pazar, Yeni Yüzyıl Gazetesi Yayını, İstanbul.
103. YETKİN, Ş.; (1982), "Kütahya Dışındaki Kütahya Çinileri ile Süslü Eserler", Kütahya, Kütahya Belediyesi ile İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği, İstanbul.

104. YILDIZ, H. D.; (1982), "Kütahya'nın Tarihçesi", Kütahya, Kütahya Belediyesi ile İ.Ü. Edebiyat Fak. Sanat Tarihi Enstitüsü İşbirliği, İstanbul.
105. YÜREKLİ, F.; (1977), "Çevre Görsel Değerlendirmesine İlişkin Bir Yöntem Araştırması", İ.T.Ü. Mim.Fak. Doktora Tezi, İstanbul.
106. ZEREN, N. ve İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Öğrencileri;(1989), "Koruma Politikaları Dersi Seminer Notları", İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Y. Lisans Koruma Politikaları Dersi Dönem Ödevleri, İstanbul.
107. ZEREN, N.; (1992), "Koruma Planlaması ve Uygulama Sorunları", M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü K. Tasarım Doktora Ders Notları, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

- 1965 Mart ayında Gölcük/Kocaeli'nde doğdu.
- 1982 Haziran ayında Ankara Atatürk Lisesi, matematik bölümünden mezun oldu.
- 1982 Kasım ayında, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde yüksek öğrenimine başladı.
- 1986 Eylül ayında Yıldırım Sağlıkova Mimarlık Bürosu'nda göreve başladı. Vehbi Koç Vakfı Koç Özel Lisesi ve Robert Kolej Ek Binaları projelerinde görev aldı.
- 1987 Şubat ayında yüksek öğrenimini tamamladı.
- 1987 Ekim ayında, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım dalında Y. Lisans öğrenimine başladı.
- 1988 Mayıs ayında İstanbul Santeck Ltd.Şti.'de Prof. K.A. Aru'nun yanında göreve başladı.Çeşitli otel, tatilköyü, hastahane ve sosyal tesis projelerinde görev aldı.
- 1990 Mart ayında, "Mekan Teorileri ve Kent Formunu Oluşturan Faktörler Bir Araştırma" konulu tezi ile Y.Lisans eğitimini tamamladı.
- 1991 Ekim ayında, M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım dalında Doktora öğrenimine başladı.
- 1991 M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi ŞBPB.nde Beyoğlu Güzelleştirme Projesinde görev aldı.
- 1992 "Kentlerimizde Kimlik Sorunu ve Günümüz Kentlerinin Kimlik Derecelerini Ölçmek İçin Bir Yöntem Denemesi" konulu doktora tezinin çalışmalarına başladı.
- 1995 Ağustos ayında, Yapı Merkezi İnşaat ve San A.Ş. nin şirketler grubu bünyesindeki Yapı Konut İnşaat San A.Ş. de Tasarım ve Kontrol Mimarı olara göreve başladı.
- 1995 Ağustos ayında aynı şirkette, Prof.Dr.Mehmet Çubuk yönetiminde "İzmir Büyükşehir Belediyesi, Konak-Basmane Arası Koruma İmar Planı Kentsel Tasarım Projesi"nde uzman olarak görev aldı.